

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

KOSOVA’DA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI

Aynur ÖZGÜR

İzmir

2012

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

KOSOVA'DA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI

Aynur ÖZGÜR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

İzmir

2012

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Kosova’da Türk Çocuk Edebiyatı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/06/2012

Aynur ÖZGÜR

ÖN SÖZ

Çalışmada 1945 – 2000 yılları arasında Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı incelenmeye çalışılacaktır. Edebiyat tarihî, siyasî ve sosyolojik olaylardan etkilendiği ve çoğu zaman bunlarla paralel ilerlediği için tezin bir kısmını Balkanlar, Yugoslavya ve Kosova tarihine ayırmaya karar verdik. Çünkü bazı incelemeleri ve tespitleri yapabilmemiz için bu bilgilere ihtiyaç vardır.

Balkanların tarihinden başlayarak, Yugoslavya içinde yer alan Kosova tarihinin can alıcı noktalarından bahsedilecektir. Çünkü en sonuç kısmında Balkan tarihi ile Kosova tarihi arasında ortak nokta olup olmadığı tartışılacaktır. Balkanları Balkan yapan ülkelerin hiçbir açıdan ayrı ve birbirinden bağımsız olarak düşünülmemesidir. Balkan coğrafyasının en önemli özelliği; milletlerin ve ülkelerin birbirleriyle ilişkileri ve kopmaz –kopan ama alında kopmaması gereken-bütünlükleridir. Doğal olarak bu durum edebiyata da yansımıştır. Özellikle de Balkanlarda merkezi bir öneme sahip olan *Çocuk Edebiyatı*'na.

Çocuk edebiyatı bu denli önemli olmasına rağmen bizim çalışmamıza kadar derli toplu bir çalışma yapılmaması, yapılanların sadece şiir ve hikâye antolojileriyle sınırlı kalması ve bunların edebî açıdan incelenmemesi oldukça üzücüdür. Balkanlardaki bu eksikliği kapatmak için çalışmamızda incelediğimiz şiir ve hikâyelerin yanı sıra eserlerin sanatçıları hakkında da bilgiler verdik. En önemlisi de Balkan tarihinden başlayarak ve birtakım çıkarımlara ulaşmaya çalıştık. Balkanlar sahasında gerçekten ihtiyaç olan bir çalışmayı elimizden geldiğince ortaya koymayı amaçladık.

Sonuç kısmında ise sırasıyla tarih, eğitim, edebiyat ve basın alanındaki faaliyetlerin *Çocuk Edebiyatı* üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılacak ve bu alanlardaki sorunlar için çözüm yolu sunulacaktır. Tüm bu çalışmalar yapılırken daha

net ve somut veriler ortaya koymak için tablo ve haritalardan yararlanma yoluna gidilecektir.

Çalışmamın ortaya çıkmasında benden hiçbir konuda desteğini esirgemeyen ve daha konumu seçme aşamasından bu yana hep yanımda olan, bana engin fikirleriyle yol gösteren ve çalışma gücü veren, sadece “tez danışmanı” sıfatıyla değil de birçok alanda danışabildiğim ve kendisinden çok şeyler öğrendiğim değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sabahattin Çağın’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Daha lisans dönemindeyken bana bu alanda çalışma fikri ve gücü veren, beni bu konuda teşvik edip sonra da desteğini hiç üzerimden çekmeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Yavuz Akpınar’a; tezim konusunda bana fikir veren ve destek olan Yrd. Doç. Dr. Özlem Fedai’ye; çalışmamın maddi yükünü üstlenen Türk Dil Kurumu’na; Kosova’da yaptığım çalışmalar sırasında kendimi evimde hissetmemi sağlayan ve benden hiçbir konuda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. İrfan Morina’ya; İsa Sulçevsi ve değerli eşi Nebahat Sulçevsi’ye, Altay Suroy’a, Mürteza Büşra’ya, Enver Baki’ye, Şerafettin Ömer’e, Arif Bozacı’ya, Bayram İbrahim’e, Nuhi Mazre’e, Özden Beyoğlu, Sezgin ve Berkant Curi’ye, Ersin ve Fatmira Büşra’ya, Zeynel Beksaç’a, Raif Kırkkul’a, Agim Rıfat Yeşeren’e, teşekkürlerimi sunuyorum. Makedonya’dan Fahri Kaya’ya, Yeni Balkan gazetesi çalışanlarına ve Köprü Derneği’ne teşekkür ederim.

Yurt dışı araştırmalarım sırasında yanımda olarak bana güç veren, maddi manevi desteğini esirgemeyen yol arkadaşım ve dostum Gözde Öztürk’e; çalışmalarımda fikir alışverişinde bulunduğum ve çalışmamın teknik kısmında bana yardımcı olan, manevi olarak da beni desteklediğini ve yanımda olduğunu her zaman hissettiren çok değerli dostum Sibel Hüseyin’e, Kazım Pekkonuk’a; yine teknik konularda bana yardımcı olan sevgili arkadaşım Ali Osman Özen’e teşekkür etmeyi borç bilirim.

Beni yetiştiren ve bana hiçbir zaman “hayır” demeyip her konuda destekleyen ve sevgi ve ilgisini esirgemeyen, onlarla olmadığım zamanlarda da yokluklarını hissettirmeyen biricik annem Emine Özgür’e ve babam Ali Osman Özgür’e, ablam ve eniştem Aysel ve Sevgin Rahman’a şükranlarımı sunuyorum.

Aynur ÖZGÜR
İzmir, Haziran 2012

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Öğretmen Saygı Akınlar
Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dil ve Edebiyatı Öğretmenliği Programında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Yavuz AKPINAR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Çelâm FEDÂİ

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

İçindekiler

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TABLO LİSTESİ	iii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	iv
HARİTALAR.....	v
KISALTMALAR	vi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
I.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
I.2. Problem Durumu	1
I.3. Amaç ve Önemi.....	2
I.4. Problem	2
I.5. Alt Problemler.....	2
I.8. Tanımlar	4
BÖLÜM II.....	5
İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	5
BÖLÜM III.....	8
III.1. Araştırma Modeli.....	8
III.2.Evren ve Örneklem.....	8
III.3. Veri Toplama Araçları.....	8
III.4. Veri Çözümleme Teknikleri	8
BÖLÜM IV	9
4.BALKANLAR	9

4.1. BALKAN ADININ ANLAMI	9
4.1.1. Karmaşık, Trajik Bir Öykü	9
4.2. Balkan Coğrafyası	12
4.3. Balkan Tarihi	13
4.3.1. Türkler	14
4.3.1.1. Bizans İmparatorluğu’nun Sonu ve Osmanlı Devleti	15
4.3.1.2. Osmanlı Devleti	16
4.3.2. I. Balkan Savaşı	17
4.3.3. II. Balkan Savaşı	18
4.3.4. İkinci Dünya Savaşı	19
4.3.4.1. II. Dünya Savaşı’ndan Sonra Balkanlar	20
4.3.5. Sonuç	22
4.4. Yugoslavya’nın Tarihi ve Coğrafyası	22
4.4.1. Sırp – Hırvat - Sloven Krallığı - Yugoslavya Krallığı	23
4.4.2. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti	24
4.4.3. Yugoslavya Sosyalist Federal Halk Cumhuriyeti ve Miloşević Dönemi	26
4.4.4. Yugoslavya’nın Dağılma Süreci	29
4.4.5. Sonuç	31
4.5. Kosova’nın Tarihi ve Coğrafyası	32
4.5.1. Kosova’nın Bayrağı ve Başkenti	32
4.5.2. Kosova’nın Nüfusu	33
4.5.3. Kosova Sınırları İçinde Konuşulan Önemli Diller	33
4.5.4. Genel Bilgi	33
4.5.5. Coğrafya	35
4.5.6. Kosova’daki Belli Başlı Önemli Şehirler	35
4.5.7. Kosova’nın Stratejik Önemi	36
4.5.8. Tarih	37
4.5.8.1. Osmanlı Dönemi	38

4.5.8.2. Yugoslavya İçerisinde Kosova'nın Durumu	41
4.5.8.3. Kosova Sorunun Dünü ve Bugünü	42
4.5.8.4. 1990'lı Yıllarda Kosova'da Meydana Gelen Gelişmeler	43
4.5.8.5. Kosova Cumhuriyeti (Republike Kosova)	46
4.6. Sonuç	46
4.7. Kosova'da Türkçe Eğitim.....	47
4.7.1. Üsküp Büyük Medrese	50
4.7.2. Dönüm Noktası: 1951 ve 1974 Yılları.....	52
4.7.2.1. 1951 Sonrası Kosova'daki Türklerin Nüfusunda Meydana Gelen Değişiklikler ve Türkçe Eğitim	59
4.7.3. Türkçe Anaokulu	60
4.7.4. 1974 Yılı.....	61
4.7.5. 2000 Yılı.....	61
4.7.6. Kosova'da Türkçenin Durumu	63
4.7.7. Kaynak (Lektür) Sıkıntısı	66
4.7.7.1. Ders Kitaplarının İçeriği.....	70
4.7.7.2. Dil Bilgisi Kitapları	71
4.7.7.3. Okuma Kitapları	84
4.7.8. Kosova'daki Türkçe Eğitimi Etkileyen Unsurlar	91
4.7.9. 2012 Yılı.....	91
4.8. Edebiyat	93
4.8.1 Giriş.....	93
4.8.2. Balkanlarda Türk Edebiyatı.....	94
4.8.3. Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nde Türk Edebiyatı.....	98
4.8.3.1. 1951 Yılı Öncesi Türk Edebiyatı.....	99
4.8.3.2. 1912-1944.....	100
4.8.3.3. 1951 Sonrası	101

4.8.4. Çocuk Edebiyatı	104
4.8.4.1. Çocuk.....	104
4.8.4.2. Çocuk Edebiyatı ve Özellikleri	107
4.8.4.2.1. Gerçeklik ölçütünün derecesi ne olmalı ve bu gerçeklikle ifade edilmek istenen tam olarak nedir?.....	112
4.8.4.2.2. Çocuk Kitapları Hangi Özelliklere Sahip Olmalıdır?.....	113
4.8.5. Kosova’da Türk Çocuk Edebiyatı	116
4.8.5.1. Kosova Türk Çocuk Edebiyatında Türlerin Gelişimi.....	117
4.8.5.2. Şiir	117
4.8.5.3. Çocuksu Şiir Örnekleri	121
4.8.5.4. Çocuk Şiirleri Didaktik midir?	122
4.8.5.5. Gülmece Tarzı Şiirler	123
4.8.5.6. Tasvir Ağırlıklı Şiirler	124
4.8.5.7. Sıfatlı Şiirler	125
4.8.6. Kosova’daki Türk Çocuk Şiirinin Temsilcileri	126
4.8.6.1. Sabri Cemil Bey	128
4.8.6.2. Hacı Ömer Lütfi	130
4.8.6.3. Necati Zekeriya	133
4.8.6.4. Naim Şaban	136
4.8.6.5. Nusret Dişo Ülkü.....	140
4.8.6.6. Nimetullah Hafız	142
4.8.6.7. Hasan Mercan.....	143
4.8.6.8. Arif Bozacı	146
4.8.6.9. Bayram İbrahim.....	148
4.8.6.10. İskender Muzbeğ Şefikoğlu.....	149
4.8.6.11. Fikri Şişko	151
4.8.6.12. Altay Suroy.....	151
4.8.6.13. Fahri Mermer.....	153
4.8.7. Türk Çocuk Hikâyeleri ve Temsilcileri	155
4.8.7.1. Mustafa Karahasan	157

4.8.7.2. Süreyya Yusuf.....	159
4.8.7.3. Fahri Kaya.....	164
4.8.7.4. Ahmet S. İğciler.....	165
4.8.8. Yugoslavya ve Kosova Türk Çocuk Edebiyatındaki Hikâye ve Şiirlerde Konu ve İletileri	165
4.8.8.1. İyilik ve Kötülük.....	166
4.8.8.2. Çalışmanın Yaraları.....	167
4.8.8.3. Paylaşmanın Önemi.....	168
4.8.8.4. Savaş.....	168
4.8.8.5. Sevgi.....	176
4.8.8.6. Hayvanları Tanıma ve Hayvan Sevgisi	178
4.8.8.7. İnsan Sevgisi.....	179
4.8.8.8. Okul Sevgisi	180
4.8.8.9. Barış ve Özgürlük.....	182
4.8.8.10. Özlem	183
4.8.8.11. İyimserlik – Elindekiyle Yetinme	185
4.8.8.12. Mitlerin Önemi	185
4.8.8.13. Dostluk	186
4.8.8.14. Düş.....	188
4.8.8.15. Yeni Şeyler Öğrenme	188
4.8.9. Ninni, Tekerleme ve Masallar	189
4.8.9.1. Ninni.....	189
4.8.9.2. Tekerleme	190
4.8.9.3. Masal	191
4.8.10. Anı ve Biyografiler.....	192
4.8.11. Fen ve Doğa Olaylarını Anlatan Metinler	195
4.8.12. Çocuk Edebiyatında Çeviri.....	198
4.8.13. Edebiyat ve İdeoloji.....	200
4.8.13.1. Sembol.....	201
4.8.14. Balkanlarda, Yugoslavya’da, Kosova’da Çocuk Olmak ve Çocuk Kimliği	208

4.8.14.1. Çocuk Kitaplarında ve Dergilerinde “Partizan” ve “Pioner” Olgusu	210
4.8.14.2. Tek Tip Çocuk Örneği Pioner-Partizan	212
4.8.15. Çocuk Edebiyatında Karakter ve Kahraman	212
4.8.16. Hayat, Çocuk ve Edebiyat	216
4.9. Kosova’da Türk Basın ve Yayın Hayatı	218
4.9.1. Kosova’da Türk Basın Hayatı	220
4.9.2. Gazete	221
4.9.2.1. Birlik	221
4.9.2.2. Tan	222
4.9.2.2.1. Tan Gazetesinin Ekleri	224
4.9.2.3. Sesimiz (1996)	225
4.9.3. Dergiler	225
4.9.3.1. Esin Dergisi (Doğru Yol Kültür Sanat Dergisi) (1971)	225
4.9.3.2. Çevren (1973)	226
4.9.3.3. Çığ Dergisi	227
4.9.4. Çocuk Dergi ve Gazeteleri	228
4.9.4.1. Boncuk Çocuk Eki	231
4.9.4.2. Kuş Dergisi (1979)	231
4.9.4.2.1. İçerik	232
4.9.4.3. İnci Çocuk Dergisi	236
4.9.5. Resim ve Çizimler	237
4.9.6. Dil ve Anlatım	239
4.9.6.1. Dili Öğrenmede Etkileşim Ortamı	239
4.9.7. Edebî metinler, çocuklara yeni sözler öğretip söz dağarcıklarının genişlemesine katkıda bulunuyor mu?	241
4.9.7.1. Bilmece	242
4.10. Dil Öğretimi ve Ana Dil	244
4.10.1. Kuş’un Sözlüğü	244

4.10.1.1. Yazın Kuramları	245
4.10.1.2. Dil Köşesi	246
4.10.2. Yazım Farklılıkları / Yanlışları	248
4.10.3. Türkçeye Saygı	248
4.11. Şekil İncelemesi.....	249
4.11.1. Sayfa Düzeni	250
4.11.2. Kapak Tasarımı	250
SONUÇ.....	251
EKLER	257
Fotoğraflar	259
KAYNAKÇA	264

ÖZET

Bu çalışmada, Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı'nın ortaya çıkışı ve onun eğitim ve siyasi / toplumsal değişmelerle olan bağlantısı, tarihsel verilerden de faydalanılarak ortaya konulmuştur. Bu inceleme dört bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Alt başlıkların çoğunun sonuç kısmı mevcuttur.

“Giriş” bölümünde Balkan adının çeşitli anlamlandırmaları ve kullanım alanları verilmiştir.

IV. bölümün ilk kısmında Balkanların coğrafyası ve genel tarihi hakkında bilgiler sunulmuştur. İkinci kısmında ise Balkan ülkelerinin tarihî ve coğrafi özellikleri tek tek ele alınmıştır. Daha sonra Balkanlardaki eğitim faaliyetleri özetlenmiş, bunun ardından da Kosova'daki eğitim hayatı ayrıntılarıyla ve yıllar bazında anlatılmıştır. Devamında ise başta Balkanlardaki Türk edebiyatı hakkında bilgiler verilmiş sonrasında da çalışmamızda izlediğimiz yol olan genelden özele gitme yaklaşımını kullanarak Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı incelenmiştir.

Sonuç bölümünde de Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı'nın özellikleri ve geldiği son nokta ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Kosova, Edebiyat, Çocuk, Eğitim.

ABSTRACT

In the present study, the emergence of Turkish Children's Literature in Kosovo and its relation and link to educational and political/social changes, also utilizing the light of historical data, are presented. This research consists of two main chapters. Each chapter is divided into sub-sections in itself. Most of the sub-sections include their own conclusion parts.

In the introduction, various meanings and uses of the word "Balkan" are provided.

In the very first sub-section of the forth chapter, information on geography and general history of Balkans is given whereas in the second sub-section geographical and historical features of each Balkan country are discussed individually. Then the educational activities in Balkans are summarized. Subsequently, the Turkish Education in Kosovo is explained in detail, on the basis of years. Furthermore, the display of general information on Turkish Literature in Balkans is followed by a scrutiny of Turkish Children's Literature in Kosovo by employing the method of deduction which is the approach used in our study.

In the conclusion part, the features of Turkish Children's Literature in Kosovo and its latest situation is presented.

Key Words: Balkans, Kosovo, Child, Literature, Education.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Eğitim Tablosu	54-58
Tablo 2: Yazar İsimleri	90
Tablo 3: İsim, Sıfat ve Fiiller	206
Tablo 4: İsim ve Fiiller	212

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Priştine (Lokaj)	32
Fotoğraf 2:Tarihi Bina	37
Fotoğraf 3: “Newborn” Yazısı	38
Fotoğraf 4: Kayıp İlanları	34
Fotoğraf 5: Elenacika Okulu	63
Fotoğraf 6: İçindekiler	81
Fotoğraf 7: İçindekiler	83
Fotoğraf 8: Çizim	83
Fotoğraf 9: Örnek	84

HARİTALAR

Harita 1: Balkan Yükselteri (Castellan, George: 1993, 16)	13
Harita 2: VII. ve VIII. Yüzyıllarda Balkanlar (Wachtel, 2009: 39)	14
Harita 3: 1900'lar Balkan yarımadası (Jelavich, 2009: 14)	18
Harita 4: Yugoslavya'nın Parçalanması (Jelavich, 2009: 276)	23

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri.

AVNOY: Yugoslavya Halk Kurtuluş Antifaşist Kurulu.

BM: Birleşik Milletler.

İ.Ö. : İsa'dan önce.

KDTP: Kosova Demokratik Türk Partisi.

LDK: Kosova Demokratik Birliği.

LSK: Kosova Demokratik Birliği

M. S. : Milattan sonra.

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı).

PDK: Kosova Demokratik Partisi.

SFRJ: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti.

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

TDK: Türk Dil Kurumu.

UNMIK: United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. Birleşmiş Milletler'in Kosova Misyonu.

VMRO: Vatrashna Makedonska Revolyutsionna Organizatsiya (Makedonya Kurtuluş İç Örgütü).

YFC: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti.

BÖLÜM I

GİRİŞ

I.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı Çağdaş Türk Çocuk Edebiyatı'nın Balkanlardaki önemli bir kolu olan Kosova'daki metinlerinin tarihî ve sosyolojik yöntemle incelemek, estetik ve edebî değerlerini ortaya koymaktır. Metin ve yazar odaklı yöntemlerden de yararlanılacaktır. Ayrıca genelden özele doğru bir sıralamaya yapılacaktır. Sonuç olarak da Kosova'daki Türk çocuk edebiyatının geçmişten günümüze geçirdiği evreler, siyasî ve toplumsal gelişmeler göz önünde bulundurularak varılan en son nokta tespit edilmeye çalışılacaktır.

Tezin önemi önemi ise Kosova Türk çocuk edebiyatı alanında yapılan derli toplu ilk çalışma olması ve daha önce yayınlanmış bazı makale ve incelemeler hakkında bilgi vermesidir.

I.2. Problem Durumu

Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatının şiir ve hikâyeleri incelenmiş, tablolar yararlanılarak çeşitli veriler ortaya konmuş, çocuk edebiyatı oluşturulurken şiirde ve hikâyede ne tür sorunlar yaşandığı, yine şiirde ve hikâyede ne gibi ölçütlere değer verildiği ve bunların nasıl kullanıldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda şiir ve hikâyedeki konu ve iletiler tek tek incelenerek Türk yazarların eserlerinden örnekler verilmiştir. Bunun yanı Kosova'daki Türkçe eğitimin dünü ve bu günü hakkında bilgi verilmiş, Türkçe ders kitapları incelenmiş ve bu kitapların temini sorunundan bahsedilmiştir. Tüm bu çalışmanın sonucunda "Kosova'da Türk Çocuk Edebiyatı" başlıklı tez meydana getirilmiştir.

I.3. Amaç ve Önemi

Bu tez çalışmasında Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatının şiir, hikâye, anı ve çocuk dergilerine tarihî ve sosyolojik yöntemle yaklaşmış ve 1945 ile 2000 yılları arasındaki Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatının estetik değerinin ve edebiyatın hangi alanında gelişme kaydettiğinin ortaya konulması tezin amacını oluşturmuştur.

Ülkemizde Balkanlardaki Türk edebiyatları üzerine araştırma çok az yapılmaktadır. Bu çalışmayla birlikte Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı üzerine bir inceleme yapılmış olup bilimsel bir metotla veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda, birçok kaynak hakkında kısaca bilgiler verilerek bu alanda çalışacak olan araştırmacılar için örnek oluşturmak istenmiştir.

I.4. Problem

Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatının, çocuk edebiyatındaki yeri ve önemi nedir?

I.5. Alt Problemler

Tez çalışmasında ele alınan alt problemler şunlardır:

1. Edebiyat nedir?
2. Çocuk nedir?
3. Eğitim nedir?
4. Çocuk ve çocuk edebiyatı nedir?
5. Kosova'daki çocuk edebiyatı eserleri nelerdir?
6. Kosova'daki çocuk edebiyatı eserleri çocuklar için uygun mudur?
7. Kosova'daki çocuk edebiyatı eserleri hangi yöntemle incelenmelidir?
8. Yugoslavya'da ve Kosova'da hangi Türkçe ders kitapları okutulmaktadır ve bu kitaplar çocuk eğitimi için uygun mudur? Bu açıdan eksiklikleri nelerdir?

9. Kosova'daki Türkçe eğitim ne zaman başlamıştır ve günümüzde ne durumdadır)

I.6. Sayıtlar

1. Kosova'daki Türk çocuk edebiyatı, Modern Türk Edebiyatı'nın göz ardı edilemeyecek önemli bir koludur.

2. Kosova'daki Türk çocuk edebiyatında şiir ve hikâye türlerindeki örnekler sayı bakımından fazladır. Fakat bu eserlerin estetik açıdan değeri tartışılabilir. Çünkü çoğu edebî eser güdümlü edebiyatın ürünüdür. Fakat yine bu eserlerin sayıca az bir kısmı estetik değer taşımaktadır.

3. Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı toplumsal konulara yönelik realist ve didaktik bir çocuk edebiyatıdır. Aynı zamanda güdümlü bir edebiyattır da diyebiliriz. Şiir ve hikâyelerinde genelde şu konular işlenmiştir:

Aile yaşantısı, anne sevgisi, doğa, hayvan sevgisi, okul sevgisi iyi bir yurttaş olmanın getirdikleri, savaş, barış, iyi bir partizan ve pioner olmanın önemi ve Tito.

4. Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı işlediği konulardan dolayı, inceleme sırasında tarihî ve sosyolojik yöntemler kullanılmıştır.

I.7. Sınırlılıklar

1. Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı 1945 ile 2000 yılları arasındaki çocuk edebiyatı eserleriyle sınırlıdır.

2. Balkanlardaki diğer Türk çocuk edebiyatları henüz incelenmemiştir. Uyguladığımız yöntemle Balkanlardaki Türk çocuk edebiyatını incelemek başlangıç aşamasındadır. Ancak bunlarla ilgili birkaç satırlık bilgi verilebilmiştir

3. Kosova'daki Türk çocuk edebiyatı eserlerine ulaşmak çok büyük bir sorundur. Çünkü eserler kütüphanelerde ve devlet arşivlerinde eksiktir veya dağınık, tasnif edilmemiş bir şekilde muhafaza edilmektedir. Kitap ve dergilerin önemli bir kısmı da kişisel arşivlerdedir ve bu arşivlere ulaşmak hiç de kolay değildir.

I.8. Tanımlar

Çocuk edebiyatı: ...“çocuk edebiyatı” deyimi, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar. Masallar, hikâyeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, fen ve doğa olaylarını anlatan yazıları vb. hep bu çerçeve içine girebilir. Değişik birtakım yazı türlerinde ortaya konulan bu eserlerin tıpkı yetişkinler için hazırlanan eserler gibi, güzel ve etkili olmaları da gerekir. Bu nedenledir ki çocuk edebiyatını “usta yazalar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel ad” diye de tanımlayabiliriz.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Castellan, G. (Çeviri: Dr. A. Yarman-Başbuğu), (1993), **Balkanların Tarihi 14. – 20. Yüzyıl**, İstanbul, Milliyet Yayınları.

Çelik, Y. D. (2008), **Kosova’da Çağdaş Türk Edebiyatı (1951 – 2008)**, Prizren, Doğru Yol Kültür Sanat Derneği Yayınları.

Gökdağ, A. B. (2006), “Kosova Türkleri”, **Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, İstanbul, Karam & Vadi.

Hafız, N. Dr. (1985), **Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Devrim**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Hafız, N. Prof. Dr. (1985), **Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri**, Priştine, Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi.

Hayber, A. Yrd. Doç. Dr. (2001). **Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İsen, M. İSEN, R. KİREÇÇİ, S. A. (2001), **Balkanlarda Türk Çocuk Şiirleri**, Antoloji, İstanbul, Varlık.

İsen, M. Prof. Dr. (2009), **Varayım Gideyim Urumeli’ne Türk Edebiyatı’nın Balkan Boyutu**, İstanbul, Yapı Yayınları.

İsen, M. İsen R. (1983), **Yugoslavya Türk Şiirinden Seçmeler**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İsen, M. İsen, I. T. (2002), **Balkanlarda Türk Çocuk Hikâyeleri Antolojisi**, Ankara, Grafiker Yayınları.

Kaya, F. (1990), **Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi**. Üsküp, Birlik Yayınları.

Kaya, G. İ (1986), **Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış**, Priştine, Tan Yayınları.

Malcolm, N. (Çeviren: Ö. Arıkan), (1998), **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, İstanbul, Sabah Yayınları.

Selim, B. (1978), **Çağdaş Yugoslavya Türk Hikâyeleri**, Priştine, Tan Yayınevi.

Sever, S. Prof. Dr. (2008), **Çocuk ve Edebiyat**, (4. Baskı), İzmir, Tüdem Yayınları.

Şirin, R. M. (2006), **Çocuğa Adanmış Konuşmalar**, (2. Baskı), İstanbul, İz Yayıncılık.

Şirin, R. M. (2006), **Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü Modern Çocuk Kültürü Sarmalı**, (2. Baskı), İstanbul, İz Yayıncılık.

Vırmiça, R. (2008), **Prizren’de Kültür Sanat ve Şairlik Geleneği**, Prizren, Kosova Türk Araştırmacılar Derneği.

Zekeriya, N. (1983), **Çağdaş Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, Cem Yayınevi.

(1996), **Türk Yazarlar Derneği Belgeler, Bilgiler, Eserler**, Prizren, Türk Yazarlar Derneği Yayınları.

BÖLÜM III

III.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada tarihî ve sosyolojik yöntemlerden ile bazen ise yapısalcı eleştiri yönteminden yararlanılmıştır. Ayrıca inceleme sırasında genelden özele doğru bir yöntem izlenilmiş ve kronolojik sıralamaya da dikkat edilmiştir.

III.2.Evren ve Örneklem

Çalışmada evren alanı *Kuş* ve *İnci* dergileri, Tan, Tomurcuk ve Sevinç yayınlarının çıkardığı şiir ve hikâye kitapları ve Yugoslavya Türk Çocuk Edebiyatı antolojileridir. Örneklem alanı ise *Kuş* ve *İnci* dergilerinden belirttiğimiz dönemlerden birer sayı ile en çok şiir ve hikâye yazarı Hasan MERCAN, Enver BAKİ, Necati ZEKERİYA, Lütfi SEYFULLAH, Osman BAYMAK, Nusret Dişo ÜLKÜ, Agim Rıfat YEŞEREN ve Süreyya YUSUF'un konuya uygun seçilen eserleridir.

III.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kaynakça listesinde verilen eserler dışında konu ile ilgili ön okumalar yapılmış, gazete ve dergilerin incelenmiş, yazarlar ve gazetecilerle röportajlar düzenlenmiş ve tüm bu çalışmalar sonucunda da örneklem alan elde oluşturulmuştur.

III.4. Veri Çözümleme Teknikleri

Çalışmanın verileri, tarihî ve sosyolojik yöntemler hakkında yazılan eserlerin incelenmesinden sonra oluşturulan eklektik metotla çözümlenmiştir. Eserler hakkında bilgi verirken, eğitim ve edebiyattaki gelişmelere ortaya konulurken kronolojik sıraya dikkat edilmiştir.

BÖLÜM IV

4.BALKANLAR

4.1. BALKAN ADININ ANLAMI

4.1.1. Karmaşık, Trajik Bir Öykü

Andrew Baruch Wachtel'in *Dünya Tarihi Balkanlar* adlı kitabının editörleri B. Smith ve A. Yang, Balkanlar için “*Bu, karmaşık, bazen de trajik bir öyküdür.*” ifadesini kullanarak Balkan coğrafyasının, tanımını etkileyici bir şekilde yaparlar. Çünkü *trajedi* ve *karmaşıklık* bu coğrafyayı tanımlayabilecek önemli ifadelerden ikisidir. Bu adlandırmalar yarımadayı, insanların, tarihini ve kaderini açıklamaya yetmese de genel bir kanının oluşmasını sağlamaktadır.

Efsanelerle örülü bir ad olan Balkan'ın anlamı ve etimolojik kökeni, birçok tartışmaya sebebiyet verdiği için hâlâ bazı noktalar aydınlatılamamıştır. Geçmiş yüzyıllarda da adlandırma konusunda pek çok düşünce ortaya atılmış, coğrafi ya da etnik adlandırmalarda, bazen olumlu bazen de olumsuz anlamda kullanılmıştır.

Haimos, Balkan dağlarına mitik dönemde verilen isimdir. Maria Todorova *Balkanları Tahayyül Etmek* adlı kitabında geniş bir şekilde bu konunun üzerinde durarak, Haimos ve Rodope efsanesinden bahseder. Haimos ve Rodope kendilerine, Zeus ve Hera gibi tapılmasını isterler. Fakat bu istekleri tanrılar tarafından acı bir şekilde cezalandırılır ve her ikisi de dağa dönüştürülür. Haimos, günümüzde bilinen adıyla Balkan dağlarına, Rodope de bugünkü Bulgaristan sınırları içinde bulunan, halk türkülerinde sık sık adı geçen Rodop dağına dönüşür.

Wachtel Balkanların, tarihî ve edebî imgelemde ürkütücü, ama pek tanımlanamamış bir bölge gibi görüldüğünden bahseder. Sınıflandırmaya yönelik çoğu

girişim, coğrafyaya (Balkan Dağları bölgeye uygun bir isim sağlar) ya da XIX. yüzyıl ortasından itibaren yerel ya da yabancı gözlemcilerin bu söze atfettikleri bir dizi ön yargıya odaklanır. Tarihçiler bu bölgeyi olumlu terimlerle tanımlamaya ve Balkanlar'ı tutarlı, karmaşık bir bütün hâline getiren kültürel, tarihî ve toplumsal dokuları çıkış noktası olarak almaya pek hevesli olmadılar.

Balkanların dünyanın dört bir medeniyetinin örtüştüğü, dinamik, bazen patlayıcı, çok katmanlı yerel bir uygarlığın yarattığı bir sınır bölgesi olduğundan bahseder. Ona göre bu bölgede Eski Yunan ve Roma, Bizans, Osmanlı Türkiye'si ve Katolik Avrupa kültürleri buluşmuş, çatışmış, bazen de kaynaşmıştır. Bu toprakta hiçbir kültür tek başına egemen olmamıştır. (Wachtel, 2009: 15)

Bu karmaşık yapı, millet ve ırk gibi adlandırmalarda da kendini gösterir. Balkanlardaki halkaların bir kısmı için “*Müslümanlık*”, dinî inanışı ifade eden bir kelime değil, bir millete verilen isimdir. Birçok adlandırmada da bu karışıklık (bu nedenlerle Balkanlar mecazi olarak karışıklık anlamına gelir) ya da tercih göze çarpar.

Wachtel, Balkan halklarının bin yıl boyunca, çok etnisiteli, hanedanlık devletlerinde yaşadıklarını belirtir. Bu durum, ayrı kimlik duyguları olmadığı anlamına gelmemektedir. Tersine, kendilerinin ve komşularının farklı diller konuştuklarının, farklı dinlere mensup olduklarının ve değişik yaşam biçimleri sürdürdüklerinin farkındaydılar. Ne var ki bu farklılıklar geleneksel olarak ahali için ya da efendileri – Bizanslılar, yerel soylular ve Osmanlılar- için fazla önemli olmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde, dinî ilkelere göre düzenlenen millet sistemi, ulus, sınıf ve toplumsal cinsiyet dâhil olmak üzere, kimliğin diğer potansiyel belirteçlerine karşılık geliyordu. Bu şekilde Müslüman bir Arnavut çiftçi, koyun çobanı bir Bulgar Pomak ve toprak sahibi varlıklı bir Boşnak'ın karısı, hepsi Müslüman *millet* içindeydi. Arnavutça, Sırpça ve Rumca konuşan bütün Ortodokslar, toplum içindeki yerlerine ve oturdukları bölgeye bakılmaksızın, hep birlikte “Rum” (yani Ortodoks) *milleti* olarak

sayıldılar. (Wachtel, 2009: 15) Bu millet sistemi Osmanlı Devleti'nin bütün bölgeleri için geçerlidir.

Castellan ise geleneksel tarihin her kalıpları sevdiğinden söz açarak Balkanları açıklamaya çalışır. Balkanlar Avrupa ve Asya arasında bir “köprü” veya bir “kavşak”, bir “halk salatası” veya “karışım potası”, Avrupa’da bir “barut fıçısı” veya bir “düello alanı” mıdır? Bunların hepsi doğru, ya da bir zamanlar için doğru olduğundan, fakat hiçbir şeyin bu harika yarımadanın topraklarını ve insanlarını kurtaramadığından bahseder. (Castellan, 1993: 15)

Balkan sözünün sözlük anlamı “*dağlık, sarp yer*” olsa da bu alanda yapılmış bilimsel çalışmaların bir kısmında “kargaşa; köprü” anlamları verilerek hem ayrılık yaratan hem de birleştiren güç vurgulanmak istenmektedir. Castellan’a göre Balkanlar, yaşanması gereken bir maceradır. Çoğu zaman barut fıçısı, hemofili (kanın devamlı akması pıhtılaşmaması hastalığı) hastası, köprü, kavşak, birleşme ve ayrılma noktası (Batı Roma-Doğu Roma; Katolik-Ortodoks)dır. Güneydoğu Avrupa ya da Balkanlar diye çeşitli adlarla anılsa da önemli olan bu coğrafyanın ve halkının kaderinin hiçbir zaman değişmeyeceğidir. Balkanlar her zaman karışıklık, savaş ve acıya eş değer bir terim olarak kullanılacaktır.

Balkanların yanı sıra, Rumeli ve Balkanlaşma ifadeleri de sıkça kullanılmaktadır. Rumeli, Bazen Balkan adlandırmasıyla eş değer görülse de, bu adlandırma coğrafi açıdan daha dar bir alanı ifade etmek için kullanılmaktadır. Osmanlının Balkan coğrafyasında hakim olduğu bölge Rumeli olarak bilinir. Balkanlaşma ise daha çok siyasî alanda kullanılan bir ifadedir. Ayhan’a göre bu terim, “bir bölgenin birkaç bağımsız ya da yarı bağımsız, karşılıklı düşman olan güç merkezlerine kasten bölünmesi”dir. Bir başka ifadeyle, yeni devletlerin ortaya çıkışıyla coğrafyanın sürekli küçük parçalara bölünmesi anlamına gelmektedir. Bölünme yeni ulus-devletleri ortaya çıkarmaktadır. (Ayhan, 2008: 33)

4.2. Balkan Coğrafyası

Balkan adından bahsederken sık sık coğrafyadan da söz ettik, çünkü bu adlandırmanın temelinde coğrafi özellikler önemli bir yere sahiptir. Özellikle de bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan, eskiden bilinen isimleriyle Haimos (Eski Yunanlılar), Stara Planina “Eski Dağ” (Bulgarların verdiği isim) ve Comonitza (Hırvatlar) yani Balkan dağları, Balkan isminin kullanımı, Osmanlılar döneminde yaygınlaşmıştır.

Maria Todorova, Balkanlardan bahsederken “köprü” ve “kavşak” metaforlarını da ortaya atar. Bu köprü hem Batı-Doğu arasında kurulmuş hem de Hristiyanlık Müslümanlık arasındaki ince çizgide yer alıyor diyebiliriz.

Maria Todorova’nın enine boyuna tartıştığı, A. Wachtel’in de dinî açıdan tam da yarımadaının ortasında geçtiğini varsaydığı çizgi / köprü / kavşak -adı ne olursa olsun-, tarihî süreç ve coğrafi yapı göz önüne alındığında belli belirsiz bir sınır / çizgi / köprü / kavşak kendini gösterir. Varsayılan bu sınırı belirleyen en önemli etmenlerden biri de yarımadaının coğrafi yapısı ve konumudur. Çünkü coğrafi konum tarih boyunca buraya göç eden toplulukların yanı sıra, yerli halkın karakteristik yapısının oluşumunda da tarihî olaylarla birlikte etki etmiştir.

Jelavich’e göre, stratejik açıdan Asya, Afrika ve Avrupa’nın kavşak noktasında bulunan Balkan yarımadasının, hem fetih açısından hem diğer bölgelere uzanan bir geçit olarak cezp edici olduğunu kanıtlamıştır. Dağlar Balkan halklarının birbirlerinden soyutlanmalarına ve farklı görüşlere sahip olmalarına katkıda bulunmakla birlikte, yabancı istilasına karşı kalkan vazifesi görememişlerdir. Temelde büyük nehir vadileri ve dağ geçitleri boyunca uzanan belli başlı koridorlar, yarımadaının tamamını kesmektedir. Görece az sayıda olan bu büyük rotalar, gerek atları ve sürüleriyle göçebe kabilelerin, gerekse demir yolları, arabaları, kamyonları ve tankları ile modern büyük güçlerin kolayca girmelerine yardım etmiştir. (Jelavich, 2009: 3)

Özey yarımadaının çevrili olduğu denizler hakkında bilgiler vererek sınırları belirtir. Yarımadaının doğusunda Adalar (Ege) Denizi, Marmara Denizi ve Karadeniz, güneyinde Akdeniz ve batısında ise Adriyatik Denizi vardır. Kuzeyde ise sınırını çizmek biraz zordur. Bir sınıflandırmaya göre de 505.000 kilometrekarelik bir sahayı kaplamaktadır. Başka bir görüşe göre de Eski Yugoslavya ve Romanya ülkelerinin kuzey sınırları ölçü olarak alınmıştır. Buna göre de toplam 788.685 kilometrekarelik bir yüz ölçümüne sahiptir. Diğer bir sınırlandırma ise; Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki Hristiyan dünyası ile çizdiği sınır olarak biliniyor. Bu sınırlandırmaya göre de, Balkanlar'ın toplam yüz ölçümü 1.000.000 kilometrekareyi bulur. Balkan adının Türkçe bir kelime olduğu ve bu adın Türkler tarafından verildiği göz önünde tutulursa, son görüş en geçerli ayrım olarak kabul edilir. Balkanlara adını veren Balkan dağları (eski adı Hoemus), Bulgaristan'ı batıdan doğuya ikiye bölen dağlardır. (Özey, 2006: 13-14) (Harita 1)

4.3. Balkan Tarihi

Savaş sözcüğü, Balkan literatürüne daha yakın çağlarda yerleşmiş ve çoğu zaman bu coğrafyasıyla birlikte anılmıştır. Birinci ve İkinci Balkan Savaşı, ardından Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanması, savaşı Balkanların ayrılmaz bir parçası hâline getirmiştir. Castellan *Balkanların Tarihi*'nde, Balkanları tanımak için, önce Balkanların –coğrafyanın ve toplulukların- kendine has özelliklerine göz atmak gerektiğinden bahseder.

Balkan yarımadası, başlıca arkeolojik ve antropolojik çalışmalardan ele geçen bilgilere göre, tarihin karanlık dönemlerinden belirsiz / puslu dönemlerine doğru ortaya çıkmıştır. Tarihin üzerindeki perde kalkmaya başlarken bölgede, Bronz Çağı'nın sonu ve Demir Çağı'nın başlangıcında, yaklaşık İ.Ö. 100 yıllarında, ilk halkların varlığına rastlanmıştır. Bölgenin batı yarısında İliryalılar, doğusunda Trakyalılar yaşadığı söylenebilir. (Emiroğlu, 2010: 71)

Castellan'a göre, yarımada'nın bu halkları yüzyıllar boyunca Bizans'ın kültürel izlerini taşımışlardır. Bağımsız devlet kurmuş olan Bulgarlar ve Sırplar da bile Bizans'tan izler görülmektedir. Doğu Roma İmparatorluğu'nun bin yıl sonunda, Osmanlılar, Balkanlar'da, benzer yapıda feodal tipte, geleneksel köylü topluluklarından oluşan Bizanslaştırılmış Hristiyan halklara rastlamışlardır. Şüphesiz ovalarda pilot bölgeler vardı; ancak dağlar, gelenekselleşmiş bir muhafazakârlığın üstüne kapanmışlardır. Esas fark dillerde ve lehçelerde görülmüştür. Ayrıca dinî ve özellikle de kültürel bir dil olan Yunanca ve Slav, Bulgar, Sırp ağızları yazılı ifadeden hatta ciddi bir edebiyattan yararlanmışlardır. Böylesine bölük pörçük bir miras, gelecek acılar boyunca, Balkanlar için, yeniden doğmaya elverişli geniş bir *Altın Çağ*'ın hem birleştirici hem de farklılaştırıcı kaynaklarına dönüşüp dönüşmeyeceği belirsizdir. (Castellan, 2009: 46)

Poulton, Güney Doğu Avrupa'daki Balkan yarımadası, etnik, linguistik ve dinsel bakımlardan dünyanın en karmaşık bölgelerinden biri olduğundan bahseder. Ona göre coğrafi konumu nedeniyle bu bölge, küçük Asya'dan Avrupa'ya ya da bunun tam tersi yönde hareket eden istilacılar tarafından tarihsel olarak kesintiye uğratılmıştır. Araştırmaya konu olan bölgedeki en eski üç halk, Grekler, Ulahlar, (Trakyalılardan gelirler) ve ancient¹ İliryalılardan geldikleri iddia edilen Arnavutlardır.(Poulton, 1993: 9)

4.3.1. Türkler

Türklerin Balkan coğrafyasında görülemeye başlandığı tarih M.S. 4.-5. yüzyıllardır. 6. yüzyılda Avarlar, 7. yüzyılda Bulgar Türkleri, 10. ve 13. yüzyıllarda Kumanlar ve Peçenekler bölgeye gelerek kendi devletlerini kurmuşlar, ancak uzun süre yaşayamamışlardır. Dolayısıyla ya burayı terk etmişler ya da yönettikleri topluluklar arasında erimişlerdir. (Gökdağ, 2006: 119) (Harita 2)

¹ Eski.

Balkanlara tam anlamıyla Türklerin yerleşmesi, Osmanlı'nın fetihleri ile gerçekleşmiştir. Fetihlerden önce buraya gönderilen dervişlerin ve göçebe Türklerin, Türk varlığının temelini atılmasındaki etkileri büyüktür. Türk nüfusunun Balkan coğrafyasındaki dağılımı yıllara ve bölgelere göre değişiklik gösterir. Nüfusun demografik yapısı hakkında net bilgiler elde etmek de oldukça güçtür. (Çünkü yapılan nüfus sayımlarının çoğu güvensiz bir ortamda gerçekleşmiştir). Bir dönem Türkler, çeşitli sebeplerden dolayı başka kimliklerle sayıma katıldığı için verilere çoğu zaman şüpheyle bakılmıştır. Günümüzde ise Türk nüfusunun en yoğun olduğu Balkan ülkesi Bulgaristan'dır. Bulgaristan'da bir milyon civarında Türk yaşamaktadır. Eğer 1989'daki büyük göç yaşanmasaydı şu an Bulgaristan nüfusunun yarısından fazlasını Türkler oluşturacaktı. Bu durum Kosova, Makedonya ve Yunanistan için de geçerlidir. Özellikle Kosova'daki Türk nüfusu asimilasyon ve göç gibi çeşitli sebeplerin azalması Türklerin bazı hakları elde etmesine engel olmaktadır.

4.3.1.1. Bizans İmparatorluğu'nun Sonu ve Osmanlı Devleti

Ostrogorsky Bizans İmparatorluğu'nun kuruluş tarihini, Büyük Konstatinos zamanında Boğaziçi kenarında imparatorluk şehrinin kuruluş tarihi ile aynı olduğunu söyler. Son Konstantinos zamanında İstanbul'un düşmesiyle Bizans İmparatorluğu da tamamen tarih sahnesinden silinir. Güney Yunanistan'daki Mora Devleti ve Trabzon İmparatorluğu İstanbul'un düşmesinden sonra birkaç yıl daha yaşamışlardır. İstanbul'un fethi Osmanlıların Anadolu ve Avrupa'daki arazileri arasında bir köprü kurmuştur. Kudretli Türk devleti Balkanlardaki Grek, Latin ve İslav bölgelerini süratle ele geçirir. 1456 yılında Atina Osmanlıların eline geçer. 1461 yılının Eylülü'nde Trabzon İmparatorluğu da düşer. Böylece Grek topraklarının son kalıntısı da Türk hâkimiyeti altına girer Sırp Despotluğu daha 1459'da boyun eğer, onu 1463'te Bosna Krallığı izlemiş ve yüzyılın sona ermesinden önce Adriyatik'e kadar geri kalan Slav ve Arnavut ülkelerini de Türklerin eline geçmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun yıkıntılarından yükselen, eski Bizans ülkelerini bir defa daha yüzyıllar boyunca bir

devlet kuruluğu hâlinde birleştirmesini bilen bir Türk devleti bu şekilde kurulmuştur. (Ostrogorsky, 2011: 526-527)

4.3.1.2. Osmanlı Devleti

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara ayak basmasıyla birlikte, yarımada'nın çehresini değiştiren, Roma ve Bizans İmparatorluğundan sonra, beş yüzyıllık hâkimiyet kuran büyük gücün varlığı, sosyal ve siyasi hayatta hissedilmeye başlanmıştır.

Birçok tarihçi, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda kurulduğunu ve burada aldığı güçle Anadolu'nun fethini tamamladığını ileri sürmektedir. Karpat da bu iddianın geniş çapta doğru olduğunu söyler. Osmanlı Devleti'nin kuruluğu ve kökleşmesi 1299-1448 (Varna Savaşı) sürecinde başlamış, yüz elli yıl kadar sürmüş ve büyük bir kısmı Balkanlarda gerçekteşmiştir. Buna karşılık Osmanlı'nın çöküşü, 93 Harbi 1877 / 8 yılları ile I. Balkan Savaşı 1912 / 13 yılları arasında otuz beş yıl gibi kısa bir süre içinde gerçekteşmiştir. Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti şeklini alarak yeni bir kimlik ve felsefe ile dünyaya açılması yine Balkanlar'da İttihat ve Terakki'nin II. Meşrutiyet'i gerçekteştirmesiyle başlamıştır. Makedonya, bu hareketin merkezi olduğu kadar gerek İttihat ve Terakki'ye gerek Cumhuriyete birçok lider kazandırmıştır. Bütün bu olayların arkasında yatan, siyasi bir akım olan Balkan milliyetçiliği birinci derecede önem taşır. (Karpat, 2012: 7)

Osmanlı'nın Balkanlara getirdiği huzurlu ortam, 1683 yılından itibaren bozulmaya başlar. Özellikle Karlofça Anlaşması'nın (1699) imzalanmasından sonra, Osmanlı yavaş yavaş bu coğrafyadaki hâkimiyetini yitirir. Osmanlı'nın gücünün zayıflamasıyla birlikte, ilk önce 1832'de Yunan Krallığı kurulur. Ardından Romanya, Sırbistan ve Karadağ 1878'de kendi devletlerini kurarlar. Bu süreç içinde Makedonya, Batı Trakya ve Bulgaristan'ın bir kısmı da kaybedilmiştir.

Avrupa’da siyasal ve ekonomik alanda meydana gelen bu değişmelerin yanı sıra din de en az bu gelişmeler kadar önemli bir faktör olarak, yarımadanın tarihine etki eder. Dinî alanındaki Batı Roma - Doğu Katolik ayrımı, 19. yüzyılda Balkanları sarsacak en önemli sorunlardan biri olarak baş gösterir. Milliyetçiliğin yanı sıra din de Balkanlardaki ayrılığa neden olan unsurlar arasında karşımıza çıkar.

4.3.2. I. Balkan Savaşı

Savaş, Balkanlar gibi homojen olmayan ve her an patlamaya hazır bir coğrafyada patlak vermişse yaşanan sahneler de o kadar ağır ve değişken olacaktır.

Birinci Balkan Savaşı’nın başlangıç sahnesini –Bulgaristan topraklarında, Sofya’da- ve halkın o anda verdiği tepkiyi Troçki “*Balkan Savaşları*” adlı kitabında inanılmaz bir şekilde gözler önüne seriyor:

“Sabah saat altıda, savaşı duyurmak için top atışı yapılmadı. Saat yedide ben trene binmiş, Sofya’ya doğru yola çıkmıştım. Kral Ferdinand önceki akşam Eski Zagora’da savaşı ilan etmişti. Kraliyet savaş beyannamesi geceleyin basılmış ve sabah sekizde bütün caddelere asılmaya başlanmıştı. Saat onda Aziz Kral Katedrali’nde bir ayin yapıldı, kalabalık, kraliçeyi ve bakanları “Haydi, hücum!” diye bağırarak selamladı, polis ve jandarma düzeni sağladı ve kilisenin yanında ‘Makedonya Ordusu’nun resimlik bir müfrezesi oluşturuldu. Güneş pırıl pırıl parlıyordu; insanlar gruplar halinde, duvarlarda asılı kraliyet beyannamesinin önünde dikilip onu okuyorlardı: berelerinde çiçek takılı birkaç süvari, kalabalığın sevgi gösterileri arasında şu ya da bu yöne gidiyordu; ana caddelerde izdiham vardı; gazete satan çocukların gazetelerin beyannameyi yayınlamak için yaptıkları ayrı baskıları satmadan kimsenin yakasını bırakmıyorlardı. Sonra kalabalıklar dağılmaya başladı; dükkân sahipleri vitrinlerinden kepenkleri kaldırdılar; bellerinde kemer bulunan, iyi giyimli köylü kadınlar piliç, domuz yavrusu ve kırmızı biber satmaya başladılar; rengârenk, bol pantolonlar giymiş Çingene kadınlar, dişleri arasında küçük purolar, sallana sallana yürüyüp geçtiler; gazeteciler telgraf çekmek için postaneye hücum ettiler; işlerini bitirmiş olan politikacılar Bulgaristan Otel’inin kahve salonuna toplandılar- savaş ilan edildi.

Savaş ilan edildi. Siz Rusya’da bunu biliyor ve buna **inanıyorsunuz**, ama ben burada, olayın olduğu yerde buna inanmıyorum. İnsan hayatının bu gündelik, sıradan gerçeklerinin – piliçler, purolar, burunları sümüklü, yalınayak çocuklar- savaşın inanılmaz trajik gerçeğiyle bir araya gelmesini aklım almıyor. Savaş

ilan edildiğini, savaşın artık başladığını biliyorum, ama savaşa inanmayı henüz öğrenemedim.

Kievskaya Mysl. Nu. 283

14 Ekim 1912” (Troçki, 1995: 173-174)

Birinci Balkan Savaşı öncesinde yarımada, hem siyasî hem sosyal açıdan oldukça gergindi. Makedonya sorunu, Arnavutların isyanları, Avrupalı devletlerin baskı politikaları, gelen savaşın ayak seslerini andırır nitelikteydi.

1908 - 1909 yıllarındaki gelişmeler, Balkanları, yeniden Avrupa politikasının barut fiçisi duruma getirmiştir. Avrupalı Güçler, giderek artan bir biçimde Balkanlar’daki gelişmelerle ilgileniyordu. Habsburg İmparatorluğu, geniş Güney Slav nüfusunu ne bünyesi içinde eritebiliyor ne bunları oradan kaldırabiliyor ne de bunlara ulusal özgürlük ve birlik tanıyabiliyordu. Rusya, Slav olması nedeniyle ve prestijine gölge düşürmemek kaygısıyla, Balkanlar’la yakından ilgileniyordu. Avusturya-Macaristan’ın arkasında Almanya, Rusya’nın arkasında da İngiltere ile Fransa yer alıyordu. (Tuncer, 2011: 126) (Harita 3)

4.3.3. II. Balkan Savaşı

I. Balkan Savaşı’nın yıkıcı etkisi II. Balkan Savaşı’nda da kendini göstermiştir. Savaş sonrasında verilen kayıplar, ekonomik buhranların yanı sıra yarımadaya damgasını vuran ülkelerin sınırlarında meydana gelen değişiklikler ve toprak paylaşımlardır. Satranç tahtasındaki en önemli darbe bu dönemde yapılmış ve dengeler birçok açıdan değişmiştir.

Balkan Savaşları’ndan sonra, ülkeler büyük güçler arasında paylaştırılmaya başlanmıştır. Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması’yla Makedonya paylaştırılmış, ardından da bağımsız bir Arnavutluk kurulmuştur. Makedonya topraklarının eklenmesiyle, Sırbistan toprakları neredeyse iki katına ulaşır. Karadağ ve Sırbistan, Habsburg Monarşisi’nin Bosna-Hersek’i ilhakından sonra iade ettiği Yenipazar

Sancağı'nı bölüşmüşlerdir. Böylece bu devletler ortak bir sınıra sahip olurlar. Yunanistan, Güney Makedonya topraklarını ve Yanya şehriyle birlikte Epir'in bir bölümünü elde eder. Yunanistan'ın doğu hududu Kavala'yı da içine alacak kadar genişlemiştir. Sadece savaşın galipleri değil yenilgiye uğrayanlar da parçalanmalardan paylarını alırlar. Bulgaristan yenilmesine rağmen, Struma Vadisi'ndeki toprakları ve Dedeağaç limanı da dâhil olmak üzere Ege kıyı şeridinin seksen millik bir bölümünü alır. Osmanlı İmparatorluğu ve Romanya da kazançlar elde etmişlerdir: Babıâli, Edirne'yi geri alır; Romanya ise, Güney Dobruca'yı kendi topraklarına katar. Bu son antlaşma, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir gerilemeye neden olmuştur. İki Balkan Savaşı, Trakya'nın küçük bir kısmı ve İstanbul hariç, yarımada'daki Osmanlı hâkimiyetine son vermiştir. Jön Türk rejimi imparatorluğun gerilemesini durduramamıştır. (Jelavich, 2009: 105)

4.3.4. İkinci Dünya Savaşı

Jelavich, I. Dünya ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemin, hem Avrupa hem de Balkanlar'da kriz dönemlerinden birini oluşturduğundan bahseder. Devletlerarası çatışmalar ve iç sosyal, siyasi, ekonomik ve ulusal gerginlikler 1920'lerin sonunda kendini göstermiştir. Bu durum Batı dünyasında bilinen en ağır ekonomik kriz dönemi olan Büyük Buhran'ın etkileriyle iyice şiddetlenmiştir. Savaştan hemen sonraki dönemde Balkan devletlerinin hepsi de dört büyük sorunla uğraşmak zorunda kalmışlardır:

1. Hem ülke içinde hem de ülkeler arasında ulusal mücadelelerin devam etmesi,
2. Kısmen savaş ve zirai meselelerin sebep olduğu yeni ekonomik sorunlar,
3. Bolşevik devrimi ve bu devrimin hem uluslararası ilişkiler hem de devletlerin iç politikaları üzerindeki etkileri,
4. Osmanlı-Türk, Alman, Rus, Habsburg büyük güç etkisinin ortadan kalkması neticesinde uluslararası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı. (Jelavich, 2009: 143)

İkinci Dünya Savaşı sırasında, yarımada'nın coğrafyasında meydana gelen değişiklikler dikkate değer ve çarpıcıdır. Balkanlar *büyük güçlerin* pay kapmaya çalıştıkları bir oyun alanına, satranç tahtasına dönüşmüş, güçlü olanlar piyonları yutmuştur.

Bir taraftan Transilvanya, Makedonya, Trakya, Epir, Dobruca, Bessarabya, Dalmaçya, İstirya, Voyvodin, 12 Adalar ve Kıbrıs'ta hüküm süren milliyetçilik, bir taraftan Sırp-Hırvat veya Sırp-Slovak çatışmaları, Transilvanya, Banat, Bessarabya Almanları ve Bulgaristan, Makedonya, Bosna Türkleriyle etnik kökenler arası gerilim, Yunanistan ve Makedonya'da Aroumainlerin, Tuna Deltası'nda Lipovanlar'ın, Bessarabya'da Goguzlar'ın ve diğerlerinin az çok ifade ettikleri hak iddialarıyla, 1919'un parolası olan "Ulusal Bağımsızlık ve Demokrasi" çifte başarısızlık ile son bulmuştur. Castellan, bu dönemde demokrasinin de gelişmediğini belirtir. Yugoslavya'da Kral Alexandre, Romanya'da Carol, Bulgaristan'da Boris, Arnavutluk'ta Zogo, Yunanistan'da General Metaxas'ın diktatörlükleriyle sonuçlanmıştır. Uluslararası planda ise, faşist İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki egemenliği ve Yunanistan ile Yugoslavya üzerindeki etkisi devam ederken, Hitler'in Almanyası, Yugoslavya ve Romanya'da, Saksonlar ve Suablar üzerinde Volksdeutsch ile politik ağırlığını hissettirmiş ve özellikle Romen petrolü ile yüzde altmışını aldığı Yugoslav ve Bulgar madenleri ve buğday konusunda ekonomik emperyalizm uygulamıştır. Yeni bir dünya savaşı arifesinde, Balkan bölgesi daha önce hiç olmadığı kadar hassas bir konuma gelmiştir. (Castellan, 1993: 456)

4.3.4.1. II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar

Balkan tarihinde 1945 yılı, bir parantez olarak kalacak kırk beş yıllık bir dönemin yani siyasî bir gücün başlangıcına damgasını vuracaktır. Bu dönem "Dermirperde"yi Epir'den Trakya'ya geçirip, Yunanistan'ı doğal sınırlarından ayırmasıyla, yarımada'nın güney ucunu, merkezi Washington olan askerî bir Atlantik Birliği içine alarak ileri bir karakola dönüşmesini sağlaması ve buna karşılık, Yugoslav

toprakları dışından kalan diğer tüm bölgelerde beyni ve kalbi Kremlin olan İmparatorluğun güney kanadının yer almasıyla belirginlik kazanmıştır. Siyasal olarak artık Balkanlar yoktu ve bölgesel örgütlerden birinin girişimi, büyük devletlerden birinin engeline çarpmıştır. (Castellan, 1993: 496)

Yarımadadaki karışıklıklar, durmayan kan ve bitmeyen acılar 1945'ten sonra, Sosyalist rejimin gelişiyiyle birlikte de devam etti. Özellikle bazı büyük güçlerin dinî ve siyasi yönden kışkırtmalarıyla “*azınlık*” psikolojisi bu coğrafyada iyice kendine yer edindi ve barutun fitilini ateşledi. Bu bağlamda Sırp milliyetçiliği ve bunun sonucunda ortaya çıkan olumsuz koşullar Bosna'yı, Kosova'yı, Arnavutluk'u önemli ölçüde etkiledi. Tüm sorunlar ancak 2000'li yılların ortalarında çözüme ulaşabilmiştir.

Catellan'a göre, Komünizm o dönemde, Rus şeklini tarihsel geleneklere ve farklı kültürlerle uygulayarak kendine özgü nitelikler kazanmıştır. Yani “Balkanlı bir komünist”ten bahsetmek atılacak iftiraların kurbanı olmak demektir. Bu halkların ve devletlerin ilişkileri arasındaki farkları daha da belirginleştirmiştir. Şüphesiz, bu Balkan komünizmlerinin, tarihsel gelişme koşullarına bağlı olarak ortak yönleri de vardır. Başlangıçta hepsi, çok uluslu veya kırsallığın egemen olduğu toplumlara uyarlanmış bir Marxizm-Leninizm olarak kendini göstermiştir. Bu iki özellik, o devletleri 1920'li yılların Bolşevik Rusya'sına benzer kılmıştır. Buna bir de Kızıl Ordu'nun Romanya ve Bulgaristan'daki Hitler adlı savaş makinelerini alt etme başarısından doğan varlığı eklenir. Ancak sadece askerî danışmanları kabul eden Yugoslavya ve Arnavutluk'ta durum farklıdır. Ayrıca, Bulgar Dimitrov, Romen Ana Pauker, Yugoslav Tito gibi birçok komünist liderin Moskova'da yetişmiştir. 1948 Haziranı'nda Tito'nun ayrılması imparatorluğun bütünlüğünü bozmuş olsa bile, birçok faktör ilk dönemin ortak Stalinizmini açıklamaya yetmiştir Zaten, bu ayrılmacı tutum da “öz yönetim” uygulama çabasındaki Yugoslavya'ya fazla bir farklılık getirmemiştir. (Castellan, 1993: 496-497)

4.3.5. Sonuç

Kosova'nın kurucu devletten ziyade özerk bir bölge olarak yer aldığı Yugoslavya Federasyonu'nun Balkan tarihindeki yeri çok önemlidir. Çünkü federasyonun kurucusu olan Tito, tek başına diğer ülkelerin isteklerine karşı çıkarak bu birliği devam ettirmeye çalışmıştır. Fakat her devrim gibi bu devrimin de parlak dönemleri sona ermiş, bir Balkan ülkesi olan Yugoslavya'da parçalanmıştır. Bu parçalanma Türklerin bu coğrafyadaki varlığını oldukça etkilemiştir.

2000'li yılların başı Balkanlardaki birçok ülke için özgürlük ve demokrasi demektir. Fakat özgürlük, beraberinde Yugoslavya'da olduğu gibi beraberinde parçalanmayı da getirmiştir.

Wachtel Balkanların son yıllardaki durumunu şu şekilde değerlendirir:

Balkan devletleri, Batı Avrupa devletleri gibi, çok büyük ölçüde tek etnisiteli parlamenter demokrasi oldular. Ekonomileri piyasa yönetimidir; kentleşme oranı yüksektir ve nüfuslarının neredeyse tamamı okuryazardır. 2003 yılında NATO'ya kabul edilen Romanya ve Bulgaristan, 2007'de de Avrupa birliğine girdi. Şimdi her iki ülke de, Batı Avrupa'yla bütünleşmiş, ulusal devlet olarak kuruldukları XIX. Yüzyıl ortalarından beri ulaşmaya çalıştıkları bir amaca ulaşmış sayılabilir. Bu süreçler Arnavutluk'ta ve Yugoslavya varisi devletlerde de aynı yolu izleyecek. Bu, muhtemelen 2015-2020 civarında tamamlandığında, XVIII. yüzyılın sonlarından bu yana anlaşıldığı biçimiyle Balkanlar, sadece tarihsel, sanatsal ve dilsel kayıtlarda korunan ve gündelik hayatın birçok ritüeline aktarılan bir anı olarak kalacak. Belki bir gün, dünyanın bir başka bölgesindeki gelişmeleri tanımlamak için *Balkanlaştırma* terimi kullanıldığında Güneydoğu Avrupa olarak bilinen bölgenin halkına bu terimin ne anlama geldiğini açıklamak gerekecektir. (Wachtel, 2009: 136-137)

4.4. Yugoslavya'nın Tarihi ve Coğrafyası

Yugoslavya, pek çok etnik kimliği içinde barındıran tipik bir Balkan ülkesiydi. Bu tipik Balkan ülkesinin varlığı İkinci Dünya Savaşı ile başlayıp 2000'lerin başında son buldu. Yugoslavya, kelime anlamı olarak *Güney Slavya* anlamına gelmektedir. Fakat bu ilk anlam katmanının yanı sıra asıl önemli olan ikinci anlam katmanıdır. İkinci katmanda tamamen yaşananlara yönelik bir anlam ön plana çıkar, bunlar da birlik, federasyon, güç, savaş, azınlık, acı, parçalanma ve tehliktir.

Yugoslavya aslında Sosyalist Partizanlar tarafından verilen bir isim değil bir tanımlamadır. Yugoslavya iki sözcük ve bir bağlaçtan oluşur: YUG (Güney) O (bağlaç) SLAVYA (Slav toprağı). Tam Türkçe çevirisi “Birleşik Güney Slav Toprakları”. Tabii sade hâli Güney Slavya. Bu isim ilk olarak Monarşi tarafından verilmiştir. (Alili, 2011: 19)

Balkanlar, içinde çeşitli milletler barındırmasından ve bitmeyen çatışmalardan dolayı kaynaklayan bir kazana benzetilmiş. Bu kazan yıllar boyunca Balkanların siyasi ve sosyal hayatında önemli bir yer edinmiş olan Yugoslavya’da da uzun yıllar boyunca kaynamıştır; özellikle Dünya savaşlarının etkisi çok fazladır. II. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya da yarımadanın diğer coğrafi bölgeleri gibi siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda birçok olumsuz koşulla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle “Makedonya Sorunu” bu döneme de damgasını vurmuş ve Makedonya topraklarının bir kısmı Bulgaristan, Yunanistan gibi ülkeler arasında paylaştırılmıştır. (Harita 4)

4.4.1. Sırp – Hırvat - Sloven Krallığı - Yugoslavya Krallığı

I. Dünya Savaşı’nın sonunda, Sırpların, Hırvatların ve Slovenlerin Krallığı olarak, Aralık 1918’de, kurulmuştur. Daha önce Avusturya - Macaristan bölgeleri olan Slovenya, Hırvatistan - Slovenya, Voyvodina, Dalmaçya ve Bosna - Hersek ve Karadağ ile Sırbistan Krallıkları’nı (yaklaşık olarak şimdiki Makedonya ve Kosova’ya denk düşen bölgeleri kapsar) birleştirdi. (Poulton, 1993: 16-17)

Coğrafi olarak önemli ve stratejik bir bölgede kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Yugoslavya’nın prototipini oluşturmuştur diyebiliriz. Bunun en önemli kanıtı da krallığın isminin bir süre sonra “Yugoslavya Krallığı” olarak değiştirilmesidir. Yugoslavya Krallığı, 1929 yılından itibaren tarih sahnesinden çekilir, 1934 yılına kadar bu bölgeye hükmedecek olan Kral Aleksandır tarih sahnesine çıkar. Fakat onun egemenliği de fazla sürmez ve ölümünden sonra idare, çeşitli vekillerden oluşan bir grubun eline geçer. Art arda devlet sisteminde meydana gelen değişiklikler ve bir

düzenin sağlanamaması, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulması için uygun bir ortam oluşturmuştur.

4.4.2. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti

Nayır Yugoslavya'nın kuruluşunu şu şekilde açıklar:

Hitler ordularının 1944'de çöküşünden sonra ideolojik bir depremin uzun ve derin bir uçurumla birbirinden ayırdığı iki dünyanın arasına, en umulmadık bir zamanda, birden bire bir köprü atıldığı görülür. Bu, ideolojik bakımdan Doğu bloğuna bağlı kalmakla beraber kendi kaderini Komintern, ya da Komekon'un değil de ancak kendisinin tayin edebileceği noktasında ısrar ettiği için Stalin'in hışmına uğrayan Tito'nun Yugoslavya'sıdır. (Nayır, 1973: 114)

II. Dünya Savaşı sırasında, 1941'de, Yugoslavya mihver güçler tarafından işgal edilir. Bunu izleyen yıllarda işgalci güçlere karşı acı bir iç savaşın eşlik eder ve şiddetli bir direnişle karşılaşılır. Savaşın sonunda, Mareşal Tito'nun yönetimindeki komünistlerin (partizanlar) önderlik ettiği direniş hareketi askerî ve siyasi üstünlük kazanır. Kral azledilir ve Ocak 1946'da, Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti ilan edilir. (Poulton, 1993: 16-17) (Harita 5)

Nasıl Balkanlar dünyanın en az homojen bölgelerinden biriye, Tito Yugoslavya'sı da dünyanın en az homojen ülkelerinden biriydi. II. Dünya Savaşı sonrasında çok uluslu bir federasyon olarak kurulan Yugoslavya'da ulusal haklar üçlü bir sistem içinde tanımlandı. Tılıç, bu sistemi şöyle açıklar:

1. Yugoslavya Ulusları, ana vatanları Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden biri olan Yugoslavya dışında bir devlet olmayan uluslardır. Kosova Arnavutlarının yıllardır sürmekte olan rahatsızlıkları biraz da bu tanımlamadan kaynaklanır. Yugoslavya dışında bir ana vatanları ve devletleri olan Arnavutlar, federasyonun "Yugoslavya Ulusları" arasına girememiştir. Bu kategoriye giren ve federasyondan ayrılma hakları bile resmen tanınan altı ulus vardır; Sırp, Hırvatlar,

Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar ve 1971 nüfus sayımından beri ayrı bir ulus sayılan Müslümanlar.

2. Yugoslavya'daki Uluslar- Tito Yugoslavyasında bu kategoriye giren ve resmen tanınan on etnik grup vardır ve en büyükleri de Kosova Arnavutlarıydı. Bu etnik grupların hepsinin Yugoslavya dışında bir ana vatanları, kendi adlarıyla kurulmuş devletleri vardı. Yeni federasyon bu grupların tümünün kendi dillerini ve kültürlerini kullanıp geliştirme haklarını tanımıştı. Bu grubun Arnavutlar dışındaki üyeleri Macarlar, Bulgarlar, Çekler, Çingeneler, İtalyanlar, Romenler, Rutenler, Slovaklar ve Türklerdi.

3. Diğer Milletler ve Etnik Gruplar- Bu kategoride nüfusları çok daha küçük olan ve yukarıdaki iki grup içinde yer almayan unsurlar da vardır. Avusturyalılar, Yahudiler, Almanlar, Polonyalılar, Ruslar, Ukraynalılar, Ulahlar ve her nüfus sayımında sayıları biraz daha artarak kendilerini “Yugoslav” olarak tanımlayanlar ile diğerleri. (Tılıç, 1999: 57-58)

Birinci madde içinde geçen “ayrı bir ulus olarak sayılan Müslümanlar” ifadesi oldukça dikkat çekicidir. Çünkü kişiler milli kimliklerini ifade edilmek için dini ön planda tutmuştur. Bu nedenle terminolojik anlamda, adlandırmanın doğruluğu veya nasıl olması gerektiği tartışılabilir niteliktedir.

Sipahioğlu, dinî bir terim olan *Müslüman* kelimesinin, millet anlamında kullanıldığından bahseder. Müslüman Boşnaklar, Torbeşler, Goralılar Sırp, Hırvat, Yugoslav ve Bağımsız gibi başka milletlere mensup kaydolma yerine Müslüman olarak kayda geçmişlerdir. Bu şekilde Müslüman terimi, Müslüman topluluğun dindarlık seviyesini gösteren bir kelime değil, sosyolojik bir terim olarak bilimde yerini almıştır. (Sipahioğlu, 2009: 94)

Sırp, Hırvat ve Slovenler Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda nasıl önemli rol oynadıysa –bu cumhuriyetin kurucusu olan Tito Hırvat'tır-, yıkılışında ve parçalanmasında da aynı etkin rolü oynamışlardır. Çünkü her ne kadar birlikte devlet kursalar da bu milletler arasında tarih boyunca devam etmiş ve belki de hiçbir zaman bitmeyecek olan bir çatışma vardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yönetim şekli olarak *federal hükümete* karar verilmiştir. Tito tarafından Yugoslavya Tito –yaşadığı süre boyunca- tarafından bir arada tutulmuştur. Ancak Sırlar, federal ordu ile bürokraside kendi hâkimiyetlerine karşın, diğer Slav gruplarının –özellikle Boşnaklar ve Makedonların- dikkate alındığı bir federasyonda yer almaktan memnun olmamışlardır. Yugoslavya parçalandığında, Sırbistan bütün Sırların büyük “milletin” parçası oldukları ve Boşnak, Hırvat ya da Sırp olmayan başka herhangi bir yönetim altında yaşamalarının haklı olarak beklenemeyeceği düşüncesini ortaya atmışlardır. (Karpas, 2012: 48-49) Sırbistan'ın bu tutumu zaman içerisinde değişmemiş, Kosova üzerindeki toprak talebi hâlâ devam etmektedir. Kosova'da sınır teşkil eden Mitroviça, bu hak iddiaları yüzünden birçok saldırıya ve karışıklığa maruz kalmaktadır.

4.4.3. Yugoslavya Sosyalist Federal Halk Cumhuriyeti ve Miloşeviç Dönemi

Ülkenin 1963'de aldığı isimle, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (SFRJ), 1974 Anayasası gereğince, altı anayasal cumhuriyeti bir araya getiren federal bir devlet haline gelmiştir. Bu cumhuriyetler şunlardır: Bosna - Hersek (başkenti Saraybosna); Hırvatistan (Zagreb) Makedonya (Skopje); Karadağ (Titograd); Slovenya (Ljublijana); ve Sırbistan (Belgrad). Sonuncusu iki “özerk bölge”yi, Voyvodina (Novi Sad) ile Kosova'yı (Priştine) birleştirir. Federal başkent Belgrad'tır.

Birbirini izleyen anayasalarda “Yugoslavya Ulusları”nın her birinin “ayrılma hakkı da dâhil olmak üzere kendi kaderini tayin hakkı”ndan söz edilirken, dikkatli bir

dil kullanılmış ve bu ulusların “özgürce ifade edilmiş iradelerinin temelinde” birleşmiş oldukları belirtilmiştir. Bunun anlamı, ulusların aldıkları kararların anayasal olarak bağlayıcı olması ve ayrılma hakkının artık kullanılmamasıdır.

1989’da başlayan hızlı siyasal değişiklikler eski anayasal sistemi etkilemiştir. 1974’de yapılan anayasal düzenleme ile birlikte Sırp hoşnutsuzluğunu alevlenir ve Sırp milliyetçiliğin gelişir. Bu düzenlemeye göre Voyvodina ve Kosova Özerk Bölgeleri Sırp Cumhuriyeti’nin içinde de facto cumhuriyetler haline getirilir. Mart 1989’da Sırbistan bu bölgelerin özerkliğini sınırlandıran anayasal değişiklikleri kabul ettirir. Sırp hegemonyası tehdidine ve ülkeyi kavrayan sürekli ekonomik ve siyasal krize tepki olarak ayrılıkçı eğilimler Slovenya’da oluşmaya ve Hırvatistan’da canlanmaya başlar 27 Eylül 1989’da Sloven Meclisi, Cumhuriyet Anayasası’nda yapılan ve özellikle Cumhuriyet’in ayrılmasına izin veren değişikliği oy çokluğuyla onaylamıştır. Bu şekilde 1974 yılı anayasası tamamen ortadan kaldırılır. Hırvatistan’da yapılan seçimlerde ulusçu Hırvat partisinin zafer kazanması, Habsburg mirasına sahip ve daha fazla gelişmiş Katolik kuzey cumhuriyetleri, Slovenya ve Hırvatistan ile diğer cumhuriyetler, özellikle Sırbistan arasındaki bölünmeyi belirginleştirir. Yugoslavya’nın kısa bir süre içinde dağılacağını bu tarihten itibaren belli olur. (Poulton, 1993: 16-17)

Tito dönemi Yugoslavya’ında yaşanan olumsuzluklar, verilen bazı haklarla örtbas edilmiş, kişilerin memnuniyeti bir şekilde sağlanmıştır. Tito dönemi için Kosova halkı “*Lale Devri*” ifadesini kullanmaktadırlar. Bunun en önemli nedeni refah seviyesinin yükselmesi ve işçilerin dolgun ücretler almasıdır. Eğitim ve basın hayatında da bu dönemde kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Ana dilde eğitim veren okullar açılmış, birçok dergi ve gazete basın hayatında yerini alarak maddi açıdan desteklenmiş, kültürel alandaki gelişmeler ön plana çıkmıştır. Fakat bu gelişmeler madalyonun diğer yüzü olmuş ve yaşanan olumsuzlukları örtbas etmiştir. Sırp milliyetçiliğinin yeniden şiddetlenmesi ve Tito’nun ölmesi –bazı iddialara göre öldürülmüştür- ile Yugoslavya’daki parçalanma hareketleri yavaş yavaş gün yüzüne

çıkar. Miloşeviç döneminde ise –Arnavutlara ve Türklere uygulanan baskıların artması ile birlikte- bütün olumsuzluklar kendini gösterir ve Yugoslavya’nın bir daha toparlanmamak üzere çöküşü başlar.

Yugoslavya’nın içinde bulunduğu durum birçok gazeteci ve yazarın dikkatini de çekmiştir. Yugoslavya’nın kuruluş ve dağılma süreci aşama aşama basında ve bazı eserlerde titizlikle işlemiştir. M. Necati Özfatura, *Hedefteki Ülke Kosova* adlı çalışmasında, Yugoslavya döneminde yaşanan olaylara üzerinde durarak bazı tespitlerde bulunur:

“Yugoslavya; Sırp, Arnavutlar, Türkler, Slovenler, Hırvatlar, Karadağlılar, Makedonyalılar, Romenler, Bulgarlar, Ukraynalılar, Macarlar, Ulahlar ve Çingeneler’den ibaret mozaik bir sosyal yapıya sahiptir. Fakat Sırp’ların aşırı milliyetçi tavırları ve bütün bu etnik gruplara hükmetme isteği, Yugoslavya’yı dağılma noktasına doğru hızla itmektedir. Bosna, Hersek, Karadağ, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya ve Sırbistan’dan en çok gelişmiş olanı Slovenya’dır. Yugoslavya’nın en geri kalmış bölgesi ise Kosova özerk bölgesidir. Bu bölgenin yüzde 90’ı ise Arnavut’tur. 20 bin dolar dış borcu olan Yugoslavya’da, Sırp Arnavutlarla çatışırken, Sırp-Sloven gerginliği de tırmanmaktadır. 1968 ve 1981’de Kosova’da gerginlik var karışıklıklar olmuştu fakat, şu andaki karışıklıklar Yugoslavya’yı sarsacak özellik taşımaktadır.

5 Nisan 1989” (Özfatura, 1998: 18)

Yugoslavya’da yaşanan baskı ve olumsuzlukların arkasında, büyük devletlerin çıkarları ve kurulan yasa dışı örgütlerin faaliyetleri vardır. Milliyetçilik duygularını ön plana çıkarıp halkı kışkırtma konusunda, *ÇETNİK*, *USTAŞ* gibi yasadışı milliyetçi örgütler önemli rol oynamıştır.

Çetnik terimi zaman zaman kafa karışıklıkların yol açar. Bir dönem kelime, genel olarak her türlü çete üyesine, eşkıyaya verilen bir ad olarak kullanılmıştır. 1920’lerde Kosta Pecanac, I. Dünya Savaşı sırasında kendi komutasında bulunan gerilla oluşumlarında savaşmış adamlardan resmî bir Çetnik örgütü kurarak Katı Sırp milliyetçisi bir politika izlemiştir. (Malcolm, 1998: 35)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Sırp'ların kurdukları Çetniklerin yanı sıra, Hırvat milliyetçiliğini ön plana çıkaran Ustaş adlı yasa dışı bir örgüt kurulmuştur.

4.4.4. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

Tito'nun son döneminde, azınlıklar arasında gerilen ipler, Tito'nun ölümü ile kopmuş Yugoslavya'nın parçalanacağı birçok kişi tarafından öngörülmüştür. Başa geçen Miloşeviç, Sırp yanlısı bir tutum sergileyerek, parçalanmanın önüne geçmek ve yeni bir birlik kurmak için Sırp'ları örgütlemeye başlamıştır. Bu birlik, Sırp'ların yıllardır hayalini kurdukları “Sırp Birliği”nin prototipiydi. Aşırı milliyetçi tavırlar, bir süre sonra ayaklanmalara neden olmuş ve *Büyük Sırbistan* hayali yine gerçekleştirilememiştir.

Yapıcı'ya göre, 1990'lı yılların başında Yugoslavya bir dağılma süreci içine girmiş; Slovenya ve Hırvatistan'dan sonra Bosna-Hersek de bağımsızlığını ilan etmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Tito döneminde istikrarlı bir devlet olarak kurulan Yugoslavya'nın çözülmesi bazı nedenlere dayandırılmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür, Mareşal Tito'nun ölümünden sonra etnik grupları bir arada tutan bağın çözülmesiyle birlikte, Sırp milliyetçiliğinin gün geçtikçe artması ve *Büyük Sırbistan* hayalinin tekrar hortlaması, Slovenya ve Hırvatistan'ın ekonomik yönden daha gelişmiş bölgeler olmasının, onları Avrupa'ya özellikle Almanya'ya yakınlaştırmış olması komünizmin çökmesinin federal birlikte çözülmeye neden olması, eski, tarihsel, etnik ve dinsel çatışmaların otorite boşluğu nedeniyle yeniden su yüzüne çıkmasıdır. (Yapıcı, 2007: 2)

1989'da başlayan Balkan devrimleri ile yarım yüzyıllık komünist döneme son vermek istenmiştir. Etki önce doğrudan gerçekleşir; çünkü sosyalist bloğun geleneğini izleyen Bulgar ve Romen geri fikirliliği; “Büyük Ağabey” ile uyuşmak, Kremlin'in yeni yöneticisine bağlı olmak ve onun önerdiği modeli izlemek zorundaydı. İş, Kruşçev'in “Stalinizm'den kurtarma” çabalarından bile daha zordur. Çünkü Kruşçev

sadece bir insana ve bir politikaya saldırmıştır. Hâlbuki Gorbaçev bir dogmaya dokunup “Amerikan Emperyalizm”i ile ittifak içindeymiş gibi davranmıştır. Yarımada izlenebilen Batı radyo ve televizyonları Moskova’nın yeniliklerini dikkate alarak eski zorba yöneticilerin hareketsizliğini belirtmişlerdir. (Castellan, 1993: 498)

Bosna katliamı ile dağılan Yugoslavya’nın çözülmesi daha bitmemiş ve yeni bir ayrılma olarak Kosova’nın bağımsızlığı bu aşamada gündeme gelmiştir. Daha önceki Slovenya ve Hırvatistan Almanya’nın desteği ile bağımsız olmuş, Bosna’da egemenlik nüfus çoğunluğuna rağmen Müslümanlara bırakılmayarak Hırvat ve Sırlar beraber üçlü yönetime Dayton anlaşması ile bırakılmış, Makedonya bağımsızlığını ilan etmesine rağmen Yunanistan’ın baskıları nedeniyle tam olarak bağımsız bir statü kazanamamıştır. Slovenya ve Hırvatistan küçük Hristiyan devletler olarak hemen Avrupa Birliği’ne tam üye olmuşlardır. Bosna’da ise Müslümanların varlığı nedeniyle bu durum geciktirilmiş, Sırbistan’ı ise Rusya bırakmadığı için Avrupa Birliği bu ülkeye yabancı durmuştur. Makedonya’nın tartışmalı durumu bugüne kadar devam ettiği için sorun çözümsüz kalmıştır. Eski Yugoslavya’nın eyaletleri olan bu devletleri ayrılma hakları daha önce de gene küçük bir Hristiyan devleti olan Karadağ bağımsızlığını ilan ederek Avrupa Birliği’ne üyelik doğrultusunda bağımlı bir bağımsızlığa doğru kaymıştır. Eyaletlerin bağımsızlık hakları tanınmış ancak eyalet olmayan bölgelere ayrılma hakkı tanınmamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya kurulurken, Voyvodina’da yaşayan bir milyon Macar’a ve Kosova ile Sancak’ta yaşayan Müslüman Arnavutlara eyalet statüsü verilmemiştir. Böylece bu bölgelerin gelecekte federasyondan kopmaları önlenmek istenmiştir. Kosova Arnavutları ile Sancak Türkleri de tıpkı Müslüman Boşnaklar gibi ikinci sınıf vatandaş sayılmışlardır. (Çeçen, 2008: 15-16)

Yugoslavya’nın parçalanmasına neden olan birçok etken vardır. Bu etkenlerin bazıları şunlardır:

- Birçok etnik yapıyı içinde barındırması. Başta Yugoslavya, toplulukları birleştirici bir güç olarak kurulmuşken, daha sonradan bu vasfını yitirmesi.

- Sırp ve Arnavutlar arasında artan milliyetçi eğilimler.
- 1989'den itibaren kurucu parçaların/devletlerin bağımsızlık ideallerini gerçekleştirmeye başlamaları.
- Jeopolitik yapı. Zengin maden kaynaklarının, diğer ülkelerin iştahlarını kabartması.
- Din kaynaklı sorunlar; her ne kadar bazı araştırmacılar tarafından, çok fazla etkisi olmadığı iddia edilse de, homojenleştirme sürecinde etkili olduğu söylenebilir.

4.4.5. Sonuç

Yugoslavya'nın parçalanma sürecine son nokta, 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile konuldu. Çeşitli jeopolitik ve ekonomik sebeplerden dolayı birçok ülkenin göz koyduğu Kosova'nın cumhuriyet hâline gelmesi ile birlikte, Balkanlardaki denge politikası bir nebze de olsa değişmeye başladı. Parçalanmanın, bu coğrafyada yaşayan halklara etkisinin ne yönde olacağı tartışmaya açık bir konudur. Fakat kopan her parça büyük güçler için küçük bir lokmadır.

Sonuç kısmını, gazeteci Teoman Alili'nin “parçalanma” konusundaki düşünceleri ile bitirmek yerinde olacaktır:

“Parçalanırsam Ne Olur?”

- Irk olursun, artık millet değilsindir. Tartışır durursun Arnavutların kökeni mi daha eski, Slavlarınki mi diye? Elbette asla cevabını bulamazsın.
- Köprü koyarlar arana, ama köprüyü koymadan önce duvarlar örülür. Büyük, kalın duvarlar... Görmeyesin diye ayrıldıklarını bir daha.
- Eskiden tuttuğun takımı tutamazsın mesela. Çünkü öbür tarafta kalmıştır o takım. Mazallah öbür tarafın takımını tutarsan ırkına ihanetle suçlanırsın.

- Yemeklerini bile izlemeye alırlar. Mesela öbür taraflardan birinin lokantasına gidersen, yandı gülüm keten helva. Hurma yesen, domuz derler yediğine.
- Taksiye bindiğinde dikiz aynaya bakarsın. İşaret ararsın şoför hangi taraftan diye...
- Tokat yersin mesela durup dururken otobüste. Kin biriktirirsin, nasıl olsa kendi tarafına geçeceksindir ve orada karşı taraftakilerin birine sen de tokat atacaksındır.
- Gavurdur her iki taraf için diğer taraf.
- Bayramları kutlarken karıştırırsın. Hangi bayram kimin diye sorarsın. O yüzden herkes kendi bayramını kutlar. Yani aslında delisindir artık, herkesin kendi bayramı vardır çünkü.
- En önemlisi dostlar; parçalanmaya karşı çıkarsan seni ırkçılıkla suçlarlar. Oysa ırkçılığın mikromilliyetçilikle parçalayanlar yaratırlar.” (Alili, 2011: 16-17)

Teoman Alili'nin yazıkları, halkın yaşadığı duyguları, parçalanmışlıkları, arada kalmışlıkları çok iyi vurgulamaktadır. Sosyolojik açıdan bakıldığında, Balkanların en yeni ülkesi olan Kosova'da buna benzer durumlara rastlamak bundan birkaç yıl önce çok doğaldı.

4.5. Kosova'nın Tarihi ve Coğrafyası

4.5.1. Kosova'nın Bayrağı ve Başkenti

Kosova'nın bayrağında; mavi zemin üzerinde Kosova cumhuriyetini içine alan coğrafya ve onun çevresinde azınlıkları temsil eden altı tane yıldız vardır. Bu azınlıklar Arnavutlar, Boşnaklar, Goranlar, Romlar, Sırp ve Türklerdir.

Kosova'nın başkenti ise, önemli tarihî olaylara tanıklık etmiş Priştine'dir. (Fotoğraf 1) Priştine, özellikle 1999 savaşı sırasında bayağı zarar görmüş, çoğu bina yıkılmıştır. Bu nedenle 2012 Priştinesi'nde yeni inşaat yapıları dikkat çekmektedir. Fakat çok acı çekmiş ve tarihin karanlık dönemlerine tanıklık etmiş şehir Osmanlı yapılarını da korumayı başarmıştır. (Fotoğraf 2)

4.5.2. Kosova'nın Nüfusu

Sırbistan'ın %12.32'sine sahip olan Kosova'da 1971 sayımına göre 916 bin 167 Arnavut, 228 bin 261 Sırp, 31 bin 555 Karadağlı, 12 bin 204 Türk ve 60 bin diğerleri olmak üzere toplam 1 milyon 243 bin 689 kişi yaşamaktaydı. (Sipahioğlu, 2009: 13)

1981 yılında nüfus sayımları olaylı bir şekilde yapılmış ve sonuçlar bildirilmemiştir. Yine 2011 yılında yapılan nüfus sayımları, çeşitli sebeplerden dolayı farklı bir sonuç ortaya koyamamıştır. Özellikle Türk nüfusuna ait gerçek verileri tespit etmek neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Günümüzde Kosova nüfusunun, özellikle Arnavutların siyasi amaçlarla destekledikleri nüfus artışı nedeniyle, 2 milyonu geçtiği tahmin edilmektedir. Türklerin nüfusu ise göç ve düşük doğum oranları nedeniyle git gide azalmaktadır. Fakat yaşlı Makedonyalı bir Türk ninenin dediği gibi, onlar bizim için hep orada var olacaklar ve bizi bekleyecekler, yüzyıllar boyunca olduğu gibi.

4.5.3. Kosova Sınırları İçinde Konuşulan Önemli Diller

Kosova'da resmî dil Arnavutçadır. Sırpça, Boşnakça ve Türkçe de konuşulan diller arasındadır. Fakat bunların yüzdelik dilimi çok azdır. Kosova'da sadece Mamuşa, Türk belediyesidir. Prizren'de de, Türkçe Arnavutçanın yanında, son yıllarda resmî dil olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat Türkçenin resmî dil olması konusundaki sıkıntılar hâlâ devam etmektedir.

4.5.4. Genel Bilgi

Kosova Şubat 2008'de bağımsızlığına kavuşmuş yeni bir devlettir. Halkının çoğunluğunu, %95 oranında Arnavutlar oluşturur. Kosova'nın uzun yıllar, hatta yüzyıllar süren bu bağımsızlık savaşı zaman zaman sekteye uğrasa da 17 Şubat 2008'de amacına ulaşır. Fakat 1999 yılında yaşanan savaş ortamı günümüzde bile Kosova'da her alanda kendini hissettirmektedir. Sosyal ve ekonomik hayat savaştan sonra bir türlü toparlanamamış ve ülkedeki birçok kurum her açıdan zarar görmüştür.

İşsizlik sorunu ve eğitimli gençlerin, özellikle Türk gençlerinin yurt dışına yerleşmeleri beyin göçüne neden olmuştur.

Kosova efsanelerle, ilginç hikâye ve anılarla örülü bir ülkedir. Tam merkezindeki “*New Born*” yazısından da anlaşılacağı üzere yeni doğmuş bir ülke ya da savaş sonrası küllerinden doğan bir Anka gibidir. Tarih boyunca birçok karışıklığa ev sahipliği yapmış, toprakları paylaşılamayan bölge olmuştur. Halkı, çektikleri acıyı bir nebze olsun azaltmak için yaşanan acıları ve savaşları çeşitli efsanelere bağlamışlardır. Bu efsanelerden bir tanesi 1389 Kosova Savaşı’na aittir. (Fotoğraf 3)

Tez araştırması nedeniyle Priştine Radyosu’na yaptığımız ziyarette, orada çalışan Türk bir radyocuya neden Kosova’daki kargaşanın bir türlü dinmediğini sorduk. Verdiği cevap hem şaşırtıcı hem de düşündürücüydü. Halk arasında anlatılan bir efsaneye göre; 1389 Kosova Savaşı sırasında, Sultan I. Murat (29 Haziran 1326, Bursa–28 Haziran 1389, Kosova) hayatını kaybeder. Bunu duyan annesi Nilüfer Hatun, Kosova için beddua okur “*Yedikleri ekmek taş olsun; yüzleri bir daha hiç gülmesin!*” der. Diğer bir efsaneye göre de bu yöreye gelen dervişler, yöre halkından su isterler. Halk ise onlara güvenmeyerek, bir şekilde bu dervişleri zehirler. Her iki anlatıdan yola çıkılarak, Kosova’daki acının ve karışıklıkların bitmemesi, lanetli olmasına bağlanır. Aslında her iki örnek de, halkın savaş karşısında ne kadar bezdiğini ve kaçış için bu tür anlatılara başvurduğu gösterir.

Savaşın izleri hâlâ Kosova’nın çehresinden silinmemiş; Kosova halkının, anlatılarında, sokaklarında, kayıp ilanlarında, savaş kahramanlarının heykellerinde, alışveriş merkezlerinin isimlerinde, kısacası günlük hayatın her köşesindedir. (Fotoğraf 4)

4.5.5. Coğrafya

Kosova, 41-50-58 ve 43-15-42 kuzey 20-01-30, 21-48-02 doğu enlem ve boylamlarında 10 bin 887 kilometrekare yer kaplayan, dünyanın en yeni devleti. Güney ve güneybatısında Makedonya, batısında Arnavutluk, kuzey-batısında Sancak, kuzey-doğusunda Sırbistan bulunmaktadır. (Sipahioğlu, 2009: 11)

Malcolm Kosova'nın –yani 1945 sonrası Yugoslavya anayasasındaki ‘Özerk Bölge’nin- bugünkü sınırları, kuşkusuz politik tarihin ürünü olduğundan bahseder. Kosova, sıra sıra dağlar ve tepelerle çevrelenmiş olduğu için coğrafi bir birim oluşturur. Bunlar içinde en göze çarpanı da Sar (Arn: Sharr) Dağları’dır ve Arnavutluk’un kuzeyindeki dağ sisteminden çıkarak doğu yönünde ilerleyip Kosova’nın güney sınırının büyük bir bölümünü boydan boya geçer. Yüksekliği 2.500 metreyi geçen en büyük dorukların bazıları daima karla kaplıdır. Kosova’nın batı kesiminde, Arnavutluk’un dağ kütlelerinden kuzey yönden ilerleyip Karadağ içlerine kadar sokulan bir başka dağ sırası, ulaşılması imkansız ölçüde sarp olan ‘Lanetli Dağlar’ (Srp.: Prokletije; Arn.: Bjeshket e Nemural) vardır. Kurumuş kireçtaşı oluşumlarını peynire sarılmış gibi her tarafı kat eden akarsular, baş döndürücü koyaklar oluşturur. Kosova’nın sınırları bir başka dağ sırasına paralel olarak (yine saat yönünde) devam eder ve kuzeyindeki en uç noktada bir başka dağ kütlelerini, Sırbistan’ın orta kesimindeki yaylalardan inerek Kosova içlerine uzanan Kapaonik’i geçer. Kosova’nın doğu kesiminde dağların görünümü biraz daha yumuşar ve yüksekliği güney ile batıdakilerin yarısını bile bulmayan bir doruk oluştururlar. Nihayet Kosova’nın güneydoğu köşesinde Sar Dağları’nın doğu ucunda sıra sıra ilerleyen bu tepelere Skopska Crna Gora adı verilmiştir (Arn.: Karadak, Türkçe ‘kara dağ’ sözünden gelir; Sırp. Crna Gora’nın anlamı da budur). (Malcolm, 1999: 23-24)

4.5.6. Kosova’daki Belli Başlı Önemli Şehirler

Prizren, Geçmişte ve günümüzde, Türk kültür faaliyetlerinin yürütüldüğü önemli merkezlerden biridir. Sadullah’un verdiği bilgiye göre, Prizren Şar Dağları’nın

uzantısı olan Cvilen Dağları'nın yamaçlarında kurulmuş olup denizden yüksekliği 500 metre civarındadır. M.Ö. II. yüzyıldan M.S. V. yüzyılın sonuna kadar Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmış, Doğu Roma'nın ayrılmasıyla bu devletin hâkimiyeti altına girmiştir. Doğu Roma hâkimiyeti, şehrin 1214 tarihinde Sırların eline geçmesine kadar devam etmiştir. Orta Çağ Sırp Devleti'nin ekonomik ve demografik çekirdeğini oluşturan Prizren bir ara devlet merkezi olmasına rağmen, daha sonra Sırp Devleti'nin merkezini kuzeye taşımasıyla birlikte terk edilmiş bir hâl almıştır. Şehrin Osmanlı hâkimiyetine geçişi ilk olarak I. Kosova Savaşı'ndan sonra I. Murat dönemine rastlamaktadır. Fetret Dönemi'nde elden çıkan şehrin kesin olarak Osmanlı idaresine girişi ise 1455 tarihinde Fatih Sultan Mehmet zamanındadır. (Sadullah, 2012: 184-185)

Mitroviça, Stratejik açıdan önemli ve çatışmaların 2012'de bile bitmediği şehirlerden biridir. Aynı zamanda Sırbistan ile Kosova arasındaki sınır bölgelerinden biridir. Kosova'daki Türklerin yoğun olarak yaşadığı diğer şehirler ise İpek, Gilan, Yakova ve Mamuşa'dır.

4.5.7. Kosova'nın Stratejik Önemi

Kosova, 10,86 kilometrekarelik küçük bir yüz ölçüme sahip olmasına rağmen, Balkanlardaki konumu önemlidir. Avrupa kıtasının güneyinde bulunan ve Balkan Yarımadası'nın kuzeybatısında yer alan Kosova; Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluk ile çevrilidir.

Sırbistan açısından baktığımızda Kosova toprak bütünlüğünün sağlanması açısından önem taşımakla birlikte sahip olduğu linyit, kurşun, çinko gibi zengin yer altı kaynaklarıyla da Sırbistan enerjisi için de önemlidir.

Karadağ, Kosova'nın denize çıkış noktalarından biridir. Bu itibarla Kosova, Karadağ için bu ülke üzerinde baskı unsuru oluşturma riskini taşımaktadır.

Makedonya açısından Kosova, bu ülkenin içinde barındırdığı Arnavut nüfusu bağlamında kilit bir ülke konumundadır. Yunanistan için kuzeyinde yaşayan Arnavut nüfusun Kosova'dan gelebilecek etkiye açık olması Kosova'yı bu ülke için önemli bir risk alanı hâline getirmektedir. Kosova, Arnavutluk ve Balkan ülkelerine dağılmış diğer Arnavut nüfus açısından da büyük önem taşımaktadır. Tüm Balkanlarda yaklaşık 7 milyon civarında Arnavut yaşamaktadır.

Türkiye için Kosova, Balkan ülkeleri ve Batı Avrupa ile bağlantıyı sağlayan bir güzergâhta bulunması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bunun yanında Türklerin bölgedeki tarihî, kültürel, mirasları ve hâlen orada yaşayan yaklaşık kırk bin nüfuslu Türk varlığından dolayı da Türkiye için önemli bir bölgedir. (Yürür, 2008: 24-25)

4.5.8. Tarih

Noel Malcolm Kosova'dan bahsederken, "*Balkanların yitik kalbiydi.*" ifadesini kullanır. Kosova, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve daha sonra değişen yönetimlerde bir türlü istediği statüye erişememiştir. Tito döneminde bile, Yugoslavya'nın en az gelişmiş bölgelerinde biridir. Hak ettiğini düşündüğü statüye ulaşması ancak 2008 yılının 17 Şubat'ında gerçekleşmiştir.

Kosova coğrafyasında, tarih sahnesine çıkan ilk milletlerin kim olduğu üzerine birçok iddia vardır. Homojen olmayan bu bölgenin ilk sakinlerinin, Arnavutların ataları olan İliryalıları olduğu yaygın görüşlerden biridir. Kosova halkı İlirleri ataları olarak kabul ettikleri için otel, restoran gibi birçok mekâna bu ismi vermişlerdir.

Türbedar'a göre, Balkanlar yüzyıllarca dış güçlerin yönetimi altında yaşamıştır. Özellikle İliryalı kabileler, siyasi birliklerinin gerçekleştirememiş olmaları yüzünden, kolayca yabancı devletler tarafından işgal edilebilmişlerdir. Slavlar da

işgallere maruz kalmış, ancak tarihin bazı dönemlerinde güçlü devletlerini kurabilmişlerdir. Örneğin, 9. yüzyılın ortalarından 11. yüzyılın başlarına kadar Kosova üzerindeki egemenlik, Bulgar Hanları ve Çarlarının elindeydi. 12. yüzyılın sonlarından başlayarak iki yüzyıl boyunca Bizanslar Kosova'nın hâkimi olmuşlardır. Bizans ile mücadele eden Sırplar 13. yüzyılın başlarında Kosova'yı tekrar ele geçirmişlerdir. (Türbedar, 2006: 80)

Kosova'ya Türklerin ne zaman yerleştikleri net olmasa da, bazı iddialara göre, Osmanlı'nın fethinden önce bu bölgeye yerleşmişlerdir. Noel Malcom da bu görüşe katılan tarihçiler arasında yer alır:

“...Kral Stefan Milutin, 14. yüzyılın başlarında buraya bir grup Türk getirip yerleştirmişti: buna bakarak söyleyecek olursak Kosova'da Türk varlığını, Çingenelerin gelişinden önce başlatmak gerekecektir. Fakat bir yandan da o ilk yerleşimin devamı olarak bölgede kesintisiz varlık gösteren, Türkçe konuşur nüfusa dair hiçbir bulgu yoktur elimizde. Bu nedenle Kosova'daki Türk azınlığının tarihini devlet görevlileri, askerler, tüccar ve bunların ailelerinden oluşan bir nüfus bölgedeki kentlere yerleştiği 1389-1455 döneminden başlatmak yerinde olacaktır. Bölgede kitlesel bir kolonileştirme politikası izlenmiş olmadığını da daha öncede belirtmiştik. Yörük boylarının kuzeyde yerleştiği en uç nokta, Makedonya idi. 17. Yüzyılın sonuna gelindiğinde Karadağ'da ve çok küçük bir grup olmakla birlikte Novi Pazar Sancağında da Yörükler vardır.” (Malcolm, 1993: 264)

4.5.8.1. Osmanlı Dönemi

Bizans'tan sonra I. Kosova Savaşı'yla birlikte Kosova'nın hâkimiyeti Osmanlıların eline geçer. I. Kosova Savaşı'nda I. Murat hayatını kaybeder ve bugünkü adıyla Gazi Mestan Ovası'na gömülür. Bu ovaya I. Murat'ın iç organlarının gömülü olduğu bir türbe yapılmıştır

Osmanlıların Balkanlarda ilerleyişi sırasında onlara karşı yapılan son Haçlı seferi, 1448 yılında düzenlenir. Varna'da Türklere yenilen Macar Kralı H. Janos son defa daha şansını denemek ister. Müttefikleri, Almanya, Lehistan, Sicilya, Eflak, Boğdan, Çek, Slovak, Sloven, Moldav ve Erdel'den oluşan VI. Haçlı ordusu Osmanlı

üzerine yürür ve iki ordu Kosova ovasında çarpışır. Haçlı Ordusu II. Murat'ın komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından mağlup edilirler. Bu zafer, tarihe “*II. Kosova Zaferi*” adıyla geçer. (Kocabaş, 1986: 18)

Kosova 1389'da Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra, Üsküp sancağına bağlanır. Fetret Devrinde (1402-1413) bir müddet Osmanlı'nın elinden çıkmasına rağmen 1455'te Kosova'nın kuzeyindeki topraklar da alındıktan sonra, bölgedeki Rumeli Eyaleti'ne bağlı Viçitrin ve Üsküp sancakları oluşturulmuştur. Kosova'daki idari birimler, Osmanlı yönetiminin ilk iki asrında değişiklikler yaşamakla birlikte (bir dönem Budapeşte'ye bağlı kaldı.) üç sancağa bölünmüştür: Viçitrin Sancağı, Prizren Sancağı ve İşkodra Sancağı. (Yılmaz, 2005: 30)

Yaklaşık 210 yıl devam eden Osmanlı'nın Balkanlardan geri çekilme süreci 1912 yılında tamamlanmış ve 1912-1923 yılları arasındaki Balkan Savaşları'nın sonucu olarak, Balkanlardaki Müslümanlar üzerinde yeni bir mezalim dalgasının yaşanmasına yol açmıştır. Osmanlı'nın terk ettiği topraklarda kalan Müslümanlar, çaresiz ve yaşadıkları ülkelerdeki yöneticilerin insafına kalmışlardır. Bu çerçevede, Kosova'da öldürülen Müslümanların tek “suçu”, farklı isim taşımaları, farklı dil konuşmaları ve tanrıya farklı bir şekilde dua etmeleridir. Bir Sırp askerinin “Çok sayıda Arnavut öldürdüm, ancak üzerlerinde değerli bir şey bulamadım” veya bir Sırp çavuşunun “Kosova'nın Ferizay kentinde yaptığımız tek şey tavuk kızartmak ve Arnavutları öldürmektir” yönündeki konuşmaları, Kosova'da yaşanan trajik günleri göz önüne sermektedir. (Türbedar, 2006: 81-82)

Kosova'daki Türklerin durumunu en iyi anlatan örneklerden biri de, Yavuz Bülent Bakiler'in, *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı kitabında geçen kısa bir anekdottur. Sultan Murat Türbesi ziyareti sırasında karşılaştığı olayı şu şekilde anlatır:

“Yanıma gelen yaşlıca bir kadın, üzgün yüzünün bütün çizgileriyle kulağıma fısıldadı:

- İstanbul'dan mı geliyorsun evlatcağım?

- Ankara'dan efendim!

- Ben de Priştine'den geldim bu ziyarete. Cennetmekânın asıl kabri Bursa'da.

Burada sadece kanı bağırsakları ve yüreği var... Sen yine oku Fatihani. Gider bulur Onun mübarek ruhunu! Büyük Padişah'tı. Mübarekte, tam yedi evliya kudreti vardır. Biz burada onun yetimleriyiz.

Cevap yerine, sadece başımı salladım. Konuşacak halim yoktu. <<Biz burada Onun yetimleriyiz!>> cümlesi, içimden bir tel kopardı. Ah Sultan Murat Han'ın yetimleri! Ah Sultan Murat Han! Ah bir padişah'ta yedi evliya kuvveti bulunduğu inancının Yugoslavya Türkleri arasında hala çiçek açması! Ah Şehzade Yakup! Ah Sultan Murat'ın yetimleri..." (Bakiler, 1983: 114-115)

Türklerin Osmanlılara ve günümüz Türkiye'sine olan bağlılıkları hâlâ devam etmektedir. Türkiye, Kosova'da ve hatta Balkanlarda yaşayan Türkler için her zaman kurtarıcı ve ikinci bir vatan gözüyle bakılır.

Sırp'ların, Arnavutlara (özellikle Müslüman Arnavutlara), Türklere, Boşnaklara uyguladıkları baskılar ve kanlı eylemler yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Günümüzde bu milletlerle Sırp'lar arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır, Kosova'da 1999 yılında yaşanan savaş da bunun en iyi kanıtıdır.

Halaçoğlu'nun verdiği bilgiye göre Sırp'lar, Türkler ve Arnavutlara karşı zorbalığa dayanan bir politika izlemişlerdir. Sırp'lar özellikle, Arnavutlara yönelik Makedonya'da birçok kanlı harekâta girişmişlerdir. Sırp'ların 5 Aralık 1912 tarihine kadar yalnız Kosova vilayetinde 20.000 kadar insanı katlettiğini Avrupa yayın organları yazmıştır. Priştine civarında da çoğunluğu Arnavut olmak üzere 5.000 kişi Sırp'larca katledilmiştir. Nitekim Sırp'ların zulmünden dolayı Üsküp ve Köprülü'deki halktan 5.000 kişinin aileleriyle birlikte kısmen Selanik ve kısmen Bulgaristan'a geçtiklerinden başka, 15.000 kişinin de harekete hazırlandığı ve bunların Osmanlı Devleti'ne getirilmeleri için, ilk olarak on beş bin liranın düzenli bir şekilde verilmesi

kararlaştırılmıştır. Bundan başka Edirne'nin kuşatılması sırasında Sırp askerleri Hilal-i Ahmer Heyeti'ne karşı çeşitli mezalimlerde bulunmuşlardır. (Halaçoğlu, 1994: 35)

4.5.8.2. Yugoslavya İçerisinde Kosova'nın Durumu

Tito'nun 1945'te kurduğu Yugoslavya'sında mihenk taşını Sırbistan oluşturmuştur. Bir yıl sonra federal cumhuriyetler oluşturulurken, planlı ve kasıtlı olarak, Kosova vilayeti  parçaya bölünmüştür. Güney kesimleri Makedonya, kuzey kesimleri ise doğrudan Sırbistan topraklarına katılır. Orta kesimi ise, eski Kosova Vilayeti'nin (33.000 km²) te birini oluşturan oldukça küçültülmüş dar bir alanda Kosova zerk Cumhuriyeti kurularak Sırbistan Sosyalist Cumhuriyetine bağlanmıştır. (Yılmaz, 2005: 38)

10 Ocak 1990 tarihinde yayınlanan yazısında Mustafa Necati zfatura, Kosova'nın II. Dünya Savaşı sırasındaki durumuna ayna tutmaktadır:

“Kosova geniş bir bölgedir. Fakat Sırbistan, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleri arasında paylaşılmıştır. Paylaşılmayan zerk bir ble iken, Sırbistan işgali altında inleyen bugünkü Kosova'nın yzlm 10 bin 887 km²'dir. Nüfusu ise 1 milyon 800 bin olup, bu nüfusun 85'i Arnavut asıllıdır. Kosova'da büyük oğunluk Müslüman'dır. 24 milyon nüfuslu ve 255 bin 804 km² yzlml Yugoslavya; 29 Kasım 1943'de Yaye'de imzalanan anlaşmayla Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna, Hersek, Makedonya ve Karadağ federe cumhuriyetlerinden meydana gelen bir federasyondur. Arnavutlara İkinci Dünya Savaşı esnasında, federe cumhuriyet sözü verildiği halde, bu söz tutulmamıştır. Kosova ve Voyvodina, zerk bölge olarak Sırbistan'a bağlanmıştır. Fakat Kosova'nın son yıllarda özerkliği kaldırılarak, Sırbistan'ın fiili işgaline girmiştir. (zfatura, 1998: 30)

1968'de yapılan anayasa değişiklikleri Kosova ve Voyvodina bölgelerine bazı cumhuriyet yetkileri sağlanıp Kosova'nın Arnavutluk bayrağı çekmesine izin verilmiştir. Bu uzlaşma 1974 anayasasında da onaylanır. Kosova, Sırbistan Cumhuriyeti içinde, Yugoslav Federasyonuna bağlı bir cumhuriyetin kullandığı pek çok yetkiye de hukuken olmasa da de fiilen sahip bir özerk bölge haline gelmiştir. Bu sırada Kosova önemli demografik değişimler geçirir. Bunun sebebi, Arnavutlar

arasındaki yüksek doğum oranlarının yanı sıra, 1971 ile 1981 yılları arasında 30 000'den fazla Sırp ve Karadağlının bölgeyi terk etmesidir. (Poulton, 1993: 73-74)

4.5.8.3. Kosova Sorunun Dünü ve Bugünü

Kosova Sorunu'nun temeli, 1900'lı yılların başına dayandırılabilir. Osmanlı'nın Balkanlarda topraklarını kaybetmesiyle birlikte, Kosova'nın *statü sorunu* da ortaya çıkmıştır. Başta Arnavutluk'a bağlı bir şekilde Arnavutluk sorunu içinde tartışılırken, Yugoslavya içinde özerk bir bölge şeklinde var olmuş, bağımsızlığını kazanmadan önce ise Sırbistan'a bağlanmıştır. Kosova'nın statüsünün sık sık değişmesi nedeniyle birçok sorun baş göstermiştir.

Yugoslavya'nın sosyalist yönetimi döneminde Kosova, Yugoslavya Federasyonu'na bağlı bir eyalet haline gelmiştir. Tam bir otonomi hakkı verilmemiştir ancak herhangi bir federal cumhuriyete de bağlanmamıştır. Tıpkı Voyvodina gibi doğrudan Belgrad'taki yönetime bağlı yarı özerk bir bölgedir. Sırbistan, Yugoslavya Federasyonu döneminde Kosova ve Voyvodina'nın kendisine bağlı olduğunu iddia etmiştir. Ancak bu iddiası ve talebi Politbüro tarafından hep reddedilmiştir. Yugoslavya parçalanırken Sırp'lar ilk saldırıyı Kosova'ya yöneltirler. 1987'de Milošević yönetime gelir. 1988'de Voyvodina'da, 1989'da Karadağ Cumhuriyeti ve Kosova'da yerel hükümetler düşer.

Sırp Meclisi 1989 başlarında Kosova'nın yetkilerini kısıtlayacak bir anayasa düzenlemeye karar verdiğinde Kosovalı Arnavutlar, Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasına yönelik bu girişimleri protesto etmek için harekete geçerler. Bu yeni anayasa değişikliği, Kosova'da polisin, mahkemelerin ve sivil savunmanın yanında sosyal ve ekonomik politikaları, eğitim politikasını, resmî dili belirlemeyi ve idari yetkiyi Sırbistan'a vermiştir. Üstelik bu düzenleme, Kosova Meclisi'nden geçmesi gerektiği hâlde, buna gerek duyulmadan yapılmıştır. Kosova'nın sosyalist dönemdeki bütün hakları elinden alınmıştır. (Alili, 2011: 59-60)

Çeçen'e göre, Kosova hem bölge olarak bir eyalet statüsünden yoksun bırakılmış hem de Arnavut nüfusunun yanı başındaki bağımsız Arnavut Devleti ile birleşmesine izin verilmemiştir. Kosova'nın Müslümanlarına bu ikili haksızlık farklı bir dine sahip olmalarından dolayı yapılmıştır. Doğu ve Batı dengeleri doğrultusunda Balkanlar'da Hıristiyan üstünlüğü ön plana çıkartılırken, Müslüman topluluklar parçalanarak geleceğe dönük yeni bir çıkış aranmıştır. Ne var ki, soğuk savaş koşullarında oluşturulan bu çözüm geçici olmuş ve küreselleşme ile beraber ikinci kuşak Balkanizasyon gündeme gelmiştir. Eyalet statüsüne sahip olmayan Kosova'nın ayrılma hakkı uluslararası hukuka göre yoktur. Kosova toprakları Sırbistan'ın bir parçası olarak kabul edildiği için Birleşmiş Milletler merkezli uluslararası hukuka ve devletler hukukuna göre devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi doğrultusunda Sırbistan kendi topraklarını koruma hakkına sahiptir. Nitekim bu doğrultuda Sırbistan hükümeti Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmemiş ve Rusya Federasyonu ile beraber diğer Slav ülkeleri de Sırbistan'ı desteklemişlerdir. Gelecekte büyük bir Slav birliği kurabilmenin çalışmalarını yapan Rusya Federasyonu, doğulu müttefiki saydığı Sırbistan'a sahip çıkarak Kosova'yı kırmızı çizgi olarak ilan etmiş ve kesinlikle bu bölgenin Sırbistan'dan ayrılmasına izin vermeyeceğini dünya kamuoyuna duyurmuştur. Daha sonraki aşama ise, Rusya Federasyonu ve Sırbistan Devleti Kosova'da silah kullanabileceklerini gerekirse savaşabileceklerini de bu yeni devleti tanıyan batılı ülkelere hatırlatmışlardır. (Çeçen, 2008: 16-17)

4.5.8.4. 1990'lı Yıllarda Kosova'da Meydana Gelen Gelişmeler

1990'ların başında dünyanın tanık olduğu önemli gelişmelerden biri, Tito Yugoslavyasının dağılması ve bunun paralelinde Balkanlarda savaşın yaşanmasıydı. O yıllarda Sırbistan ve Karadağ'ın, Hırvatistan ile Bosna-Hersek'e yönelik saldırısı, sistematik bir şekilde bazı güçler tarafından teşvik edilmiştir. Bu güçler Sırp ve Karadağlı yöneticiler, Yugoslavya ordusu, entelektüeller, Sırp ve Ortodoks kilisesi, siyasi partiler ve medyadır. 1990'ların başında Sırbistan, her an hareket etmeye hazır olan büyük bir "savaş makinesine" dönüşmüştür. Böyle bir ortamda Kosovalı Arnavut

entelektüeller “pasif direniş” fikrini benimsemeye başlamıştır. İbrahim Rugova ve kurucusu olduğu Kosova Demokratik Birliği (LDK) partisi, bu fikrin sembolü hâline gelmiştir.

Tito Yugoslavya’sının dağılmasıyla, 27 Nisan 1992 tarihinde Sırbistan ve Karadağ arasında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin (YFC) kuruluşu ilan edilmiştir. Bu Yugoslavya oluşturulduktan sonra, Kosova sorununu görüşmek üzere, Sırbistan ilk defa Kosovalı Arnavut liderini Belgrat’a davet etmiştir. Ancak, Arnavutlar bunu reddetmiştir. (Karatay, 2006: 85)

Balkanlarda, 1990’lı yıllarda da kazan kaynamaya devam etmiş, eğitim, sanat ve kültür hayatında durgunluklar ve sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Kosova, olumsuzluklardan en çok etkilenen bölgelerden biridir. 1951 ve 1974 yıllarında tanınan çoğu hak geri alınmış, gazete ve dergilerin kapatılması yoluna gidilmiştir.

1990 yılından başlayarak Kosova Türklerinin gelişmesinde gerileme görülmektedir. Makedonya Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını ilan etmesiyle Kosova Türklerinin Makedonya’da yaşayan Türklerle tüm ilişkisi mecburi olarak kopmuştur. Kosova ve Makedonya Cumhuriyeti arasına sınır konulmuştur. Oysa Kosova Türkleri Makedonya Türkleri ile bir bütünlük oluşturmuşlardı. (Suroy, 2006: 41)

Yugoslavya’da buhran ve çözülme 1990’lı yılların başında kendini göstermiştir. 1991 yılı Yugoslavya için dönüm noktası olmuş ve birçok bölge baskılara direnerek bağımsızlığını ilan etme yoluna gitmiştir. İlk olarak Eylül 1991’de Makedonya, Kasım 1991’de Bosna-Hersek bağımsız hâle gelirler. Fakat Bosna-Hersek’teki çatışmalar 1992 yılında tekrar tırmanarak üst seviyeye ulaşır ve üç yıl sürecek olan Bosna-Hersek savaşı başlar. Sırplar, 1992-1995 yılları arasında, özellikle Sebrenitsa olarak bilinen bölgede, insanlık dışı davranışlar sergileyerek masum birçok kişinin işkence görmesine ve ölmesine neden olurlar. En acı taraf ise bu savaşın ve katliamın dünya kamuoyunun gözünün önünde gerçekleşmesidir.

Türbedar'a göre, 1999'daki Kosova savaşı, Balkanlarda yeni bir göç dalgasına yol açmıştır. UNHCR verilerine göre, o yıl yaklaşık 900 bin Kosovalı Arnavut Arnavutluk Makedonya ve Karadağ'a göçe zorlanmıştır. Karadağ'a sığınmaya çalışan onlarca Arnavut sivilin, ordu mensupları tarafından öldürüldüğü belirtilmektedir. Kosova'nın Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı'ndan elde edilen bilgiye göre, 1998 / 1999 yıllarında öldürülen ve kayıp olarak gözükenlerin toplam sayısı farklı rakamlarla telaffuz edilmekte, yapılan tahminler on bin ile on beş bin arasında değişmektedir. Aralık 2005 itibariyle, *Kosova Savaşı* sırasında kayıplara karışan 2 bin 464 kişinin daha akıbeti bilinmemektedir. (Türbedar, 2006: 87)

Kosova'daki bu gergin ortam ve savaş sadece Arnavutları değil, Türkleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Gece baskınlarıyla Türk ailelerinin büyük bir çoğunluğu, kadın, erkek ve çocuklar gruplar şeklinde ayrılarak vagonlara bindirilmiş ve Makedonya sınırına yakın dağlık bir alanda günlerce bekletilmiştir. Bu bekleyiş sırasında birçok yaşlı ve çocuk, zor koşullara dayanamamış ve hayatını kaybetmiştir. Şanslı olanlar ise Makedonya üzerinde Türkiye'ye ve diğer ülkelere göç etmiştir.

1999 savaşı ancak NATO müdahalesi ile sona ermiştir. 24 Mart 1999'da başlayan NATO müdahalesi yetmiş sekiz gün sürmüştür. 9 Haziran 1999'da Makedonya'nın Kumanova kentinde, NATO, YFC Ordusu ve Sırbistan İçişleri Bakanlığı temsilcileri arasında bir Askeri Teknik Anlaşması imzalanmış ve savaş fiilen sona ermiştir. Savaşın sona ermesini, Sırp silahlı kuvvetlerinin Kosova'dan çekilmesi ve yerine NATO'nun Kosova gücü KFOR'u takiben, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı gereğince, Kosova geçici BM yönetimi UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) Kosova'daki misyonuna başlamıştır. (Türbedar, 2006: 87)

4.5.8.5. Kosova Cumhuriyeti (Republike Kosova)

Kosova Meclisi milletvekilleri, 10 Ocak 2008’de, Kasım seçimlerinin galibi Kosova Demokratik partisi (PDK) lideri Haşim Taçi’yi başbakan olarak seçer. Hükümetin küçük ortaklarından Kosovalı Türkleri temsil eden Kosova Demokrat Partisi’ne Çevre Bakanlığı verilir. Çevre Bakanlığı’na da KDTP Genel Başkanı ve Milletvekili Mahir Yağcılar getirilir. Koalisyon Hükümeti PDK, LDK ve azınlık partilerinden oluşmuştur. Kosova’da, mevcut başbakan ve Kosova Demokratik Birliği (LDK) lideri Fatmir Sejdiu, beş yıllığına Kosova Başkanı olarak seçilir. Yeni Meclis, yeni Başbakan ve görev yeni seçim sonunda görev süresi uzatılan devlet başkanı ile Kosova, Rusya ve Sırbistan’ın şiddetli itirazlarına rağmen ABD ve AB’nin verdiği destekle 17 Şubat 2008’de Sırbistan’dan bağımsızlığını ilan eder. (Yavuz, 2008: 11)

Kosova, yeni doğmuş bir ulus-devlet konumundadır. Bu doğuş Arnavutlara göre Yugoslavya’dan, Sırp savlarına göre ise Sırbistan’dan olmuştur. Ancak her nereden olursa olsun bir küçük devlet daha doğmuş ve Balkanların kaotik ortamını daha da karmaşıklştırmıştır. Nitekim Kosova’nın bağımsızlığını Kuzey Kosova’da (genellikle Mitroviça’da) Sırlar boykot etmiştir. BSC’li Sırp milliyetçiler üstü kapalı bir şekilde ayrılma tehdidinde bulunmuşlardır. (Ayhan, 2008: 33)

Bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, Sırların Kosova hayalleri ve emelleri hâlâ bitmemiş gibi görünüyor. Çünkü o tarihten bu yana, sınır bölgelerindeki çatışmalar bitmemiştir. Çok yakın tarihte yaşanan patlamalar da bunun en iyi kanıtıdır. Yine Türkler ve Arnavutlar, Sırların Kosova’da yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde nedensiz yere saldırılara uğramaktadırlar.

4.6. Sonuç

Luan Starova şu kısacık alıntıda, Balkanlara dair, bu coğrafyada yaşamaya dair her şeyi söylemiş:

“Balkanlar’da, sınırlar sadece toprakları, nehirler, gölleri, buzullarla, karla kaplı dağları birbirinden ayırmanın silinmez bir izi değil, fakat Balkanlıların ruhlarını da birbirinden ayırmanın simgesidir.

Burada, sınırlar kederlidir.

Burada, sınırlar, çoğu insanlar, aileler, nesiller için zamanın akışını durdurur. Burada, sınırlar insanların zamanını köleleştirir, yutar.

Bu lanetli sınırlar yüzünden, biz, Balkanlar’da daima sürgünde yaşadık. Bu sınırları daima kendi içimizde yaşar olduk. Her savaş –ve de Balkanlar’daki savaşlar- yeni sınırlar saptamanın ve toprakları, aileleri birbirinden ayırmanın, hayattan koparmanın –Allah bilir kaçınıcı defa- sebebi oldu.” (Starova, 2007: 106)

Balkanlardaki terminolojik düğümü çözmek, henüz çok yeni olan devletlerin bilimsel ve edebî gücünü şu an için aşmakta. “Pomak, Torbeş, Goralı, Müslüman, azınlık, vatandaş, millet” bunların terminolojinin düğümünün oluşturan ana unsurlardır. Balkan adının kendisi bile birçok tartışmalara neden olmaktadır.

Konumuzun başlığı, *Kosova’da Türk Çocuk Edebiyatı* olmasına rağmen Balkanlar ve Balkan ülkeleri hakkında da elzem bilgilerden kısaca bahsedilmiştir. Bunun en önemli nedeni giriş kısmında da bahsettiğimiz gibi; Balkanları, birbirinden bağımsız –tarihî ve coğrafi sebeplerden dolayı- bir şekilde düşünmenin bazı önemli kısımların eksik kalmasına neden olacağı içindir. Çünkü Kosova, Balkan ülkelerine atfedilen *kaynayan kazan* mecazi anlamına tam olarak uyan ülkelerden biridir ve bu kazanın kaynamasına diğer ülkelerin de katkısı göz ardı edilemez.

4.7. Kosova’da Türkçe Eğitim

Balkanlar gibi birçok etnik kökeni içinde barındıran coğrafyada, eğitim hakkını elde etmek hiç kolay olmasa gerek. Bu elzem hakkın kazanımı sekteye uğradığı anda zincirin halkaları yavaş yavaş kopmaya başlar. Cahil bir halk, yönetilmesi ve asimile edilmesi kolay bir halktır. Kosova’daki siyasî gelişmeler de Türkçe eğitimin sürekliliğini ve gelişmesini engellemiştir

Kosova'daki Türkçe eğitiminin kökeni Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye yerleştiği döneme dayanır. Prizren, Priştine, İpek gibi şehirlerde birçok medrese eğitim vermeye başlamış, ilköğretim ve orta öğretim düzeyinde okullar açılmıştır. Salih Lika “*Yugoslavya’da Türkçe Eğitim*” adlı bildirisinde, Kosova'daki eğitim hayatı hakkında bilgi veren ilk yazılı belgenin, 1513 yılında Suzi Çelebi tarafından yazılan *Vakıfnâme* olduğunu belirtir: “*Suzi Çelebi Vakıfnâmesinde Prizren’de bir cami, bitişiğinde de bir mektep yaptırdığını, bu mektebe birçok kitaplar verdiğini, kendisinin de bu mektepte öğretmenlik yaptığını belirtmektedir.*” (Lika, 1999: 216). İlk mektebin Prizren’de açılması şaşırtıcı olmasa gerek. Çünkü Osmanlı hâkimiyeti sürerken, hatta Osmanlı bu bölgeden çekildikten sonra bile Prizren önemli bir kültür ve sanat merkezi olmaya devam etmiştir.

Kosova’da en önde gelen ilk yüksek teoloji okulunu ve medreseyi XVI. yüzyılın ortalarında Mehmet Paşa Prizren’de yaptırmıştır. Mehmet Paşa medreseden başka kendi adını taşıyan Mehmet Paşa Camii (Bayraklı) hamamı ve kütüphane de yaptırmıştır. (Koro, 1994: 9)

1874 Prizren Salnamesi’ne göre Prizren’de dört medresenin dışında 655 talebenin öğrenim gördüğü on altı Sübyan Mektebi, yüz elli iki talebenin öğrenim gördüğü Rüştîye mektepleri de vardır. 1903 / 1904 Eğitim-Öğretim yılına gelindiğinde Kosova’da beş yüz elli yedi iptidai mektep (ilkokul) yirmi dört erkek, on bir kız toplam otuz dört Rüştîye Mektebi, dört idadî, biri Prizren’de diğeri Üsküp’te olmak üzere iki Darü’l-Muallimîn mektebinin var olduğunu görüyoruz. (Sipahioğlu, 2009: 22) Eğitim kurumlarının sayısındaki bu artışında, Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi’nin etkisi büyüktür.

Osmanlı hâkimiyetinin devam ettiği yıllarda, eğitim alan öğrenci sayısı göz önünde bulundurulduğunda halktaki okuma-yazma oranı da ortaya çıkar. Bu okuma yazma oranı doğrultusunda edebiyat da gelişmiştir, özellikle de Divan Edebiyatı alanında birçok önemli şair bu bölgede yetişmiştir. Fakat I. Balkan Savaşı’nın yıkıcı

etkileri eğitim ve edebiyat alanında da kendini göstermiş, birçok medrese ve okulun eğitim hayatına son verilmiş edebî faaliyetler yavaşlamıştır.

1912’de Osmanlı Devleti’nin bölgeden çekilmesiyle Türkçe eğitim kurumları kapatılmış, yalnızca hafız yetiştiren birkaç medrese kalmıştır. 1943 yılına kadar söz konusu medreselerin bazılarında Türk dilinde eğitim verilmiş, ancak bu tarihin ardından artık bütün medreselerin de eğitim dili Arnavutça olmuştur. Böylece Kosova’daki Türkçe eğitim büsbütün ortadan kalkmıştır. Bu durum 1951’e kadar bu şekilde devam etmiştir. 1912 - 1945 yılları arasında Türk halkı sadece Sırp-Hırvat dillerinde eğitimini sürdürebilmiştir. 1945 - 1951 arası yıllarda ise Türkler genellikle Arnavut dili üzerinde eğitim görmüşlerdir. ([http:// www.adeksam.org/ hikmetdergi/ hikmet11.pdf](http://www.adeksam.org/hikmetdergi/hikmet11.pdf), 29.05.12)

Sırp – Hırvat - Sloven Krallığı döneminde ve 1944 yılında kurulan Tito Yugoslavya’sında Türkler âdeta karanlık bir çukura itilmiş ve cehalete mahkûm edilmiştir. Aydınlanma olarak gördüğümüz eğitimde sorunlar yaratılarak, ana dilde eğitim hakkı da engellenmiştir. Tabii olarak basın hayatı durma noktasına gelmiş ve yine Türk edebiyatı da bu *Karanlık Dönem* içerisinde kaybolmuştur.

Karanlık Dönem, Türkçe eğitim hakkının engellendiği, Türk dilinin sadece evin içine hapsedildiği, resmiyetini kaybettiği, edebiyatın durma noktasına geldiği, Türklerin yok sayıldığı yaklaşık olarak 1912 ile 1944 arasını kapsayan dönemdir. Makedonya’daki *Karanlık Dönem* 1944 yılında Türkçe *Birlik* gazetesinin yayımlanması ile sona ererken Kosova’da ancak 1951 yılında Türkçe eğitim hakkının tanınmasıyla son bulur.

Yugoslavya’daki Türkler için eğitim hayatı Makedonya’da başlar. Çünkü Kosova Yugoslavya içinde Makedonya gibi kurucu bir cumhuriyet olarak değil, özerk bir bölge olarak yer almıştır. Bu nedenle eğitim gibi bazı temel hakları Kosova’daki Türkler daha geç elde etmişlerdir.

4.7.1. Üsküp Büyük Medrese

Sipahioğlu, 1925 sonbaharında Müslüman ahali için “ortaöğretim” düzeyinde “Büyük Medrese” adıyla eğitim kurumu açıldığı belirtir. Eğitim süresi sekiz yıl olan Büyük Medrese, 1925 - 1941 yılları arasında on altı yıl faaliyet göstermiş, 1941 yılında Almanların, Balkanlar’ı işgaliyle faaliyetine son vermiştir. Bu kurumun açılmasında en fazla hizmeti geçenlerden biri, zamanın Din İşleri Bakanlığı Genel Müdürü, sonraları Üsküp Vakıflar Bölge Müdürü rahmetli Hasan Rebaç Efendi ve eşi Dr. Anica Saviç Rebaç’tır. Dr. Anica Rebaç’tır. Her ikisi de uzun yıllar bu medresede eğitim görevlisi olarak hizmette bulunmuştur. Büyük Medrese’nin müdürlüğünü Prof. Hafız Ahmed Mehmedbasiç Efendi’dir. Ahmed Mehmedbasiç Efendi günün en tanınmış saygın ve otoriter bir din insanları arasında yer alır. Kendi alanı İslami Bilimler dışında yabancı dilleri çok iyi bilen ve tanıyan bir eğitimcidir. Bu eğitim kurumunda disiplinli bir eğitimin hayat bulmasını her yönüyle mükemmel öğrencilerin yetişmelerini sağlamıştır. (Sipahioğlu, 2009: 47-48)

Büyük Medrese’de dinî eğitimin yanı sıra edebiyat, tarih, coğrafya, fizik ve kimya gibi dersler de veriliyordu.

Bu eğitim kurumunun en önemli özelliklerinden biri çok dil okutulmasıdır. Büyük Medrese’de altı dil okutulmuştur. Bu diller: Arapça, Türkçe, Fransızca, Almanca, Latince ve Sırpça ve Türkçedir. Sırpça, Müslüman Boşnak, Sancaklı ve Karadağlıların ana dilidir. Arnavutların ise ana dili Türkçe olarak gözükmektedir. Arapça, medresenin bütün sınıflarında okutulmuştur, sekiz yıl okutulan bu dersi 1. 2. 3. ve 4. sınıflarda haftada dört saat; geri kalan sınıflarda ise haftada üç saat okutulmuştur. (Sipahioğlu, 2009: 51)

Makedonya’da, 1941’den 1944’e kadar tüm okullar Arnavutçadır. Türk öğrenciler bu okullara giderek Arnavutçayı öğrenmek zorunda kalmışlardır. Aynı

sıkıntı Kosova'daki Türkler içinde geçerlidir. Bu durum ancak 1951 yılından sonra çözüme kavuşmuştur. Eğitimdeki bu sıkıntılar doğal olarak edebiyata da yansımıştır. Edebiyattan önce ders kitapları sorunu baş göstermiştir.

Yugoslavya içerisinde Türkçe eğitimdeki ilk kıpırdanmalar 1944 yılında *Tefeyyüz Okulu*'nun faaliyete geçmesiyle aşılar. Uzun yıllar Türkçe eğitime ara verilmesi ve kültür hayatında gelişme kaydedilememesinden dolayı, öğretmenlik görevini yürütecek nesil yetişememiş ve ders kitaplarının tedariki konusunda bir hayli sıkıntı çekilmiştir. Türkiye'den de bu konuda yardım talep etme imkânları yok denecek kadar azdır, çünkü Makedonya da demir perde içerisinde yer almaktadır.

Tefeyyüz okulunda, eğitim dili Türkçedir, ek olarak Makedonca öğretilmektedir. Tefeyyüz okulu, yeniden Türk aydın kesimin oluşmasını sağlamış, Türk çocuklarına ana dillerini öğretmiş, bir sonraki nesil için öğretmenler yetişmesinde büyük rol oynamıştır. Bu okulunda bir dönem müdürlük yapmış olan Recep Bugariç, okulun amacını şu şekilde açıklar:

“Amacımız hem kendi kimliğimizi korumak, hem de çocuklarımızı bu ülkenin geleceği doğrultusunda birer vatandaş olarak yetiştirmektir.” (Gürsel, 1995: 87)

Makedonya'da bu gelişmeler yaşanırken, Kosova'da bazı şehirlerde zor şartlar altında sadece medreselerde dinî eğitim yapılmaktaydı. Salih Lika, bu medreselerin bir kısmında Türkçe, bir kısmında da Arnavutça eğitim yapıldığından bahseder. Prizren Medresesinde de 1943 yılına kadar Türkçe eğitim –dinî alanda- yapılabilmiş, yeni atanan müderrisle birlikte eğitim dili Arnavutça olmuştur. Eğitimdeki ufak tefek kıpırdanmalara rağmen, kapatılan rüştiyelerin ve idadilerin yerine yenileri açılammıştır.

1947 yılında Prizren'de, Kosova'nın öteki kentlerinde ve Brodosan köyünde kimileri daha önce, kimileri daha sonraki yıllarda bütün medreseler kapatılmıştır. 1948

yılında Kosova Bölgesine din görevlisi yetiştirecek orta medrese okulu Priştine’de açılmıştır. Fakat bu medresede eğitim Arnavutça yapılmaktadır. (Lika, 1999: 217)

4.7.2. Dönüm Noktası: 1951 ve 1974 Yılları

Türk halkının varlığının tanınması ve Türkçe eğitim görülecek okulların açılması için istemde bulunan bireyler, aileler ve grupların artmasıyla birlikte hükümet bu konuyu gündeme getirmeye zorlanmıştır. Türkleri genellikle bugünkü Kosova topraklarında yaşadıkları için Kosova Halk Kurulunun Önerge Düzenleme Kurulu tarafından Kosova Metohiya Özerk Bölgesi’nde Türkçe eğitim yapılan okulların açılmasıyla ilgili bir öneri hazırlanmış, 20 Mart 1951 yılında düzenlenen Üçüncü Dönem Bölge Halk Kurulunun 2. sıralı oturumuna komisyonun sözcüsü Şevket Mustafa tarafından sunulmuştur. (Suroy, 2006: 108-109)

20 Mart 1951 yılındaki toplantıda, Coko Paykoviç’in yaptığı konuşma oldukça etkili olur ve Türkçe eğitim hakkı komisyon tarafından kabul edilir. Konuşmada Paykoviç çok ilginç noktalara değinerek, Arnavutların Türkleri asimile etmek istediklerini söylemeye çalışır: *“Türk olarak Türkü ancak baskı ile Arnavut yapabilirsin.”* Ana dilde eğitimin engellenmesinin ardında da politik sebeplerin olduğu açık bir şekilde ortaya çıkar. Türklere eğitim hakkının tekrar verilmesiyle sonra, sosyal ve kültürel hayatta canlanmalar görülür ve Türkçe eğitim veren okulların sayısı artar. Yedi yaşını doldurmuş her çocuk eğitim hakkından yararlanmıştır.

Koro’nun verdiği bilgiye göre, 1951 / 1952 öğretim yılında Kosova’da açılacak olan sekiz yerleşim yerinde (Prizren, Mamuşa, İpek, Mitroviça, Vıçitırın, Priştine, Gilan, Dobırçan) ve Sırbistan’daki Bilaç köyü ilkokulları için kadro temin etmek maksadıyla öğretmen olmak isteyen ilkokul mezunu olan gençlere (yetmiş kadar) yaz ayında “Nikola Karayev” okulunda üç ay kurs düzenlenmiştir. Böylece kurslar ana sınıfları için 1952 / 1953 öğretim yılında Priştine’de üç aylık öğretmen ve

Prizren’de de ilkokullar için öğretmen yetiştirecek kurslar 1953 / 1954 öğretim yılında düzenlenip, ilkokullar için öğretmen yetiştirilmiştir. (Koro, 2008: 350-351)

1951 / 2 öğretim yılında birinci sınıflarda ilk kez Türkçe eğitim yapılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda ilkokullar, Arnavut İlkokulu, Sırp İlkokulu, Türk İlkokulu gibi eğitim yapılan dile göre adlandırılmıştır.

Yugoslavya’daki eğitim süreci, Nevzat Hüdaverdi’nin verdiği bilgiye göre, birçok defa değişmiştir. Başta ilkokul eğitimi dört yılı kapsarken daha sonra beş yıla çıkartılmıştır. Priştine’de Türkçe eğitimin yapıldığı ilkokulların dağılımı şöyledir: Sekiz yıllık Türk Okulu (Kilim Dokuma Zanaat Okulu binası), günümüzün “Elena Cika” (dönemin “Vuk Karaciç”) İlköğretim Okulu, “Meto Bayraktar” İlköğretim Okulu, “Miladin Popoviç” İlköğretim Okulu (günümüzün “28 Kasım” OTO binası), günümüzün “Cerc Fišta” (dönemin “Branislav Nuşiç”) İlköğretim Okulu, Alaeddin Camii Okulu binası ve Real Devlet Lisesi binası. Ne var ki, konuyla ilgili kimi okullarda yazılı belge bulunurken, kimi okullar bu doğrultudaki işbirliğine sıcak bakmamışlardır. (Hüdaverdi, 2001: 22)

Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyetinde Türklere ana dilde eğitim hakkının resmen tanınması ve engellerin kaldırılması ile birlikte basın ve yayın hayatı başta olmak üzere, gelişmeler gözlenmiştir. İlk olarak Türk dernekleri kurulur. Daha sonra *Priştine Radyosu* yayın hayatına başlar. Eğitim alanındaki ilerlemeler kültürün ve bilinç düzeyinin gelişmesine de katkıda bulunur. Bunun en güzel örneği Türkçe basılan ve Türkçeye çevrilen kitap sayısında gözlenen artıştır.

Kosova Özerk Bölgesi Halk Konseyi’nin 22 Kasım 1957 tarihli ve 378 kararıyla 1959 - 1960 yılında Priştine’de Priştine Yüksek Pedagoji Okulu açılır İki yıllık ön lisans programı uygulayan bu okulda Sırpça ve Arnavutça bölümler faaliyete geçer. 1961 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmasına karar verilir. Kosova’da Türker’in en yoğun yaşadığı yerleşim yeri Prizren olduğu için, Türk Dili ve Edebiyatı

Bölümü'nün burada açılması uygun görülür. Aralık 1963 yılında Prizren “Cevdet Doda” Yüksek Pedagoji Okulu'nda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü açılır. Bu bölüme çok sayıda öğrenci kaydını yaptırır. Ancak Kosova'nın başkenti ve kültür merkezi Priştine'dir. Dolayısıyla siyasî ve kültürel yönü ağır basan şartlardan dolayı Prizren'deki Yüksek Pedagoji Okulu 1965 - 66 eğitim öğretim yılında Priştine'ye taşınmıştır. (Sipahioğlu, 2009: 246)

Eğitime büyük önem verilen Yugoslavya'da 14317 ilkokul ve 2 milyon 972 bin ilkokul öğrencisi vardır. Yalnız onların sisteminde ilk ve ortaokul beraber sayılıyor, sonra lise tahsili başlar. Bu okullarda 100 bin 501 öğretmen görev almıştır. 1964 yılında yüksek tahsil diploması alanların sayısı yirmi yedi bindir. 1964 - 65 yılları arasında yüz yetmiş beş bin kişi tahsilini bitirmiştir. (Çetiner, 1966: 132)

1970'li yıllarda Türkçe eğitim veren, başta ilkokul ve ortaokul olmak üzere okul sayısında artış gözlenir.

Eğitim Tablosu:

Yıl	Okul	Eğitim Dili	Öğrenci Sayısı
Kosova Vilayeti Dönemi			
1513	Mektep (Prizren)	Türkçe	
1874	Prizren: 4 Medrese, 16 Sübyan Mektebi, Rüştiye	Türkçe	
1892/93	445 İptidai	Türkçe	
1902/03	557 İptidai	Türkçe	

	34 Rüştîye 4 İdadî		
1902/1903	Prizren: Darü'l- muallim Üsküp: Darü-l Muallim	Türkçe	
1905/1906	557 İptidai; 35 Rüştîye; 4 İdadi.	Türkçe	
Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi			
1913-1915	“Sırpske Muhamedanske Skole” “Sırp Müslüman Okulları”	Sırp-Hırvatça	
Yugoslavya Krallığı Dönemi			
1943	Prizren Medresesi	Başta Türkçe, 1943'ten sonra Arnavutça	
Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti (1945)			
1948	Priştine Orta Medrese Okulu (Din görevlisi yetiştirmek için)		
1951/1952	Türk İlkokulları (Prizren, Priştine, Kosova Mitroviçası,	Türkçe	1123 (Prizren'deki öğrenci sayısı)

	Gilan, İpek, Vuçitırın, Mamuşa, Dobričan)		
1951/1952	Türk Kız Sanat Okulu (dört yıllık)	Türkçe/ Sırpça (sadece uygulama dersleri)	
1951/1952	Prizren Lisesi (Türk Reel Lisesi)	Türkçe (daha önce Arnavutça)	131
1952/53	İşçi Liseleri (üç aylık kurs)	Türkçe	
1953/1954	Prizren, İşçi ve Memur Lisesi (tek sınıf)	Türkçe	
1959/60	Yüksek Pedagoji Okulu	Sırpça	
1960/61	Priştine Üniversitesi Felsefe Fakültesi	Sırpça- Arnavutça	
1960/61	Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Prizren)	Derslerin bir kısmı Türkçe, bir kısmı Sırpça.	
1961/62	Priştine Üniversitesi, Hukuk Ekonomi Fakültesi		
1962/1963	Prizren, Yetişkin Okulu	Türkçe	

1964/1965	Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Priştine'ye taşınır)	Türkçe	
1965	İpek'teki okullar	Türkçe eğitim veren okullar kapatıldı	
1967/1968	Prizren'deki İlkokullar	Türkçe	2.051
1972/1973	Yüksek Pedagoji Okulu'ndaki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	Kapandı	
1972-1977	İki Anasınıfı		
1974	Priştine Üniversitesi	İlk Türk öğrenciler mezun olur	
1971-1981	Gilan, Mitroviça ve Vuçitirin'da Türkçe sınıflar kapatıldı		
1980/81	Yüksek Pedagoji Okulu Sınıf Dersi Öğretmenliği Bölümü	Sırpça	

1985/86	Türk Dilinde Sınıf Dersi Öğretmenliği	Türkçe ve Sırpça	
1988/1989	Prizren Orta İktisat Okulu	Türk dili üzerine birinci sınıf açılır; üç yıl sürekli ticaret sınıfı.	
1988/89	Priştine Filoloji Fakültesi çerçevesinde Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	Türkçe ve Sırpça	
1994	Sınıf Ders Öğretmenliği	Kapatıl dı	
1996/1997	Prizren (Lise, Orta İktisat Okulu, Orta Tıp Okulu, Orta Teknik Okulu)	Türkçe (Toplam, 19 Sınıf)	351
1996/1997	Priştine (Lise)	Türkçe (4 Sınıf)	96
1996/1997	Gilan	Türkçe (1 Sınıf)	9
1997/98	Üç Anasınıfı	Türkçe	103

Tablo 1 (Kaynak: Salih Lika'nın bildirisindeki bilgilerden ve diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.)

4.7.2.1. 1951 Sonrası Kosova'daki Türklerin Nüfusunda Meydana Gelen Değişiklikler ve Türkçe Eğitim

Altay Suroy'un verdiği bilgilere göre, 1953 yapılan devlet nüfus sayımının sonucunda Kosova'da 34,583 kişi kendini Türk bildirmiş ve böylece Türkler Kosova'nın nüfusunun %4,3'nü oluşturmuştur. Türk varlığının resmen tanınmasından sonra da aşırı milliyetçilerin Türklere uyguladıkları baskı neticesi olarak 1971 yılında yapılan nüfus sayımında Türk nüfusunun 12.244, 1981 nüfus sayımında 12.513'e düşürülmüştür. Oysa 1967 / 1968 öğretim yılında sadece Prizren ilköğretim okullarında Türkçe okuyan öğrenci sayısı 2.051 idi. Kosova'nın öteki kent ve köylerinde Türkçe okuyan ilköğretim okullarında ve başka dillerde okuyan ve Prizren, Priştine, Kosova Mitroviça ile Gilan liselerinde Türkçe okuyan Türk öğrenci sayısı nüfus sayımında gösterilen Türk nüfusunun yarısından fazladır. Oysa öğrenci sayısı dört ile çarpılarak Türk nüfusunun göreceli sayısına varılır. 1981 yılında Kosova'da 28.000 bin civarında Türk'ün var olduğu apaçıktır. Türklere bir yıl zarfında %2 oranında nüfus artışı olduğunu, her yıl ilköğretim okulunun 1. sınıfa kaydını yapan Türk öğrencilerinin sayısından tahmin edilebilir. Bu duruma göre 1912 yılından 1994 yılına kadar Türk nüfusunda %26 oranında artış olduğunu kabul edilirse, 1994 yılının Ocak ayında Kosova'da Türk nüfusunun 37.000 bin civarında olduğunu söyleyebilir. (Suroy, 2006: 39-40)

Nüfus sayımlarında, Türk nüfusuna ait veriler konusunda çoğu zaman, hatta günümüz Kosova'sında bile sorun yaşanmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Müslümanlığın milli kimlik olarak kabul edilmesi ve sayımların bu doğrultuda yapılmasıdır. Yine diğer bir sorun da, bazı Arnavutların, büyük göçler sırasında (Sırp zulmü ve baskısından dolayı) kendilerini Türk olarak göstermeleri, Türklerin ise kendilerini Arnavut olarak göstermeleridir. Sağlıklı verilerin alınamamasının görünen nedenleri bunlardır. Gizli kapılar ardından yürütülen politikaların asıl amacı ise; Türk nüfusunu az göstererek azınlık psikolojisi oluşturmak ve bazı tanınan ya da tanınacak olan hakları, engellemektir. Bu hakların en başında ise, Türk varlığının can damarı olan *ana dilde eğitim gelmektedir.*

4.7.3. Türkçe Anaokulu

Eğitimin temel basamağı olan anaokulu Yugoslavya'daki Türk eğitim hayatının en önemli basamaklardan biridir. Başta anaokulu eğitimi üç dilin yer aldığı Türkçe – Arnavutça – Sırpça sınıflarda yapılmıştır. Fakat bu karma eğitimin o dönem için ne kadar yararlı olduğu tartışılması gereken bir konudur. Yine de anaokulu eğitimine önem verilmiş Makedonya'da bu yaş grubundaki çocuklara yönelik içinde bol bol resimlerin yer aldığı *Tomurcuk* adında çocuk dergisi yayımlanmaya başlamıştır. Kosovalı birçok Türk yazarın eserleri de bu dergide yayımlanmıştır.

Birden fazla halk ve etnik toplulukların yaşadığı ortamlarda, azınlık durumundaki halkaların çocukları, kendi anadilleri dışında çevrenin dillerini de öğrenmek zorundadırlar. Bu zorunluluk, çocuğun yetişmesinde bir avantaj olduğu kadar, kimi olumsuzlukları da doğurabilmektedir. Kosova'da yaşayan Türk çocuklar ana dilleri dışında, Sırpça, Arnavutça, Boşnakça hatta bazen de Makedonca bilmek zorundaydılar. Bu dillerden özellikle Sırpçaya büyük önem verilmekteydi.

Olumsuzluklardan bir tanesi ana dilin öğreniminin ihmal edilmesidir. Farklı etnik topluluklarla yapılan evlilikler, aile eğitimi yetersizliği, okul yokluğu, egemen dilin etkisi ve şoven içerikli baskılar, başlıca nedenleridir. Ana diline hâkim olmayan çocuklar, kişiliğini geliştirirken kendi anadilinden çok egemen dilde iletişim kurmayı tercih etmektedir. Zamanında bu gelişmenin önü kesilmedikçe ana dil ve egemen dil arasındaki açıklık gittikçe büyümektedir. Ulusal kimliğin yozlaşması hatta yitirilmesiyle sonuçlanabilen bu gelişmenin engellenmesinin çarelerinden bir tanesi azınlık çocuklarının anadilinde anaokulu eğitimidir.

Priştine'de Türkçe anaokulu eğitimi çerçevesinde edinilen görgüler, anadilinin kişiliğin eksiksiz gelişmesinde ve ulusal kimliğin korunmasında önemli rol oynadığını ortaya koymuştur. (Hüdaverdi, 2001: 227)

4.7.4. 1974 Yılı

1974 yılında, Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde imzalanan ana yasa ile ana dilde eğitim hususunda, bazı düzenlemeler yapılmış ve Türkçe, Sırpça ile Arnavutçanın yanı sıra resmî dil olarak kabul edilmiştir.

Suroy, anayasada dil ile yazıların eşitliğinin başlıca beş maddede düzenlendiğinden bahseder. Kosova'da Arnavutça ve Sırpça-Hırvatça, Türklerin yaşadıkları yerlerde Türk dili ve yazısının eşit olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Devlet organlarına gelince, enstitüler, çalışma ve diğer örgütler, kendi çalışmalarında milletler ve milliyetlerin dil ile yazılarının eşitliği ilkelerine saygı göstermekle yükümlüdürler der. İlk, orta, yüksek eğitim veren okullarda ve enstitülerin sınıflarında, eğitimin ana dili üzere: Arnavutça, Sırpça - Hırvatça ve Türkçe üzere yapılması için yasaya uygun olarak gereken imkânlar sağlanır. Çünkü bu diller, ders olarak eşittir ve ana dili olmayan diller olarak yasayla saptanan tarzda okutulur. (Suroy, 2006: 8)

Priştine Üniversitesi bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kurulmasında, Tan gazetesinde özellikle 1971 yılında, 23 Şubat - 1 Haziran 1971 tarihleri arasında yayımlanan yazılar önemli ölçüde etkili olmuştur. Aydınların basın yoluyla yaptıkları baskı geç de olsa yanıt bulmuştur.

1974 yılında, Priştine Üniversitesi'nden ilk Türk gençleri mezun olur. Bu mezunların arasında günümüzde Kosova Türk edebiyatında önemli yer edinmiş Fikri Şişko, Altay Suroy Recepoğlu, İskender Muzbeğ gibi isimler de vardır.

4.7.5. 2000 Yılı

1999 savaşı sırasında eğitime ara verilmiş, savaştan sonrada, 1974 anayasası ile Türklere tanınan bazı haklar göz ardı edilmiş ve Türkçe resmî dil olma özelliğini yitirmiştir. Bu durum en çok eğitim üzerinde etkili olmuş, Türkler bir daha *Karanlık Dönem*'i yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Aslında Türkler, bu durumla ilk defa

karşılaşmış değillerdi. 1951 yılı öncesinde de aynı sorunlar baş göstermiş, ana dilde eğitim hakkı âdeta savaş verilerek geri alınmıştı. Tarihin tekerrür etmesi, akıllara “*Türkler üzerinde oynanan oyunlar hala bitmedi mi?*” sorusunu getiriyor.

Birleşmiş Milletlerin Kosova Misyonu (UNMIK) eski basın sözcüsü Susan Manuel bir seferinde yapmış olduğu bir açıklamada dolaylı bir şekilde Türkçenin resmî dil olmasına karşı çıkmıştır:

“Türk toplumunun bir bölümü verilen hakların az olduğunu, Kosova’ya özerklik tanıyan 1974 Anayasasının Türkçeyi resmî dil olarak kabul ettiğini savundu. Ama buradaki Arnavutlara ve yerel halka sorduğunuzda, Türkçenin hiçbir zaman resmî bir dil olmadığını söylüyorlar. Yani Kosova’nın hiçbir yerinde Türkçe levha ya da belge yoktu aslında...”(<http://www.adeksam.org/hikmetdergi/hikmet11.pdf>, 29.05.2012)

Türkçenin, Kosova’da tarih içerisinde resmî dil olarak kullanılmadığını iddia edilirken aslında; “*Türkler burada hiçbir zaman var olmadılar –ya da biz öyle düşünmek istiyoruz- ve var olmamaları için de eğitim ve basın-yayın haklarını onlara tanımamak için birçok bahane uydurabiliriz*” demek istenebilir.

Şerafettin Süleyman’ın, *Tan* gazetesindeki, “Bölgemizde Türk Sorunu (II)”, adlı yazısında Kosova’daki eğitim hayatı hakkında, örneklerden de yararlanarak önemli bilgiler verir: “...*daha faşizm işgali döneminde (bu dönemde Bölge’de Arnavut dilinde okullar açılmıştı), bu topraklarda Türk halkının varlığının yadsınması yönünde sistematik bir propaganda yürütülüyordu.*” (Süleyman, 1992: 8)

Bazı Kosovalı Arnavut politikacılar ile UNMIK yetkilileri, Türkçenin eski resmî dil statüsüne (1974 Anayasasındaki tanınan hak sonucu resmî dil olması gibi) ulaşabilmesi için çok fazla çaba sarf etmişlerdir. 2007 yılında, Türkçenin statüsüyle ilgili sorunlar çözülmüş ve Türkler tekrar eski haklarına kavuşmuşlardır. Fakat bu statü bile Türkçe eğitimi kurtarmaya yetmemiş, eğitim sorunu günümüzde bile en önemli sorunlar arasında yer almıştır. Çünkü 17 Şubat 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova Cumhuriyeti’nde, Priştine’de sadece iki okulda Türkçe eğitim verilmektedir.

Bunlardan biri Sami Fraşeri (Şemsettin Sami) Lisesi diğeri ise Elenacika İlköğretim okuludur. (Fotoğraf 5)

4.7.6. Kosova’da Türkçenin Durumu

Osmanlı’nın Kosova’ya hâkim olduğu dönemden itibaren Türkçe yaygınlık kazanmış, 1912 yılına gelindiğinde ise yüzyıllar içerisinde resmiyet kazanan Türkçe, birden bütün hükmünü kaybederek, 1951 yılına kadar *Karanlık Dönemi* yaşamak zorunda kalmıştır.

1939 - 45 yılları arasında Arnavut dilinin baskınlığı göze çarpmaktadır. 1945 - 1948 yıllarında Türkçenin önüne siyasî beklentiler geçti. 1951 yılına gelince Türkçe Arnavutça ile aynı şartlarda hakkını elde eder ve Tito Yugoslavya’sı dağılıncaya, hatta Miloşeviç dönemine kadar resmî dil hakkını ve gücünü kullanır. (Sipahioğlu, 2009: 286).

Kosova’da anadilde Türkçe eğitim hakkı 1951 yılında tanınmasına rağmen, 1970’lerde bile, Türkçe eğitim konusundaki sorunlar çözülememiştir. Türk nüfusunun yoğun olduğu yerlerde dahi, Türkçe sınıfların açılmasında güçlük yaşanmıştır. 1970 yılında *Tan* gazetesinde yayınlanan “*Anadilde Eğitim Görülmelidir*” başlıklı mektup bunun en iyi örneğidir:

“Mamuşa köylülerinin büyük bir çoğunluğa Türkçe konuşmaktadır. Bu köyün Hacı Ömer Lütfü okulunda da Türkçe ders gören öğrencilerin sayısı çoktur. Mamuşa’lılar edebi Türk Dilini iyi konuşamazlar, ama bu dile öteden beri tapkındırlar. Sözü edilen okulda beş yüzden çok öğrenci çalışmaktadır. Bu öğrencilerin bir bölümü Arnavutça ders görmektedir. Büyük bir çoğunluğuysa ana dili olan Türkçeden görmektedir.

Bu okul yılı başlangıcında birçok öğrenciyi, ana babaları Arnavutça ders görülen sınıflara yazdırmışlardır, ikinci ve üçüncü sınıfa kadar Türkçe okuyan kimi öğrencileri de ana babaları bu okul yılında Arnavutça yazdırmışlardır. Bunun neden ileri geldiğini anlamak için okul yönetmeni olan ismet Berişa’yla bir konuşma yürüttük. Bu konuşmanın ilginç olacağı düşüncesindeyiz.

–Arkadaş yönetmen, geçen okul yılında olagelen bu olay öğrencilerin ana babalar tarafından sınıf değiştirmelerini düşünüyorum siz nasıl yorumlarsınız?

–Bu okul yılında birkaç ana baba, kendi çocuklarını Arnavut sınıflarına yazdırmışlardır. Ana babaların düşüncesine göre bu girişim iyi bir iştir ama benim düşünceme göre, bu iyi değildir, çünkü bir sınıftan öteki sınıfa geçen, Türkçe ders görürken Arnavutça ders görmeye mecbur olan bu öğrencilerin derslerdeki başarıları pek aşağı bir derecededir. Bu başarısızlık da, çocukların okulda Arnavutça ders görürken, okuldan çıktıklarında evde ve arkadaşlarıyla Türkçe konuşmalarından ileri gelmektedir. Bu konuda konuşurken, ana babaların bir yandaşlık işlediğini ileri sürmeliyim. Çünkü pedagoji kurallarına göre de, bir çocuk hangi dilde öğrenimine başlarsa, o dilde öğrenimini bütünlemelidir. Bunları, öğrencilerin öğretmenleriyle konuştuktan sonra söylüyorum, öğretmen onların bilgilerinden ve başarılarından memnun değildirler.

Ana babalar çocuklarını yazdırmakta bilinçli davranmalı, hangi dilde yazdırmak gerektiğinin düşünmelidirler, öyle ki birinci sınıfa hangi dilde yazılırlarsa, öğrenimine o dilde devam etmektedirler.

–Okulda ders araçları da yetersizdir. Bununla ilgili düşünceleriniz nedir?

–Okulumuza yeni ders araçlarının getirilmesi bir gereksinmedir, öğrencinin her yönlü gelişmesi buna da bağlıdır.

Muharrem Karabacak” (Karabacak, 1970: 26)

Ana dildeki eğitimin yanı sıra, Türk dilinin Yugoslavya Türkleri arasındaki kullanım biçimi ve farklılıkları da sorunlara neden olmuştur. Bu sebepten dolayı 1973 yılında sekizinci sınıflara yönelik dil bilgisi ders kitabı hazırlayan Necati Zekeriya ve Recep Murat, Türkçenin doğru kullanımını göstermek ve vurgulamak için “*Türkçenin Bizdeki Durumu*” başlıklı bir yazı kaleme alırlar. O dönem Türk dili konusunda yaşanan sıkıntılara ışık tutması bakımında bu yazının özetini yapmak yerine tamamına yer vermek daha doğru olacaktır.

“Türkçe, Türklerin konuştukları dildir. Ama Türkler bir arada yaşamadıkları için, onların konuşma, hatta yazı dillerinde de bazı küçük ayrımlar vardır ki, biz bunları **ağız** hem de **lehçe** özellikleriyle adlandırırız. Ama bu ayrımlar konuşma dilinde bazen çok değişik yüzle de ortaya çıkarlar. Örneğin: Azerbaycanlının ya da Özbekistanlının Türkçesini bir İstanbullu güç

anlayabildiği gibi, bir Üsküplü ya da bir Prizrenli de Anadolu'nun Türkçesini pek kolay anlayamaz. Böyle bazı ağız ayrımları Yugoslavya'da yaşayan Türkler arasında bile vardır. Örneğin: Coğrafya bakımından ara çok az olduğu halde, bir Valandovalının Üsküplünün, Priştinelinin ağız özelliklerinden ayrımlıdır. Ama bütün bunlar, çoğunlukla konuşma dilinde görülen özelliklerdir. Yazı diline gelince durum büsbütün değişir. Bizde ister Makedonya'da, ister Kosmet'te yaşayan, okuyan çocukların yazı dili yaşayan dil bilgisi kurallarına dayanmak zorundadır. Eğer, aşağıda vereceğimiz şu örneklerle rastlayacak olursak, bunlar ağız özellikleri değil, ancak imlâ hem de dil bilgisi kurallarından yoksun cümlelerdir ki, biz bunlara **bozuk** ya da **sakat cümleler** deriz, örneğin:

1. Sinemaya **gideysık** mi? (Doğrusu: Sinemaya gidecek miyiz?) 2. **Gelimsin gitma** sinemaya. (Doğrusu: Geliyor musun, sinemaya gidelim?) 3. **Açan** idim Ohritte. (Doğrusu: Ne zaman Ohrideydim.) 4. **Kızçe** evde **dil**. (Doğrusu: Kızcağız evde değil).

İster yazı dilinde, ister konuşma dilinde, öğrencilerin bu gibi yanlışlıklar karşısında uyanık davranmalı gerekir. Üstelik bu bir borçtur da. Sonu sonunda, öğrencilerin kültür seviyesi, dile karşı sevgilerine çok bağlıdır.

Açıklama: Sözlerin gerek söylenişlerinde, gerek yazılışlarında, en büyük yanlışlıklar fiillerde yapılıyor; örneğin: **Gelim, gideym, alim, yapaym, gideys, gideysık, gidecek, gelecem, geli misin, anlay mısın, diveri misin, üzey misin, güri misin, lafetmey misin, citma, celme, etma, sevma vb.** (Zekeriya-Murat, 1964: 11-12)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere konuşma dilindeki aksaklıklar, eğitim ile giderilmeye çalışılmakta ve yazı dili olarak Türkiye Türkçesi kabul edilmektedir. Balkanlarda yaşayan Türklerin genelinde görülen yerel söyleyişler, özellikle yeni okuma yazma öğrenen çocuklarda soruna neden olmaktadır. Zaten birçok dili öğrenmek zorunda olan çocuk, evde konuşulan dil doğrultusunda değil de belli kurallar çerçevesinde Türkiye Türkçesine göre yazıldığını öğrenince bocalama yaşar. *Dilimiz VIII* kitabındaki bu yazı, çok fazla doyurucu olmasa da en azından öğrencilere, Türkçeyi doğru kullanımı konusunda bilgilendirmektedir

1999 yılında Kosova'da yaşanan savaş, Türkçenin mevcut durumunu yeniden değiştirmiş, Türkçe resmî dil olma statüsünü yitirmiştir. Ancak Türk Belediyesi olan

Mamuşa'da ve Prizren'de son dönemde, devlet işlerinde resmî dil olarak Türkçe kullanılmaya başlanmıştır.

Priştine Üniversitesi bünyesinde eğitime devam eden Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkçe eğitim ve Türk dili konusunda, ümitlerin tamamen yok olmasını engellemekte ve geleceğe dair beklentilerin doğmasına yol açmaktadır. Bu anlamda, 2012 yılının Şubat ayında, ikinci Türkçe doktora savunmasının yapılması ümit verici bir gelişme olarak görülebilir.

4.7.7. Kaynak (Lektür) Sıkıntısı

Türkçe okulların açıldığı dönemde, Kosova'daki Türk öğrencilerin sayısının az olduğu iddiasıyla Türkçe eğitimin gerekli olmadığını savunan bazı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşü doğrulamak için nüfus sayımlarında, Türkler eksik sayılmıştır. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen Türkçe eğitim 1951 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bu defa da ders kitaplarının temini sorunu ortaya çıkar. İlk başta ders kitapları Makedonya'dan temin etme yoluna gidilir. Fakat Makedonya'daki Türklerin temel sorunlarından biri de zaten ders kitaplarının yokluğudur. Bu nedenle aynı zamanda öğretmen olan yazarlar ders kitaplarını kendileri yazmaya çalışmışlardır. Bu amaç doğrultusunda da kurumlar kurulmuştur. Kosova'da 1966 yılında açılan *Kosova Ders Kitapları Kurumu* bunlardan biridir. Türkiye'den ulaşabildikleri ders kitaplarını örnek almışlar yine bunların yanı sıra Sırp ve Makedon ders kitaplarından da yararlanmışlardır.

Yaşar Nabi Nayır, *Değişen Dünyamız Balkanlar ve Türklük (Varlık'ta* yayınlanan 1956 tarihli yazısında) adlı eserinde, ders kitaplarının tedariki ve diğer eğitim sorunları üzerinde durur:

“Üsküp’ün hemen bütün aydınları Türkiye’ye göçtü. Şimdi Türkçe ders veren bir ortaokul var ama Türkçe dersler için ehliyetli öğretmenler yok. Kalanlar ellerinden geleni yapıyorlar. Yerli lehçenin kusurlarını taşıyan Türkçe kitaplar hep Makedonya baskısıdır. Kıbrıs ve

Trakya Türkleri gibi Üsküp Türkleri de, Türkiye baskısı kitaplarla ders göremiyorlar.

Tarih dersini Türkçe okuyorlar ama Slav tarihini okuyorlar. Okuma kitaplarında da Komünizmi ögen yazılar var tabii. Götide boşalıyor bu okul. Türkler göçtükçe öğrenciler azalıyor. Günün birinde kapılarını büsbütün kapatması mukadder. Üsküp, vaktiyle Balkanlardaki Türk şehirlerinin bu en Türk olanı, Türklükle ilgisini yavaş yavaş kesmekte. Her şey olacağına varıyor.” (Nayır, 1973: 31)

Yaşar Nabi'nin Yugoslavya'daki eğitim konusunda yaptığı tespitler oldukça önemlidir, özellikle de ders kitaplarının içerikleri ve dil problemleri hakkında. Çünkü ders kitaplarının çoğu Yaşar Nabi'nin de bahsettiği gibi Üsküp'teki “Prosvetno Delo” yayınevinde basılmıştır. Ders kitaplarında birçok eksiklik olsa da o dönemdeki ciddi bir açığı kapattıkları için Türk eğitim hayatında önemli bir yere sahiptirler.

Ders kitaplarının içerikleri devlet politikasına uygun bir şekilde hazırlanmak zorunda kalmıştır. Her ne kadar bazı haklar tanınsa da Tito döneminde, yine de tam anlamıyla bir özgürlük yoktur. Örneğin, tarih dersinde *Slav* tarihinin Türkçe okutulması, savaşlara ve tarihi olaylara taraflı bir şekilde ders kitaplarında yer alması ne yazık ki o dönem için zorunlu şeylerdi. Bu durum da Türk öğrencilerin kafasında, doğal olarak soru işareti oluşturmuştur. Çünkü aile içinde öğrendikleri Türk tarihi ile ders kitaplarında Türkler hakkındaki bilgiler arasında çelişki vardı. Bu sorun sadece Yugoslavya'daki eğitim hayatı için geçerli değil, Türklerin yaşadığı diğer Balkan ülkelerinde de sorun olmuştur.

Berkant Curi'nin İbrahim Arslan ile yaptığı kişisel görüşmede, Türkçe eğitim hayatı şu bilgiler verilir:

“1966 yılında Kosova'daki Arnavutça ve Türkçe eğitimle ilgili ders kitapları ve araçları hazırlamak amacıyla kurulan Kosova Ders Kitapları Kurumu 30 yıl içerisinde (1966 -1996) Arnavutça binlerce kitap yayınlarken ne yazık ki sadece on sekiz Türkçe kitap yayımlamıştır.” (Curi, B. 07.02.2007, Prof. İbrahim Arslan ile Kişisel Görüşme)

Türkçe ilkokul ve lise eğitimindeki en önemli sorun kitap yetersizliğidir. Bu sorunun en belirgin olduğu yıllar, Sırpça ders kitaplarının kullanılmış ve dikte usulü ders işlenmiştir. 1970’li yılların başlarında, “*TAN*” gazetesi ve Yayın Kurumu’nun Türkiye’den getirdiği bir büyük kontenjan kitap arasında lise ders kitapları da vardır. Çoğunlukla fen bilimler grubundan olan ve bedava olarak okul ve kütüphanelere dağıtılan bu kitaplar, Türkçe lise eğitimde yardımcı olmuştur. (Hüdaverdi, 2001: 152)

Tan gazetesinin, 1970 yılının Kasım ayında yayınlanan bir yazı da, ders kitaplarının 1970’lerde bile hâlâ sorun oluşturduğunu ve çözüm için Türkiye’den ders kitabı temin edilmeye çalışıldığını öğreniyoruz:

“Geçenlerde Prizren’de Bölge Okulları İlerletme Kurumu bir toplantı yaptı. Bu toplantıda tek bir nokta üzere konuşuldu. O da, ilk ve ortaokulların Türk sınıflarında ders kitaplarının Türkiye’den getirilmesi idi.

Bu toplantıda öğrendiğimize göre, bu konu üzerinde daha önceleri de konuşulmuş, kimi kararlara varılmıştır. İşte, bu kararların gerçekleşmesi çerçevesinde bu toplantı da düzenlenmiştir. Toplantıda, Türkiye’den getirilecek ders kitaplarını gözden geçirecek öğretmenler tayin edildi. Her ders için ayrı ayrı kurullar seçildi.

Bunun gerçekleşmesinin öğrencilerimize ne kadar büyük bir yardımda bulunacağından kuşkulananmak doğru değildir ama seçilen öğretmenlerin ciddi davranmaları, kitapların getirtilmesinde bir ön koşul teşkil eder. Daha doğrusu, getirtilen kitapları, her şeyden önce Türk aydınları, Türk uzmanları gözden geçirmeli, sözü edilen kitapların bizim ders plân ve programına uyduklarını ya da uymadıklarını ileri sürmelidirler.

Kısa bir zamanda birkaç öğretmen Türkiye’ye gönderilmesi, gereken kitapların en yeni baskılarının getirtilmesi kararı da bu toplantıda getirildi.” (Salı, 10 Kasım 1970: 6)

Türkçe ders kitaplarının temini 1980’li yılların sonlarına doğru ancak çözüme kavuşmuştur. Fakat 1999 savaşıdan sonra yine ders kitaplarının temin sorunu baş göstermiştir.

1986 - 1990 yılları arasında *Priştine Ders Kitapları ve Araçları Kurumu* Türkçe ders kitapları yayımlamaya başlamıştır. Bu kuruma Türkçe kitaplar sorumlusu olarak Tacida Hafız'ın alınmasıyla işler daha da hızlanır. Öyle ki bu arada on bir özgün, on bir çeviri olmak üzere toplam yirmi iki ders kitabı yayımlanır. 1990 ve 1991 yılında *Sırbistan Cumhuriyeti Ders Kitapları ve Araçları Kurumu Priştine Şubesi* 1994 ve 1995 yıllarında ilkokullar için otuz dört ders kitabı, 1997'de de hemen hemen bütün kitapları yayımlar. Son iki yıl içinde ortaokul kitapları da basılmaya başlanmıştır. (Lika, 1999: 241) Kosova 2008'de bağımsızlığına kavuştuktan sonra, ders kitapları basımı ve tedariki tekrardan sorun haline gelir. Günümüzde bile bu konuya net bir çözüm yolu bulunmamıştır.

Eğitim alanında birçok çalışma yapmış ve Yugoslavya'nın Türk eğitim tarihini aydınlatmaya çalışan Salih Lika 1935 Prizren doğumlu olup, Priştine Yüksek Pedagoji Okulu'nun Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olmuştur. Belirli bir süre öğretmenlik ve okul müdürlüğü yapmıştır. 1., 2., 3., 4. sınıflar için okuma kitapları hazırlamış olan yazarın söz konusu edilen kitaplarına ne yazık ki ulaşma imkânı bulamadık.

Salih Lika, 1998 yılının 20 - 24 Nisan günleri arasında düzenlenen "*Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni*"nde, "*Yugoslavya'da Türkçe Eğitim Hayatı (ilkokul ve ortaokul düzeyinde)*" adlı bir bildiri sunmuştur. Ayrıca Yaşar Nabi de *Varlık* dergisinin sayfalarını sık sık Balkanlı yazarlara da açmıştır.

Yılmaz Çetiner, *Şu Bizim Rumeli* adlı eserinde Üsküp hakkında bilgi verirken, Yaşar Nabi'den de bahseder. Üsküp doğumlu olan Yaşar Nabi, burada bulunan Türklere pek çok kitap göndermiştir. *Varlık* dergisinin birçok sayısı da Üsküp'e gönderilmiştir. Yaşar Nabi'nin katkıları, Yugoslavya'daki Türk edebiyatı ve kültürü açısından önemli bir adımdır, çünkü kaynak sıkıntısı en önemli sorundur. Ayrıca *Varlık* dergisini takip etme imkânı bulmaları ya da daha önceki sayılara ulaşabilmeleri, Türkiye'deki edebî ve kültürel gelişmelerden haberdar olmaları anlamına gelmektedir.

4.7.7.1. Ders Kitaplarının İçeriği

Yugoslavya'nın Makedonya Cumhuriyeti'nde ve Sırbistan Cumhuriyeti dâhilinde bulunan Kosova Özerk Bölgesi'nde yaşayan Türkler için İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra (Batı Makedonya ile Kosova Özerk Bölgesinde 1951 yılında) açılan Türk okullarında uygulanan eğitim ve ders programlarında “Türkçe”, “Ana dil”, “Dil bilgisi” veya “Edebiyat” olarak adlandırılan dersler yer almaktadır. Hazırlanan ders programlarına göre, önemli Türk ve yabancı yazarlar programa alınmıştır.

Liselerin birinci sınıfında okuyan öğrenciler, edebiyat dersinde Eski Yunan şiiri, (Homeros, Sofokle) ve Latin şiirinden sonra Türk edebiyatına geçip İslamiyet'ten önce Türk Edebiyatı döneminin sözlü edebiyatından (Oğuz Kağan Destanından), İslamiyet'ten sonra Türk edebiyatında (Kutadgu Bilig, Divan-i Lugat-it Türk, Dede Korkut), Halk edebiyatından (Anonim Halk Destanları), Tekke halk edebiyatı (Yunus Emre) dersler görmüşlerdir. (http://turkoloji.cu.edu.tr/ CUKUROVA/ sempozyum/ semp_1 /receboglu.pdf, 05.06.12)

Hüdaverdi'nin verdiği bilgiye göre, dört öğretim yılı (ya da sekiz sömestr) üzerine tasarlanan Türkoloji Kürsüsü Programının özünde iki temel hedef vardır. Bunlardan biri, Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek eğitilmiş kişiler yetiştirmek diğeri ise, aynı alanda o denli gereksinimi duyulan bilimsel çalışmalar yapacak kişiler bu amaç doğrultusunda yetiştirmek ve teşvik etmektir. Bu hedeflerin yansıtıldığı programda yer alan dersler arasında Türk Dili (I, II, III, IV), Türk Edebiyatı (I, II, III, IV), Seçmeli Dünya Dili, Osmanlıca (I ve II), Genel Edebiyat Kuramı, Türk Dili Tarihi, Türk Halk Edebiyatı, Türk Halk Diyalektleri, Türk Dili ve Edebiyatı Metodiği, Pedagoji, Sosyoloji ve Savunum dersleri bulunmaktadır. (Hüdaverdi, 2001: 203-204)

Dil bilgisi ve okuma kitaplarında önce kısaca konu anlatılıp daha sonra örnek parça, alıştırma, ödev ve soru kısımları verilmiştir. Parçaların çoğu yabancı yazarlardan alınmıştır. Fakat bu durum kitabın yayımladığı yıla ve hangi yazarlar tarafından hazırladığına göre değişmektedir. Çoğu zaman kitaplar aynı kişiler tarafından

yayımlandığı için verilen örnekler de V. sınıf kitabında da VII. sınıf kitabında da aynıdır. Bu örneklerin çocuğu da partizan, kardeşlik-birlik, 1944 yılındaki Kurtuluş Savaşı ve Tito'nun başa geçmesi ile ilgili parçalardır.

Ders kitaplarının Türk edebiyatına katkısı çok fazladır. Türk yazarların eserlerinde parçalar da bu kitaplarda yer almış ve öğrencilerin bu yazarları daha iyi tanıması sağlanmıştır.

4.7.7.2. Dil Bilgisi Kitapları

Kosova'daki Türkçe eğitimde 1951 yılından itibaren en önemli sorun Türkçe ders kitaplarının teminidir. Yugoslavyalı Türk yazarlar da bu soruna kendi aralarında çözüm yolu bulmaya çalışmışlardır. Recep Bugariç, Fahri Kaya, Necati Zekeriya, Hıvzi İdriz, Recep Murat, Süreyya Yusuf gibi isimler dil bilgisi ve okuma kitapları hazırlamışlardır. Elimizde bulunan, basım yılı olarak en eski dil bilgisi kitabı Hıvzi İdriz ve Şükrü Ramo'nun hazırladıkları eserdir.

Dil bilgisi kitabının en başında yer alan “*Kitap Hakkında Birkaç Söz*” başlıklı bölümde bu kitabının yazılma amacı açıklanır:

Örnek 1:

“Kurtuluştan beri okullarımızın yokluğunu kuvvetle hissettikleri kitaplardan biri de şüphe yok ki dil bilgisidir. Bu, hemen de her öğretmenin ilk şikâyetleri arasında başta geliyordu. Daha iki sene önce bu noksanlığı sezen “Birlik” gazetesi, “Gramer” başlığı altında sayfalarında bir yer ayırdı. Fakat “*Birlik*”te intişar etmeğe başlayan dil bilgisi, bu kadar zaman devam ettiği halde bitirilemediği gibi, yokluğunun bu suretle giderilmesinde beklenen faydaların temin edilemediği de görülüyordu. Yapılan umumi ısrarlara Devlet Basımevi ile Eğitim Konseyi de iştirak edince, bunun bir kitap halinde neşri bir vazife oldu.” (İdriz-Ramo, 1954: 3)

Türkçe eğitim hakkının tanınmasından sonra, basılan ilk kitaplar arasında yer alan bu dil bilgisi kitabı, baskı kâğıdı yönünden diğer örneklerine göre daha aşağı seviyededir. Kitap saman kâğıdına basılmıştır.

Kitabın ilk sayfalarında, dil ve dil aileleri hakkında bilgiler verilmiştir. İlerleyen sayfalarda ise Türk alfabesi tanıtılmıştır. Kitapta yer alan bilgiler ilköğretim seviyesinde olmayıp, daha büyük yaş gruplarına hitap etmektedir. Çünkü çok az sayıda örneğe ve alıştırma kısımlarına yer verilmiştir. Alıştırma olarak kısa şiirler ve sorular, konu açıklamasından sonra yer almıştır. Kitaba aynı zamanda “A 4” kâğıdı formatında “*Fiil Çekim Cetveli*” ve “*Birleşik Fiil Çekim Cetveli*” konulmuştur.

Dil bilgisi kitabının sonundaki açıklamalar kısmında, bu eserin tüm sınıflar için hazırlanmış bir eser olduğu, öğretmenlerin sınıf seviyelerine göre bu konuları anlatmaları gerektiği kısaca belirtilmiştir.

Örnek 2:

“Ortaokullarda Türkçe dersi veren öğretmenler, sınıfların derecelerine göre hangi konuların tetkike tabi tutulacağını şüphe yok ki bilirler. Bununla beraber biz gene de yardımcı olmak üzere her sınıf için kısa birer program yapmağı muvaffak bulduk.

Birinci sınıflarda kitabın başından başlanıp (Dil gurupları, şiveler ve lehçeler, dilimizin gelişmesi hariç) sırasıyla şunlar açıklanacaktır:

Konuşma çeşitleri ve dil bilgisi, cümle, cümlede kelimelerin sayısı, cümlede kelime düzeni, manzumelerde cümleler, tek kelimeli cümleler, kelime, kelimelerin ses bakımından yapıları, sesler ve heceler, dilimizin sesleri, harfler ve alfabe, büyük harflerin kullanıldıkları yerler, harflerin çeşitleri (sesli ve sessiz harfler), hece çeşitleri, sesli harflerin çeşitleri, seslilerin uyumu (büyük ve küçük ses uyumları), düzeltme ve kesme işaretleri, sessiz harflerin çeşitleri, sessiz harflerde değişmeler, kaynaşma, hece düşmesi, anlam ve görevleri bakımından kelimeler, kelimelerin cümle içindeki görev adları, kelimelerin yapıları, kök çeşitleri, kelimelerin aldıkları parçalar (ekler ve takılar), türeme ve bileşme, kelimelerde vurgu.

İkinci sınıflarda kelimelerin anlamlarına göre çeşitlerinden başlanarak sırasıyla şunlar açıklanacaktır:

İsim, isim çeşitleri (özel isimler ve cins isimleri), isimlerde teklik-çokluk, topluluk isimleri, özel isimlerde çoğul takısı, ismin halleri, isim tamlamaları ve tamlama çeşitleri.

Sıfat, sıfat çeşitleri, niteleme sıfatları, belirtme sıfatları (işaret sıfatları, sayı sıfatları, belgisiz sıfatlar), soru sıfatları, unvan sıfatları,

niteleme sıfatlarında dereceler (eşitlik, üstünlük, aşırılık), niteleme sıfatlarının pekiştirilmesi, isimlerle sıfatlar arasındaki ilgi, isimlerle sıfatlarda küçültme.

Zamir ve çeşitleri (şahıs zamirleri, işaret zamirleri, belgisiz zamirler, soru zamirleri ve takı halindeki zamirler).

Fiil, fiillerin adları, fiillerde çekim, fiillerde türlü anlamlar (şahıs anlamı, teklik-çokluk anlamı, fiillerde zaman, fiil kipleri, haber ve dilek kipleri), fiillerin bileşik zamanlı şekilleri (hikâye, rivayet ve şart), fiillerde olumluluk ve olumsuzluk, fiillerin soru şey killeri, takı-fiil, takı-fiillerde olumsuzluk ve soru şekilleri.

Edatlar, zarflar, bağlar ve ünlemler.

Üçüncü sınıflarda, birinci ve ikinci sınıflarda geçilenler tekrarlanarak her kelime çeşidinin yapıları üzerinde durulacak ve şunlar açıklanacaktır:

Basit, türemiş ve bileşik isimler, basit, türemiş ve bileşik sıfatlar, basit, türemiş ve bileşik fiiller, fiilin çatısı, fiillerin tümleçleriyle ilgileri (geçişli ve geçişsiz fiiller), tümleç çeşitleri (düz tümleç ve dolaylı tümleçler), fiillerin özneleriyle ilgileri (etken, oldurgan, ettirgen, dönüşlü fiillerle işteşlik fiilleri), edilgen fiiller, fiilimsiler (isim-fiiller, sıfat-fiiller, bağ-fiiller), basit, türemiş ve bileşik zarflar, edat ve bağların yapıları. Ayrıca bu sınıfta noktalama işaretleri de esaslı bir tarzda geçilecektir.

Dördüncü sınıfta, kitabın başındaki dil gurupları, şiveler ve lehçelerle dilimiz ve gelişmesinden başlanarak her kelimenin cümle içindeki görevleri geçilecek ve sözdiziminde cümlelerin çeşitleri ile beraber üç yılda geçilen derslerin ameli bir tekrarlanması yapılacaktır. Ayrıca, kelimelerin türlü anlamlarında da durulmalıdır” (İdriz-Ramo, 1954: 153-154)

Türkçe ders kitabı temininin sorun olduğu yıllarda, Hıvzi İdriz’in ve Şükrü Ramo’nun hazırlamış olduğu bu dil bilgisi kitabı birçok eksikliğe rağmen, Türkçenin genel özellikleri hakkında temel bilgiler vermesi açısından önemlidir. Ayrıca, bundan sonra yazılacak olan dil bilgisi kitaplarına da örnek olmuştur. Necati Zekeriya ve Recep Murat’ın hazırlamış oldukları *Dilimiz VIII* adlı eserde, kaynak listesinin içinde bu kitabın ismi de vardır.

1960’lı yıllarda ders kitabı hazırlama konusunda Yugoslavyalı Türk yazarlar bir hayli yol kat etmiş, eksiklikleri gidermek için, Türkiye’deki yazarları ve ders kitaplarını örnek alıp, Yugoslavya’daki eğitim sistemine uyarlamaya çalışmışlardır.

N. Zekeriya ve R. Murat'ın 1964 yılında VIII. sınıflar için hazırladıkları dil bilgisi kitabının “*Ön Söz Yerine*” bölümünde, yararlandıkları kaynaklar hakkında açıklama yaparlar:

“Sınıf VIII DİLİMİZ kitabında, öğrencilerin öteki sınıflarda elde ettikleri bilgilerin tamamlanması esas tutulmuş, sözdiziminde, sözdiziminin ana konusu olan **cümle**’de durulmuştur. Öğrencilerimizin bugünkü yazı dilini yazarken yaptıkları belirli yanlışlıklar göz önünde tutularak, bol bol örnekler, alıştırmalar, açıklamalar verilmiştir. Verilen örneklerin çoğu, sınıf VII ile sınıf VIII okuma kitaplarından, 1962 / 63 “**Sevinç**” çocuk dergisi yıllığından hem de bizde basılan kitaplardan alınmış, alınan parçaların dil arılığına, sadeliğine önem verilmiştir.

Kitap hazırlanırken, bizde basılan Hıfzı İdriz ile Şükrü Ramo’nun “**Dil bilgisi**” kitabından başka, Türkiye’de basılmış Tahir Nejat Gencan’ın “**Dil bilgisi**”, Kemal Demeray’ın “**Temel dil bilgisi**” kitaplarından da yararlanılmıştır. İmlâ kuralları, noktalama işaretleri bölümünde Türkiye Türk Dil Kurumu’nun yayımladığı “**İmlâ kılavuzu**” esas tutulmuştur.” (Zekeriya-Murat, 1973: 3)

Kitabının bölümleri arasında yer alan “*Türkçenin Bizdeki Durumu*” başlıklı yazı, Yugoslavya’daki Türkçenin durumu hakkında doğru tespitler yapması ve yanlış kullanımları ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

Bu ders kitabı da önce dilin tanımı ile başlar. Daha sonra Türk edebiyatını dönemlere göre ayırarak, bu dönemlerdeki önemli yazarlar hakkında kısaca bilgi verir.

Eserlerinden yararlanan Türk yazarlar bazıları şunlardır: Nazım Hikmet, Nurullah Ataç, Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nusret Dişo Ülkü, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay, Mustafa Karahasan, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Behçet Kemal Çağlar, Necati Zekeriya, Reşat Nuri Güntekin, Yahya Kemal, Cenap Şahabettin, Hüseyin Süleyman, Orhan Veli, Necati Cumalı, Şükrü Ramo, Ruşen Eşref Üneydin, Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret, Mehmet Emin Yurdakul, Cevdet Kudret ve Şükrü Enis Regü’dür.

Yabancı yazarlardan ise Edmonda de Amiçis, Henrik Senkiyeviç, Sara Bernar, Miguel Servantes, Aleksa Mikiç, Viktor Hügo, Ezop, Yanko Veselinoviç, İvan Çankar,

Rabindranat Tagore, Jorj Sand, Mato Lovrak, Adre Jid ve Branislav Nusiç'ten yararlanmıştır örneklerde.

Özellikle konuların sonunda yer alan “*Sözlük*” kısmı öğrencilerin, kelime hazinesini geliştirmesi açısından oldukça önemlidir:

Sözlük: *İslâm* - İslamiyet, Müslümanlık. Acemce - **Farsça**. **Arı** buradaki anlamı temiz, katışıksızdır. *Etki* - tesir. **Uygarlık** - medeniyet kültür seviyesi. **Kural** - kaide, definisyon. **Ozan** - şair. **Âlem** dünya. **Müddet** - süre, zaman. **Yüce** - yüksek. **Elâ** - sarıya çalar kestane rengi. **Aydın** - münevver, kültürel kişi (insan). **Tüm** - bütün. **Mısra** - şiirde genel bir anlam taşıyan bir sıra. **Beyit** - iki mısradan meydana gelen, tam bir anlam taşıyan manzum parçası. (Zekeriya-Murat, 1973: 10)

Sözlük kısmının yanı sıra, her konun sonunda öğrenilen bilgiyi pekiştirmek için “*Alıştırmalar*”, “*Sorular*” ve “*Ödev*” kısmı da yer alır.

Örnek 3:

“Alıştırmalar: Yukarıdaki parçada fiil hem de isim soylu sözlerden olan yüklemeleri gösteriniz.

Sorular: Cümlelerin temel sözleri hangileridir? Yüklem nedir? Yüklem cümlede nasıl ödevi vardır? Yüklem başlıca hangi söz çeşitlerinden olurlar?

Sözlük: *öğē:* Bilesik bir şeyi meydana getiren yalnız şeylerden her- biri, *unsur, eleman*. *Veda:* Ayrılmak. *Eylem:* Belli bir eylekle belli bir usul kullanılarak yapılan iş, ameliye.

Ödev: Edmondo de Amicis'den alınan parçadaki *zevk, zihin, fayda, kalp, hatıra* gibi yabancı sözlerin bilinen Türkçelerini bulunuz.” (Zekeriya-Murat, 1973: 20)

Ayrıca bu kısımlar dışında, bazı konuların sonunda, genel dil bilgisi ve edebiyat kurallarının öğrenimini pekiştirmek ve önemli kısımlara vurgu yapmak için “*Hatırlatma*” kısmı da hazırlanmıştır.

Örnek 4:

“Hatırlatma: Soru cümleleri *-mi* (ses uyumuna göre bu ek değişir ekinden başka, soru sıfatı, soru zamiri, soru zarflarıyla da

cümlelerin hangi ögesi soruluyorsa, ona göre değışirler, örneğın:

-mi -ekiyle:

Küçükler *mi* televizyon seyrediyor?

Küçükler televizyon *mu* seyrediyor?

Küçükler televizyon seyrediyorlar *mı*?” (Zekeriya-Murat, 1973: 20)

Necati Zekeriya’nın hikâyelerindeki başkahraman olan Orhan ismine, *Dilimiz VIII* ders kitabında yer alan örneklerin çoğunda rastlarız.

Örnek 5:

- “*Kardeşim Üsküp’ten ... getirdi. Orhan okudu.*” (Zekeriya-Murat, 1973: 24)
- *Orhan televizyon programını seyretti. (Nesne: isim tamlaması).* (Zekeriya-Murat, 1973: 25)
- *Orhan kitabını aldırdı. (Oldurgan).* (Zekeriya-Murat, 1973: 28)
- *Aşağıdaki görülen fiillerdeki zaman uygunsuzluklarını gösteriniz:*
Orhan her gün sokakta oynuyor, derse geç gelirmiş. (Zekeriya-Murat, 1973: 49)

Türkçe gramer yapısında “erillik-dişilik” durumu bulunmasa da, Makedonca ve Sırpçada var olduğu için, Zekeriya ve Murat hazırladıkları gramer kitabına bu konuyu da yer vermişlerdir.

Örnek 6:

“TÜRKÇEDE ERİLLİK DİŞİLLİK

Makedoncada, Sırpça-Hırvatçada, Fransızcada hatta Arapçada da (Acemcede yoktur), bazı söz çeşitleri erillik-dişillik özelliğini taşırlar.

(Bu dillerde böyle özellikler eklerle belirtilir). Türkçede bu özellik yoktur. İyi ama Sırpça-Hırvatçadan ya da Makedoncadan Türkçeye bir parça çevirmek zorunda kalan öğrenciler, böyle özelliklerde (hele konuşma dilinde) büyük yanlışlıklar yapmaktadırlar. Örneğin:

On - Sırpçada - Toy - Makedoncada - o adam - Türkçede

Ona - Sırpçada - Taa - Makedoncada - o kadın - Türkçede

Ono - Sırpçada - Toa - Makedoncada - o çocuk - Türkçede

Bu örneklerden görüldüğü gibi, Türkçede bu özelliği ayırmak için yardımcı sözlerin kullanılması gerekir. Örneğin:

Erkek-kadın; oğlan-kız, ağabey-abla.

İnsanlarda bu özellikler *erkek*, *kadın*, *kız* sözleriyle belirtilir. Örneğin:

Erkek öğretmen (uçitel), kadın öğretmen (uçitelka — uçitelyica) vb. (*Dişi* ya da *zenne* öğretmen tamlaması yanlıştır).” (Zekeriya-Murat, 1973: 83)

Necati Zekeriya’nın, Recep Murat’la hazırladığı bu ders kitabının dışında “*Dilimiz Sınıf VI*” adında bir ders kitabı daha vardır. Diğer dil bilgisi kitaplarından farklı olarak, kitap dilin tanımı ile değil tümcenin tanımı ile başlar.

Türk yazardan Necati Zekeriya, Şükrü Ramo, İlhami Emin, Orhan Veli, Cahit Sıtkı Tarancı, Oktay Akbal, Orhan Veli Kanık, Şükrü Enis Regü, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Naim Şaban, Fahri Kaya, Halit Ziya Uşaklıgil, R. Nuri Güntekin, Nusret Dişo Ülkü, Hüseyin Süleyman, Behçet Necatigil, Tevfik Fikret, Orhan Seyfî, Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Cevdet Kudret ve Sait Faik Abasıyanık’ın eserlerinden parçalar alınmıştır örnekler ve araştırmalar kısmında.

Yabancı yazarlardan ise Emondo de Amiçis, Mato Lovrak, Françe Bevk, Gvido Tartalya, H. Andersen, Ezop, Conat Svit, Maksim Gorki, Lev Tolstoy, İvan Çankar, La Fonten, Koço Raçin, Dobriça Çosiç, Maksim Gorki, Jak Prever, Drgan Lukiç, Göthe, Rabidrants Tagore, Yosip Paviç, Moris Kurem, Dobriça Çesariç, Samuil Marşak, Kollodi, H. K. Andersen, Banyeviç ve Mayakovski’den yararlanılmıştır.

Bu dil bilgisi kitabında da diğerlerinde olduğu gibi konu anlatımından sonra ödev, **not**, **ödev** ve **soru** kısmı yer alır:

Örnek 7:

“**Ödev:** *Gülmek, öğrenmek, çalışmak, yüzmek* ad eylemlerinden geniş zaman kipi yapın.

Okuma ad-eylemiyle ayrı ayrı zamanlarla beş tümce kurunuz.

Not: Demek Türkçede başlıca üç zaman var, *Geçmiş, Şimdiki* ve *Gelecek*. Ama geçmiş zaman *Belirli* ve *Belirsiz* diye ikiye ayrılır, bütün bu zamanları içine alan bir de *Geniş* zaman vardır.

Sorular: Kip nedir? Kipler kaçaya ayrılır? Bildirme kipleri neyi belirtir? Bildirme kipleri kaçaya ayrılır? Kipleri yapan özel ekler hangileridir? Nasıl yapılır? Geçmiş zamanda işler kaç yolla yapılır? Geniş zamanın özelliği nedir?” (Zekeriya, 1973: 31)

Alıştırmalar diğer dil bilgisi kitaplarına oranla, VI. sınıflar için hazırlanmış olandan daha azdır.

Tüm dil bilgisi kitaplarında sürekli aynı örneklere rastlamaktayız.

Recep Bugariç, IV. sınıflar için yazdığı dil bilgisi kitabının ön sözünde, kitabı yazma amacını şu şekilde açıklar:

“Bu kitap, Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti’nin Türk Dili programına göre hazırlanırken, gerek Makedonya’da gerek Kosova’da yaşayan Türk öğrencilerinin konuşma ve yazma güçleri, dil kültürleri göz önünde bulundurulmuştur.

Öğrencilerin kendi başına, rahat çalışabilmelerini sağlamak isteğiyle, kuralların bol bol örneklerle açıklanmasına çalışılmıştır.

Kitap hazırlanırken, Türkiye’de basılan kimi dil bilgisi kitaplarından başka, Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu’nun, “Türkçe’nin Sözdizimi” kitabından da yararlandım.

Kitap baskıya verilirken kimi dersler yeniden işlenmiş, yeni terimler de eklenmiştir.” (Bugariç, 1988: 3)

Bugariç kitabı hazırlarken, diğer örnek kitapları Kosova’daki Türkçe eğitim hayatına uygun bir biçimde düzenlemiş ve öğrencilerin Türkçe seviyelerini göz önünde bulundurmıştır.

Bugariç ilk konu olan tümceyi açıklarken örneklerden, alıştırmalardan ve resimlerden yararlanır. Özellikle dil bilgisi kitabındaki resimlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Aslında dördüncü sınıf dil bilgisi kitaplarında bu kadar çok resmin yer almasının doğru olup olmadığı, tartışılması gereken bir konudur.

Konuları daha iyi açıklamak için kullanılan örnek metinlerin çoğu, Yugoslavyalı Türk yazarlardan alınmıştır. Partizanlarla ilgili hikâyelerin çok fazla olması oldukça düşündürücüdür. Çünkü devlet politikası haline gelen partizanlığın, ders kitaplarında da işlenmesi, varmak istenilen noktayı gösterir.

Örnek 3:

Partizanlar kayalıklardan geliyordu. Güneş ise her yeri yakıp kavuruyordu. Köye uğramadan kendi yollarına devam edeceklerdi.

-Bak bak, dedi Smilya, Belki susamışlardır. Biraz su götürsek onlara.

-Götürelim dedi kız kardeşi.

İki küçük kız, kovaları alıp karşıdaki kaynağa koştular. Kovaları su doldurdular. Sonra da partizan kafilesine koştular.

-Günaydın partizanlar! Susamışsınız, işte su, alın, istediğiniz kadar için, dedi Smilya.

Avidan Hociç” (Bugariç, 1988: 14)

Örnekte iki küçük kız kardeşin partizanlara büyük bir hevesle yardım etmesi anlatılmaktadır. Küçük kızların bu yardımsever tavrı tüm çocuklara örnek bir davranış olarak sunulmaktadır. Bu tür örnekler neredeyse bütün ders kitaplarında yer almaktadır.

Kitapta Nurullah Ataç, Orhan Veli, Mehmet Emin Yurdakul gibi Türk yazarların metinleri örnek olarak kullanılmıştır. Türk yazarların yanı sıra Sırp ve Arnavut yazarların eserlerinden de örnekler alınmıştır. Desenka Maksimoviç (Sırp), Vasil Tosinovski (Makedon) gibi yazarlar bunlardan bazılarıdır.

Devrik tümceye örnek olarak verilen şiir, Mehmet Emin Yurdakul'un "*Nasırlı Eller*" şiiridir. Çalışmanın ve emeğin değerini vurgulayan bu şiirin alıştırma olarak verilmesi tesadüfî bir durum değildir. İşçi ve emeğin ön plana çıktığı bir yönetim içerisinde yaşayan yazarın özellikle, bu şairi ve şiirini seçmesi pek tabiidir.

Örnek 8:

“Saygıyla öperiz nasırlı eli,
Eğer o nasırlar olduysa işten.
Öpülmek isteyen el işlemeli.
Nasırlanmasaydı eğer o eller,
Aç çıplak kalırdık yeryüzünde biz.” (Bugariç, 1988: 24)

Bugariç'in kitabında Ezop masallarının yanı sıra Türk masallarından, Mısır masallarından ve Tatar masallarından örnekler yer almaktadır. Bir Türk masalı olan *Tutsaklık ve Özgürlük* masalı, belirtme sıfatlarını pekiştirmek için seçilmiştir.

Örnek 9:

“Çocuğun biri, kafese kapatılmış iki kuş taşıyormuş. Zavallı kuşlar acı acı ötmeye başlamışlar. Böyle giderken yolcunun biri önüne çıkar ve der:

- Küçük, bu kuşları bana satar mısın?
- Evet.
- Kaça?
- Yirmi dinar, demiş çocuk.

Adam da parayı çıkarıp, çocuğa verir, sonra da kafesten bir kuş alıp onu okşar, koyuverir. İkinci kuşla da aynısını yapar. Çocuk şaşırır, adama sorar:

-Amca! Kuşları niye koyuverdiniz?

-Oğlum, ben dört yıl tutsaktım. Bunun için tutsaklığın ne kadar kötü ve özgürlüğün ne demek olduğunu pekiyi bilirim.” (Bugariç, 1988: 52)

Özellikle özgürlüğün ve tutsaklığın konu olarak işlenilen bir masalın seçilmesi yine Yugoslavya’daki Türklerin durumu ile alakalı olabilir aynı zamanda da devlet politikasıyla. Çünkü 1944 Kurtuluş Savaşı ve Yugoslavya birliğinin Tito tarafından kurulması neredeyse her Türk yazar tarafından işlenmiş ve tüm kitaplarda bu örnekler yer almıştır.

Alıştırmaların konuları genelde çocukları eğitecek, doğru ve yanlış öğretecek niteliktedir. Türk ve yabancı yazarların eserlerinden neredeyse eşit ölçüde yararlanılmıştır. Dil bilgisi konularının işlenişinde birçok eksik yön olsa da, Yugoslavya’daki Türkçe eğitime katkı sağlaması açısından önemli bir çalışmadır. (Fotoğraf 6)

Süreyya Yusuf’un V. sınıflar için hazırladığı dil bilgisi kitabından farklı olarak Recep Bugariç ön sözden önce ana dilin önemini vurgulayan bir yazıya yer verir:

Örnek 10:

“Her ulusun kendi ana dili vardır, ilk olarak anadan işitildiği için buna ana dili denir. Herkes kendi ana dilini sevmeli, onu yaşatmalıdır. Çünkü dili yaşadıkça kendisi de, ulusu da var olur. Herkes kendi ana dilini bütün güzellik ve incelikleriyle öğrenmelidir, çünkü kendi dilini iyi tanımayan, başka bir dili de gerektiği gibi öğrenemez. Her ulusun en değerli varlığı ana dilidir. Dilinin gelişip yükselmesiyle kendisinin de yükselmesi orantılıdır. Bu yüzden uygarca gelişmiş uluslar ana dilini çok sever, bunu en kutsal bir varlık olarak sayarlar” (Yusuf, 1978: 4)

Kosovalı Türk yazarlar ana dili gelecek kuşaklara doğru öğretmek ve sevdirmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Türkçe ders kitaplarının hazırlanması ve bu kitapların hazırlık aşamasında imlâ kurallarına ve Türkiye Türkçesinin kullanımına özen gösterilmesi önemli çabalardan bazılarıdır. Yine 1969 yılında yayımlanmaya

başlayan *Tan* gazetesinin çocuk sayfalarında dil bilgisi kuralları ve ana dil sevgisine yönelik yazıların yer alması, daha sonra yayımlanan *Kuş*, *İnci* gibi çocuk dergilerinde bu konun üzerinde özenle durulması Türkçenin gelişmesi ve doğru kullanımı açısından oldukça önemli çabalaradır.

Süreyya Yusuf ders kitabını, Recep Bugariç'ten on yıl önce yani 1976'de yazmıştır. 1976 yılında *Tan*'da yayımlanan bir yazıda da Süreyya Yusuf'un yeni çıkan *Dil Bilgisi* kitabı hakkında tanıtıcı bilgiler yer alır.

Ayrıca Süreyya Yusuf, Bugariç'e göre Türk yazarlara daha çok yer vermiştir. Bunlar arasında Mustafa Karhasan, Orhan Veli, Nusret Dişo Ülkü, Sait Faik, Şükrü Ramo, Enver Tuzcu, Şükrü Enis Regü, Fahri Kaya, Nazım Hikmet, Necati Zekeriya, İlhami Emin, Ömer Seyfettin, Hasan Mercan, Emin Recep, Cevdet Kudret, Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Yunus Emre, Ziya Gökalp, Cahit Kulebi, Muzaffer Hacıhasanoğlu da vardır. Yabancı yazarlardan ise Banislav Nusiç, Mato Lovrak ve Aleksa Santiç'ten örnekler yer alır.

Necati Zekeriya'nın verdiği bilgiye göre, Yugoslavya'da *Dil Bilgisi* çalışmaları 1952 yıllarında Hıfzi İdriz ve Şükrü Ramo ile başlar. Bu tür çalışmalar, 1960'larda daha da gelişir, ilkokulların III. sınıflarından VIII. sınıflarına dek bütün dil bilgisi kitapları yayımlanır. Türk profesörlerden, bu yolda, kuşkusuz, tek başına en iyi çalışmaları Süreyya Yusuf yapmıştır. Süreyya Yusuf dil bilgisi kitabının ön sözünde şu açıklamayı yapar:

“Dil Bilgisi”nin Ön Sözü’nden |

Kimi tarihsel nedenler yüzünden, yurdumuzda yaşayan Türk halkının kullandığı ana dili henüz çeşitli ağızlar düzeyinden ileri gitmiş değildir. Bu yüzden gerek okullarımızda, gerek konuların dışında Türkçeyi kullanan kurum ve kişilerde, dil kültürünü yükselmesine yardımcı olacak bir dil bilgisi kitabına öteden beri bir gereksinme duyulmaktadır.

Bu gereksinmeyi gidermek amacıyla, dilimizin kaynağı olan anayurdumuza başvurmak en doğal bir davranıştı sanırız. Oradan elde ettiğimiz dil bilgisi kitapları ne yazık bizleri hemen bir aydınlığa kavuşturamadı. Yüzyıllar boyunca sürüp giden dil bunalımı bu kitapların

birçoğunda az çok kendi izlerini bırakmıştı. Dil devrimini yadırgayanlar şöyle dursun, bunu gerçekten benimseyenler arasındaki görüş ayrımı ve ayrıtları, kişide, belirti yolun olmadığı izlenimini yaratmaktadır.

...Bizim kitabımız, genel bir dil bilgisi olduğuna karşın, lise ve lise ayarında okullarımızın tüm sınıflar için öngörülmüştür...
Prof. Süreyya YUSUF” (N. Z. 1974: 11)

Liseler için dil bilgisi kitabının önsözünde Prof. S. Yusuf dil bilgisi kitabı hakkında bilgi verir:

-Bizim kitabımız, genel bir dil bilgisi olduğuna karşın, lise ve lise ayarında okullarımızın tüm sınıfları için belli başlı bir programı olsaydı doğaldır ki, bu dil bilgisinin biçimi de, kapsamı da bölümlenmesi de bir başka türlü olacaktı.

Demek ki dil bilgisi kitabının nasıl olacağı konusu her şeyden çok var olan etkilere bağlayan S. Yusuf dil eğitimimizin ilerlemesinde büyük katkı sundu. (Ethem, 1987: 171)

Süreyya Yusuf, “*Büyük Harflerin Kullanış Yerleri*” bölümünde, özyönetimde önemli yere sahip isimlere örnek olarak kullanılır:

Örnek 11:

“*Yosip Broz Tito, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti, Bölge Yönetim Kurulu, Priştine Belediye Kamutayı...*” (Yusuf, 1978: 17)

Bugariç’in dil bilgisi kitabı muhtemelen aradaki on yıllık bir farka göre, Süreyya Yusuf’un kitabından, alıştırmaların çokluğu açısından daha ileri düzeydedir. Fakat Süreyya Yusuf eserinin sonuna sözlük kısmı da eklemiştir. (Fotoğraf: 7)

Recep Bugariç’in dil bilgisi kitabında neredeyse her sayfasında örneklere eşlik eden çizimler yer alırken (Fotoğraf 8), Süreyya Yusuf’un dil bilgisi kitabında ise çizimlere hiç yer verilmemiştir.

Recep Murat’ın da 1973 basımlı “*Dilimiz Sınıf VII*” adı altında kaleme aldığı bir dil bilgisi kitabı vardır. Daha önceki eserlerde olduğu gibi bu ders kitabında da önce

dilin tanımını yapılır ve önemini vurgulanır. Her konun sonunda “Ödev” başlığı altında, çocukların okuduklarını ve öğrendiklerini değerlendirme kısmı yer alır. (Fotoğraf 9)

Teorik bilgilere örnek sunmak için diğer yazarlar gibi Recep Murat da, Türk ve yabancı metinlerinden yararlanmıştır. Türk yazarlar arasında Nihal Yalaza Taluy, Azis Nesin, Nazım Hikmet, Hüseyin Süleyman, Reşat Nuri Güntekin, Oktay Akbal, Nurullah Ataç, Cahit Külebi, Tarık Buğra, Melih Cevdet Anday, Nimetullah Hafız, Halide Edip Adivar, Necati Cumalı, Necati Zekeriya, Tevfik Fikret, Nusret Dişo Ülkü, Ömer Seyfettin, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Aziz Nesin yer alır.

Türk yazarların yanı sıra Lev Tolstoy, H. Riçard Stou, Perl Pak, Viktor Çar Emin, Edmondo de Amiçis, Rabidranat Tagore, Aleksa Mikiç, Cura Yaksiç, Aleksandar Puşkin, Branko Çopiç, La Fonten, Milan Misiç, Yanko Veselinoviç, Viktor Hügo, Romen Roland, Mira Alečkoviç, Mato Lovrak, Yosip Paviç, Gustav Flobert, Miguel Servantes’in eserlerinden de yararlanmıştır.

Recep Bugariç’in dil bilgisi kitabı, konuları işleme ve alıştırmaların çokluğu bakımından Recep Murat’ın eserine benzer. Muhtemelen yazarlar birbirlerinin dil bilgisi kitaplarından etkilenmişlerdir.

Yazar örneklerden çok alıştırmalara yer vermiştir. Diğer dil bilgisi kitaplarında olduğu gibi, fiil çekim tabloları, iki sayfaya tek bir tablo sığacak şekilde düzenlenmiştir.

4.7.7.3. Okuma Kitapları

Fahri Kaya’nın 1986 basımlı, V. sınıflar için hazırladığı okuma kitabı on sekiz bölümden oluşur. Bu bölümlerin başlıkları şu şekildedir: 1. BİR YÜREĞİN İSTEDİĞİNİ YAPAN ANCAK ÇOK ELLER, 2. Nesir Nedir?, 3. Nazım Nedir?, 4. MEVSİMLER, MEVSİMLER, CÖMERT MEVSİMLER AK YÜZLÜ, TOK GÖZLÜ,

GÜZEL MEVSİMLER, 5. Niteleme Nedir?, 6. KURTULUNCA BU VATAN VERDİK YEDİ İMTİHAN, 7. Günce Nedir?, 8. İğretileme (metafor) Nedir? CANLI OKUL TAKVİMİ, 9. OKUL BİZE YOL GÖSTERİR ÜSTELİK KOL KANAT GERİR, 10. Yansıma Nedir?, 11. Benzetti Nedir?, 12. Deyim Nedir?, 13. Atasözleri Nedir?, 14. BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ, 15. Efsane Nedir?, 16. Tekerleme Nedir?, 17. Masal Nedir? ve 18. GÜZEL, NEDİR BİLELİM GEVREK GEVREK GÜLELİM. Büyük harflerle yazılı olan başlıklar örnek metinlerin başlıklarıdır, küçük harflerle yazılı olanlar ise teorik bilgileri ifade eden başlıklardır.

Kitabın ilk sayfasında Tito ve pionerlerin birlikte olduğu bir resim yer alır. Yine örnek olarak verilen ilk şiir “Tito” (İlhami Emin) başlığını taşır. 1951 yılından sonra yayınlanan dergi, gazete ve ders kitaplarının neredeyse hepsi Tito’ya geniş yer ayırmışlardır.

Fahri Kaya, nazım konusunu anlatırken, başlıkta “Poezi” yani Makedonca şekliyle de parantez içinde verir. Bu kullanım, Türkçe terimlerin öğrenimi kolaylaştırmak için yapılmış olabilir ama yine de *şiir* teriminin kullanılması daha doğru olurdu.

Dil bilgisi kitaplarında olduğu gibi okuma kitaplarında da metinlerin sonunda alıştırmalar, sorular, açıklamalar ve ödev kısımları yer alır. Ayrıca eserlerinden örnek alınan yazarların hayatı hakkında kısaca bilgiler de verilmiştir. Örnek metinlerin sayısı dil bilgisi kitaplarına göre daha fazladır. Bunun nedeni ise konu anlatımının dil bilgisi kitaplarına göre daha az olmasıdır.

Türk yazarlardan İlhami Emin, Şükrü Ramo, Salih Lika, Kevser Seyfullah, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Nusret Dişo Ülkü, Ömer Bedrettin Uşaklı, Şükrü Enis Regü, Fahri Kaya, Nazım Hikmet, Hüseyin Süleyman, Orhan Veli Kanık, Suat Engüllü, Cevahir Selim, Cenap Şahabettin, Bayram İbrahim, Cahit Sıtkı Tarancı, Ruşen Eşref Ünaydın, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Melih Cevdet Anday, Hasan Mercan, Ayhan Birand,

Necati Zekeriya, Kevser Seyfullah, Esat Bayram, Şükrü Ramo, Behçet Necatigil, Ömer Asım Aksoy, Mustafa Karahasan, İsmail Uyaroglu, Nurullah Ataç, Eflatun Cem Güney gibi Türk yazarların örneklerinden yararlanmıştır.

Yabancı yazarlardan Yoan Popovski, Rabindranat Tagore², Mira Alečkovič, Yovanka Hırvatçanın, Mila Kopçič, Edmondo de Amiçis, Elin Pelin, Vanço Nikoleski, Voya Petrovič, Aleksadar Puşkin, Yohan Göthe, Yure Kastelan, Jül Mişle, Koço Raçin, Ela Peroçi, Yovan Popovič, Françe Bevk³, Branko Čopič, Mirko Banyeviç, Milan Mikič, Vladimir Nazarov, Yüre Kaştelan, Aleksa Mikič, L. Radişçeva, Gligor Popovski, Ayşa Mehmet, Gligor Vitez, Oton Jupançič, Vasil Kunovski, Kornelia Şenfeld, Edmondo de Amiçis, Gustav Flobert, Çarl Dickens, Jorj Sand, Desenka Maksimovič, Prejihov Voranç, Maksim Gorki, Dragan Lukič, Samuil Marşak, Tayar Hatipi, Daniel de Foe, Lav Tolstoy, Recep Hoca, Aleksandar Puşkin, Oton Jupançič, Ricard Kipling, İvan Krilov ve Dositey Obradovič gibi dünyaca ünlü birçok yazardan yararlanmıştır.

Okuma parçalarına çoğu zaman, yabancı ya da Türk ressamların çizimleri eşlik eder. Öğrenciyi sıkmamak, görsel algıyı güçlendirmek için kullanılan bu çizimlerin okuma ders kitaplarında yer alması pedagojik açıdan önemlidir.

² R. TAGORE (1861—1941) yıllarında yaşamış, Hindistan'ın en büyük vazar ve düşünürlerinden biridir. 1913 yılında Nobel ödülü almıştır. Birçok şiiri ve hikâvesi vardır. Bahçıvan adlı eseri birçok dillere çevrilmiştir. Tagore çocuklar için de yazmıştır. (Kaya, 1986: 9)

³ FRANÇE BEVK Yugoslavya çapında ad yapmış Sloven yazarlardan biridir. 1890 yılında Zakoyça'da doğmuştur. Birçok hikâye kitapları, romanları ve tiyatro oyunları vardır. Hikâyelerinden çocukların büyük dostu olduğu anlaşılr. Yazarın birçok kitabı yabancı dillere de çevrilmiştir.

Gorka Lyubav (*Acı Sevgi*). Kriviça (*Suç*), Matı (*Ana*), Çobançiçi (*Küçük çobanlar*), Tonçek, (*Çrna*) Braça (*Kara kardeşler*) kitapları hele çocuklar tarafından seve seve okunmaktadır. "Tito Hikâyelerinde" Tito'nun hayatını anlatan bir kitabı da vardır ki, bu da "Kara Kardeşler" Türkçeye de çevrilmiş ve lektür olarak öğütlenmiştir. (Kaya, 1986: 77)

Bu ders kitabında, *Sevinç* çocuk dergisinin basıma hazırlanması ve radyo redaksiyonlarının yayın aşaması hikâyeleştirilerek anlatılmıştır. Aynı zamanda köylü olmak yüceleştirirken dini konulardan uzaklaşmaya çağıran parçalara da yer verilmiştir.

Okuma kitaplarında yer alan parçaların konuları: Atatürk, Tito, devrim, pioner olmanın güzelliği, partizanlar ve Yugoslavya için verdikleri mücadele, savaş, işçi (1 Mayıs), sevgi (yurt sevgisi, aile sevgisi özellikle anne sevgisi, doğa sevgisi, kitap sevgisi), doğru davranışlar sergilemenin önemi, yanlışla doğruyu ayırt etme, merak, yeni icatlar, mevsimler, mutluluk, okul hayatı, yakın çevre ve arkadaşlar, dil sevgisi ve dilin önemi, çocuk olmanın güzelliği ve hayvanlar âlemidir (özellikle *kuş* 'ları konu edinen şiir / hikâye çok fazladır).

Diğer bir okuma kitabı da, Fahri Kaya ve Necati Zekeriya tarafından 6. sınıflar için hazırlanan okuma kitabıdır. Kitabın adı, “*Bahçe*”dir. Üsküp’te bulunan “*Prosvetno Delo*” tarafından yayımlanmıştır. Kitaptaki örneklere diğer ders kitaplarında olduğu gibi resim ve çizimler eşlik eder. Yugoslavya’da hazırlanan ders kitaplarının çoğunda resim-yazı birlikteliğine rastlanır. Resimlerin bulunduğu sayfalar kuşe kâğıttır. Diğer sayfalar ve siyah-beyaz resimlerin yer aldığı sayfalar ise normal baskı kâğıdıdır.

Okuma kitabında konu anlatımından ziyade örnekler çoğunluktadır. Kitap sekiz bölümden oluşur:

1. Kardeşlik – Birlik Gözbebeğimiz.
2. Yiğit Dediğin Böyle Olur.
3. Saçları Okşayan El.
4. Bu Dünyada Nice Güzel Yerler Var.
5. Çocuklar Gülerse Güzelleşir
Çocuklar Ağlarsa Çirkinleşir.
6. Doğanın Türküleri.

7. Sınıf Cep Takvimi.
8. Okul Cep Tiyatrosu.

Savaş, Partizan, birlik ve beraberlik konularının işlendiği metinlerin kitaptaki diğer metinlere oranlar fazla olması dikkat çekici bir husustur. Bu metinler genellikle Sırp ya da Makedon yazarların eserlerinden seçilmiştir. Türk yazarlardan ise, özellikle devletin politikasına ve ideolojisine yakın yazarlara yer verilmiştir. Bu durum diğer dil bilgisi ve okuma kitapları için de geçerlidir.

Necati Zekeriya, ders kitapları konusunda epeyce bilgisi olan ve bu alanda birçok çalışma yapmış yazarlardan biridir. Fahri Kaya ile –yukarıda incelemesini yaptığımız- VI. sınıflar için “*Bahçe*” okuma kitabını, Nusret Dişo Ülkü ile birlikte ise VII. sınıflar için “*Edebiyata Pencere*” adlı okuma kitabını hazırlamıştır. Bu kitap 1970 yılında, Üsküp’te bulunan “*Prosvetno Delo*” adlı yayın evi tarafından yayımlanmıştır.

Edebiyata Pencere’de diğer okuma kitaplarına göre, yazarların hayatı ve edebiyata duydukları ilginin ne zaman başladığı konusundaki bilgiler daha fazla ve detaylıdır. Diğer bir farklılık da alıştırma ve soru kısımlarının bu kitapta yer almamasıdır. Sadece yazarların hayatı ve eserlerinden parçalar örnek olarak sunulmuştur. Bu yazarlar da genellikle Yugoslavya edebiyatının oluşmasına katkıda bulunmuş ve devlet politikasına uygun, destekleyen eserler ortaya koymuş kişilerdir. Bunların dışında da aynı siyasi eğilimlere sahip Maksim Gorki, Steinbeck gibi yazarlar da kitapta yer almıştır. Türk yazarlardan ise Reşat Nuri Güntekin, Orhan Veli Kanık, Aziz Nesin; Yugoslavyalı Türk yazarlardan Fahri Kaya ve Nusret Dişo Ülkü’ye yer verilmiştir.

1970 yılında, *Prosvetno Delo* tarafından yayımlanan diğer bir okuma kitabı da “*Demet*”tir. Necati Zekeriya ve Fahri Kaya’nın iş birliğiyle, VIII. sınıflar için hazırlanmıştır.

Kitabın ilk sayfasına, Tito'nun siyah-beyaz bir resmi konulmuştur. İlerleyen sayfalarda ise, yazarların hayatı hakkında kısa bilgiler, örnek metinler, araştırma, açıklama ve ödev kısımları yer alır. Açıklama kısmında öğrencilere sorunlar yöneltilir ve bu soruların cevabını nereden bulacakları belirtilir.

Örnek 10:

“Araştırmalar:

Bu yazıda sizi bugün şaşırtan nedenler var mı? Hangileridir? İstilâcıyla savaş yolları nasıl olmuş? İleri görüşlü gençler neden daha ilk günlerde istilâcıya karşı koymaya başlamışlar? Bütün bu çabalar ne içinmiş?

Yugoslavya’da istilâcıya karşı Türkler en çok hangi bölgelerde savaşmıştır? Öteki azınlıkların savaşı için neler biliyorsunuz? K. Seyfullah’ın “Yugoslavya Komünistler Birliği ve millî Azınlıklar” adlı bir kitabı çıkmıştır. Bu kitaptan bütün bunları öğrenebilirsiniz, okuyunuz.” (Zekeriya-Kaya, 1970: 11)

Edebiyata Pencere de bölümlere ayrılmıştır. Fakat diğer okuma kitaplarından farklı olarak, edebî türler ön planda tutulmuştur:

1. Sevgiyi Ateşe Öğrettik ki Bir Daha Yanmasın Yurt.
2. Memleket İster Ne Zengin Ne de Fakir Ne de Sen Ben Farkı Olsun.
3. Hikâyelerde Dünya.
4. Şiirlerde Dünya.
5. Evvel Zaman İçinde.
6. Türküler, Türküler Yanık Türküler.
7. Tiyatroya Pencere.

VI. bölüm olan “*Türküler, Türküler Yanık Türküler*”de, Türk halk edebiyatı ürünlerinden ve Türk yazarlardan örnekler verilmiştir.

Kitaptaki resimlerin çoğu partizanlar ve devrimle alakalıdır. Renkli resimler, diğer kitaplarda olduğu gibi kuşe kâğıda basılmıştır.

Okuma kitaplarında hatta dil bilgisi kitaplarında bile sürekli aynı yazarlara ve eserlere yer verilmesi oldukça dikkat çekicidir. Tekrar eden örnekler genelde devrim ve partizanlarla alakalı olanlardır.

Dil bilgisi ve okuma kitaplarında, yararlanılan Türk ve yabancı yazarların tablosu:

Tablo 2:(Tablodaki yabancı isimler ders ve dil bilgisi kitaplarında yazıldığı biçimiyle yer almıştır.)

Türk Yazarlar	Yugoslavyalı Türk Yazarlar	Yugoslavyalı Yazarlar	Yabancı Yazarlar
Nazım Hikmet	Necati Zekeriya	Banislav Nusiç	Lev Tolstoy
Aziz Nesin	Fahri Kaya	Mato Lovrak	Maksim Gorki
Ömer Seyfettin	Şükrü Ramo	Koço Raçin	La Fonten
Fazıl Hüsnü Dağlarca	İlhami Emin	Françe Bevk	Rabidrant Tagore
Orhan Veli	Hasan Mercan	Aleksa Mikiç	Samuil Marşak
Melih Cevdet Anday	Bayram İbrahim	Branislav Nusiç	Mayakovski
Şükrü Enis Regü	Nimetullah Hafız	Dragan Lukiç	Edmondo de Amiçis
Nurullah Ataç	Süreyya Yusuf	Drobriça Çesariç	Viktor Hügo
Reşat Nuri Güntekin	Nusret Dişo Ülkü	Aleksa Santiç	Göthe
Halide Edip Adıvar	Mustafa Karahasan	Yanko Veselinoviç	Ezop
Tevfik Fikret	Suat Engüllü	Branko Çopiç	Perl Pak
Hüseyin Rahmi Gürpınar	Fahri Kaya	Mira Aleksoviç	Elin Pelin
Sabahattin Ali	Enver Tuzcu	Desenka Maksimoviç	Miguel Servantes
Yunus Emre	Recep Bugariç	Ivo Andriç	Aleksandar Puşkin

4.7.8. Kosova'daki Türkçe Eğitimi Etkileyen Unsurlar

- 1956 - 1957, Kosova'dan Türkiye'ye ve diğer ülkelere yapılan göçler. Türk nüfusunun azalması.
- Türkçe eğitim-öğretimi yapacak öğretmenlerin yasının yeterli olmaması.
- Ders kitaplarının temini sorunu.
- 1971'de anayasada meydana gelen değişiklikler.
- Siyasi ve ekonomik sebepler.
- 1999 yılında Kosova'da yaşanan savaş.

Sıralanan bu maddeler, Kosova'daki Türkçe eğitimi doğrudan etkileyen birinci derece önemli unsurlardır.

Türkiye'ye ve diğer ülkelere İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan göçler, Yugoslavya genelindeki özellikle de Kosova ve Makedonya'daki Türk nüfus oranının değişmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur.

Nüfus sayımlarında Türklerin Arnavut ya da Sırp sayılarak, eğitim gibi temel haklardan yararlanmaları engellenmeye çalışılmıştır. Türk olan ve evlerinde yalnız Türkçe konuşan, başka dil bilmeyen halk Arnavut sayılmış, Arnavutluk'tan gelen ve öğretmen olduğunu iddia eden (meslekleri öğretmenlik olan kişiler de dâhil olmak üzere) kişiler kapı kapı dolaşarak, aileleri çocuklarını Arnavut okullarına gönderme konusunda ikna etmeye çalışmışlardır. Hatta bu kişilerin Yugoslavya Devleti tarafından da desteklendiği iddia edilmektedir. Türklere yönelik uygulanan çeşitli politikalar, halkı yıpratmış bazen isteyerek bazen de zorla başka millet adı altında yazılmayı kabul etmişlerdir.

4.7.9. 2012 Yılı

Kosova Haber sitesinin, 31.05.2012 tarihli haberine göre:

“KDTP Prizren Şubesi Başkanı Levent Buş ve Kosova Türk Öğretmenler Derneği Başkanı Ferhat Aşık Ferkî Prizren'deki iki ilköğretim okulunu ziyaret ettiler. İlkokul öğrencileri ve öğretmenleriyle görüşen yetkililer, okul müdürleriyle okuldaki eksikler doğrultusunda Yaglenica ve Abdyl Frasheri okullarında acil olarak bir sınıfın yapılması konusunda karar alındığını ve en geç iki hafta içerisinde başlayacağını söylediler. KDTP Prizren Şubesi olarak eğitime daha da fazla önem vereceklerini ve Türkçeye her yerde sahip çıkacaklarını söyleyen Buş, Yagleniça ilkokulunda okuyan öğrencilere önümüzdeki yıl kırtasiye yardımı yapılacağını bildirdi. Eğitimin bir ayakta kalma faktörü olduğunu söyleyen yetkililer, 19 Mayıs Futbol Turnuvasına benzer, öğrenciler arasında bilgi yarışması düzenleyeceklerini belirttiler. Mustafa Baki İlköğretim Okulu Müdürü Skender Susuri ile görüşen heyet, yeni yapılan okula bilgisayar ve ilk yardım sınıfların yapılması konusunda yardım edeceklerini dile getirdi. KDTP Prizren Şube Başkanı Levent Buş, 1 Eylülde başlayacak olan yeni öğretim yılında hazır olacağını dile getirdi. Buş, bilgisayar odası için kurumlar temsilcileriyle görüşeceğini ve olumlu bir sonuç alacağını ümit ettiğini ifade etti.”([http:// www. kosovahaber. net /?page=2%2c38%2c12945](http://www.kosovahaber.net/?page=2%2c38%2c12945), 31.05.2012)

1951 yılında Türkçe eğitim hakkının tanınmasıyla, eğitim alanında baş gösteren sorunlar halen çözüme kavuşturulamamıştır. Kosova’da sürekli basılan Türkçe bir gazete olmasa internet gazeteciliği bu açığı bir nebze de olsa kapatmakta Türklerin eğitim sorunları gibi önemli sorunlardan birçok kişinin haberdar olmasını sağlamaktadır. Bu sorunun çözümünde en büyük görev yine Kosovalı gençlere ve aydınlara düşmektedir. Özellikle de Türkiye’de eğitim görmüş ve Kosova’ya geri dönmüş gençler bilinçli bir şekilde davranarak çözüm yolu bulmaya çalışmalıdırlar.

Türkiye’nin bu soruna yönelik çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden bir tanesi ders kitaplarının teminini konusundadır. Yine daha iyi Türkçe öğretmek amacıyla Kosova’nın Priştine, Prizren gibi önemli merkezlerinde Yunus Emre Enstitüleri açılmıştır. Bu enstitülerin asıl amacı yabancılara Türkçeyi öğretmek olmasına rağmen Türk kültürünün gelişmesine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Ayrıca Türk Dili ve Edebiyatı’nda eğitim gören başarılı öğrencilere burs imkânı sağlamaktadır. Kosova’da bu tür kuruluşların eğitime ve Türk edebiyatına katkıları 1950’li yıllardan sonra başlamıştır. Doğru Yol Derneği bunlardan en önemlilerinden

biridir. Bu dernek bünyesinde Türk edebiyatı kolu dâhil olmak üzere birçok kol yer almıştır.

4.8. Edebiyat

Kosova Türklerinin edebiyatı, eğitim ve yerli Türk basını ile paralel bir biçimde ilerleme kaydetmiştir. 1994 yılında Makedonya'daki, 1951 yılında ise Kosova'daki Türkçe eğitim ve kendi basınıni oluşturma hakkı, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde durma noktasına gelen edebiyatın özellikle de Çocuk Edebiyatı alanında canlanmasına neden olmuştur. Bu alanda edebî değeri yüksek ürünlerin yanı sıra, siyasî propaganda yapan eserler de verilmiştir. Çocuk Edebiyatı ise Kosova Türk Edebiyatı'nda öne çıkan türdür. Bunun en önemli sebepleri arasında bu e alanında oldukça fazla eser verilmesi yatar. Yine Sırp edebiyatının etkisi çok önemlidir, çünkü Sırp edebiyatının en gelişmiş türü çocuk edebiyatıdır. Birçok Türk yazar da Sırp yazarları örnek almışlar, eserlerinden çeviriler yapmışlardır. Diğer önemli bir sebep de, devlet politikası olarak çocuk edebiyatının desteklenmesidir.

4.8.1 Giriş

Tanım: İlhan Genç edebiyatın tanımını şu şekilde yapar:

Edebiyat kelime ve kavram olarak Tanzimat sonrasında Fransızca “**Literatüre**” veya “**Belles letters**”i terimlerini karşılamıştır. Geniş anlamıyla bir milletin kültürel nitelikteki bütün yazılı eserleri için kullanılmıştır. Dar anlamıyla ise; olay, duygu, düşünce ve hayallerin şekil ve içerik/muhteva bakımlarından sanatkârane bir amaç gözetilerek vücuda getirildiği ve ayrıca okuyucuya zevk ve heyecan vererek duygu yoğunluğu kazandırıldığı sözlü ve yazılı eserlere denilmiştir. Dolayısıyla burada ölçü; ya yalnız estetik değer ya da genel olarak düşünce unsurları ile estetik unsurlardan meydana gelmiş bir değer karşı olmaktadır. Estetik özellikler, eserin üslubu, kuruluşu ve genel olarak anlatım gücüdür. Edebiyatı meydana getiren sözlü ve yazılı eserler, tarihin her döneminde, okur ve dinleyiciye yönelik etkileri ve işlevleri itibarıyla sürekli tartışılmıştır. (Genç, 2008: 23)

Edebiyat terimi, Balkanlarda üst anlam kazanarak “*varlığın kanıtı*” olarak kullanılagelmiştir. Balkan milletleri “Biz de burada varız, nefes alıyoruz.” demek için

masalları, efsaneleri, hikâyeleri, şiirleri ve türküleri estetik bir ifade aracı olarak seçerler. Balkan edebiyatı yamalı bir kadere sahiptir. Çünkü dönem dönem edebî gelişmeler sekteye uğramış ve “*korkunç / karanlık yıllar*” yaşanmıştır. Ancak Türk yazarlar, tüm olumsuzlukları aşarak üstlerine düşen görevi, yamalar yapılarak da olsa yerine getirmişlerdir.

Karanlık Dönem olarak adlandırdığımız dönem, Balkanlarda Türk edebiyatı alanında hiçbir ürünün ya da çok az el yazmaları olarak kalmış, yayımlanamamış ürünlerin bulunduğu dönemdir. Makedonya, Kosova ve Bulgaristan gibi Balkan ülkeleri bu dönemi zaman zaman yaşamışlardır.

Edebiyat hakkındaki bu genel bir bilgiden sonra, Kosova’daki Türk Çocuk Edebiyatı’na geçmeden önce Balkanlardaki Türklerin Edebiyat hayatına göz atmak yerinden olacaktır.

4.8.2. Balkanlarda Türk Edebiyatı

Balkan coğrafyası ilk çağlardan itibaren birçok medeniyete ve efsaneye ev sahipliği yaparak, bu bölgede zengin bir kültürün oluşmasını sağlamıştır. Fakat çok ulusluluk, zengin yer altı kaynakları, jeopolitik önem gibi çeşitli sebeplerden dolayı, huzur ortamı bir türlü oluşturamamış ve kızıl elma misali herkesin sahip olmak istediği, stratejik bir kara parçası olarak tarihe adını yazdırmıştır. 2012 yılında bile Balkanlar *kızıl elma* olma özelliğini kaybetmemiş, hala bazı güçler tarafından parçalanmaya çalışılmaktadır.

Bu kadar değerli bir coğrafyada, çok değerli şairler, yazarlar ve bilim adamları yetişmiştir. Balkanlar, özellikle gezi yazarlarının ve maceraperestlerin büyük ölçüde ilgisini çekerek, birçok gezi kitabının yazılmasına neden olmuştur. Evliya Çelebi, *Seyahatnâmesi*’nde, Yakoviçe, İştib, Zağra, Küçük Üsküp, Kızanlık, Hasköy, Şıpka, Gabrov gibi Balkan şehir ve köyleri hakkında bilgi verirken aynı zamanda bu bölgeler

hakkında ilginç hikâyeleri de anlatır. Yine Maria Todorava, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek* adlı eserinde, İngiliz gezgin Morritt, Anton Vrançiç, Alman Salomon Schweigger⁴, Martin Grünberg gibi gezgin ve elçilerin Balkan coğrafyasına yönelik adlandırmalarından ve yaptıkları ziyaretlerinden örnek vererek, Balkan terminolojisinin nasıl doğduğu üzerine bilgiler sunar. Bu çalışmalar Balkanlara yönelik gezi edebiyatının ilk izleridir. Çağdaş Türk edebiyatında, bu gezi edebiyatı ürünleri günümüze doğru yaklaştıkça artmaktadır. Falih Rıfkı Atay'ın 100 Temel Eser arasında yer alan *Gezerek Gördüklerim* adlı eseri, Halit Gürel'in 1996 yılı Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Gezi Dalı Ödülü'nü alan *Tuna Nehri Konuşsaydı* adlı eseri, Yılmaz Çetiner'in *Şu Bizim Rumeli*⁵ adlı eseri, Füzûzan'ın *Balkan Yolcusu* adlı eseri, Mustafa Balbay'ın *Balkanlar* adlı eseri, Yavuz Bülent Bakiler'in *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı eseri, Nedim Gürsel'in *Balkanlara Dönüş* adlı eserleri, gezi edebiyatının önemli ürünlerindendir. Yabancı yazarlardan, Claudio Magris'in de, *Tuna Boyunca* adlı bir gezi kitabı vardır.

Balkanlar, Türk egemenliği altına girdiği tarihten itibaren 1912 yılına kadar kültür ve eğitim alanında birçok gelişmeye şahit olmuştur. Özellikle Divan Edebiyatı'nın en önemli temsilcilerinin bir kısmı bu coğrafyada yetişmiştir. Üsküp (Mîrî, İshak Çelebi, Fennî), Manastır (Ayani, Firdevsi, Zuhûrî), Prizren (Tecellî, Suzî, Nehârî, Hacı Ömer Lütî), Priştine (Levhî, Mesîhî, Mustafa Çelebi, Azmî), Selanik (Bakî, Necâtî, Necâhî, Raîzî), Rusçuk (Fethî, Beyânî), Şumnu (Dürrî, Fazlî, Şerif), Filibe (Cefâyî, Sâkî, Rûhî) gibi Balkan şehirlerinde ünlü Divan şairleri yetişmiştir. Osmanlı'nın bu coğrafyadan çekilmesiyle birlikte, refah ortamı bozulmuş, edebiyat *suskun* ve *karanlık* dönemine girmiştir.

⁴ Callimaco'dan sonra dağın Türkçe adı olan Balkan sözcüğünden bahseden, böylelikle adın bölgedeki yaygınlığını belgeleyen ilk gezgin. (Todorova, 2003: 57)

⁵ Şu Bizim Rumeli Röportajları, 25 Eylül ile 9 Kasım 1966 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanmıştır.

Balkanlardaki Türk varlığını ortaya koyan ve bu varlığın devam etmesini sağlayan en önemli unsur, şüphesiz ki yazılı ve sözlü edebiyat ürünleridir. Özellikle Balkanlarda, edebiyat çalışmaları daha çok halk edebiyatı ve antolojiler üzerine yoğunlaşmıştır. Çünkü Çağdaş Türk Edebiyatının oluşması için verimli bir ortam ne yazık ki, yaşanan savaşırlardan ve hukuki engellerden dolayı oluşamamıştır. Yarımadada son yüzyılda Türkçe düşünmenin bile yasak olduğu dönemler ve iktidarlar hüküm sürmüştür. Edebiyatın can damarı olan dergi ve gazeteler bu sebeplerden dolayı kesintisiz bir şekilde yayınlanamamış, edebî faaliyetler çoğu zaman sekteye uğramıştır. Bu nedenle Balkanlardaki Türk edebiyatı, hep sil baştan ve yamalar yaparak gelişmeler kaydetmeye çalışmıştır. Bu gün bile hala, edebî ve kültürel faaliyetler istenen seviyeye ulaşamamıştır.

Çağdaş Balkan Türk Edebiyatı, Balkanlardaki her ülkede farklı tarihlerde gelişme imkânı bulmuştur. Bu edebiyatın gelişmesini sağlayan en önemli unsur, şüphesiz ki **basın ve yayın hayatı**dır. Türk basın ve yayın hayatının başlama tarihi, çağdaş Balkan Türk edebiyatının da başlama tarihidir diyebiliriz, özelliklede Yugoslavya söz konusu olduğunda. Makedonya’da *Birlik* gazetesi (1944), Kosova’da *Tan* gazetesi (1969) edebiyatın fitilini ateşlemiştir. Bulgaristan ve Yunanistan’da Çağdaş Türk edebiyatının ilerleme çizgisi biraz daha farklıdır. Bulgaristan’da basın hayatında bir süreklilik sağlanamamış, gazete ve dergiler sık sık kapatılmış, belirli bir dönem Türkçe konuşmak bile yasaklanmıştır. Bu olumsuz şartlar altında, Türk edebiyatının da gelişim süreci bir hayli yavaşlamıştır. Fakat olumsuz koşullara ve baskılara rağmen, Bulgaristan’daki Türk yazarların **çocuk edebiyatı** alanındaki başarıları göz ardı edilemez. Özellikle de Nüvab okullarının, Bulgaristan Türk eğitim hayatındaki yeri çok önemlidir. Birçok önemli isim bu okullardan mezun olmuştur. Latif Karagöz, Mehmet Çavuş, Ömer Osman Erendoruk buradaki edebiyatın en önemli temsilcileri arasında yer alır.

Gagavuzların Türkiye Türkçesine çok yakın olan dilleri, bölgedeki Slav dillerinin etkisinde kalmıştır. Bu sebeplerden dolayı kullandıkları Türkçe, Türkiye

Türkçesinden epey uzaklaşmıştır. Gagavuz yazar Mihail Çakır tarafından yayınlanan *Din Yaprakları* (1906-1910) ilk Türkçe yayındır. *Moldava Socialista* (1960) gazetesinde Türkçe yazılara rastlanır. Yeni dönemle birlikte Türkçe yayınlar da hızla çoğalır: *Anasözü* (1988), *Gagavuz Sesi* (1990), *Kırlangıç*, *Sabaa Yıldızı* ve *Güneşçik* bunlar arasındadır. Mihail Çakır (1861-1938), Nikolay Petroviç Arabacı (1833-1986), Nikolay Goergiyeviç Tanasoğlu (1895-1970), Dimitri Karaçoban (1933-1986), Diyonis Tanasoğlu (d. 1922), Nikolay Babaoğlu (d. 1928), Mina Kösa (d. 1933), Gavril Gaydarcı (d. 1938), Stepan Kuroğlu (d. 1940), Vasi Filioğlu (d. 1949), Stepan Bulgar (d. 1953), Todur Marinoğlu (d. 1955), Petr Gagavuz Çebotar (d. 1957), Todor Zanet (d. 1958) Petr Yalnji (d. 1964) ve Tudorka Arnaut (d. 1970) bu edebiyatın önde gelen isimleridir. (İsen-Kireççi 2001: 35-36)

Genel anlamda, Balkanlarındaki Türk edebiyatına göz atacak olursak; günümüz edebiyatının durgunluk hatta çöküş içerisinde olduğu görülür Özellikle eski Yugoslavya topraklarının parçalanmasıyla, edebî hayat da parçalanmış, Türkiye'ye ve diğer ülkelere göçler nedeniyle oluşturulan edebî kadrolar zarar görmüştür. Yine 1999 yılında Kosova'da yaşanan savaş, birçok edebî ve bilimsel eser hasar görmüş ve yakılıp yok edilmiştir. Bulgaristan'da da 1980'li yıllarda ana vatan Türkiye'ye yapılan göçler, Türk edebiyatını önemli derecede sarsmıştır. Aynı olumsuz koşullar diğer Balkan ülkeleri için de geçerlidir. Tüm bu sebepler nedeniyle günümüzde bu coğrafyadaki edebiyatın gelişimi ne yazık ki sekteye uğramış, durgunluk ve çöküş dönemine girmiştir.

Çocuklara ve çocuk edebiyatına Balkan ülkelerinin genelinde yazarlar tarafından ilgi gösterilmiştir. Bulgaristan, Kosova, Makedonya, Yunanistan ve Gagavuzların oluşturdukları eserler de göz önünde tutulup inceleme yapıldığında bu sonuç karşımıza çıkar. Bunun bir nedeni, çocuklara ve çocuk eğitimine verilen önemdir. Fakat yinede çocuk edebiyatındaki bu ilerlemeyi bir nedene bağlayamayız. Bu çalışma ile görüyoruz ki; esaret altında kalmış; asimile olma tehlikesi atlatmış; özgürlüğü, dili, dini kısıtlanmış hatta bazen yasaklanmış olan aydınlarımız kimi zaman

anlatmak istediklerini, çocuk şiirleri ve öyküleri ile ortaya koymuşlardır. Çünkü ana dilin yasaklandığı bir ortamda edebî ürünler vermek ve varlığını sürdürmek zor bir durum olsa gerek. Bu nedenle de yazarlar çeşitli yollara başvurmak zorunda kalmışlar, bu kimi zaman güdümlü edebiyat şeklinde kendini göstermiş, kimi zaman da aydınları edebiyata küstürmüştür. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrı bir başlık altında toplanan barış şiirleri de yaşanan olumsuz ortamının ağır şartlarını biraz da olsa rahatlatmak ya da benzer sıkıntıları bir daha yaşamamak ve yaşananları unutmamak için yazılmış olduklarını göreceğiz. Aynı zamanda bu şiirler her şeyin güzel olduğu ve olacağı izlemini yaratmak için, devlet politikası doğrultusunda da yazılmıştır.

Çocuk edebiyatında en çok yer edinen tür şüphesiz ki şiirdir. Şiirden sonra ise çocuklar için yazılmış hikâye ve fıkralar gelir. Çocuk edebiyatını daha iyi anlayabilmek için ilk adım olarak çocukların dünyasına girip, bu dünyayı keşfetmek gerekir. Bu dünyayı keşfetmek için de önce çocuklar ve onların eğilimleri üzerine bir inceleme yapılmalıdır.

4.8.3. Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti’nde Türk Edebiyatı

Yugoslavya’daki Türk edebiyatını dönem dönem incelemeden önce, çağdaş Türk edebiyatının kurucularından olan Süreyya Yusuf’un edebiyat hakkındaki görüşlerine yer vermek gerekir:

“Her şeyden önce, belli yazın ölçütlerine göre iyi bir yazın yarattığımıza inanmalıyız. İnanmalıyız çünkü kendi yazını başkasına tanıtmakla, kendi iç âlemini de tanıtmış olur bir toplum. Buna göre de, bir toplumun tinsel gelişmesi, soyut varlığı, uygarlık düzeyi için düşünceler yaratılır, yargılar oluşturulur, değerlendirmeler yapılır. Bu yüzden bir toplumun yazını yeni bir ortama tanıtmak, en kutsal bir eylem niteliğini taşımaktadır. Burada yalın bir oranlama yapmadan geçemeyeceğim. Bir kimse saygı duyduğu herhangi bir kişiyle tanıştığı zaman, kendisini beğendirmek isteğini duyarsa, bir toplum da kendi yazını bir toplumda kendi yazını başka bir ortama tanıtmak istediği zaman, bunu her bakımdan değerlendirmek gerekçesini daha üstün bir ölçüde duysa gerek. Bir kişi kendi dış gösterişini, duygu ve düşüncelerinin güzel olmasını istediği gibi, bir toplum da kendi yazınındaki türlerinin, biçimlerinin, dilin değişim ve yazın sanatının

gerektirdiği tüm öğelerin güzel ve değerli olmasını ister. Bu karşılaştırmanın ne denli tutarlı olduğu üzerinde durmak istemiyorum, fakat demek istediğim şudur ki, kamuoyuna sergilenmiş bir yazın yapıtı değerlendirilmişse, bir tek kişinin malı olmaktan çıkmış sayılır. Andriç'in, Kırleja'nın, Selimoviç'in yapıtları aynı zamanda Sırp-Hırvat yazının Yakup Kadri'nin, Halide Edip'in, Yaşar Kemal'in yapıtları da Türk yazının yapıtlarıdır. Bu yapıtlarla adı geçen toplumlar övünür, böbürlenir, onurlanır ve varlığını başka ortamlara da duyurma yollarını arar, bulur. Bundan doğal bir şey de olamaz.” (Baymak, 1987: 100-101)

Yugoslavya'daki Türk edebiyatının gelişimini iktidar değişimi ve siyasi amaçlar etkilemiştir. Bu nedenle yıllara ve siyasî gelişmelere göre Türk edebiyatını incelemek yerinde olacaktır.

4.8.3.1. 1951 Yılı Öncesi Türk Edebiyatı

Yugoslavya'da Türk halk şiirinin beş yüz yıllık bir geçmişi vardır. İmparatorluk devrinde kurulan ve bir kısmı günümüze kadar gelen Sinani-Halveti-Kadiri-Rufai-Mevlevi-Bektaşî dergâhları halk şiirini besleyen önemli kaynaklardan bazılarıdır. Fakat Yugoslavya devrimi birçok şeyde olduğu gibi, edebiyatta da değişikliklere neden olmuştur. Yugoslavya devriminin ilk yıllarında dinî kitaplar, eski Türkçe el yazmaları, cönkler yok edilmişlerdir. Bir neslin ezberinden, yeni bir neslin ezberine geçen şiirler, destanlar, maniler hece ve kafiye bozukluğuyla boynu bükük kalmıştır. (Bakiler, 1983: 157-156)

Güven Kaya, özellikle on altıncı yüzyıldaki Türk şairlerinden Mesîhî ve Yahya Bey gibi şairle hakkında önemli bilgiler verir. XVI. yüzyılın ünlü tezkirecisi Sehi Bey, *Heşt Behişt*'inde yalnızca Yugoslavya sınırları içinde doğan ve yetişen yirmi iki şairden bahseder. Gelibolulu Ali ise *Kühnü'l - Ahbâr*'ında birkaçı Sehi Bey'in verdiği adlarla birlikte on dokuz şairi tanıtır. Bunlar arasında Priştineli Mesîhî, Yahya Bey gibi Türk Divan Şiiri'nde ün yapmış adlar da vardır. Gerek Latifi gerekse Âşık Çelebi tezkirelerinde ise bu adlar daha da fazlalaşır. (Kaya, 1986: 8)

4.8.3.2. 1912-1944

Bu yıllar arasındaki Türklerin durumunu, Samuel Becket'in "*Suskunluk ana dilimizdir.*" (Starova, 2007: 70) sözü çok iyi açıklamaktadır. Türkler ve Türk edebiyatı susmak zorunda kalmış, Türkçe metinler köşe bucak saklanmıştır. Yüzyıllardır sağlam bir sözlü ve yazılı geleneğe sahip Türk edebiyatı, Yugoslavya ve Kosova'da en büyük sarsıntıyı bu dönemde yaşamıştır.

Bedri Selim, Yugoslavya devrimine kadar olan süreçten bahsederken, bazı örnekler vererek Türk edebiyatının zor da olsa bu dönemde ayakta kalmaya uğraştığını kanıtlamaya çalışır. "*Kurtuluşa kadar Yugoslavya Türklerinin bir edebiyatı yoktu*" demek yeterli olmamalıdır, bu durumun nedenleri de ortaya konulmalıdır. Toplumun desteğinden ve bilinçli teşvikinde yoksun kalan bu edebiyat bir başına kalmışlığı içinde üç yönde kendi bağlantısını sürdürmüştür. Başta gelen sözlü edebiyat geleneğini hiç bozmadan (geniş yığınlar arasında) yaşamını sürdürmüş ve aydınlar topluluğu içinde yazılı edebiyatın boşluğunu, bir yere dek gidermede başarıya ulaşmıştır. Türlü masallar, hikâyeler, Nasrettin Hoca fıkraları, atasözleri, bilmece, tekerlemeler, maniler ve türküler gibi halk imgelerinin (zengin) ürünü olarak bu olağanüstü üretken kaynaktan sözlü edebiyat biçim ve türleri arasında Karagöz oyunları da vardır. Aynı dönemde, yayınlama olanakları çok sınırlı olduğundan kimi araştırmaların yeni yeni gün ışığına çıkardıkları eserlere bakarak, Üsküp, Prizren, Kalkandelen Manastır gibi yerlerde, çeşitli tarikatlardan tekellerin sakıncasızca çalışmaları dolayısıyla bir Tasavvuf Edebiyatı'nın da var olduğu da ortaya çıkar. (Selim, 1978: 8)

Makedonya ve Kosova Türk aydınları edebiyata yöneldikleri zaman, yol gösterecek kimse bulamadılar. Bilhassa iki dünya savaşı arasında Türkiye ile olan kopukluk, yazarları edebiyatta başa dönmelerine neden oldu. Süreyya Yusuf, bu dönemdeki kopukluğun Makedonya ve Kosova Türk edebiyatına etkisini şu şekilde açıklar:

“Gittikçe çoğalan tarih kalıntılarından anlaşıldığına göre, Osmanlılar döneminde zengin bir edebiyat geleneğine sahip olan bura Türkleri, Osmanlı egemenliğinin yok edilmesinden sonra, burada kalan Türklerin geçirdikleri genel bunalım arasında, edebiyatta da geçirdikleri bunalım pek doğaldır. Eğer bu duruma Türkiye’deki yazı ve dil devrimleri gibi büyük yeniklerin, kısa bir süre için olsun yarattığı kopukluğu katmış olursak, özellikle yazılı edebiyatta duyulan bunalımın ne denli derin olduğu kendiliğinden belirmiş olur”. (Kaya, : 20-21)

Mustafa İsen (1983: 9), bu dönemden bahsederken, Yugoslavya’daki Türk Çocuk edebiyatının ilk örnekleri veren, Prizrenli Hacı Ömer Lütfi’yi (1870-1928) ve Üsküplü Şeyh Sadettin İbrahim’i (1871-1936) anmadan geçmez. Hacı Ömer Lütfi’nin “*Kızıma Ninni*”, Şeyh Sadettin’in “*Sabah Yıldızı*” adlı şiirleri ilk örnekleri teşkil eder.

Bu döneme, edebi türlerden *şiir* damgasını vurmuştur, bunda hem eski Türk şiir geleneğinin hem de halk edebiyatının etkisi büyüktür. Hikâye örnekleri, şiire göre az olsa da yine de bu türde de değerli örnekler verilmiştir.

4.8.3.3. 1951 Sonrası

1912 - 1944 arasındaki *Karanlık Dönem*, Makedonya ve kısmen de olsa Kosova Türk edebiyatı için, 1944 yılında *Birlik* gazetesinin basımı ile birlikte sona ermiştir. Fakat Kosova’daki yazarlar kendilerine ait bir gazeteye sahip olmadıkları için eserlerini Üsküp’teki *Birlik* gazetesinde yayımlamak zorunda kalmışlardır. Bu durum da Kosova Türk edebiyatının oluşmasında gecikmelere neden olmuştur. Sorun, ancak 1969 yılında *Tan* gazetesinin yayın hayatına başlamasıyla çözülür. Böylece 1944 yılında Makedonya’da daha sonra da Kosova’da, eserler Latin harfleriyle yazılamaya başlanmıştır. Çünkü bundan önceki dönemde Arap harfleri ile eserler veriliyordu, Türkiye’de ise çoktan dil devrimi gerçekleştirilmişti. Yugoslavyalı Türk yazarlar bu farklılık yüzünden de bir süre istedikleri şekilde Türkiye’deki edebiyatta yaralanamamışlardır.

Yugoslavya döneminde daha çok siyasî yönü ağır basan, güdümlü edebiyat ürünleri verilmiştir. Altay Suroy da bir yazısında bu noktaya değinerek eleştirir:

“Şu var ki 2. Dünya Savaşından sonra Türk aydınlarının çoğu Türkiye’deki Sosyalist ideolojisini benimsemiş yazarların ve onların eserlerini bizlere tanıttılar. Gazeteler ve dergiler devamlı olarak bu yazarlardan eserler yayınladı ve onların ürünleri Yugoslavya’nın diğer dillerine çevrildi. Öğretim programlarına alındı. Okulda onların hayatları hakkında bilgiler verildi. Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Fazıl Hüsni Dağlarca, Türk Edebiyatı sadece bunlarla temsil ettirildi. Sanki sadece çağdaş Türk yazarları bunlarmış gibi. Yetişen genç yazar ve şairler bunların eserleri ise Yugoslavya’da diğer milletlerin edebiyatlarına denk düşüyordu. Çünkü tüm Avrupa etkisinde kalan ürünlerdi. Bu son on yıla kadar sürdü.” (Suroy, 2006: 56-57)

Kendisi de ideolojik eserler vermiş olan bir yazarın, Yugoslavya’daki diğer yazarları bu yönden eleştirmesi, yanlış giden bazı durumların aslında farkında olduğunu ve düzeltileceğini gösterir. Çünkü bir süre sonra güdümlü edebiyat kendi kendini tekrar eden kısır bir döngü içine girer ve yavanlaşır. Türk aydınlar da bunun farkına vararak, kendilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Fakat Kosova’da bitmeyen sorunlar, anayasa ve statü tartışmaları bu çalışmalara gölge düşürür. Bu sorun daha öncede farkına varılmış, fakat bazı maddi kazançlardan dolayı fazla tepki gösterilmemiştir. Çünkü her yazar, yazdığı ve yayımladığı yazıları için hatırı sayılı bir telif hakkı almaktaydı. Hatta telif hakkı ile ailelerini geçindiren yazarlar bile vardı. Kosova’daki yazarlarla yaptığımız röportajlarda bizzat kendileri bu bilgiyi bize aktardılar.

1951 yılında tanınan bazı haklarla birlikte sadece edebiyatta değil kültür ve sanat alanında da kısırdanmalar meydana gelmiştir. 1951 yılında Prizren’de Doğru Yol Türk Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği’nin kurulmasıyla birlikte Türk yazarları bir araya gelmek, yarattıkları eserleri okumak için imkân bulmuştur. Onların şiir saatleri düzenleyip kendi şiirlerini, yazılarını edebiyatseverlere okuma fırsatına kavuşmuşlardır. Çünkü o yıllarda sadece Üsküp’te yayınlanmakta olan Türkçe “*Birlik*” gazetesi ile iş birliği yapmak sorunlara neden olmuştur. Bu sorunlar ancak *Tan* gazetesinin yayını ile birlikte çözüme kavuşmuştur. (Recepoğlu, 1994: 6)

1969 yılında *Tan* gazetesinin çıkmaya başlamasıyla birlikte, edebiyat etkinlikleri de yaygınlaşmaya başlamıştır. Çünkü bu gazete Kosovalı Türk aydınları bir çatı altına toplamış ve birlikte hareket etmelerine ön ayak olmuştur.

Önemli kültür sanat merkezlerinden biri olan Prizren, edebî toplantıların yapılmaya başladığı, Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerden biridir.

Prizren'deki şiir etkinliklerinin benzeri, Makedonya'nın Struga şehrinde gerçekleştirilmekteydi. Bu şiir etkinliklerinin sürekli katılımcılarından biri de Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır. Cumhuriyet dönemi şairlerinden olan Fazıl Hüsnü Dağlarca, Balkan topraklarını gezmiş, Makedonya'daki Struga Şiir etkinliklerine katılmış, fikirleriyle Balkan aydınlarını etkilemiştir. Dağlarca'nın ilk kitabı *Çocuk ve Allah*'tır. Şiirlerinde çocukluğu ve çocuksu duyarlılığı, zengin imgeler kullanarak anlatım derinliği oluşturmuştur. Dağlarca'nın çocuk şiirleri yazması daha eskiye gidiyor. 1951'de Ankara'dayken *Çocuk ve Yuva* adlı dergiye çocuk şiirleri yazan Dağlarca'nın o şiirleri daha sonra *Açıl Susam Açıl* kitabına girmiştir. 1970'ten sonra yeniden çocuk şiirleri yazma isteği duyan ozanın yapıtları birbiri ardınca yayınlanmıştır. (<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/426412.asp>, 28.05.2012)

Şimşek, Dağlarca'nın Üsküp'te geçirdi dönem hakkında önemli bilgiler verir. Çocukluğa özgü renkli dünyayı hiç kaybetmeyen Dağlarca, 1967'de Üsküp'te yayımlanan *Açıl Susam Açıl* kitabından itibaren yeni bir vadide ve çocuk duyarlılığıyla yazılmış “iyi örnekler” vermiştir. Bu tarz, “Türk edebiyatında çocukça diye adlandırılabilir yeni bir dil ve bakış açısı”nın da habercisi olmuştur. Hayata ve evrene çocuk dikkatiyle bakışın ifadesi olan bu kitaplar ev, aile, okul tabiat, evren, oyun, oyuncak, uyku, rüya, sayı, renk, besin, ağaç, hayvan, masal, uçak, gemi... gibi çeşitli gösteren öğeler çevresinde vücut bulurlar. (Şimşek, 2005: 405)

4.8.4. Çocuk Edebiyatı

Asıl konumuz olan Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatına geçmeden önce, çalışmamıza zemin teşkil etmesi bakımından “*çocuk*” ve “*çocuk edebiyatı*”nı kavramları üzerinde durmak istiyoruz. Çünkü eser ve dergi incelemelerinde bu bilgiler, bize yol gösterici olacaktır.

4.8.4.1. Çocuk

Çocuk ve çocukluğa dair kitaplarda, dergilerde, bilimsel çalışmalarda birçok tanım yer alır. Bu tanımların bir kısmı çocuğu ruhsal yönden incelerken, bir kısmı da fiziksel özelliklerini ele alır. Tüm tanımların vardığı ortak nokta ise çocukluğun tanımlanamaz olduğu ve hassas bir çizgi üzerinde durduğudur. Bu nedenle çocuk yazarları, çocuk üzerine eğilirken ve metin oluştururken ip cambazları gibi dengeyi çok iyi sağlayıp, ince çizgi üzerine yürümeyi başarabilmeliler.

Taşdelen, Ruhi Şirin ve Oğuzkan, çocuk ve çocuk edebiyatı hakkında farklı ama aynı noktalara değinen tanımlar yaparlar.

Tanım 1:

Çocuk edebiyatını anlamak için, önce **çocuğu** ve **çocukluğu** tanımlamak ve anlamak gerekir. Bu nedenle; “*Çocukluğu bir metin haline getirmek, çocuk edebiyatçısının başlıca görevidir.*” (Taşdelen, 2005: 323)

Tanım 2:

Çocuk tanımsız bir varlık olsa da birçok tanımı yapılabilir. İnsanın ve dünyanın en harika armağanı. Hukuk bakımından masum. Psikolojik yönden zengin olduğu kadar çetrefilli bir dünya. Hayatın ve edebiyatın en duyarlıklı öznesi. (Şirin, 2006: 153)

Çocuklarla ilgili çalışmalarda, çocuğu ve çocukluğu tanımlama, belli bir kategoriye koyma çabaları göze çarpmaktadır. Fizyolojik olarak, bedensel gelişmeler doğrultusunda çocuk, psikolojik ve sosyal hayata katılıp adapte durumuna göre çocuk ya da yetişkin olma veya her ikisi olmama doğrultusunda tanımlar sürüp gitmektedir. Net çizgilerle ve dogmatik düşüncelerle çocuğun tanımını yapmak, birçok yazara göre, yapılan en önemli hatalardan biridir. Çünkü, “*Çocukluk bebeklikten sonra başlar, ama bitme yaşı yoktur.*” (Şirin, 2006: 194)

Tanım 3:

1. “İlk çocukluk çağı 2-6 yaşlarını kapsamakta ve bu çağa oyun çağı adı da verilmektedir. Okul çağı olarak anılan ikinci çocukluk çağı terimi 6-10 veya 6-12 yaşları arasındaki yaş grupları için kullanılmaktadır. Son çocukluk çağı ise 10-13 veya 12-14 yaşlarını kapsamakta olup bu çağa eriklik çağı da denilmektedir.” (Oğuzkan, 2010: 2)

Tanım 4:

Çocuğun tanımı tektir. Çocuk çocuktur. Ve bunu her yetişkin farklı yapar. En doğrusunuysa çocuk gösterir bize. Çocuktan yansıyanlar ve çocuğa yansıyanlar çocuğun anlamını ve boyutlarını değişken kılar. Ancak bütün kıtalarda evrensel tek bir çocuk dili vardır. (Şirin, 2006: 86)

İlk tanım bilimsel açıdan, insanoğlunun gelişim evrelerinden yaralanarak bir bilgi ortaya koyuyor. İkinci tanım ise, felsefî açıdan çocukluğun tanımını ele alıyor. Herkesin muhakkak, çocukluk evresini yaşadığı için bu konuda söyleyecek bir sözü vardır. Tüm dünyada en çok konuşulan ya da üzerine söz söylenen konuların başında çocuk ve siyaset gelir. Fakat üzerine bu kadar çok şey söylenmesine rağmen çocukluk hâlâ keşfedilmeyi ve anlaşılmayı bekliyor.

Çocukla ilgili modern kavramların üretilmesiyle ilgili biçimlenen yeni çocukluğun felsefî bir temeli henüz yoktur. Bu dönemlerde çocuğa içten bakışa

yönelen yalnızca psikoloji olmuştur. 19. ve 20. yüzyıl da ise etkileyen iki entelektüel çocuk anlayışı etkisini göstermekte gecikmez. Locke'un öncülüğünde Protestan çocukluk anlayışı ile Rousseau'nun Romantik çocukluk ütopyası. Protestan çocukluk yaklaşımında çocuk "biçimlenmiş bir kişi"dir. Romantik çocukluk anlayışına göre ise çocuk "bozuk biçimli yetişkin"dir. Locke'un ve Rousseau'nun öncülüğünü yaptığı bu iki çocuk yorumu çocuk ve yetişkinin iki ayrı kategori oluşturduğu noktasında birleşirler. (Şirin, 2006: 194). Rönesans'tan önce yok sayılan çocuk, Rönesans'tan sonra ise tüketilmeye başlanmıştır. Çocukluk ve çocuk olanın üzerine yapılan yorumlar, çocuğu metalaştırmaya kadar götürmüştür. Tarihte Balkan ülkelerinin çoğunda çocuğa *Pioner / Partizan*'lık yakıştırılmış ve bu görüş doğrultusunda eğitilmeye çalışmıştır. Başta var olmayan çocuk daha birçok kalıba sokulmuştur. Fakat çok az düşünür ya da yazar çocuğu anlamaya çalışmıştır.

Çocukluğun kapılarını, ancak onların konuştuğu dille konuştuğumuz zaman açabilir özgün doğalarını bozmadan eğittiğimiz zaman anlayabiliriz. Çünkü çocuğun hayata bakış açısı "*oyun*" ve "*hayal*"den geçer. İnsan beyninin ve zekâsının zaman ilerledikçe bedeninden bağımsız, dünyaya karşı savaşması ve hâlâ çocuk kalabilmesi, hayal ve oyunun anlamını unutmaması, çocuk edebiyatının kapılarını yazara ve okuyucuya açar. Çocuk dünyanın her neresinde olursa olsun yine çocuktur, kendisine başka anlamlar, görevler yüklense de Priştine'deki, İstanbul'daki, Sofya'daki, Üsküp'teki, Belgrat'taki, Selanik'teki, Saraybosna'daki, Gagavuz İli'ndeki, Romanya'daki, Bakû'daki çocuk da çocuktur. Büyüklerin onları anlamadan, sürekli aralarına sınırlar koyarak, farklılıklar yaratmaya çalışmamıza rağmen, çocuk her yerde çocuktur, aynı *saf* ve *masum* duyguyla yaratılmıştır. Bu nedenle çocuk edebiyatı eserlerini oluştururken, onların hayal dünyalarını yok etmemek, basit olgulara indirgememek için azami derecede özen gösterilmeli.

4.8.4.2. Çocuk Edebiyatı ve Özellikleri

Konar insan yaşamının belli dönemi olan çocukluğun önemine vurgu yaparak çocukluğu açıklamaya çalışır. Her dönem bir öncekinin devamı ve bir sonrakinin başlangıcı olduğundan dolayı, dünya geldikten sonraki ilk dönem olan bebeklik ve çocukluk, temel alışkanlıkların edinilmesi açısından hayatî önem taşır. Bu bilindiği için de hemen her ülkede çocukların yalnız bedensel ve ruhsal değil, düşünsel gelişimlerine de özen gösterilir, önem verilir. Düşünsel gelişimde, çocuğa olan ilgi, ailenin bilgi düzeyi, okumayla ilişkisi, evdeki ve okuldaki kitap, dergi ve gazeteler önemlidir. (Konar, 2005; 208) Çünkü temel eğitim önce ailede, sonra da okulda alınır. Çocuk, aile içindeki davranışları gözlemleyerek, model alma ve taklit etme yoluna gider. Bu nedenle aile içindeki okuma alışkanlığı, çocukta da yer edinmesi açısından önemlidir.

Kavram olarak çocuk edebiyatının tartışılmaya başlanması, psikolojideki gelişmeler, çocuğa yönelik eğitimde yeni arayışlarla ilgilidir. Belki bunlardan önemlisi yazılı edebiyatın yaygınlaşması, okur-yazar oranının yükselmesi üzerinde de durmak gerekir. (Şirin, 2006: 147) Yazılı edebiyatın gelişmesiyle birlikte, basın ve yayın hayatında da bir canlılık gözlenmiştir. Çocuklara yönelik dergiler basılmaya başlanmış, gazetelerde özel çocuk sayfaları hazırlanmıştır. Çocuğa ve çocuk edebiyatına gösterilen ilgiyle birlikte tartışmalar da baş göstermiştir. Özellikle çocuk edebiyatı üzerine birbirinden farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler doğrultusunda da farklı tanımlar yapılmıştır.

Bekir Oğuzbaşaran, bir röportajında çocuk edebiyatının tanımını şu şekilde yapıyor: “Şiir tanımları çocuk edebiyatında eksiktir. Çocukla ilgili tanımların imkânsız oluşunun tek bir nedeni var: Tanımsız olan ve tanımlara sığmayan tek bir varlık varsa, o da çocuk’tur. Yapılan tanımların hepsi eksik ve bütün tanımların toplamı ise yine çocuğu kuşatmaya yetmiyor.” (Şirin, 2006: 163) Tanımların bir kısmı, çocukların zihinsel gelişimini ön planda tutarak yaş aralığı doğrultusunda çocuk edebiyatının sınırlarını çizmeye çalışıyor, bir kısmı ise bilişsel yönden ziyade edebiyatın çocuk dünyasına yansımından yola çıkarak bir tanım ortaya koyuyor. Bu farklı düşünceler

ve tanımlar, bazı ortak noktalarda kesişse de, hâlâ yazarlar tarafından tartışılan ve netleşmeyen düşünceler vardır.

Çocukların yaşları ve gelişim dönemleri dikkate alındığında çocuk edebiyatı deyiminin, ilkokul çağını, çocukların anlama düzeylerinin geliştiği yaşları kapsadığını söyleyebiliriz:

Gerçekten “çocuk edebiyatı” deyimi, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar. Masallar, hikâyeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, fen ve doğa olaylarını anlatan yazıları vb. hep bu çerçeve içine girebilir. Değişik birtakım yazı türlerinde ortaya konulan bu eserlerin tıpkı yetişkinler için hazırlanan eserler gibi, güzel ve etkili olmaları da gerekir. Bu nedenledir ki çocuk edebiyatını “usta yazalar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel ad” diye de tanımlayabiliriz. (Oğuzkan, 2010: 2)

Çocuk edebiyatını tanımlarken Sever de benzer ifadeler kullanır:

Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminde başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır. (Sever, 2008: 17)

Her iki tanımda da ortak olan nokta yaş aralığıdır. Çünkü edebî eserlerin, hitap edeceği kitle, eserin oluşturulma sürecinde büyük bir etken olarak karşımıza çıkar. Bu iki tanımda da tekrar eden ifadeleri yan yana yazarsak esas noktaları gün yüzüne çıkarabiliriz;

- Erken çocukluk - ergenlik arası.
- Hayal ve duygu düşüncelerine yönelik - düşünce ve duygu düşüncelerine yönelik.
- Üstün sanat nitelikleri taşıyan – sanatsal.

Ortak olan bu bağlamlar, çocuk edebiyatına ait genel bir tanım meydana getirir, vurgu da doğal olarak bu bağlamlar üzerindedir.

Katı kesin çizgilerle belirlenmiş, matematik formülleri olan bir edebiyat değildir çocuk edebiyatı. İki kavram belirler bu edebiyatı: Çocuk ve edebiyat. Çocuklar için yapılacak olan edebiyatın ilkelerini de çocuk ve edebiyat belirler. (Şirin, 2006: 146) Çocukluğun saf, masum ve eğlendirici yönü ile edebiyatın estetik, pedagojinin eğitsel ve psikolojinin yönünün birleşimi ile ancak çocuk edebiyatı oluşturulabilir.

Çocuk edebiyatının buna benzer birçok tanım yapılarak, her ne kadar aksi olduğu söylene de sınırları belirlenmeye çalışmıştır. Çocuğun hayal dünyasını ön plana alan, estetik yönü ağır bir tanım da Koksall Alver yapar:

“Çocuk için edebiyat bir harman yeri, bir gezinti alanı, bir gözlem sahasıdır. Kendince ürünler devşirdiği, hasat kaldırdığı, beslenme kaynaklarına ulaştığı bir harman yeri. Kendi taptaze deneyimleri ile yeni yeni tanık olduğu, merakla ve ilgiyle izlediği, anlamlandırmaya ve kendine de katmaya çalıştığı bir gezindi alanıdır edebiyat. Kendi kulesinden, oyun sahasından, çakmak çakmak gözlerinden seyrettiği büyülü, albenili, hayret verici, heyecanlandırıcı bir gözlem sahasıdır edebiyat çocuk için” (Alver, 2005: 308)

Çocuk edebiyatının en önemli hususlarından biri de, *eğitici* ve *öğretici* rolü üstlenmesidir. Okul öncesi yaş grubu söz konusu olduğunda, masal ve görsel unsurlar, eğitici ve öğretici niteliklerinden dolayı ön plandadır. Yaş grubu ilerledikçe, okuma-yazma öğrenimiyle birlikte, görsel unsurlar azalır yazılı metinler ön plana çıkmalıdır. Fakat çocuk edebiyatını, faydacı olarak görmek, ona sadece eğitim - öğretim görevini yüklemek, hâlâ tartışılan bir konudur.

Tartışılması gereken diğer bir husus da, edebî türler ve bu türlerin özellikleridir. Şiir, öykü, tekerleme, bulmaca, maniler konu açısından incelendikten sonra genel bir değerlendirmeye tutulmalıdır. Çünkü bu eserlerin *çocuklar için mi* yazıldığı ya da *çocukları konu olarak aldığı* çok önemlidir. Bu ayrım çocuk edebiyatını incelerken karşımıza çıkan en önemli sorunlardan biridir.

Oğuzkan da bu durumu geniş çapta ele alarak, çözüm yolları bulmaya çalışır. Yetişkinler edebiyatında eskiden beri “çocuk” bir konu olarak ele alınmıştır. Ne var ki

klasik kaleme alınan eserlerin çoğu çocuklar için değil, çocuklar üzerinedir. Tümüyle veya daha çok yetişkinlerin dünya görüşüne beğeni ve duygularına göre yazılmış olan, türlü hayat durumları karşısında olgun ve tecrübeli kimselerin tutumlarını anlatan edebiyat ürünlerine, yalnız anlatım sadeliği yönünden bir değerlendirme yaparak, söz gelişi “*çocuk romanı*”, “*çocuk şiiri*” vb. demek yanlış olur. Gerçi bugüne kadar çocukların eğitim ve öğretimiyle uğraşanlar büyük bir titizlik göstermeden “çocuk”u konu alan veya oldukça sade bir dille yazılan eserlerden birçoğunu çocuk edebiyatı ürünü biçiminde değerlendirmekte bir sakınca görülmemiştir. Özellikle çocuklar için hazırlanmış yerli ve yabancı eserlerin azımsanmayacak sayıda arttığı bir dönemde çocukların zihinsel ve duygusal gelişmelerinden sorumlu olan ilgililerin, çocuklara rehberlikte bulunurken daha dikkatli olmaları gerektiği ortadadır. (Oğuzkan, 2010: 4) Çünkü çocuklar tarafından okunan her roman veya şiir onların hayal dünyasına ve gelişim evrelerine koşulsuz etki edecektir. Bu nedenle her ne kadar formülize edilme yoluna gidilirse de, çocuklara yönelik edebiyatın da bazı kıstasları olmalıdır. Ama bu kıstaslar ne yazarın yaratıcı ruhunu ne de çocuğun özgür ruhun kısıtlamamalıdır.

Kosova Türk Çocuk edebiyatına ait eserlerini incelerken sık sık karşımıza “kardeşlik, birlik, barış, umut, pioner olmanın güzelliği”ni konu olarak işlemiş eserler çıkar. Acaba bir süreden sonra çocuk edebiyatı, çocuk edebiyatı olmaktan uzaklaşır, yüzüne maske takılmış bir edebiyat mı olmuştur? Çocuğun özgür ruhu yok edilip, yerine büyüklerin siyaset, savaş ve boş umutlarla dolu ruhu mu yerleşmiştir? Tüm bu soruların cevabını bulmak için, bu kadar kapsamlı tanımlar ve bilgiler verilmiştir. Çünkü çocuk söz konusu olduğunda, yapılacak olan incelemeler, değerlendirmeler hiçbir hataya imkân tanımadan özenli bir şekilde yapılmalı ve bu sırada esas nokta gözde kaçırılmamalıdır. Metinleri incelerken bize dengeyi sağlamaya yardımcı olacak temel etmenlerden biri de “*bakış açısı*”dır.

Şirin, bir kitabı çocuk kitabı yapan şeyin çocuk bakışı olduğunu söyler. İçeriği ve çocuk dil dizgesine göre yazılıp yazılmadığı ve içeriğinin çocuğa göre olup

olmadığı, resim, sanat değeri kitabın çocuk kitabı olmasını sağlayan ölçütlerdir. (Şirin, 2006: 148)

Çocuk bakışı, eserin edebî değerini ve çocuklara hitap etme gücünü de ortaya koyar. Çünkü bazı kimseler tarafından basit bir alan olarak nitelendirilen çocuk edebiyatında, birçok niteliksiz ürünler yer almaktadır. Bunların ayırımına vararak iyi bir edebî metin seçme görevi başta öğretmenlere ve ailelere düşüyor. Çünkü bir edebî eser çocuğun hayal gücünü geliştirip ana dilinin iyi bir şekilde kullanmayı öğrettiği gibi bunun tam tersi etkilere de sebep olabilir ve çocuğu tamamen okuma ediniminden uzaklaştırabilir.

Çocuklar okumaya başladıkları ve bu alanda ilerlemeler gösterdikten sonra sürekli olarak edebiyat eserlerinden yararlanmak ihtiyacını duyarlar. Oğuzkan, çocukların niçin edebiyat eserlerine muhtaç olduklarını bu alanda çalışmalarıyla tanınmış bir eğitimcinin görüşlerinden yarar, altı nedene bağlayarak şöyle açıklamaktadır:

1. Edebiyat hoş vakit geçirtici, eğlendirici bir şeydir.
2. Edebiyat ruha canlılık verir, yaşama gücünü artırır.
3. Edebiyat hayatı keşfe yardım eder.
4. Edebiyat bir rehberlik kaynağıdır.
5. Edebiyat yaratıcı etkinlikleri teşvik eder.
6. Edebiyat güzel bir dil demektir. (Oğuzkan, 2010: 6-7)

Çocuk için edebiyat, yolculuktur. Kendini farkına vardığı andan itibaren başlar ve içindeki çocuk ölene kadar devam eder. Yetişkinlik de bu yolun üzerindeki duraklardan biridir ve bu nedenle yukarda sıralanan başlıklar yetişkin edebiyatı için de geçerlidir. Gerçi edebiyatı çocuk edebiyatı yetişkin edebiyatı şeklinde ayırmak ne kadar doğrudur, tartışılabilir. Fakat belli bir adlandırma ihtiyaç duyulduğu için bu yola gidilmiştir.

Sözcüklerin yazınsal ürünlerdeki değeri oldukça önemlidir. Nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerinde sözcükler ve çizgiler, ustaların elinde çocuğun yaşamını bütünleyen bir araca dönüşür. İnsanın günlük yaşamında sesiyle, jest ve mimikleriyle, bedensel hareketleriyle yansıttığı sevinç, korku, öfke; nitelikli yazınsal ürünlerde sözcük ve çizgilerle yaşam bulur. İnsanın herhangi bir yaşam durumundaki duyguları, kitap sayfalarında görünür kılınır. Çocuğun karşısına duygusuyla, düşüncesiyle insan gerçeği çıkarılır. (Sever, 2008: 19) Bu nedenle Kosova’da yayınlanan *Kuş* dergisi ve *Tan* gazetesinin *Boncuk* çocuk ekinde, sözlük kısmı oluşturulmuş, böylece hem yazarların imla kurallarına uygun yazmaları konusu gündeme getirilmiş hem de çocukların kelime dağarcığının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

4.8.4.2.1. Gerçeklik ölçütünün derecesi ne olmalı ve bu gerçeklikle ifade edilmek istenen tam olarak nedir?

Çocukların dünyası, yetişkinlerin dünyasına nispeten daha saf, daha masum ve hayal kurmaya elverişlidir. Çünkü günlük yaşamında birçok sorunla baş etmek zorunda kalan yetişkin, bir süre sonra içindeki çocuğun ürünü olan hayal dünyasında uzaklaşır. İşte bu noktada yetişkinlerin içindeki çocuğu tekrar uyandırmak ya da canlı tutmak için, bazı çocuk edebiyatı yazarları, çocuk edebiyatı metinlerinin hem çocuklara hem de yetişkinlere hitap etmesi gerektiğini ve bunu başardıkları sürece başarılı olabileceklerini savunurlar.

Gerçeklik çocuk dünyasında ince bir çizgide yer alır ve ancak çocukların bakış açısıyla verildiği sürece anlaşılır kılınabilir. Çünkü hayal - gerçek arasındaki çizgi, çocuk - yetişkin arasındaki çizgiye benzer, bir adım ötesi hemen diğer kavrama götürür. Gerçekliğin ölçüsüne gelince; yazardan yazara ya da metnin içeriğine ve yapısına göre değişir. Hedef kitlesi çocuk olan metinlerde aşırılığı önlemek için bazı kıstaslar belirlenebilir. Bu kıstaslar da çocuğun yaş ve anlama düzeyine uygun olmalıdır.

Gerçeklik ölçütü özellikle, çocuk metinlerinde korku ve şiddet duyguları / eylemleri anlatılırken devreye girmelidir. Muhatap kesimin hangi yaş grubu olduğu unutulmamalı, bu duygular sevgi çerçevesi içinde, mümkünse çocuğun psikolojisini etkilemeyecek biçimde metinlerde yer almalıdır.

Kosova'daki Türk çocuk edebiyatı ürünlerini incelerken gerçekçilik ölçütünün ne derece uygulandığı ve çıkış noktamız şu olacaktır:

Okuyucu olarak sadece çocukların hedef alındığı, onlar için değerli olan eserler mi yoksa her yaş grubuna hitap eden ve onların değerlerini gözeten eserler mi çoğunluktadır?

4.8.4.2.2. Çocuk Kitapları Hangi Özelliklere Sahip Olmalıdır?

Sever çocuk kitaplarının özelliklerinden bahsederken öncelikle kitapların hangi konular üzerinde durduğunu belirlemeye çalışır. Kitaplar çocuklara, neler yapması ya da yapmamasını söylemesinden çok, neler yapması ya da yapmaması gerektiğini düşündürmeli. Çocuklar, davranışlarının olası sonuçları üzerinde düşünce üretmeye özendirilmeli; davranış ve eylemlerinin başkaları üzerinde yaratacağı duygusal sonuçlar, çocukların duyarlılıkları işletilerek kendilerine buldurulmalıdır. (Sever 2011: 22)

Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuğa Adanmış Konuşmalar* (2006) adlı eserinde sık sık çocuğa göre'lik ilkesinden bahsedilir. Çocuğa göre'lik, metin ayrımındaki en önemli kıstaslardan biri olması gerektiği üzerindeki ortak görüşler çoğunluktadır. Çünkü kahramanı çocuk olan eserler, çoğu zaman zannedildiği gibi çocuk edebiyatı içerisinde değerlendirilemez. Ayrıca çocuğa göre'liğin şöyle bir yanı daha vardır: Çocuk edebiyatını adresi belli bir edebiyat olarak düşündüğümüzde, adres, yalnızca çocuk olacaktır. Başka bir deyişle, çocukların yaş gruplarına göre bir edebiyat. (Şirin, 2006: 120)

Tartışmalar çocuğa göre'lik üzerine yoğunlaşırken, çocuk dışındaki okuyucu grupları da buna dâhil edilir. Sadece çocukların okumaktan zevk aldığı eserler mi daha başarılı yoksa çocukların yanı sıra diğer yaş gruplarına hitap eden eserler mi? Bu şekilde bir kıstas öne sürmek ne kadar doğru veya estetik kaygılar bu doğrultuda ne düzeyde olmalı?

Şirin, yazarın tutumunun da edebî eseri üzerinde etkili olduğunu belirtir. Yazarın tutumu edebi eserde çok önemlidir. Öznesi çocuk olan yazarın dili ve anlatımı pedagojikse bu yazın okuru çocukla sınırlı olmak zorundadır. Çocuk yazarlığı madalyonunun ikinci yüzüne bakalım: Öznesi çocuk olduğu halde poetik çocuk dilini ve anlatımını kullanan çocuk yazarlarının okuru hem çocuk hem de yetişkin olabilir. (Şirin, 2006: 210) Bu konuya daha önce değindiğimizde belirttiğimiz gibi, her yaş grubuna hitap eden, ama çocuk bakışını da asla terk etmeyen eser, başarılı eserdir ve burada yazar tarafından dilin kullanımı meselesi ortaya çıkmaktadır. İlk hedef kitlesi çocuk olmasına rağmen, yetişkinler de okuduklarından zevk almalıdır. Bu tip eserler, genellikle klasik olarak adlandırabileceğimiz eserlerdir. Kosovalı önemli yazarlardan olan Agim Rıfat Yeşeren'in, Hasan Mercan'ın birçok eseri hem yetişkinlere hem de çocuklara hitap etmektedir.

Örnek:

KÂĞIT OLMAK İSTERDİM KÂĞIT OLMAK İSTEMEZDİM

Kâğıt dedin mi
Tut ki kitap dedin
Dedin gazete.

Kâğıt olmak isterdim salt Hüner'in elinde
Onun elinde takke
Onun elinde sandal
Kâğıttan uçak
Onun elinde

Yoksa kâğıt olmak istemezdim Güner'in elinde
Beni yaksın
Yırtsın
Bana yan baksın
Bir kenara atıp unutsun istemezdim.

Kâğıt dedin mi
 Say ki defter dedin
 Dedin ilân
 Afiş
 Belge. (Yeşeren, 1983: 18)

Çocukların edebiyatla ve edebi metinlerle kolay bağ kurması için, daha çok ilgi ve becerilerine yanıt veren; resim, dil, kitap sevgisi kazandıran, konuşma ve dinleme isteği uyandıran, eğlendirici bellekte kalıcı özelliği olan kısa metinlerle sunmalıdır. Çocukta, bilmece, tekerleme söyleme, şiir okuma, masal, öykü, fıkra derleme ve anlatma isteği uyandırdıktan sonra, çocuğun dili ve anlam evrenlerine uygun yazınsal türlerin en nitelikli olanlarıyla buluşması sağlanmalıdır. (Sever, 2008: 34). Yugoslavya Türk çocuk edebiyatında bu tür şiir örneklerine de sık sık rastlıyoruz. Fahri Kaya'nın "Okul Başlıyor" şiirini örnek olarak verebiliriz.

Örnek:

Okul Başlıyor

Kırda açan güller soldu
 Sıcak günler sonu buldu.
 Sonbaharın önündeyiz
 Büyük tatil sonundayız.

Geçen yıl ben üçüncüde
 Bu yıl ise dördüncüde.
 Yeni şeyler öğreneceğim
 Bilgimi de yükselteceğim.

Okuma yılı başlıyor
 Dersler bizi çağırıyor
 Güzel yazın sonundayız
 Yeni bilgi başındayız. (Kaya, 1991: 13)

Nitelikli eserlerle buluşmadan sonra, sorulması gereken soru bu eserlerin çocukların dünyasına ne ölçüde ve hangi yönde katkı sağladığıdır? Faydacı olmanın yanı sıra toplumsallaşma da önemlidir. Toplumun içinde bir yer edinme ve ben de burada varım diyebilme kişisel gelişim açısından çocuktaki en önemli evrelerden biridir. Çünkü hayatı tanıma ve ilk savaş toplumun içinde gerçekleşir. Henüz bunu

deneyimlemeye uygun olmayan çocukluk çağı, savaşın kurallarını kendine anlatılan hikâye, masal, fıkra ve daha sonra da okuduğu edebî eserlerden edinir.

4.8.5. Kosova’da Türk Çocuk Edebiyatı

İlkler, -ilk roman, ilk hikâye, ilk çocuk kitabı-, daha doğrusu *ilk* olma kavramı her zaman tartışmalara neden olmuştur. Çoğu araştırmacı, çocuk edebiyatının Rönesans’ta *çocuk*’un ön plana çıkması ile başladığını savunur. Kosova’da ise Türk çocuk edebiyatının geçmişi Divan Edebiyatı’nda birkaç örnek ile beraber Osmanlı’nın bu topraklara hâkim olduğu döneme dayandırabiliriz. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde ise Sabri Cemil Bey, Hacı Ömer Lütfi gibi yazar ve eğitimcilerin çocuklar için yazdıkları şiirler örnek olarak gösterilebilir. 1944 yılına gelince Makedonya’da tekrardan canlanan Türk edebiyatı, Kosova’daki Türk edebiyatının ilk adımları olmuş ve büyük şair ve yazarların yetişmesine olanak sağlamıştır. Kosova’daki Türk edebiyatı ise tam anlamıyla 1951 yılında eğitim hakkının tanınmasıyla canlanır.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde Türk edebiyatına dair herhangi bir gelişme kaydedilememiş, birkaç yazar ve şiir dışında Türk edebiyatına dair izler yoktur. Çünkü Türklere hiçbir hak tanınmamış ve âdeta yok sayılmışlardır. Tüm olumsuz koşullara rağmen, bir Türk şair ve din adamı olan Hacı Ömer Lütfi kendi çabalarıyla edebî eserler ortaya koymuştur. Bunları yayımlayacak imkânlara sahip olunmamasından dolayı, metinler el yazması şeklinde korunmuştur. Hacı Ömer Lütfi’nin çocuklara yönelik şiirleri de vardır. Mustafa İsen “*Balkanlar’da Türk Çocuk Şiiri*” adlı antolojisinde yazarın, ninnisine yer vererek onu ölümsüzleştirmiştir. Mustafa İsen dışında, Hacı Ömer Lütfi’nin çocuk şiirlerinden örnek veren ve inceleyen Nimetullah Hafız’dır. Yine Tacide Hafız’ın *Prizren’li Hacı Ömer Lütfi, Eserlerinden Seçmeler* adlı çalışması ve İzmir basımlı *Prizren’li Hacı Ömer Lütfi Divanı, Seçmeler I* adlı kitaplar vardır. Fakat bu eserde sadece Divan edebiyatına örnek teşkil edecek şiirler yer alır. Bunun dışında, Hasan Mercan’ın Hacı Ömer Lütfi için yazdığı iki tane şiiri, *Yeryüzünde Gökyüzü Toplu Şiirler* adlı kitabında yayınlamıştır.

Bu bilgiler dikkate alındığında 1900'lerin başında, bugünkü Kosova topraklarındaki, bile az da olsa çocuklara yönelik metinler vardır. *İlk* olma konusu tartışılmaya açık olduğu için, edebî açıdan incelemek daha sağlıklı olabilir. Çünkü Makedonya'da 1944'de *Birlik*, ardından 1951'de *Sevinç* çocuk dergisi; Kosova'da 1969'da *Tan* gazetesi, 1979'da *Kuş* çocuk dergisinin yayınlanması ile Çağdaş Türk çocuk edebiyatını başlatabiliriz. Bu tarihten sonra Yugoslavya'da birçok şair ve yazar çocuk edebiyatı ürünleri vermeye başlamıştır.

Leontiç Necati Zekeriya'dan yola çıkarak çocuk edebiyatının oluşumu hakkında bir değerlendirme yapar. Makedon, Yugoslav Türk halkının çocuk yazını kurtuluştan sonra Yugoslavya çocuk edebiyatı ile aynı zamanda doğup gelişmiştir. Yugoslav edebiyatı için kıtas şudur: Çocuklar için değil, çocuklar hakkında yazılacak. Oyunla, sevecenlikle, içten duyarak çocuklara yanaşılacak hocalık, babalık yapmaktan, ders vermekten kaçınılacak onlara. Çocuklar asla küçümsenmeyecek, ona en ciddi bir düşünür en ciddi bir birey gibi bakılacak. (Leontiç, 1991: 67-68)

4.8.5.1. Kosova Türk Çocuk Edebiyatında Türlerin Gelişimi

4.8.5.2. Şiir

Kosova'da Türk Çocuk Edebiyatı'nın canlanması -daha önce üzerinde durulduğu gibi- 1951 yılında, Türkçe eğitim hakkının tanınması ile başlar. Roman gibi edebî türlerin gelişimi için gerekli kültürel ortam sağlanamamış, bu nedenle şiir ve hikâye ön plana çıkmıştır. Kosova'daki Türk yazarlara "*Neden roman türü gelişemedi ya da bu kadar az örnek var?*" şeklinde bir soru yönelttiğimizde; yazarların bir kısmı birikimlerinin, bu edebî türü oluşturacak kadar yeterli olmadığını, çünkü yaşanan olumsuz koşulların edebî faaliyetleri dönem dönem sekteye uğrattığını belirttiler. Kısaca entelektüel birikimin metne aktarılması için huzur ortamı sağlanamamıştır. Bunun yanı sıra Tito döneminde, gazete ve dergilerde yayımlanan her edebî metin için verilen telif hakkı, yazımı daha kolay olarak düşünüldüğü için, yazarları şiir türüne

yönlendirmiş olabilir. Açıkladığımız sebeplerden dolayı da, Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatına edebî türlerden *şiiir* damgasını vurmuştur.

Makedonya ve Kosova Türk edebiyatının en önemli temsilci ve kurucularından biri olan Süreyya Yusuf, *Struga Şiir* toplantısında, Yaşar Nabi ile yaptığı bir konuşmada *şiiir*-gelecek arasında ilişkiyi şu şekilde tanımlar:

„Örneğin, gelecek *şiiir*dir. Çünkü gelecek ve *şiiir*, ikisi de umudu temsil eder; gelecek ve *şiiir*, ikisi de insanın yaratısıdır; ikisi de olup bitmeden bilinmezler; ikisi de olup biterler ve yeniden yaratılırlar; bu bakımdan, sonsuza uzanan bir çapadır *şiiir* ve gelecek ve insan, umudu tükenmeyen, yaratıcılığı tükenmeyen insan, denemekten korkmayan, sonsuzluktan korkmayan insan, *şiiir* ve geleceği her seferinde yeniden yaratır ve boyuna yaratmaktan bıkmaz hiç...” (Baymak, 1987: 222)

Yugoslavya Türk Edebiyatında *şiiir*in bu kadar ön planda olmasının bir nedeni de *şiiir* ve *gelecek* arasındaki bu benzerliktir. Çünkü bu tanıımı yapan Süreyya Yusuf, Yugoslavya Türk edebiyatının kurucuları arasında yer alır.

Şiiir etkinlikleri her zaman ön planda olmuştur. Yakova'da 1966 yılında, “*Miting Şiirleri*” etkinliği düzenlenmeye başlanmıştır. Fakat bu etkinliklerde Arnavutça ve Sırpça *şiiir*ler hâkimdir. Mitingde Türk yazarlara yer verilmemesini Bayram İbrahim Ragovalı 1970 yılında Tan gazetesinde çıkan yazıda “*Türk yazarlarının unutuluşu*” olarak değerlendirir.

Yugoslavya'da Türk edebiyatı söz konusu edilince nasıl hemen akla *şiiir* gelirse, bölgedeki Türk *şiiir*inden bahsedilince ilk anda hatırlanacak olan “*çocuk şiiiri*”dir. *Şiiir* hızlı bir gelişme göstermiştir. Bunun en önemli sebebi, ülkede Türk *şiiir*inde sivrilen her şairin ilk *şiiir*lerinin *Sevinç* (1951), *Tomurcuk* (1953) ve *Kuş* (1979) gibi çocuk dergilerinde yayınlanmış olmasıdır. Yugoslavya'daki Türkler, *Birlik* ve *Tan* gibi iki gazeteye, *Çevren*, *Sesler*, *Esin* gibi üç kültür sanat dergisine sahipken *Sevinç*, *Tomurcuk* ve *Kuş* gibi üç tane de çocuk dergisine sahiptirler. Gazetelerin de çocuk eki verdikleri düşünülecek olursa çocuk edebiyatının gelişme nedeni daha kolay anlaşılır. (İsen, 1983: 8-9)

Kosova'daki Türk Çocuk edebiyatında bu kadar önemli bir yere sahip şiirleri incelemeye geçmeden önce, kısaca çocuk şiirinin temel özelliklerinden bahsetmek gerek.

Oğuzkan çocuk şiiri hakkında bilgi verirken ilk önce çocukla şiir arasındaki ilişkiye değinir. Çocukların şiirle ilişkisi önce dinlemekle başlar. Sonraları kendileri okuyarak ve ezberleyip söyleyerek bu ilişkiyi sürdürürler. Okul öncesi çağındaki çocuklar annelerinden veya öğretmenlerinden kısa ve ahenkçe zengin manzumelerden zevk alırlar. Bu dönemde belirgin şiir unsurları taşıyan, ses bakımından zengin tekerlemelerin çocukların üzerindeki etkisi büyüktür. Çocuklar okul çağında zihinsel ve ruhsal gelişmelerine uygun olarak lirik ve öğretici şiirlerden de hoşlanmaya başlarlar.

a. Tekerlemeler

b. Öteki şiirler: Çocuklar ayrıca yakından tanıdıkları evcil hayvanları (kedi, köpek, horoz vb.) konu alan şiirleri de severler. Büyük adamlar ile ulusal, dinsel ve yöresel bayramlar veya günler üzerinde yazılan şiirler de çocukların sık sık okumak istedikleri şiirler arasında yer alır. İnsanların, özellikle de çocukların ruhsal durumlarını dile getiren ve sanat yönünden güçlü ve etkili şiirlerin de çocuklar bakımından ayrı bir önemi vardır. Çocukların sevdikleri ve aradıkları şiirlerin niteliği gelişme dönemlerine göre değişir. (Oğuzkan, 2010: 257- 258-259)

A. Ferhan Oğuzkan çocuk şiirlerinde bulunması gereken nitelikleri maddeler halinde sıralar:

a. Kafiye- eğer varsa belirli olmalı ve birbirine yakın mısraların sonlarında bulunmalıdır.

b. Düşünceler açık olarak bir beyit veya bir dörtlük (kıta) kıta sınırları içinde anlatılmalıdır.

c. Tasvirler yalın ve kesin olmalıdır.

- ç. Benzetme, istiare, gibi edebî sanatlara ölçülü bir şekilde yer verilmelidir.
- d. Hayal ve duygular çocukların yaşantılarıyla ilgili olmalı, bu unsurlarla olaylar arasında sıkı bir bağlantı kurulmalıdır.
- e. Mısralar kısa, cümle düzen doğal ve seçilen sözcükler sade olmalıdır.
- f. Tam ve yarım kafiyelerden, ölçüden ve bazı mısraların tekrarından yararlanarak ahenk zenginliği sağlanmalıdır.
- g. Konu (yaşama sevinci, aile sevgisi, doğa yurt ve ulus sevgisi, güzellik duygusu gibi) olumlu davranışları kazandırıcı, geliştirici ve pekiştirici bir nitelik taşımaktadır.

Çocuk kitapları yalnız resimli, çok resim az yazılı, az resim çok yazılı olabilirler. Fakat hiçbir zaman resimsiz olamamalıdır. (Oğuzkan, 2010: 391) Kosova’da ve Makedonya’da yayınlanan çocuk kitaplarının ve dergilerinin çoğunda metinlere resim ve çizimler de eşlik eder. Ders kitaplarında bile resimlere yer verilmiştir. Üstelik resimlerin bulunduğu sayfalar kuşe kâğıdıdır. Ayrıca çocuk dergilerindeki resimler ve özellikle boyama yapmak için hazırlanmış olan sayfalar ilgi çekicidir. Bu resimler genellikle hayvan tasvirlerinden oluşur.

Çocukların hayvanlara özel bir ilgisi olmasından dolayı hayvanların konu olarak işlendiği ya da kahraman olduğu, şiir ve öyküler ön plandadır. Çocuklar için yazılan eserlerde hayvanların efendilerine bağlılığı, çalışkanlığı, cesurluğu, tok gözlülüğü üzerinde durulur. Bir takım hayvanların beslenmesi, çoğalması ve yaşayışına ilişkin ilginç gözlemler ayrıntılı, fakat okuyucuyu sıkmayacak bir biçimde eserlerde yer alır. (Oğuzkan, 2010: 101) Avni Engüllü’nün “Çalışkan Arılar” şiiri de, Oğuzkan’ın bahsettiği hususlara uygun olarak yazılmıştır. Arıların çalışkan olmaları vurgulanarak, çocuk ile arı arasında bir özdeşleşme sağlanmaya çalışılmıştır. Şiirin bir ilk kısmında yer alan “*çok severim arıları / evim olsun isterim / arıların kovanı*” dizileri görüşümüzü destekler niteliktedir. Ayrıca arıların çalışkan olmaları da, çocuklara örnek teşkil etmesi bakımından vurgulanmıştır.

Örnek 1:

Çalışkan Arılar

Çok severim arıları
Evim olsun dilerim
Arıların kovanları

İlkyaz çatar
Yaz olur
Her arı didinir durur

Çalışarak durmadan
Kovanları petek petek
Tatlı tatlı bal doldurur. (Engüllü, 1987: 6)

4.8.5.3. Çocuksu Şiir Örnekleri

Çocuğa göre'lik'i kendine göre yorumlayan çocuksu şiir örnekleri, dilin iyi bir şekilde kullanılmasından uzak, basit, estetik değerden yoksun ifadelerden oluşur. *Çocuğa göre'lik* basit eserler ortaya koymak değildir, aksine çocuk bakışı esas alınarak, hayal dünyasını keşfetmek demektir. Bu şiirlerin çocuğun hayal dünyasına getirileri tartışılması gereken önemli bir problemdir. Gündümlü edebiyatta da, çocuksu şiir örneklerine rastlanır. Bunu yanı sıra basit söyleyişlere sahip, lirik bir özellik taşımayan şiirler de “*çocuksu şiir*” olarak değerlendirilebilir.

Örnek 1:

“KİM NEY’ ÖPER ÖĞLENLEYİN

pembe pembe çiçeği
arı öper öğleyin
yeşil yeşil dalları
rüzgâr öper öğleyin.”

Necati Zekeriya (Murat, 1973: 70)

Necati Zekeriya’nın örnekteki şiiri, tekerle biçimde basit bir söyleyişe sahiptir. Şiir lirik olmaktan ziyade çocuksudur, eğlendiricidir.

Sever çocuksu şiiri şu şekilde açıklar:

Çocuğun dilsel beğenilerini, ana dilinin anlatım olanaklarıyla eğitime anlayışından uzak çocuksu yayınlar ile çocuğu bir yetişkinin kendince oluşturduğu doğrulara bağımlı kılmak isteyen gündümlü yayınlar; çocuklarda kitap ve edebiyat adına yanlış kanıların oluşmasına,

zamanla, çocuğun okuma isteğinin körelmesine, sonuçta kitapla çocuk arasında engellerin oluşmasına yol açabilir. (Sever, 2008: 18)

Çocuksu şiirler ile güdümlü şiirler arasında bir bağlantı vardır. Çocuksu şiir aynı zamanda didaktik şiirin öğretme amacı taşıması bakımından benzer özelliklere sahiptir. Bu nedenle didaktik şiirlerin bir kısmını çocuksu şiir olarak nitelendirebiliriz. Kosova Türk çocuk edebiyatında bu tanıma uyan birçok örnek vardır. Bunun bir nedeni de şiirin propaganda aracı olarak kullanılmasıdır. Örneğin, birçok şair iyi bir pioner olmanın önemini vurgulamak için ve pionerliği çocuklara aşılama için epeyce şiir yazmıştır.

4.8.5.4. Çocuk Şiirleri Didaktik midir?

Çocuk şiirlerini genel bir incelemeye tabi tuttuğumuzda -çocuksu şiir örneklerinde olduğu gibi- didaktik şiirlere de rastlarız. Fakat hangi şiirlerin didaktik olduğu hâlâ tartışma konusudur. İyi davranışlara yönelme, kötü davranışlardan uzak durma gibi bazı şiirlerin didaktik olduğu savunulmaktadır. Aynı zamanda güdümlü edebi ürünlerin bir kısmı da didaktiktir. Çünkü belli bir duygu ve davranışı, çocuklara empoze etmeye çalışır.

Örnek 1:

TİTO

Tito şiirdir
Ozanlar yazar.

Tito çiçektir
Bahçemizde açar.

Tito türküdür
Dillerde taşar.

Tito ışıktır
yıldızlar yakar.

Tito yürektir
İnsanlarda yaşar.
Sabit Yusuf (Yusuf, 1987: 7)

Şiirde göze çarpan ilk şey Tito sevgisi ve Tito'nun yüceliğidir. Tito adeta efsaneleştirilerek çocuklara anlatılmıştır. O bir efsane misali şairlerin yazdığı şiir, gökteki yıldız, insanların yüreklerindedir.

Örnek 2:

Okul

Ne güzeldir okulumuz,
Sıra sıra sınıflar,
Çok bilgiler öğretir,
Bizim güzel okulumuz.

Ne güzeldir okulumuz,
Bilgi dolu kaynağımız,
Onsuz olgun olamayız,
Bizim güzel okulumuz. (Seyfullah, 1992: 24)

Çocuklara yönelik yazılan şiirlerin bir kısmını, yazarlar da didaktik olarak değerlendirirler. Bu, şiiri eğitim ve öğretim faaliyetlerinde araç olarak kullanma eğitimin sonucudur. Şiire özgü ritmi kullanarak herhangi bir bilgiyi çocuğa öğretmek mümkündür, ancak söz konusu metnin şiir olduğu su götür bir durumdur. Dolayısıyla bilgi aktarma amacına hizmet eden metinleri “manzume” olarak tanımlamak ve çocuklarda estetik zevki oluşturan ve geliştiren şiirden ayırmak daha doğru bir anlayış olacaktır. (Şimşek, 2005: 221)

4.8.5.5. Gülmece Tarzı Şiirler

Gülmece tarzı şiirlerin özelliklerini, *Çocuk Şiirleri* (Şimşek, 2005: 220) adlı makalesinde, Tacettin Şimşek şu şekilde sıralar:

- Ana okuldan üçüncü sınıfa kadar olan dönemde çocukların hoşlanacağı tarzda şiirlerdir.
- Betimlemeye dayalı şiirlerdir.
- Tekerleme ve sözcük oyunları ön plandadır.
- Gülünç olayları, komik kişi ve varlıkları anlatması beklenir.

Örnek:

Kedi - Köpek

Kedi miyavlar, miyav miyav miyav,

Köpek havlar, hav hav hav,
Erol diyor sus Tin Tin,
Çetin diyor sus Tekir.

Kedi miyavlar, miyav miyav miyav,
Köpek havlar, hav hav hav,
Erol, Çetin koşarlar,
Köpek kediyi okşar. (Seyfullah, 1992: 50)

Lütfi Seyfullah'ın, “Kedi - Köpek” adlı şiiri yukarıda sıralanan maddelerin bir kısmına uymaktadır. Şiirde tekerleme tarzı söyleyiş ön plandadır. Ayrıca konunun işleniş tarzı ve yansıma sözcüklerin kullanılması gülmece tarzı şiirlerde görülen özelliklerden bazılarıdır.

4.8.5.6.Tasvir Ağırlıklı Şiirler

“Mete ile Kuş” şiirinde, kışın ve kuşun tasvirleri yapılmıştır. Kış sersem ve çılgındır. Kuş ise acıkmış, tek başına, yalnız, yeşil kırmızı sarı tüylüdür.

Örnek

Mete ile Kuş

Bu kış
Pencereye
Konu bir kuş.

Dışarısı pek soğuk.
Bu ne böyle,
Nasıl bu kış?
Sersem bir kış,
Çılgın bir kış.

Dışarısı pek de soğuk
Bu ne böyle,
Nasıl bir kuş?
Bu kış günü
Acıkmış bir kuş.
Tek başına
Yalnız bir kuş.

Bu kış
Pencereye
Konu bu kuş.

Tak tak dedi

Pencereye.

„Tak tak dedi
Oysa annem
Evde değildi”
Bunu, işte.
Kuşu gören
Metem dedi.

Kuşun tüyleri
Yeşil, kırmızı, sarı
Metem hemen
Aklına düştü
Dolapta duran
Papığın da yemi olan
O darı.

İşte bu kış,
İşte bir kuş
Pencereye tak tak dedi.
Metem
Ona verdiği darıları
Hemencecik
Çabuk yedi.
(Engüllü, 1985: 16-17)

4.8.5.7. Sıfatlı Şiirler

Agim Rifat Yeşeren’in şiirlerinin bir kısmı “sıfatlı şiirler”lere örnek olarak gösterilebilir. Bu tür şiirlerin söz dağarcığını çoğunlukla sıfatlar oluşturur ve böylece çocuğa sıfatların öğretimi kolay ve eğlenceli bir yolla gerçekleştirilir. Aynı zamanda kelime oyunları da şiirlerde sık sık karşımıza çıkar. Akılda tutulması kolay olan bu şiirler, tekerleme gibi eğlenceli bir söyleyişe ve ritme sahiptir.

Örnek:
BEN KÜÇÜK

Ben KÜÇÜK
Serçe küçük
Pire
Hepten küçük

Küçük ay
Küçük dil
Küçük harf

Ben KÜÇÜK
Küçük olsam da
Küçük düşmen ben
Kalkıp da küçük dağları ben yarattım demem.

Ben KÜÇÜK
Çok küçük
Küçük ben küçük
Küçücük. (Yeşren, 1988, 5)

4.8.6. Kosova'daki Türk Çocuk Şiirinin Temsilcileri

Yugoslavya Türk edebiyatı hakkında önemli araştırmalar yapmış olan Hayber, ilk dönem Türk şairlerinin hemen tamamına yakınının Üsküplü veya Üsküp çevresinde yetişmiş olduklarını belirtir. İkinci dönemde ise, Üsküp'le beraber Priştine ve özellikle Prizren'de yetişen şairler de dikkat çekmeye başlar. Bu üç şehir Osmanlılar zamanında olduğu gibi, günümüzde de Türk kültürü bakımından dikkate değer yerlerdir. (Hayber, 2001: 24)

Özellikle çocuk dergilerinin yayın hayatına başlamasıyla birlikte, çocuk edebiyatında da kıpırdanmalar başlar. Daha çok didaktik özellikler taşıyarak, kalıplaşmış bir şekilde şiirler yazan ilk dönem şairleri, Tevfik Fikret'in (1867-1915) tesiri altında kalmıştır. Bu şairler arasında Türkiye'den gelip Kosova'ya yerleşen Enver Tuzcu da vardır. Şairlerin bir kısmı da Jovan Jovanoviç Zmaj (1833-1904) gibi Yugoslav çocuk edebiyatının önemli isimlerinden etkilenmişlerdir (Şükrü Ramo gibi). Fakat bu şairlerin bir kısmı sonradan çağdaş Yugoslav çocuk edebiyatını da (Grigor Vitez, Dušan Radoviç, Dragan Lukiç izlemişler ve Oton Zupançiç'in (1878-1949) ifade yeteneğini ve serbest mısra anlayışını benimseyip ve bu doğrultuda eserler vermişlerdir.

1945 sonrası yani birinci dönem şiirinin başında Enver Tuzcu (1916-1958) bulunur. *Bahar ve Çocuk* (1955) adlı çocuk şiirleri kitabında Tuzcu, Tevfik Fikret'in tesiri altında kalmıştır. Ülkedeki çocuk şiirinin âdeta öğretmeni durumunda olan şair, Yugoslavya'daki yazarları tanımadığından onların tesiri altında kalmamıştır. (İsen-

İsen, 1983: 10) İstanbul doğumlu olan Enver Tuzcu, zatürre hastalığından tedavi olmak için Yugoslavya'ya gelmiştir. Birçok okulda Türkçe öğretmenliği yapar ve bu sırada Kosova Türk çocuk edebiyatına önemli katkılarda bulunur. Ancak Makedonya'da Yücelciler tarafından ihbarcılıkla suçlandıktan sonra Türkiye'ye geri döner.

Kosova Çağdaş Türk Şiiri'ni kurma vazifesini, aslen Makedonyalı bir Türk olan Süreyya Yusuf ve Necati Zekeriya üstlenmiştir. Bu iki yazarın çabalarıyla Kosova Türk çocuk edebiyatı oluşmuş ve çocuk dergileri yayın hayatına başlamıştır.

1951 yılından sonra ilk önce çocuklar, ondan sonra da büyükler için şiir kitapları yayımlanmaya başlanmıştır. Bu kitaplar arasında ilk çocuk şiir kitaplarını yayımlayan Fahri Kaya'nın *İlk Adımlar*'ı, Necati Zekeriya'nın *Okul Çanı* ve İlhami Emin'in *Sesler*'i vardır. Bu şairler ilk dönem şairleri arasında yer alır. Fakat İlhami Emin ve Fahri Kaya gibi yazarlar ikinci dönem Türk yazarları olmalarının yanı sıra günümüz Türk edebiyatının da devam etmesinde etkili olmuşlardır.

Makedonya ve Kosova Türkleri, ilk yazdıklarını ortak kitaplarda yayımlamışlardır. Bu ilk eserler arasında, *Makedonya Genç Türk Yazarlarının Eserleri*'nde (1950) Mustafa Karahasan, Şükrü Ramo, Necati Zekeriya'nın eserleri vardır. *Sesler*'de (1952) ise Necati Zekeriya, Fahri Kaya, Mustafa Demir ve İlhami Emin eserleri, *Yürü Aydınliğa*'da (1952) Mustafa Karahasan, Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Fahri Kaya, Enver Tuzcu, İlhami Emin ve Ş. Vardar'ın şiirleri ve yazıları yer almıştır. Bu arada yazarların müşterek yayınladıkları eserlerden de önce şair ve yazar Necati Zekeriya'nın daha yirmi bir yaşındayken ilk şiirlerini *Şiirler* (1949) adıyla yayınlamıştır. Şiir ve hikâyede Makedonya ve Kosova Türklerinin edebiyatında bütün olarak önemli bir etkisi olduğu görülen Necati Zekeriya, ilk şiirlerinde acemice söyleyişten çabuk sıyrılmasını bilmiş ve Tito Yugoslavya'sının önemli şairleri arasına girmeyi başarmıştır. (Hayber, 2001: 28)

Kosova Türk şiiri en üst seviyesine 1969 yılından sonra yani *Tan* gazetesinin yayımlandığı yıllarda ulaşmıştır. Ayrıca Prizren’de 1968 yılında kurulan “Doğru Yol” TKSD, “Nazım Hikmet Yazın Kolu”nun katılarıyla yayınlanmaya başlayan, ilk olarak *Doğru Yol* daha sonra *Esin* adıyla yayımlanan derginin katkısı da çok büyüktür.

İkinci dönemde -1969’dan sonra- Kosova’da yetişen şairler; Naim Şaban, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan, Arif Bozacı, Bayram İbrahim Rogovalı, İskender Muzbeg Şefikoğlu, Fikri Şişko, Altay Suroy, Fahri Mermer, Enver Baki, Agim Rifat Yeşeren, Zeynel Beksaç, Ethem Baymak, Osman Baymak ve Raif Kırkul’dur. Nimettullah Hafız (akademisyen), Altay Suroy (Prizren Savcısı) ve Ethem Baymak (ressam, Priştine Üniversitesi’nde Çocuk Edebiyatı Dersi vermektedir). Görüldüğü gibi bu isimler şair ve yazar olmalarının yanı sıra başka mesleklerle de uğraşmaktadır. Yine tiyatro oyunları yazan Nuhi Mazrek⁶ de ticaretle uğraşır.

Sadık Tanyol, Fahri Mermer, Raif Kırkul, Burhan Sait, Azis Serbest, 1969 yılından sonra, şiir yazmaya başlayan şairlerden birkaçıdır. Bu şairler dışında, şiir kitapları olmamasına rağmen, gazete ve dergilerde şiirleri yayınlanan kişiler de vardır. Örneğin Mürteza Büşra, belli bir dönem öğretmenlik ve daha sonra Priştine radyosunda *Çocuk Programı* yapmasına rağmen, şiir de yazmıştır. Yine Özcan Mircalar, Zeynelabidin Kureyş, İsa Şimşek’in de şiir kitapları yoktur fakat şiirleri gazete ve dergilerde yayınlanmıştır.

4.8.6.1. Sabri Cemil Bey

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı içindeki eğitimci yazarlardan biridir. İlk yayınladığı eserler eğitimle alakalıdır. Sabri Cemil Bey, ilköğretim öğretmenlerine ve ilk öğretmen okulu öğrencilerine hazırlamış olduğu “*Amelî Fenn-i Tedris*” (1910) adlı kitabının yanında, yayınladığı on bir şiir kitabıyla Yugoslavya Türk yerli çocuk

⁶ Nuhi Mazrek’in, “Beyaz Köpek” adında, çocuklar için yazılmış bir hikâyesi vardır. Bu hikâyeye İnci çocuk dergisinin, 22. sayısında (Aralık 1998) sayfa 9’da yayınlanmıştır. Beyaz Köpek, küçük bir çocukla köpek arasındaki derin bağları ve dostluğu yalın bir dille anlatmaktadır.

edebiyatının ilk ve en büyük temsilcilerindendir. İlk eserlerini, Balkan Savaşları'ndan önce ömrünün yarısını geçirdiği Üsküp'te, ötekilerini İstanbul'da yayınlamıştır. Eserleri yakın zamana kadar Yugoslavya Türk halkının hafızasında yaşayan bu *Çocuk Şair*'i hakkında çok fazla bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Yazar hakkında kapsamlı bir çalışma ne yazık ki yapılmamıştır. Kendi eserlerinin dışında, adına, Gostivarlı Abdülhakim Hikmet'in 1926 yılında yayınladığı Yugoslavya'daki Müslüman çocuklarına II., III., ve IV. sınıf *Türkçe Dersleri* adlı kitaplarındaki bazı şiirlerde rastlıyoruz. Bunun dışında onun adına İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yerli Türk edebiyatının etkilenmesiyle ilgili Fahri Kaya'nın "...Savaştan önceki dönemde evlerimizde Namık Kemal, Tevfik Fikret ve Sabri Cemil'in şiirleri ezbere söylenirdi" (F. Kaya, Ses, Say. 204, s. 103) şeklindeki ifadesi dışında bir bilgi yoktur. (Hasan, 1995: 20)

Sabri Cemil hakkındaki bilgiler kısa kısa makalelerde yer aldığı için kendisi hakkında bilgilerimiz de sınırlıdır. Makedonya'da yayınlanan Hikmet dergisinin 2009 Kasım 14. sayısında, Dr. Recai Özcan'ın yazmış olduğu "*Makedonya'da 'Çocuk Edebiyatı'nın Kaynaklarına Bir Bakış'*" adlı makalesi, Prof. Dr. Hamdi Hasan'ın verdiği bilgilere benzer bilgiler içerir. Varılan ortak sonuç ise, kendisinin iyi bir eğitimci ve çocuk şairi olduğudur.

Çocuk edebiyatımızın bu ilk döneminde vatanseverlik ve genelde sosyal eğilimli konular ağır basmaktadır. Sabri Cemil'in çocuk şiirleri de bu ilkenin doğrultusundadır, özel koşullar içinde gelişen bu edebiyatın bütün türleri henüz gelişmemiştir. Büyük bir ümitte beklenen Meşrutiyetin ilânı sonrasında iyi bir gelecek hayaliyle yazılmıştır şiirlerinin bir kısmı. Bu örneklerde daha çok günler, mevsimler, kuşlar, çocuklar ve onların nitelikleri, vatan sevgisi ve anne gibi konular ağır basmaktadır. Sabri Cemil'in en çok bilinen şiiri "*Günler*"dir:

"Günler

Sabahınız hayr olsun!

Güzel cumartesi,
Keyfi nasıl pazarın?
İyi... pazar ertesi.
Geliyorum salıdan
Çarşambaya demeye;
Hazırlansın perşembe
Cuma günü gezmeye!
(Çocuklara Mahsus Küçük Şiirler, s.7)” (Hasan, 1995: 21)

Sabri Cemil Bey, önemli bir eğitimci olmasından dolayı o dönemdeki ders kitabı sorununa çözüm yolu bulmak için ders kitabı yazar. Recai Özcan bu kitap hakkında, kısacak da olsa bilgi verir:

“1910’da Üsküp’te dönemin Darülmuallimin müdürü Sabri Cemil tarafından yazılmış olan Amelî Fenn-i Tedris adlı kitabı da çocuk eğitimi ve Türk eğitim tarihimiz bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bu kitapta Sabri Cemil “Tedris Usûlü”nü üç başlık hâlinde incelemiştir: Dürûs-ı Mütenevviânın Sûret-i Tedrîsi, Etfâlin İnzibat ve Terbiyesi, İdâre-i Mekâtib.” (Özcan, 2009: 84)

Bu kitaba ulaşamadığımız için ne yazık ki daha fazla bilgi veremiyoruz.

4.8.6.2. Hacı Ömer Lütfi

1870 Prizren doğumlu olan Ömer Lütfi, Kosova Türk edebiyatındaki en önemli isimlerin başında gelir. İlköğrenimini Prizren’de tamamladıktan sonra İstanbul Fatih Üniversitesi’nde eğitimine devam eder. Yazarın İstanbul’a gitmesi ile hayatı değişir, hayatında önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olacak kişilerle tanışır. Bir dönem Mısır’daki El-Ezher Üniversitesi’nde eğitim görür ve burada İslam’a olan ilgisi artar ve Melami tarikatına mensup olur.⁷ Yemen’e de devlet tarafından gönderilerek, Arap ayaklanmasının bastırılmasını sağlar.

⁷ 1892 yılında Prizren’e geldiğinde, şehrin tanınmış şahsiyeti Hasan Efendi ve Türk Subayı İsmail Efendi ile birlikte Yakova’ya gider ve burada Mela□met’e intisap eder. İntisabından sonra İstanbul’a döner ve derslerine devam eder, yeni yeni divanlar yazar. (Prizrenli Hacı Ömer Lütfi Divanı, 1980: 5)

Hacı Ömer Lütfi daha küçük yaşlarda şiir yazmaya başlar. İstanbul'a gidince bu şiirlerinin bir kısmını yayımlar. Burada Sultan Hamid'e yazdığı eserlerinde sultan tarafından takdir kazanır. Ama sonraları Jön Türkler başkaldırdıklarında Sultan Hamid'e karşı şiir yazar ve böylece ilk politik hayatı başlar. O zamanlarda Mısır'a giderek oradaki yükseköğrenimi süresince yüksek din adamlarıyla dostluk kurar ve bu dostluk politik düşüncelerinin de değişmesine neden olur.

Hacı Ömer Lütfi Prizren Müslümanları arasında en güçlü propagatör ve Güney Sırbistan'da Müslüman halk arasında en büyük aydınlardan biri olarak görülür. Şiirlerinin bazıları şunlardır: "Arnavut Çocuklarından Kopan Feryad", "Belediye İntihabına Bir Nazar" ve "Mev'iza - Çiftçi ve İşçi Kandaşlara". (Hafız, 1976: 25)

Siyasetten elini ayağını çektikten sonra Melamî tarikatına kapanır ve erken yaşta hayata veda eder. Hacı Ömer Lütfi, hakkında çok fazla bilgi ya da yazılı kaynak olmamasına rağmen, kendinden sonraki yazar ve araştırmacılar tarafından unutulmamıştır. Örneğin; Hasan Mercan, "Soneler" ve "Pürzerrin ('83)" adlı şiirlerinde, Hacı Ömer Lütfi'ye de yer verir:

"Hacı Ömer Lütfü'nün zikrinde bile devrim çiçekleri
Kokuları Bülbül Deresi'nde yeni doğanlara ninni beşiği
Görmeye değer evrenden farksızdır Körağa'nın elleri
Saat Kulesi kartalları defnedip serçelere öğretir geleceği"
(Mercan, 2002: 171)

Hacı Ömer Lütfi'nin, ünlü Prizrenli şair Âşık Ferki ile anılması, şairin büyüklüğünü daha da vurgular. Bu iki önemli şairin de Prizrenli olmaları ortak noktalarıdır, yanı zamanda her ikisi de halkın beğenisini kazanmış kişilerdir.

"Ömer Lütfü'nün selamı
Âşık Ferki'ye ne derdi,
Bilen var mı bu kelamı?" (Mercan, 2002: 447)

Prizrenli düşünür, ozan Hacı Ömer Lütfi (1870 - 1928) Yugoslavya'daki Türkçe dergilerde, ilk kez Nimetullah Hafız tanıtılmıştır. Daha sonra ise yazarın *Divan*'ı yayınlanmıştır. İki dünya savaşı arasında Türk edebiyatının unutulmamasını

sağlayan en çok bilinen şiiri “Kızımın Ninnisi”dir. “Kızımın Ninnisi” adlı şiir, estetiğiyle, o dönemde, öteki şiirler arasında Yugoslav şairlerde Sırp Zmay Yovan Yovanoviç’in (1833 - 1904) ve Sloven Oton Jupançič’in 1949 aynı konuda yazdıkları şiir estetiğine, diliyle de deyişiyle de çok yakındır. Türk ozanı Tevfik Fikret’te de bu özelliği görmek mümkündür (çoğunlukla biçim anlayışında). (Zekeriya, 1981: 39-40)

Necati Zekeriya’nın verdiği bilgiye göre, Nimetullah Hafız, Hacı Ömer Lütfi’nin çocuk şiirlerini, *Sesler* dergisinin 1974 yılı, 83. sayısında incelemiştir.

Eserleri:

Hacı Ömer Lütfi Efendi’nin altmış yakın eser vermiştir, çoğu Türkçedir. Eserlerinden dördü Arapça, biri Farsçadır. Arapça ve Farsçadan on beş eser tercüme etmiştir.

Prizrenli Hacı Ömer Lütfi Divanı, *Seçmeler 1* (1980) adlı eserde, yazarın eserlerinin isimleri tek tek verilmiştir. Hacı Ömer Lütfi’nin Divan’ı, tercümeleri tahmisleri, şerhleri, bit tane seyahatnamesi, “Kızımın Ninnisi” (şiir) ve “Çiftçi ve İşçi Kardeşlerime” (şiir) adlı eserleri vardır.

Hacı Ömer’in eserlerinin bir kısmı İstanbul’da “*Fen ve Edep*” ile “*Tercüman-i Hakikat*” gazetelerinde yayınlanmıştır. Yugoslavya’da ise, Üsküp’te çıkan “*Hak*”, “*Mücadele-i Milliye*”, “*Sosyalist Fecri*” gibi gazetelerde yayınlanmış. Yazdığı şiirlerin çok az bir bölümü “*Hac ve Kâbe*” (Hazırlayan: Hasan Fehmi Kumanoglu, Hasan Fehmi Yayınevi, İzmir, 1976) ve “*Hacı Ömer Lütfi-Eserlerinden Seçmeler*” (Tacide Hafız, Tan Yayınları, Priştine 1992) adlı kitaplarda yer almıştır. (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-18008/h/haciomerlutfi.pdf>, 11.06.2012)

Şiirleri dört ana bölümde incelenebilir:

1. Tasavvufi; en fazla, tasavvuf ve melâmet alanında ün yapmıştır. Değerli âşıklar ve ihvanlar yetiştirmiştir.

2. Didaktik

3. Tarih:1915 yılında patlayan Çanakkale Savaşı ayrıca Balkanlardaki

Türk ulusunun ilgisini çekiyordu. Türk ulusunun ölüm kalım savaşı özellikle şairlere büyük etkilerde bulunmuştur. Böylece o yıllar arasında değerli Kosova Türk şairi Ömer Lütfi yazmış olduğu *Tevarih* adlı eserini öteki tarih şiirleri arasına 1915 yılında sürdürülen kanlı savaşları “Tuhfe-i Zafer - Şanlı Orduya”, “Hamiyyet-i Milliye ve Hamasat-ı Osmaniye”, “Tirane-i Zafer Ordumuza Armağan” ve “Cihad-ı Mukaddes Kahramanlarına, Yadigâr-ı Zafer” şiirlerini de kaydetmiştir. (Hafız, 2004: 124)

4. Çocuk şiirleri.

Fakat Hacı Ömer Lütfi'nin sözü edilen bu eserlerine ne yazık ki ulaşamadığımız için bu bilgilerle yetinmek zorunda kaldık. Muhtemelen yazarın eserleri kişisel arşivlerde el yazmaları halinde korunmaktadır.

Hacı Ömer Lütfi, Kosova'daki genç nesillere de tanıtılarak, bu önemli şahsiyetin unutulması önlenmeye çalışılmaktadır. *İnci* çocuk dergisinin, Mart 1998 yılının 13. sayısında, sayfa beşte yazar hakkında kısaca bilgi ve çocuklara yönelik şiirlerinden biri olan ninnin tam metni verilmiştir.

4.8.6.3. Necati Zekeriya

Necati Zekeriya, Üsküp doğumlu olmasına rağmen, Kosova'daki Çağdaş Türk edebiyatının kurucuları arasında yer alır. Özellikle çocuk dergilerinin çıkması konusunda epey emek sarf etmiştir. Yazarın ilk şiirleri *Birlik* gazetesinde yayınlanır.

Yugoslavya Türk şiirinin en büyük ustalarından biri olan Necati Zekeriya (1928), çocuk edebiyatının da en önemli isimlerinden biridir. Çocuk edebiyatı alanında yedi şiir, altı hikâye kitabıyla katılan Zekeriya, ülkede çocuklar için yayınlanan *Sevinç*

ve *Tomurcuk* dergilerinin uzun süre başyazarlığını yapmış, *Kuş* dergisinin çıkmasında ve yayının sürdürülmesinde en önemli sorumluluğu üstelenmiştir. Ayrıca Türkçeden Yugoslavya’da konuşulan dillere, onlardan da Türkçeye çok sayıda tercüme yapmıştır. Fakat *Bizim Sokağın Romeo ve Juliyeti*’nin yazarı, her şeyden önce küçüklerin büyük şairidir. Mahalli etkilerden arınmış canlı bir dil, değişik edebiyatları iyi tanımış ve yer yer onların izlerini hissettirmiş olmasına karşın hep kendine özgü kalan bir deyişe sahiptir. İyi ve eğlenceli bir anlatım onun çocuk kitaplarının temel özellikleridir. O çocuk dünyasına kolayca girebilmekte, bu da çocukların onun eserlerinde kendilerini bulmalarına, kahramanlarla özdeşleşmelerine ve onları hemen sevmelerine neden olmaktadır. Bu eserlerde çocukların kaygıları, sevgileri, umutları, kısaca tüm dünyaları çok güzel anlatılmıştır. (İsen-İsen, 1983: 11)

Necati Zekeriya’nın şiirdeki başarısı, öncelikle iki ana noktadan beslenmektedir: Toplumun yapısı, toplumsal akımlar ve ülkenin politik yapısının dünya sosyalist akımındaki yerini iyi bilmesi ve oldukça bunu sağlam ve güçlü diliyle özdeşirmiş olmasıdır. Necati Zekeriya 1950’lerde başlattığı şiir serüvenini uzun yıllar devam ettirirken, her yeni yapıtında şiirini konusal bakımdan daha da zenginleştirmiş, geçen yılların deneyimlerinden yararlanmasını bilmiştir. (Kaya, 1986: 27)

Necati Zekeriya’nın Sosyalist Gerçekçilik’i, birbirinden farklı birçok konuyla işlemiştir. Öncelikle sosyalist cumhuriyet olgusu, tarihsel gelişim içinde sosyalist yapı, sosyalist gelişim içinde altyapının gelişimi, sosyalist toplumda kadın, sosyalist hümanizmi ve sosyal evrensellik. (Kaya: 1986: 28) Yazarın, *Lorka Soyutlaması* adlı şiir kitabında sosyalist izler oldukça fazladır, zaten beslendiği kaynaklardan birinin de politik gelişmelerdir.

Eserleri:

- **Şiirler:** *Şiirler* (1950), *Okul Çanı* (1952), *Silahşor Tavşan* (1953), *Nerde Olsam* (1953), *Gelincik, Kırmızı Küpeler* (1958), *Ninniler* (1964), *Bir Dalda Bin Çiçek* (seçme, çeviri çocuk şiirleri, 1964), *Sevgi* (1965), *Damlalar* (seçme şiirler,

1967), *Yeşil Nerde* (1975), *Lorka Soyutlaması* (1976), *Harfler Ne Yer* (1988) ve *Çayhane Şiirleri* (1989).

- **Hikâyeler:** *Bizim Sokağın Çocukları* (1961), *Yeni Sokağın Çocukları* (1967), *Güzel Nedir Çirkin Nedir?* (1968), *Bizim Sokağın Romeo ve Jüliyet'i* (1979) ve *Eskiler Alırım Yeniler Satarım* (1981).

Necati Zekeriya'nın şiirlerinde çocuk ve çocukluk önemli bir yer tutmuştur. Ona göre, dünyanın en büyük varlığı, zenginliği çocuktur. Şair bu çocuk sevgisini karakterinde, ruhunda, kalbinde taşımaktadır. Onun şiirlerindeki duygusallığın buradan kaynaklandığını söylemek mümkündür. N. Zekeriya çocukların en büyük arkadaşısıdır. Bu yüzden şiirlerinde çocuklarla aynı yaştaymış gibi konuşur. (Leontic, 1991: 69)

Yazarın önemli eserlerinden biri olan *Bir Dalda Bin Çiçek* adlı, çeviri çocuk şiirlerinden oluşan kitabının önsözünde, kitabın hazırlanış şeklini şu şekilde açıklar:

“Uzun, çok uzun, üstelik kendi başına bir öyküdür bu. Ama bir sözle Sevinç dergisiyle doğup büyümüştür desem, hiç de yanlış olmazdı. Çünkü bu kitaptaki şiirlerin birçoğu, daha 1950 yılında, ilkin bu dergide, daha sonraları da Birlik gazetesinin sayfalarında, son dört beş yıldan bu yana da Tomurcuk dergisinde basılmıştır. Bundan aşağı yukarı iki yıl önceleri çevirdiğim çocuk şiirlerini derleyip kitap gibi basmayı istemiştim. Ama ortaya çeşitli güçlükler çıkmıştı, örneğin: Hangi ozanları, hangi şiirleriyle okurlarımıza tanıtmak? Ama tam bu sırada Novi Sad kentinde çağdaş Yugoslavya çocuk şiiri üstüne bir danışma yapılmıştı. Kitabın bu biçimde ortaya çıkmasında sözü geçen danışmanın büyük payı vardır, öyle ki, çok yıllar önceleri yaptığım çevirilere, yenilerini ekleyerek Bir dalda bin çiçek kitabı doğmuştur.” (Zekeriya, 1981: 5)

Kitapta Yugoslav şairlerin şiirleri dışında Bulgar, Romen, Macar, Arnavut ve İtalyan şairlerin şiirlerinden de örnekler yer almaktadır. Bu çeşitlik birçok ulusun çocuğa bakışı ve çocuk bakış açısını belirtmesi açısından önemlidir. Necati Zekeriya, bu kitabı çeviri eser olarak değerlendirmekten ziyade, “*Türkçeleri yapılmış şiirler*”den oluşan bir eser olarak değerlendirir. Yalnızca Türk şairlerin şiirleri bu kitapta yer

almamaktadır. Yazar bunu dipnotunda belirterek, Türklerin seçme şiir ve hikâye kitapları çıktığı için alma gereği duymadığını yazar.

Necati Zekeriya, kitabının ön sözünü, sadece çocukların değil, büyüklerin de beğenisini kazanacak şekilde bitirir:

“Bu çabayla, bu didinmeyle Yugoslavya çağdaş çocuk şiirini okurlarımıza tanıtmakta değerli görünecek belli bir payım dokunmuşsa, uçurtmasıyla gökleri avucuna alan, oltasıyla bütün balıkları avlayan, oyuncağında bin dünya gören, roketiyle yeni acunlar bulan sarışın çocuk gibi içimde kıvanç duyacak, kıvançtan uçacağım.

Üsküp 25 Aralık 1962
N. ZEKERİYA” (Zekeriya, 1981: 7)

1995 yılında basılmaya başlanan *İnci* çocuk dergisi, doğumunun 70. yılı ve ölümünün 10. yılı dolayısıyla Necati Zekeriya Özel Sayısı (Haziran 1998, Sayı 16) hazırlayarak, yazarın şiirler ve öykülerinden örnekler verilir. Bu sayıda yer alan şiir ve hikâyeler:

- **Hikâyeler:** *Bizim Sokağın Çocukları, Orhan Gözlüklerle Nasıl Görür, Dedeyi Eskiciye Satalım ve Kırmızı Terlikler* (Dragan Kuliça’dan çevirmiş olduğu hikâyedir).
- **Şiirler:** *Sevgi İçin Türkü, Nasıl Doğar Ninniler, Tatilde Ben, Neden Ağlar Söğütler ve Anne Sevgisi Nedir.*
- **Çeviri Şiirler:** Desanka Maksimoviç’in, *Resimli Kitap ve Uykuda Büyür Çocuklar* adlı şiirlerinin Türkçeye çevrilmiş örnekler yer alır.

4.8.6.4. Naim Şaban

Priştine 1935⁸ doğumlu olan Naim⁹ Şaban, genç yaşta hayatını kaybetmesine rağmen Kosova Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Yazar eğitimini

⁸ Bu güne dek doğum tarihiyle ilgili yanlış saptamalar vardı. Kimileri 1935’te (*Düşler* kitabının önsözünde) kimileri 1937’de (*Çiçek Antolojisi* haz. N. Zekeriya) doğduğuna iddia etmişlerdir. Naim’in doğumuyla ilgili kütük defterinde şöyle yazılıdır: 5 Ekim 1933’te Priştine’de doğdu. (Baymak, 1988: 11)

tamamladıktan sonra bir süre, Priştine’deki Birinci Yöre Halk Okulu’nda ve Nuk Karaciç İlkokulu’nda öğretmenlik yapar. 1955 yılında Üsküp’e giderek Türk dili öğretmenliği kursuna kaydolur ve 1956 yılında kurstan başarıyla mezun olur.

Askere gidip geldikten sonra yaşadığı bir takım talihsiz olaylar yüzünden 1961 yılında Üsküp’te yaşamını yitirir. Naim Şaban’ın gerçek ölüm nedeni sır gibi saklanmaktadır. Birçok eserde yazarın adı geçmesine rağmen ölümünün “*erken yaşta*”, olduğu dışında başka bir bilgiye rastlanmaz. Ethem Baymak’ın, *Süreyya Yusuf* adlı kitabında Naim Şaban’ın yaşamı ve ölümü hakkında, şöyle bir kısım yer alır:

“Henüz küçükken öksüz kalan Naim Şaban, kısa süren ömrü boyunca ana babasızlık boşluğunu derinden duydu. İçten bağlı olduğu kardeşlerine karşı duyduğu sevgi bile bu boşluğu gideremedi. Evlendi severek, bir şeyler umarak evlendi. Fakat her zaman dilediği erinç bir ada yaşayışına hiçbir zaman ulaşamadı. **YAŞAMI KENDİ İÇ EVRENİNDE ÜLKÜLEŞTİREN NAIM**, bunun gerçek yüzünü anlayınca, tiksindi, bundan sonra da yaşamak için her çabayı boş buldu. Yaşamak ve yaratmak için gerçekten yetenekli olan Naim kendisi yetisinin tamamıyla anlayamadan, gücünün düzeyini sonuna kadar vardırımadan, dayancını kıran aşırı içliğinin kurbanı oldu.

İnsanoğlu, öğretmen ve ozan – Naim’in bu evrenden ansızın ve yaman ayrılışı, hepimiz için acılar acısı oldu. Bu olgu hem üzdü tümümüzü, hem de pek çok düşündürdü” (Baymak, 1987: 71-73)

8 Nisan 1961’de saat 11.45’te feci bir ölümle hayata gözlerini yumar ve 9 Nisan 1961’de Priştine mezarlığında toprağa verilir.

4.8.6.4.1. Naim Şaban’ın Edebi Hayatı

Naim Şaban’ın şiirindeki yaratıcılığının başlıca iki yönü olduğu söylenebilir. Bunlardan biri yetişkinlere (ki bu alanda çok az ürünler vermiştir) yönelik yazdığı şiirler, ikincisi de çocuklara yönelik yazdığı şiirlerdir. Az sayıdaki eserlerine rağmen, Naim Şaban, Yugoslavya Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Daha o dönemlerde çocuk edebiyatının yıkılmaz temel taşlarından birini olarak anılmıştır.

⁹ Naim’in asıl adı ARİF’tir. Kendi isteğiyle 04.10.1949’da İçişleri Sekreterliği’ne bir dilekçeyle başvurup “NAİM” adını almıştır. (Baymak, 1988: 11)

Yazar şiir yazmanın yanı sıra, bir dönem radyo tiyatrosunda seslendirmeler yapmış ve yabancı dillerden tiyatro oyunları çevirmiştir.

Naim Şaban çocuk psikolojisini iyi tanıdığı için kalıcı dizeler yazabilmiştir. Çocuklarla kavgayı, sevgiyi, mutluluğu bölüşen, onların oyunlarına, eğitimsel yönden yetenek kazanmalarına şiirsel bir söyleşiyle yardımcı olmuştur. Şiirlerinde, çocukların günlük yaşamında eksik olmayan, okul, anne sevgisi, kitap gibi özellikleri konu olarak işlemiştir. Şiirde anlatım biçimi yalın, sade, kıvrak oyunlardan çok, anlaşılır bir özelliğe sahiptir. (Baymak, 1988: 28)

İ. Güven Kaya, Naim Şaban'ın çocuk şiirlerini, “...çocuklara da gelişigüzel söylenmiş pek güçlü olmayan, sessiz şiirler, bırakmıştır”¹⁰ (Kaya, 1986: 25) şeklinde eleştirirken Ethem Baymak, yazarın kendini geliştirmek için ömrünün yetmediğinden bahseder:

“Elimizde olan, şiirlerinden anlaşılan, Naim henüz Mehmet Emin, Orhan Veli'ye kadar, bundan da Necati Zekeriya'ya kadar türlü kuşak şairlerimizin etkileri altında gelişmekteydi. Fakat bütün bunların arasında gene kendi yaşantılarıyla, kendi görüşleriyle, her şiirinde gönüllü üzgünlüğü esen lirik benliğiyle özgün bir ozan sezilmektedir. Konularının kendi yaşantılarından esinlenen bir öznellik taşıdıklarına karşın, gene de bulunduğu ortamın ve çağın gerçek yansımasından doğdukları yadsınamaz.” (Baymak, 1987: 72)

Naim Şaban'ın, *İnci* çocuk dergisinin 50. ve 57. sayısında (Haziran, 2000: 5) “Uykuda”, “Anneme Övgü”, “Sevdiklerim”, “Rüzgâr Gibi” ve “Anamın Elleri” adlı şiirleri yayınlanır:

¹⁰Çocuklara yönelik şiirleri olmasına karşın, çocuklara da gelişigüzel söylenmiş, pek güçlü olmayan, sessiz şiirler bırakmıştır. “Hayat Yürür Durmadan” (S. 13) şiirinde olsun. “Güneş” (S. 30) şiirinde olsun, “Özlem” (S. 55) şiirinde olsun yer yer gerçekçi havanın estiğine tanık olmaktadır.

Kızgın saçın
Kaplara toprağı
Toprak da verir
Sıcak ekmeğı (S. 30)

diye güneşe seslenirken doğaya diyalektik bir yaklaşım gösterir. Naim Şaban'ın da topluma vereceğı ve söyleyeceğı bundan başka bir şey değildir”. (Kaya, 1986: 25-26)

“UYKUDA

Düşümde aşarım yatağımla
 uçarım binbir geceyi düşlerimde
 hoş hava içinde
 bağırma karayı denizi alırım
 benden yigidi yoktur düşümde
 dünyanın oyuncakları benim olur
 filmdeki kahramanlar
 yanıma yaklaşamaz
 rekorlar bin metrede kırarım
 tam daha bir şey yapmak gibi isterim ama
 az kalsan düşümle ayrılır
 ayrılırım benim açılır gözlerim
 sonra
 sonra bir tuhaf olurum
 Naim ŞABAN” (Şaban, 2000: 5)

Yazarın annesini erken yaşta kaybetmesinden dolayı yaşadığı buhranlar, şiirlerinde de kendi gösterir. Üvey anneyle büyümesine rağmen, her zaman öz annesinin sevgisine özlem duymuştur. Onun için çocukluk ve anne sığınılan, gerçek hayattan kaçılan bir mekândır:

“TÜRKÜ

Tüter burnumda çocukluğum
 Sudan dönerken
 Kırdığım destiler
 Fırından getirirken
 Düşürdüğüm ekmek tahtaları.
 Bazan dinlemez olurdum
 Anamı, babamı.
 Hatırası acı şimdi bunun.
 Bir daha çocuk olabilsem
 Kırmazdım destiyi
 Tepsileri düşürmezdim
 Dinlerdim, anamı, babamı.
 Bir özlem var içimde
 Çocukluğumun özlemi.” (İsen-İsen-Kireççi, 2001: 116)

Freud yazarların nevrotik olduğunu iddia eder ve yaratıcılıklarından da bu psikolojik durumdan ileri geldiğini belirtir. Naim Şaban’da bir dönem psikolojik rahatsızlık yaşamış ve tedavi olmasına rağmen, bu durumundan tamamen kurtulamamıştır. Yaşadığı bu sıkıntılı dönem doğal olarak edebî hayatını da

etkilemiştir. Çocuk dönemi kişilik oluşumunda en önemli aşama olduğu için, bu dönemde yaşanan travmalar, yazarda olduğu gibi, bazen kalıcı izler bırakmaktadır.

Naim Şaban tüm sıkıntılara ve yoksulluğa rağmen asla yazmaktan vazgeçmemiş ve yaşadığı bunalımları örnekte yer alan “Türkü” şiirinde olduğu gibi bazen de eserlerine yansıtmıştır. Geçmişe dönüş, tekrardan çocuk olmak ve kaçışla ulaşılmak istenilen nokta açıkça belirtilir. Dünyanın sadece oyundan ve sevgiden ibaret olduğu, günah, suç ve acı kavramlarının henüz tanınmadığı çocukluk, sorun yaşayan her bireyin sığınağı olma özelliği taşır. Naim Şaban da özlemini çektiği anne sevgisine tekrardan ulaşabilmek için geçmişe dönmeyi ister. Yazarın biyografisi de bu yorumları destekler niteliktedir.

Mustafa İsen, Reyhan İsen ve Ayşe Esra Kireççi’nin hazırlamış oldukları *Balkanlar’da Türk Çocuk Şiiri Antolojisi* içerisinde yer alan şiir, bazı kriterler göz önünde tutulduğunda çocuk şiiri olmaktan ziyade, çocukluğun konu olarak işlendiği şiirler arasında yer alması daha doğru olabilir. Çünkü çocuk şiirleri ile çocuğu konu edinen şiirler farklı özelliklere sahiptir. Bu kategori sorunu sık sık çocuk edebiyatımızda karşımıza çıkar.

4.8.6.5. Nusret Dişo Ülkü

Nusret Dişo Ülkü 1938’de Kosova’da Türk edebiyatının merkezinden biri olan Prizren’de doğmuştur. Yazar ilk ve ortaöğretimini burada tamamlar. Belli bir süre öğretmenlik yapar. Aynı zamanda *Birlik* ve *Tan* gazetelerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. *Kuş* çocuk dergisinin yayınlanmasında, Tarık Dursun K’nin yanı sıra, Nusret Dişo Ülkü’nün de önemli katkıları vardır. Çünkü daha önce Üsküp’te yayımlanan *Birlik* gazetesinde ve *Sevinç* çocuk dergisinde görev aldığı için bu alanda deneyime sahiptir.

1981’ yılında yeniden Üsküp’e dönen ve orada basın dünyasında çalışmaya başlayan Nusret Dişo, burada *Dilmaç* ve 2002 yılından itibaren de *Türk Kalemleri* dergilerini çıkarır.

Nusret Dişo Ülkü’nün edebiyata olan ilgisi öğrencilik yıllarında başlar ve ilk şiirlerini de bu dönemde yazar. O dönem bütün yazılarında olduğu gibi Nusret Dişo Ülkü’nün şiirlerinde de, sosyalist izler görülmektedir.

Kosovalı olmasına rağmen, birçok yazar gibi Nusret Dişo Ülkü de Makedonya Türk şiirinin gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Şiirlerinde çağdaş bir anlayışı sergilemektedir. Buna rağmen ilk şiirlerinden beri toplumsal ve güdümlü konulara yer vermekten vazgeçmemiştir. Somut şiiri tercih etse de, ünlü Bosna Hersek şairi Mak Dizdar’ın etkilerini taşıyan soyut şiir örnekleri de vermiştir. ([http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS %20 TURK %20 LEHCELERI /8.php](http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/8.php), 07.06.2012)

Türkiye’deki edebî gelişmeleri iyi izleyen Ülkü, her iki ülkenin şiir özelliklerinden yararlanmış fakat bunları kendine özgü bir söyleyişe dönüştürerek okuyucusuna ulaştırmıştır. Şiirlerinde kafiye ve serbest mısraı kullanan şair, daha çok somut şiir örnekleriyle karşımıza çıkar. Mısralarına mizah ve güzel ifade katar. Ülkü, gereksiz didaktizmden de kaçınır. (İsen-İsen, 1983: 13)

Süreyya Yusuf, Nusret Dişo Ülkü ve Hasan Mercan’a bir sohbet sırasında:

“Hadi çocuklar, yeni yazdıklarınız varsa, okuyun. Nusret espri yaparak “hangi cebime elimi soksam şiir çıkar” diyerek. Ve en son ciddileşip en son yazdığı / Kosova ovası lokantasında tamamlanan şiiri / şiirini okuyor:

HERKES KENDİ HAVASINDA

Herkes kendi havasında
Benim havam başka
Yurdunu sever
Ben kendime göre.
Benim aklım başımda değil
Herkesin aklı başka

Ben bana göre
Yaşamayı severim
Herkes kendine göre (Baymak, 1987: 225-226)

Yazar şiirlerinin bir kısmında vatanseverliği ve Türklüğü diriltmeye çalışarak, yükümlüğü her Türkün milli bir görev olarak kabul etmesine işaret etmektedir. Genel olarak bir bütün olarak buradaki Türk halkının da bütün toplumsal olaylarla yan yana, kendi arasında var olan olumsuz durumunun giderilmesinde yanıt aramakla yol göstermeye çalışmıştır. (Vırmıça, 2008: 140)

Eserleri:

1. **Çocuk Kitapları:** Şiir; *Çocuklarla Ağaçlar* (1963), *Çocukların Elleri* (1965), *Dereden Tepeden* (1981), *Tü-tü-tüü* (1985), *Çocuklar ve Büyük Çocuklar* (1992). Hikâye; *Kara İsmet* (1978). Bu hikâye kitabı, 1981 yılında Koza Yayınları (İstanbul) tarafından “*İsmet Kara*” adıyla yayınlanmıştır.
2. **Şiirler:** *Diyeceklerim* (1965), *Üçgen* (1972), *Ozanlar Güncesi* (1974), *Tito Koçaklaması* (1981), *Deniz ve Ben* (1983).
3. **Çeviri Faaliyetleri:** Kiro Donev’in *Karmakarışık Masal* adlı eserin Türkçeye çevirmiştir (2000).

4.8.6.6. Nimetullah Hafız

Prizrenli şairler arasında yer alan Nimetullah Hafız, 1939 yılında burada doğmuştur. İlk ve orta öğretimini Prizren’de tamamlamıştır. Lisans eğitimine ise Belgrat’ta başlar, ama daha sonra Saraybosna’ya geçerek Şarkiyat Bölümü’nden mezun olur. Lisans öğreniminden önce bir dönem, Yugoslavya’da Türk edebiyatının 1950’lerdeki merkezi olan Üsküp’e giderek, *Birlik* gazetesinde çalışır. Aynı zamanda Priştine’de Meto Bayraktar Okulu’nda -birçok yazar gibi- öğretmenlik yapmıştır. Bir dönem Makedonya Üsküp’teki Kiril ve Metodiy Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerine Osmanlıca dersler vermiştir. Daha sonra Türkiye’ye gelerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde doktorasının tamamlar ve tekrardan Kosova’ya döner.

Nimetullah Hafız, şiirlerini küçükler için yazmış, Kosova’da çağdaş Türk edebiyatının oluşum sürecinde ilkler arasında yer almıştır. Şiirlerinde lirik duyguları ve estetik görüşüyle dikkatleri çekmektedir. *Günaydın* (1964) adıyla yayımladığı kitap, aynı zamanda Kosova’daki Türk şiirinin başlangıcını müjdelemiştir. Bununla birlikte Nimetullah Hafız adı, daha çok akademik çalışmalar ile gündeme gelmiştir. Çünkü Kosova’da Türkoloji eğitimini, akademik anlamda başlatan, temellerini atan, Üniversite eğitimini sistemli hale getiren kişidir. (Çelik, 2008: 107)

Eserleri:

- **Şiir Kitapları:** *Günaydın* (1964) ve *Ana Kucağı* (dergilerde yayımladığı şiirlerini bu eserde bir araya getirmiştir) (1983).
- **Antolojiler:** *Yugoslavya Türk Şiirinde Atatürk* (1983), *Yugoslavya Türk Edebiyatında Devrim* (1984), *Yugoslavya Türk Halk Şiirinde Tito* (1985) *Kosova Türk Halk edebiyatı Metinleri* (1985), *Bulgaristan’da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi I-II-III* (1988-1989), *Yugoslavya’da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi* (3 cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989), *Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri* (Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul 1989) ve *Bulgaristan’da Türk Halk Edebiyatı Metinleri I-II* (1990).
- **Diğer:** *Âşık Ferkî, Hayatı ve Eserleri* (1986).

4.8.6.7. Hasan Mercan

Hasan Mercan da Prizrenli şairler arasında yer alır. 1944 yılında Prizren’de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini burada tamamlar. Bir dönem gazete ve dergilerde görev alır. Üsküp’te yayınlanan *Tomurcuk* çocuk dergisinde yayın yönetmenliği yapar. Çocuk dergisindeki deneyiminden sonra, Priştine Radyosu’nda Türkçe yayınları hazırlayarak bu alanda da kendini geliştirme fırsatı bulur.

Çeşitli edebiyat dallarındaki ürünleriyle beğeni kazanmış olan Hasan Mercan, şiirlerinde yargıdan çok duyguyu; sağduyudan çok coşkuyu yeğlemiştir. (Yusuf, 2002: 604)

Hasan Mercan'ın şiirlerindeki paradoksal yan, gerek Sosyalist Gerçekçi, gerekse Eleştirel Gerçekçi yanlara ve yorumlara ilk planda yer vermemesi, daha çok lirizme kayması ile alakalı olabilir. Bu bakımdan halk kaynaklarından, folklordan kaynaklanan malzemeler oldukça yoğundur. Fakat onun asıl başarısı kendi yaşamından ve anılarından kaynaklanan şiirlerle, çocukların yeni bir dünya özlemi içinde olduklarının dile getirildiği çocuk şiirleridir. Bu yanıyla çocukların dünyasına inmeyi, onlara ileriye dönük öğütler vermeyi başarıyla sürdürebilmiştir. (Kaya, 1986: 88)

Şiirlerinin, öykülerinin Yugoslavya'da konuşulan ulus ile halkların dillerine çevrilip yayınlanması sayesinde, edebiyatın kendi kabuğundan çıkarak daha geniş bir okur kitlesinin tanınmasını sağlar. Mercan, aynı zamanda Türkiye'de yayınlanmış yapıtlarıyla, edebiyatı bu ülkede yaşayan okura da ulaştırabilmiştir.

Hasan Mercan Süleyman Brina'ya, Aziz Buş'a, Bayram İbrahim'e, A. Fişar'a, Enver Baki'ye, İskender İbrahim'e, Naim Şaban'a, Zekir Sipahi'ye, Zeynel Beksaç'a, Hüseyin Tahmişçi'e, Neja Maurer'e, Jan Pol Satır'a, Nazım Hikmet'e, Hacı Ömer Lütfi'ye, Melih Cevdet Anday'a, Sabahattin Eyüboğlu'na, Yaşar Kemal'e, Oğuz Akkan'a, Ferruh Doğan'a, Azra Erhat'a, Yaşar Nabi Nayır'a, Hasan İzzet Dinamo'ya, Behçet Necatigil'e, Tarık Dursun K.'ya, Oktay Akbal'a, Ömer Faruk Toprak'a, Metin Eloğlu'na, Özdemir Asaf'a, Kemal Özer'e, Arfi Damar'a, Gülten Akın'a, Ülkü Tamer'e, Sennur Sezer'e, Adnan Özyalçın'er'e, Metin Demirtaş'a, Süreyya Berfe'ye, Ataol Behramoğlu'na, İsmail Gençtürk'e, Ümit Yaşar Oğuzcan'a, Şükran Kurdakul'a ve daha birçok önemli şahsiyetlere hitaben şiirler yazmıştır.

Hasan Mercan'ın şiirlerinde, *dedesi*, *ninesi*, *annesi*, *babası*, *kardeşi*, *arkadaşları* ve diğer tanıdığı kişilerin izleri görülür. Aynı zamanda doğup büyüdüğü

yer, yeni yeni edindiği ilham ortalığı ve yeni yeni buluşlara sahip olacağını belli eden estetik anlayışı en belirgin özelliklerinden birini oluşturur.

Melih Cevdet Anday, Hasan Mercan'ın şiirini şu şekilde değerlendirir:

“Hasan Mercan'ın şiirine varmak için (anlamak için demiyorum, çünkü şiirin anlaşılacak bir yanı yoktur) çifte anahtar kullanmamız gerekir kanısındayım. Ama bu anahtar bize hiç kapıyı açmayacaktır, çünkü onun şiiri demektir bu çifte anahtar. Düşle gerçek, nesne ile öz, bilgi ile büyü, imge ile düz söz, dünya görüşü ile şiirsel dünya onda birbirinden ayrılmayacak öğeler olarak bir anlam yapı birliği yaratırlar.” (Anday, 2002: 3)

Mehmet Yaşar Bilen de, Hasan Mercan'ın şiiri hakkında görüşlerini belirtirken, diğer yazarların yaptıkları eleştirilere yakın şeyler söyler:

“Mercan'ın şiir yapılarında dikkatimizi çeken ortak bir özelliği var; anılardan, izlenimlerden, gözlemlerden kaynaklanan, görüntülere yaslı bir konu bütünlüğü. Görsel öğelere yaslı bir özelliği. TV'ci olmasından ileri geliyor. Bir diğer özelliği de, Türk halk yazınına tutkunluğu hele Yunus Emre'ye...” (Bilen, 2002: 269)

Hasan Mercan, şiir, öykü ve tek romanı dışında, dram alanının da eserler vermiştir. “*Bir Avuç Mavi*” adlı oyunu 1985'te Londra Gençler Tiyatrosu'nda sahnelenir. Aynı zamanda Hasan Mercan, Dünya Yugoslavya Kosova Türk Yazarlar Birliği üyesidir. Başarılı bir yazar olduğundan dolayı, on sekiz tane edebiyat ödülü kazanmış ve eserleri pek çok dile çevrilmiştir. Türkiye'de (çokluk çocuklara yönelik) on iki kitabı yayınlanmıştır. (Türk Yazarlar Birliği, 1996: 28)

Eserleri:

- **Şiir Kitapları:** *Yelli Şiirler* (1963), *Kızımın Türküleri* (1966), *Aynam* (1967), *Mümin* (1968), *Küçük Ali* (1969), *Dağ Gelini* (1970), *Memiş* (1971), *Sarı Yusuf* (1972), *Resimlerde Dünya* (1974), *Mermere Kazınlanlar* (1974), *Çağyel* (1976), *Uzatılan Yaşam* (1979), *Çağlar Köprüsü* (1980), *Kızımın Günlüğü* (1981), *Güneş İzi* (1983), *Ayrılık Aynası* (1983), *Unutulanlar* (1983), *Elele* (1985), *Dayler Dayler* (1987), *Uzun İnce Bir Yoldayım* (1988), *Ak Yüzün Simgeleri* (1990), *Güneşin Gözlükleri* (1990),

Sevinç Uzak Bir Düştü (1997), *Sarı Göl* (1997), *Namus Köprüsü* (1998), *Dedemin Elleri* (1998), *Kız Kalesi* (1998), *Hüzne Soyunmak* (1999), *Tuna Nehri Akmam Diyor* (2000) ve *Yeryüzünde Gökyüzü (Toplu Şiirler)* (2002).

- **Öyküleri:** *Afacanın Serüvenleri* (1965), *Yörük Osman* (1972), *Körağa Sokağı* (1975, 1989), *Unutulmayan Günler* (1979), *Aldı da Bir Yağmur* (1985).

- **Öykü ve Şiir:** *Candanın Dünyası* (1997).

- **Piyes:** *Bir Avuç Mavi* (1988).

- **Roman:** *Köy Çocuğu* (1998).

- **Antoloji:** *Varız* (1983), *Bir Avuç Mavi* (1985), *Barış Kuşları* (1987), *Elele* (1999), *Balkanlarda Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi* (2000).

4.8.6.8. Arif Bozacı

Arif Bozacı Priştine doğumlu yazarlardandır. Öğrenim hayatının tamamı bu şehirde geçer. Priştine Lisesi ve Yüksek Pedagoji Okulu'nun Türkçe Bölümü'nü bitirir. Kosova'daki birçok yazar bu bölümde eğitim almıştır. Okul, hem öğretmen hem de dolaylı olarak sanatçı yetiştirdiğinde Türkçe eğitim tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.

Birçok yazar gibi Arif Bozacı da *Tan* gazetesinde belli bir süre çalışmıştır. Aynı zamanda *Çevren* dergisinin yayın yönetmenliğini de yapmıştır.

Yazar, 1987-1993 yılları arasında Hıvzi Süleymanı Kütüphanesi'nin koordinatörlüğünü üstlense de 1993 yılında Sırp rejimi, buradaki işine son verir. Baskılar sonucu ailesiyle birlikte Almanya'ya göç etmek zorunda kalır. Kosova'da yapılan ilk örgütlü seçimlerde, Prizren'den Kosova Demokratik Birliği (LDK) milletvekili adayı olur. 1992-2008 yılları arasında bu görevi başarıyla yapar. İnsan Hakları ve Özgürlükleri Koruma Komisyonunun kurucuları arasında yer alır. 1990-2000 yılları arasında NATO'ya Geçici Kosova Hükümeti'nden Kosova Dışişleri

Bakanlığı'na bağlı Türkiye ve Türk Dünyası İlişkiler Dairesi Başkanlığını yürütür. (Çelik, 2008: 93)

İ. Güven Kaya, Arif Bozacı'nın çocuk şiirlerini Sosyal Gerçekçilik açısından şu şekilde eleştirir:

“Sözelimi Arif Bozacı'nın lirik söyleyişlerinde, zaman zaman toplumsal hava estirmesinde bir varoluşçu endişenin varlığını söylemek doğru değildir. Nitekim “Barış Kuşumda” “Bir Mayıs Bayramı” (S.9) çocukların dünyasına yönelik somut öğelerle ele almıyor:

Bugün Bir Mayıs
Barışa kokuyor açan çiçek...
Barışa doğru büyüyor
Çocukların etleri
İçimizdeki güneş
Annelerin ümitleri...”(S. 9) (Kaya, 1986: 122-123)

Arif Bozacı, ilk şiir kitaplarını yayımladıktan sonraki yıllarda uzun bir zaman siyasetle ilgilenmiştir. Dolayısıyla şiirlerinde aktif, dizginlenemez bir ruh hali, mücadeleci bir insan ve özgürlük duygusu hissedilir. Bu şiirlerde, özgürlük, hümanizm, insana verilen değer, düşünce özgürlüğü gibi evrensel temalar, sevgi, barış, kuş çocuk imgeleri ile işlenmektedir. (Çelik, 2008: 94)

Arif Bozacı, muhtemelen siyasette çok fazla aktif olduğundan dolayı, edebiyat çalışmalarını düzenli bir şekilde yürütememiş ve diğer yazarlara nazaran çok az edebî esere imza atmıştır.

Eserleri:

- **Şiirleri:** *Barış Kuşu* (1975) ve *İlkyaz Sürgünü* (1982).
- **Yabancı Dilde Yayımlanan Eserleri:** Almanca, *Die Asche Trene* (*Gözyaşlarımın Külü*) ve İngilizce *Barred Butterfly* (*Tutsak Kelebek*).

4.8.6.9. Bayram İbrahim

1947’de Prizren’de doğmuştur. Doğduğu kentte öğretmen okulunu ana dilinde okumuş, Priştine Hukuk Fakültesi’nde öğrenim görmüş, bir dönem “*Tan*” gazetesinde çalışmıştır.

Bayram İbrahim küçük yaştan şiir yazmaya başlamıştır. Şiir dışında denemeleri de vardır. Yazarın ilk şiirleri *Birlik* gazetesinde yayımlanmıştır. Kosovalı birçok önemli yazar ve şair gibi 1969 yılında yayın hayatına başlayan *Tan* gazetesinin kurucu kadrosunda yer alır. Bir süre sonra da gazetede köşe yazıları yazmaya başlar. İlk şiir kitabı da *Birlik* gazetesi bünyesinde yer alan *Sevinç* çocuk dergisinin kitap dizisinde çıkar.

Yazar, 1999 yılında *Tan* gazetesi kapandıktan sonra, Kosova Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı’nda Türkçe Eğitim Sorumlusu olarak görev yapar. 2000 yılında Kosova’da yapılan ilk serbest yerel seçimlerde ve 2001 yılında yapılan parlamenter Kosova seçimlerinde Priştine Belediye Seçim Komisyonu üyesi olur ve bu görevini bir dönem daha seçilerek başarı ile yürütür. *Şefkat Derneği* Yönetim Kurulu başkanlığını yapar. Bu derneğe bağlı olarak, kültür ve sanat içerikli *Demokrasi Ufuzu* adlı Türkçe bir gazete çıkarır. (Çelik, 2008: 125)

Özellikle çocuklar için yazdığı şiirlerde:

- Çocukluğa duyulan özlem, yazarın çocuklara yönelik yazdığı şiirlerde en çok işlediği temler arasında yer alır. (*Çocukluk, Çocukluk Durağından Ayrılırken, Ortaokul Tebeşirlerim*)
- Barış ve kardeşlik (*Yaşamın Yumurta Kabuğu İçinde, Üç Çocuğu Anlatan Bir Şiir*).
- Anne sevgisi ve çocuk sevgisi.
- Hayvanları tasvir ettiği şiirlerin lirik özelliği göze çarpar. (Örn. *Ateşböceği, Kurbağalar, Tay, Kelebek*).

Bayram İbrahim'in şiirleri Üsküp'te *Birlik*, *Sevinç*, *Sesler* vs. gazete ve dergilerden başka, Kosova'da *Tan*, *Çevren*, *Kuş*, *Çığ* gibi edebiyat, kültür, sanat dergilerinden yayımlanır. Türkiye'de ise *Hisar*, *Güney*, *Demokrat İzmir*, *Ekin*, *Ankara Sanatı*, *Ozan*, *Kadın* vs. sanat - edebiyat gibi dergilerinde de yayınlanmıştır. (İbrahim, 1992: 157-158)

Eserleri:

1. Şiir Kitapları: *Günçiçeği* (1969), *Uygarlık Elması* (1972), *Yalnızlık Merdiveni* (1974), *Şeftali Ağacına Uçan Kuş* (İskender Muzbeg'in çevirisiyle, Sırpça *Ptica Koja Leti Breskkvi* adıyla yayınlanmıştır) ve *Çocuklar Vadide* (1992).

2. Gezi Kitabı: *Taşçeşme* (1991), Türkiye'de *Gündem Gazetesi*'nde Bayram İbrahim'in *Sevgi Gezegeni Macaristan* adlı bir gezi kitabı da tefrika halinde yayınlanmıştır.

3. Antolojiler: *Toplo Ruke (Sıcak Eller)* (İskender Muzbeg ile birlikte Kosova Türk Şairleri Antolojisi, Yedistvo Yayınları-Priştine) (Çelik, 2008, 127)

4.8.6.10. İskender Muzbeğ Şefikoğlu

İskender Muzbeğ de Prizren doğumlu şairler arasında yer alır. İlk ve orta öğretimini burada tamamlamış, daha sonra Priştine'de eğitim hayatına devam etmiştir. Priştine Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Başta eğitim gördüğü alanda çalışmayarak, *Tan* gazetesinde görev alır.

Daha sonraki yıllarda hukukçu olarak görevine devam eder. Sırasıyla Prizren Belediyesi Hazine Avukatı, Prizren Belediyesi Meclis Yürütme Konseyi üyesi ve Yürütme Kurulu sekreteri ve Prizren Belediye Mahkeme'sinde yargıcılık görevinde bulunmuştur. (Çelik, 2008: 156-157)

Daha küçük yaştan şiir yazmaya başlamış ve şiirleri çocuk dergilerinde yayımlamıştır. Hem çocuklar hem de yetişkinler için şiirler ve öyküler yazmış, okuyucuların ilgisini çekmiştir. Şiirleri özgün ya da çeviri olarak birçok dergilerde yayımlanmış, takdirle karşılanmıştır. Gerek Sırp-Hırvatçadan Türkçeye gerek Türkçeden Sırp-Hırvatçaya başarılı çeviriler yapmıştır. (Hafız, 1985: 181)

İskender Muzbeğ, *Kaynak* (1969) adlı çocuk şiirleri kitabında daha çok ailede, okulda ve hayatta çocuğun oluşumu ve gelişimi üzerinde durur. Şiirleri bir gözlemin ve düşüncenin ürünüdürler, aynı zamanda liriktirler. Muzbeğ, şekilce serbest mısraı kullanmıştır. (İsen-İsen, 1983: 14)

İskender Muzbeğ edebiyatın yanı sıra eğitim alanında da çalışmalar yapmıştır. Bedrettin Koro ile birlikte ilkökul 5., 6. ve 7. sınıflar için tarih kitabı yazmıştır. O da Necati Zekeriya, Süreyya Yusuf, Fahri Kaya gibi eğitimde ilerlemeye katkıda bulunmuş yazarlar arasında yer alır.

Eserleri:

- **Şiir Kitaplar:** *Kaynak* (1969) *Yaşamak*, (1975), *Gerçek* (1983), *Taşla Türküler* (1987), *Güneş Isıt Beni* (1996) ve *Sülo* (1998).
- **Öykü Kitapları:** *Sevil* (1974) ve bir roman denemesi olan *Sevil* (1974).
- **Roman:** 1970 yılında, *Tan* gazetesinde tefrika edilen *Yanan Sevgililer*.
- **Antoloji:** Bayram İbrahim’le beraber *Toplo Ruke* (*Sıcak Eller*) (1974), adlı antolojiyi hazırlamışlardır.

4.8.6.11. Fikri Şişko

1949 yılında Prizren’de doğmuş ilk ve orta öğrenimini burada yapmıştır. Lisans öğrenimi için Priştine’ye gider ve Priştine Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne kaydolar ve eğitimini tamamladıktan sonra buradan mezun olur.

Belediyede savcılık, 1984 yılından itibaren de İl Mahkemesi’nde yargıç olarak görev yapmıştır. Son olarak Kosova İl Mahkemesi’nde hâkim olarak çalışmaktadır.

Şiirlerine çoğunlukla Kosova’da yayımlanan gazete ve dergilerde rastlanır. Fikri Şişko’nun ilk şiir kitabı *Utku* (“Fan S. Noli” Yazın Kulübü Yayınları, Prizren 1980) adıyla yayımlanmıştır. Çocuklar için de şiir yazan şairin çocuk şiirleri *Sevda Verin Çocuklara* (Tan Yayınları, Priştine 1989) kitabında bir araya getirilmiştir. Çocuk şiirlerinde genellikle kardeşlik, özgürlük, işçi gibi kavramlara yer vermiştir.

Resim çizmekle de uğraşan Fikri Şişko’nun resimleri birçok sergide yer almıştır. (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-17991/h/fikrisisko.pdf>, 25.06.2012)

Eserleri:

- **Şiir Kitapları:** *Filigran* (1977), *Utku* (1980), *Sevda Verin Çocuklara* (1989) ve *Aynalar Dünyası* (2007).

4.8.6.12. Altay Suroy

Altay Suroy da Prizren doğumlu şairler arasında yer alır, halen de Prizren’de yaşamaktadır. İlk ve orta öğretimini doğduğu şehirde yapar. Daha sonra Priştine’ye giderek burada eğitimine devam eder, Priştine Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun olur.

Altay Suroy’un da hayatında *Tan* gazetesinin önemli bir yeri vardır. Üniversite öğrenciliği yıllarında *Tan* gazetesinin yayın hayatına başlaması ile birlikte üzerine

gazeteciliğe yönelmiştir. Birçok ülkeyi gezip yazdığı gezi yazılarıyla dikkati çekmiştir. Bir süre sonra gazete yönetimiyle arasındaki anlaşmazlık yüzünden “*Tan*”dan ayrılır. Prizren’e döner ve bir şirkette hukukçu olarak çalışmaya başlar. (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-17984/h/altaysuroyrecepoglu.pdf>, 26.06 2012)

1977 - 1990 yılları arasında Prizren Belediye Mahkemesi’nde yargıçlık yapmıştır. Yine Prizren’de bulunan Ekonomi ve Hukuk liselerinde hukuk derslerini yürütmüştür. 1990 - 1998 yılları arasında serbest avukatlık yaparken, 2000 yılından sonra UNMIK’e (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Sivil Yönetimi) bağlı, Prizren kamu savcılığı görevini üstlenmiştir. 2006 - 2008 tarihleri arasında, adalet bakanı vekili olarak görev yapmıştır. (Çelik, 2008: 205)

Eserlerine gelince Altay Suroy, *Yaya 73* adlı eserinde birbirinden farklı birçok konulara yer verir. Yurt özlemi, yurt sevgisi, toplumsal iyimserlik ve ileriye umutla bakmak, kendi ulusal tarihine eleştirel bir yaklaşım Kurtuluş Savaşı’yla ilgili sahneler, ölüm ve geçen zaman içinde insanın tavrında meydana gelen değişiklikler işlediği konular arasında yer alır. (Kaya, 1986: 136-137)

Yazarın şiirlerinde lirik yön ağır basar. Yugoslavya Türk edebiyatında önemli bir simge olan “*kuş*”, “*Tek Kanatlı Kuş*”, “*Kuşçu Amca*” gibi şiirlerinde karşımıza çıkar. Yazarın vatan ve millet sevgisini işlediği, Türk tarihinden izlerin bulunduğu şiirleri de dikkat çekmektedir. “*Vatan Nimettir Millet Sevgidir*”, bu tür şiirlerden biridir.

Eserleri:

- **Şiir Kitapları:** *Yaya* (1974), *Köprü* (1984), *Dünden Yarına* (1987), *Masal Gibi Bir Hayat* (1988), *Prizren Çeşmeleri* (2000) ve *Canlı Kitabeyiz Kosova’da* (2004).
- **Diğer:** *Prizrenli Suzi’nin 500. Yılı* (2000), *Kosova’da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek* (2001), *Kosova’da Türkçe veya Kimlik*

Mücadelesi (2004), *Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları* (2005), *Kosova'da Türk Olmak* (2006), *Kosova'nın Türk Dernekleri ve Kuruluşları (1951-2006)* (2007) ve *Kosova'da Sultan Murat Türbesi* (2007).

4.8.6.13. Fahri Mermer

Prizren doğumlu (1950) şairlerden biridir. İlk ve orta öğrenimini burada tamamlar. Üniversitede eğitimi almak için Belgrat'a gider ve Belgrat Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydolur. Buradaki öğrenimini tamamladıktan sonra, Yüksek Pedagoji okulunda da eğitim görür. Yugoslavya Türk çocuk edebiyatı yazarlarının çoğunun Pedagoji Okulu'ndan mezun olması, çocuk edebiyatında görülen başarının en önemli etkenlerinden biridir. Çünkü aldıkları eğitim sonucu, çocuğa ulaşmayı daha kolay bir şekilde başarırlar. Muhakkak eserlerini oluştururken edindikleri bu bilgilerden de önemli ölçüde yararlanmışlardır.

Fahri Mermer, belli bir süre basın ve yayın hayatında da yer almıştır. Priştine Radyosu'nda, Türkçe yayınlar bölümünde gazetecilik yapmıştır. Bunun yanı sıra Üsküp merkezli *Birlik* gazetesinde muhabir olarak da çalışmıştır.

Türk Öğretmenler Derneği, Türk Aydınlar Ocağı gibi derneklerde, aktif olarak çeşitli aşamalarda yer almış, hizmet etmiştir. *Yeni Dönem* gazetesinin kurucuları arasında yer alır. (Çetin: 2008: 154)

Eserleri:

- **Şiir Kitapları:** *Belgrat'ta Sevmek* (1989), *Yüreğimde Kalanlar* (1989) ve *Üç İnci* (2001).

4.8.6.9.14. Zeynel Beksaç

Zeynel Beksaç Prizren'de (1952) doğmuştur halen de yaşamını bu şehirde sürdürmektedir. İlk ve orta öğrenimini burada tamamlar. Eğitimini bitirdikten sonra

Tan gazetesinde çalışmaya başlar. Ancak 1999 savaşıdan sonra, *Tan* gazetesinin kapanmasıyla birlikte zor günler yaşar.

Zeynel Beksaç Kosova Türk edebiyatının ikinci kuşak yazarları arasında yer alır. Günümüz Kosova Türk edebiyatının devam etmesi için uğraş vermektedir. Çocuklara yönelik *Türkçem* dergisini çıkarmaktadır. Bu dergi hem Türk edebiyatının devamlılığı hem de çocuk eğitimi açısından oldukça önemlidir. Başarılı bir dergi hazırlamasının ardından, bir dönem gazetecilik yapmasından dolayı edindiği deneyimler vardır. Aynı zamanda şiirleri başka dillere de çevrilmiştir.

Sabahattin Çağın, Zeynel Beksaç'ın çocuk şiirleri üzerine yazdığı bir yazısında, eserleri hakkında şöyle bilgiler verir:

Zeynel Beksaç'ın çocuk şiirlerini ihtiva eden üç kitabı vardır: *Sevginin Rengini Arıyorsanız* (Üsküp:1982), *Kavak Uyur mu* (Üsküp:1982), *Gökkuşağına Salınan Çocuk* (Ankara:1977). Bu kitapların sonuncusu şairin diğer kitaplarından derlenmiş şiirlerden meydana gelmiştir. Zeynel Beksaç'ın şiirlerini iki ana grupta değerlendirmek gerekir. Birinci gruptakiler şairin çocuklara dışarıdan bakarak daha çok çocuğu ve çocuğun iç dünyasını anlattığı şiirlerdir. İkinci gruptakiler ise çocukların gözüyle çevrenin ve olayların anlatıldığı şiirlerdir. *Sevginin Rengini Arıyorsanız*'da birinci grup şiirlere, *Kavallar Uyurmu*'da ikinci grup şiirlere rastlıyoruz. Birinci grupta yer alan şiirlerde anlatılan çocuklar, her şeyden önce mutluluğun ve sevincin sembolüdür: (Beksaç:1982, 23) piyangoda kazandığı yok parası olsa da olmasa da eksilmez yüzünden gülüşü çocuğun Bu gülüş, öyle bir gülüşdür ki, onun karşısında insanların içindeki kötülükler paramparça olurlar: (Beksaç:1982, 22)

Şiirlere konuları bakımından göz attığımızda tabiat sevgisi ve kardeşlik duygusunun en önde geldiğini görüyoruz. Bunların yanında yurt sevgisi, aile gibi çocuklara olumlu nitelikler kazandıracak konular da yer verilmektedir. Şair, çocuklara hitap ettiği için diğer şiirlerinde yer alan benzetme, istiare, mecaz gibi edebî sanatlardan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışmıştır. Bu da çocuk şiiri açısından olumlu bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Zeynel Beksaç'ın birinci gruptaki şiirleri her şeyden önce onun çocukları çok iyi tanıdığını ortaya koymaktadır. İşte şairin bu yönü ile şairlik yönü birleşince biraz önce özelliklerinden söz ettiğimiz ikinci grupta yer alan çocuk şiirleri ortaya çıkıyor ve bu da Zeynel Beksaç'ın çocuk edebiyatının önemli isimleri arasında yer almasını sağlıyor. (Çağın: [http:// www.kalem.biz/yazi.asp? İlsem = yazidetay&id = 1924&db = 3&konusu = ZEYNEL BEKSAÇ'IN ÇOCUK ŞİİRLERİ](http://www.kalem.biz/yazi.asp?ilsem=yazidetay&id=1924&db=3&konusu=ZEYNEL%20BEKSAÇ%27IN%20ÇOCUK%20ŞİİRLERİ) 15.06.2012)

Yazar şiir ve hikâye yazmanın yanı sıra resimle de uğraşır. Evinin ve özellikle de çalışma odasının duvarları kendi yaptığı tablolarla kaplıdır. Yazarın bu ressamlık yönü edebî yapıtlarına da yansımıştır. Aynı zaman da müzikle de uğraşır.

Eserleri:

- *Gurur Duy Sen XX. Yüzyıl* (1980), *Sevginin Rengini Arıyorsanız* (1982), *Düşünce Usa Durmadı Daha* (1984), *Kavak Uyur mu* (1987), *Gökkuşağında Salınan Çocuk* (1997) ve *Çetrefil Sevda* (1990).

4.8.7. Türk Çocuk Hikâyeleri ve Temsilcileri

Kosova’da Türk Çocuk edebiyatında şiirden, sonra en çok gelişen tür *hikâyedir*.

İnsanoğlu var oluşundan bu yana hep bir “hikâye”ye gereksinim duymuştur. Çünkü anlamak ve aktarmak istediği bir şeyleri vardır. İnsanlar, bazen kendi hikâyelerini bazen başkalarının hikâyelerini anlattılar. Olaylar, durumlar, olgular ancak “*anlatarak*” var oldular, ete kemiğe bürünüp gelecek nesillere aktarıldılar. (Tosun, 2005: 213) Bu nesilden nesle aktarma, özellikle halkanın en önemli birleşme noktasında yani “çocuk”ta durup yeniden şekillenmiştir. Hikâyedeki bütünlüğün yanı sıra, parçalar ve semboller de uygun bir şekilde yerleştirilerek çocuklara hitap edecek hikâyeler yazılmıştır.

Ayrı ayrı uygarlıkların bir bileşkesi olan Yugoslavya edebiyatında hikâyenin başlangıcı, aşağı yukarı XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyılın başlarına rastladığı söylenebilir. Gelenek kurucuları arasında Cankar, Koçiç. Domanoviç. Matuval ve Glişic’in adları anılır. Yugoslavya’daki hikâye geleneğinin kurucularıyla ustaları olarak bilinen bu yazarları; geleneği bozmadan, fakat çağdaşlaşmaya yönelik türlü katkılarıyla Andriç, Selimoviç ve Kırleja izlemiştir. Yugoslav edebiyatında hikâye,

birincilerle başlamış; ikincilerle de çağdaş düzeye çıkmıştır. Yugoslavya Türk hikâyesinin birinci kuşağı yani kurucuları arasında ise Mustafa Karahasan, Şükrü Ramo ve Necati Zekeriya gibi isimler yer almıştır. (Selim, 1978: 16)

Kosova'daki Türk çocuk hikâyesinin kurucusu olarak adlandırabileceğimiz yazar ise Süreyya Yusuf'tur. Süreyya Yusuf, Üsküp doğumlu olmasına rağmen, Kosova'daki Türk edebiyatının kurucu görevini üstlenmiştir. Süreyya Yusuf aynı zamanda dilcidir, bu alanda birçok çalışmaya imza atmıştır.

Nusret Dişo Ülkü (1938), Türkiye'deki edebî gelişmelerden bir hayli yararlanarak kendini geliştirmiş, hikâye ve şiir türlerinde birçok eser kaleme almıştır. Bu alanda başarılı diğer bir isim de Enver Baki'dir (1943). Kendi çocuklarının ve torunlarının hayatından esinlenerek, şiir ve hikâyeler yazmıştır. Çocuk hikâyeleri alanın en çok eser üreten yazarlardandır. Hasan Mercan (1944), Şecaettin Koka (1945), Ahmet İğciler (1945), İskender Muzbeğ (1947), aynı zamanda *Sel* isimli romanı da olan Reşit Hanadan (1955), hikâyelerinde mizaha yatkınlığıyla dikkat çeken Agim Rıfat Yeşeren, Sabit Yusuf ve Bayram Ragovalı gibi yazarlarda hikâye alanında önemli eserler vermişlerdir.

1970'li yılların hikâyecileri olan Avni Abdullah, Suat Engüllü, Şecaettin Koka, Ahmet S. İğciler, Reşit Hanadan ele aldıkları konu, hikâyelerindeki biçim dil ve anlatım bakımından Yugoslavya Türk edebiyatına yenilikler getirmişlerdir. Bu yazarlar kendilerini hikâyede daha özgür, daha rahat hissederek, yeniye ve daha iyiye varabilmek için daima bir araştırma çabası içinde bulunmuşlardır. Son yıllarda yazarlar edebî dile daha çok önem verdikleri için, hikâye türünde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazmaya başlayanlara daha başarılı olmuşlardır. Bunun de nedeni ilk edebî ürünlerini veren yazarların öğrenimlerini başka dillerde görmeleri ve edebî dili olarak Türkçeyi ancak 1945 yıllarından sonra kullanmaya başlamalarıdır. 1960'lerden sonra yazmaya başlayan yazarların çoğu da ilk ve orta öğrenimlerini Türkçe görmüş ve

Türkiye’deki dil ve edebiyat çalışmalarıyla yakından ilgilenme imkânına sahip olmuşlardır. (Kaya, 1990: 12)

Şiirin dışında çocuklar için sadece hikâye yazmış ve bunları kitaplaştırmış yazarlar da bu edebiyat içinde önemli bir yer tutarlar. Hüseyin Süleyman’ın (1901-1963) *Çocukları* (1964), Mustafa Karahasan’ın (1920-) *Küçük Erler*’i (1951) *Kalbin Yaşları* (1957), *Yedi Başlı Dev*’i (1973) ve *Arkadaşlar*’ı (1965), Recep Murat’ın (1934-) *Üç Palto*’su (1974), *Küçük Adam*’ı (baskıda), Enver Baki’nin (1943-) *Anahtarlar*’ı (1968), *Beş Kardeşler*’i (1979), Avni Abdullah’ın (1948-) *Ana Yüreği* (1978) ve Alaattin Tahir’ in (1949 -) *Benekli Kuş*’u (baskıda), bunlar arasındadır. (İsen-İsen, 1983: 14-15)

Hikâyenin yanı sıra 1970 yılında İskender Muzbeg’in, “*Yanan Sevgililer*” isimli kısa roman denemesi de *Tan* gazetesinde tefrika edilmiştir.

4.8.7.1. Mustafa Karahasan

1920 yılında Üsküp’te doğmuştur. Lise öğrenimini doğduğu kentte tamamlar ve genç yaşta devrime katılır. Çeşitli konularda yazılar yazmıştır. Başlıca hikâye kitapları: *Küçük Erler* (1957), *Arkadaşlar* (1965), *Yedi Başlı Dev* (1973). (Selim, 1978: 291)

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hikâye yazma denemelerinde bulunan ilk yazarlar arasında yer alır. Fahri Kaya, Mustafa Karahasan’ın hikâyeciliği hakkında şu bilgileri verir:

Bu yazarımızın anlattığına göre o İkinci Dünya Savaşı arifesinde daha hikâye yazmaya başlamış. Gene onun belirttiğine göre bu hikâyelerini o dönemde Üsküp’te ileri gelen Türk, Arnavut ve Boşnak gençlerinin, daha doğrusu aydınlarının topluluğu sayılan Yardım Cemiyeti’nin *Duvar Gazetelerinde* yayınlamış. İlk yıllarda *Birlik* gazetesinin sayfalarında hikâye sadece bayram sayılarında yayınlanırdı dersek hiç de yanlış olmazdı. Böylece Mustafa Karahasan’ın hikâye olarak nitelendirebileceğimiz “**Hapishanede Bir**

Gece” adlı ilk düzyazısına 1946 yılının ilk yarısında *Birlik* gazetesinde rastlamaktayız. (Kaya, 1990: 9)

Mustafa Karahasan’ın 1950 yılında yayımlanan, çocuk hikâyelerinden oluşan, *Küçük Erler* adlı eserini, ilk hikâye kitabı olarak değerlendirebiliriz. Yazarın hikâyeleri, *Sesler* dergisinde de yayımlanmıştır. Mustafa Karahasan’ın, *Hapishanede Bir Gece* dışında, *Kalbin Yaşları* (1955), *Arkadaşlar* (1965), *Yedi Başlı Dev* (1973) ve *Vataşanka* adlı hikâye kitapları da vardır.

Hikâyelerin yanı sıra tiyatro oyunları da kaleme almıştır. *Şaban Hoca* adlı üç perdelik oyunu, *Makedonya Genç Türk Yazarlarının Eserleri* adlı kitapta, diğer yazarların eserleriyle birlikte basılmıştır.

Mustafa Karahasan’ın öyküleri, tüm dağınıklığına ve zaman zaman konularda basite indirgenmelere karşın, gerek ayrıntı ve gerekse tipler açısından önemli diyebileceğimiz adımlara sahne olmuştur. Gerek *Arkadaşlar* gerekse *Yedi Başlı Dev*’de bu durumu görmek mümkündür. Adnanların evine ilk telefonun gelmesi, gramofon ve yalnızca iki plağın sürekli çalınması, Adnan’ın bisiklete binmeyi öğrenmesi, Adnan’ın babasından diğer insanların başka başka dillerle konuştukları gerçeğini ilk öğrenişi, yer sofrasından masaya geçişleri ve eski sofrâ âdetlerini dışlamaları *Arkadaşlar*’ın önemli sayabileceğimiz ve çocuk yaşamında önemli değişiklik yapabildiğine işaret edilen ayrıntılardır. Fakat, çocukların yaşamında en büyük değişiklik yapan olgu, inanç olgusudur ki, Mustafa Karahasan’ın çocukların yaşamından eskiden yeniye doğru Sosyalist Gerçekçilik adına kazandırdığı önemli bir başarıdır. Fehmi, mahalle çocuklarına oldukça ters düşünceleri savunan biridir. Vampirlere, cinlere, perilere inanır, onlara ait bir yığın ayrıntılı öyküler anlatarak korkutur çocukları. Adnan, Tanrı, şeytan, peri, vampir konusunda bir yığın sorular sorar ailesine, Cevat Efendi, her şeyin uydurma olduğunu söyleyince Adnan beyninden vurulmuşa döner. Sonunda da Fehmi’yi mahalleden kovarlar. (S. 51) Adnan’ın dayısının içkiden ölüşü, çocuk dünyasında içkinin zararını somutlaştırmak bakımından oldukça dikkat çekicidir. (S. 56) Mahalle mektebi olgusu da oldukça dikkat çekici: Adnan, Adil’in falakada çektiği

işkenceyi gördükten sonra Arap Hoca'yı bir daha görmek istememesi, çocuk eğitimi konusunda başarılı bir örnektir. (S. 60) Sünnet olayı da oldukça ilginç; çocuk sünnet olmuştur, ama ne sevinçlidir ne de üzgün. Ancak, büyüklerin arzularını yerine getirmiştir o kadar. (S. 66) (Kaya, 1986: 39-40)

4.8.7.2. Süreyya Yusuf

Süreyya Yusuf Köprülü'de doğmuştur. İlkokulunu doğduğu kentte tamamladıktan sonra ailesinin Üsküp'e yerleşmesiyle öğrenimine orada devam eder ve Büyük Medrese'den mezun olur. 1939 yılında SKOJ'a (Yugoslavya Komünist Gençlik Birliği) katılır. Yardım Cemiyeti dâhilinde faaliyet gösteren edebiyat kolunun etkin üyelerinden biri olmuştur. Politik faaliyetleri yüzünden tutuklanıp hapse atılan Süreyya Yusuf, 1940-44 yılları arasında Yugoslavya Halk Kurtuluş Savaşı'na katılır. (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-18003/h/sureyyayusuf.pdf>, 14.06.12)

Süreyya Yusuf, Yugoslavya'daki ikinci dönem yazarları için bir önder niteliğindedir. Mürteza Büşra ile yaptığımız röportajda Kosova'daki Türk edebiyatının, günümüzde toparlanması için Süreyya Yusuf gibi bir öndere ihtiyaç duyduğunu belirtti. Çünkü Süreyya Yusuf, başta eğitim¹¹ olmak üzere birçok alanda çalışmış, aynı zamanda radyo programları da (Priştine radyosunda çocuk programları) hazırlamıştır. Dil ve edebiyat alanında ise, dil yazıları ve yaptığı derlemelerle tanınır. Aynı zamanda birçok gazete ve dergide yayınlanmış hikâye ve dramları da vardır. Fakat hikâyeleri ancak ölümünden sonra tam anlamıyla eksiksiz bir şekilde kitap haline getirilebilmiştir. Çünkü hayattayken yayınladığı hikâye kitabını baskı hataları yüzünden yayından kaldırmak durumunda kalmıştır.

¹¹ Belli bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Priştine'de bulunan Meto Bayraktar İlkokulu'na müdür olarak atanır, daha sonra Üsküp'te bulunan ve birçok eğitiminin yetiştiği Nikola Karev Öğretmen Okulu'nda Türk Dili ve Edebiyatı dersini vermiştir. 1963 yılında ise Prizren Yüksek Pedagoji Okulu'nda Türk Dili ve Edebiyatı dersine girer, 1973'te de Priştine Üniversitesi bünyesinde açılan Şarkiyat Bölümü'nde öğretim görevlisi olur. Yıllarca burada Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kurulması için çaba sarf etmiştir.

Süreyya Yusuf'un, Yugoslavya'daki Türkçe basın hayatının oluşmasında çok fazla emeği geçmiştir. *Sesler* (Üsküp) ve *Çevren* (Pristine) dergilerinin basılmasını sağlamıştır. Her iki derginin de Yugoslavya Türk edebiyatının gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Süreyya Yusuf özellikle dil çalışmalarına yönelmesinden dolayı, hikâye örnekleri ve basılmış kitapları azdır. Hikâyelerini yazarken başta Sait Faik olmak üzere birçok yazardan etkilenmiştir. Bu etkilenmede sık sık Türkiye'ye gidip buradaki yazarlarla sıkı ilişkiler kurmasının etkisi büyüktür. Yine Makedonya'da her yıl düzenlenen Struga Şiir Akşamları önemli şahsiyetleri bir araya getirerek, farklı ülkelerden farklı yazarların birbirini tanınmasına ve köprü kurmasına yardımcı olmuştur.

Tek hikâye kitabı olan *Öyküler*'i, Ethem Baymak *Süreyya Yusuf* adlı eserinde şu şekilde değerlendirir:

Çok öyküler yazdı. Dergi ve gazetelerimizde yayımladı. Tüm bunları toplayıp 1974'te *Tan* yayınlarınca, *Ali Ağa* kitabını çıkarttı. Gene, öyküye saygısı olduğundan kitabın sonunda şöyle bir açıklamayla okurun önüne çıkarıyor: **“Öykücüler bir ortamın yaşamındaki kimi olayları saptayıp değerlendirmekle, gerçekten yaşamı benginleştirmiş oluyorlar. Bu yüzdendir kendilerine karşı duyduğumuz hayranlık.**

Bu hayranlık bizi de bazen öykü yazmaya iteledi. Ara sıra yazdığımız da oldu. Fakat hiçbir zaman istediğimiz gibi yazamadık, çünkü öykü yazmak gelişigüzel bir eylem değildir; belki tüm uğraşlardan çok kişinin bütünüyle kendisine adanmasını gerektirir. Biz bunu yapamadık nedense, bilinçlisiyiz bunun. Bu yüzden de bu öykü kitabımızın basılıp yayınlanması kıvançtan çok tedirginlik yaratmaktadır içimizde.

Fakat şimdiki durumda, bir yandan düz yazıya duyulan gereksinmemizi bildiğimizden, öte yandan da, değerli yapıtlar beklediğimiz genç yazarlarımız bir isteklendirme etkeni olacağına inandığımızdan, bu öykü kitabının yayımlanmasından çekinmedik.” (Baymak, 1987: 24-25)

Süreyya Yusuf, tüm tedirginliğine rağmen öykülerini yayınlarak, bir nebze de olsa Kosova ve Makedonya'daki Türk edebiyatına katkıda bulunmuştur.

Yazar çocuk öykülerinde değişik bir anlatıma başvurmuştur Renkli imgelerle doğayı resimlerken, çocuk felsefesi mantığına yakın olmak için, elinden geleni yapmıştır. İnce ince çağrışımlara ve duyarlıklara kapılarını açmıştır. Tatlı bir tebessümle güzel ve akıcı Türkçesini, kısa kesin tümcelerle çocuklar arasında diyaloglar kurmuştur. Örneğin, “Yılbaşı Sevinci” öyküsünde bu tür anlatım çok başarılı bir şekilde kullanılmıştır:

-Abla bak bak Kardede gelmiş... Bizi öpmüş... Neler başucumuza bırakmış!” Görüldüğü gibi diyalogda bir müzik var: **gelmiş... öpmüş... bırakmış.** Ne kadar küçüklerimize yakın ve yatkın bir anlatım. Pırlanta gibi bir ses. Bir Türkçe. (Baymak, 1987: 26)

4.8.7.2.2. Dil Çalışmaları

Süreyya Yusuf’un en ağır basan yönlerinden biri de eğitimci tarafıdır, özellikle Türkçenin doğru kullanılması ve öğretimi konusunda hassas davranmıştır.

Gelen kuşaklarda, dile özen duygusu ile ana dilin bilincini kökleştirmek, dile karşı sevgi ve saygıyı geliştirmek, dil devriminin, yeni gelişme yolunun gerekliliğini somut örneklerle göstermek de Süreyya Yusuf’un ana amacı olmuştur. Bozuk Türkçecilerle devamlı mücadele etmiş ve onlara doğru öğretmeye çalışmıştır. Bunun örneğinin Priştine Radyosunda olagele çatışması, örneklese gerek. ,”Osmanlıcayla kaygılarımızı anlatamayız, dilimiz Türkçedir, Türkçe düşünmek yazmalıyız!” ilkesini benimsemiş ve uygulamaya çalışmıştır. (Baymak, 1987: 21)

Süreyya Yusuf, Yugoslavya’da Türkçenin doğru yazılıp konuşulması için birçok çalışma yapmış, makale ve inceleme yayınlamıştır. Bu çalışmalarına kaynaklık etmesi açısından TDK’deki gelişmeleri düzenli olarak takip eder. Gazete ve dergilerde yazıları çıkan ya da kitapları yayınlanan yazarları uyararak yazım ve gramer hatalarını düzeltir. Çünkü Sırpça ve Arnavutçadaki cümle yapılarının izleri Türk yazarların eserlerinde de görülmektedir. Süreyya Yusuf da bu yanlışlıkları düzeltmek ve gelecek kuşaklara Türkçeyi sevdirmek için birçok çalışmaya imza atmıştır:

Dilimiz ve Biz (Sesler, 1972, Üsküp), *Dil Çalışmaları* (Tan, 1984, Priştine), *Dilimiz* (V. Sınıf; Prosveto Delo, 1968, Üsküp)”

4.8.7.2.3. Eleştiri-Deneme-İncelemeleri.

Süreyya Yusuf devrim, Nazım Hikmet ve dil gibi birçok alanda deneme ve eleştiri yazmıştır. Bu deneme ve eleştirileriyle Kosova’daki Türk yazarlara yol göstermenin yanı sıra, edebiyatın gelişimi hakkında da bilgiler vermiştir. Bazı deneme ve eleştirileri şunlardır: “Devrim ve Özlem Ozan Nazım Hikmet”, “Nazım Hikmet’te Dil Duygusu”, “Tevfik Fikret’in Diline Bir Bakış”, “Orhan Kemal’le İlk Görüşmem (Anı)”, “En Büyük Türk Kadın Yazarı” (Halide Edip ve eserleri hakkında kısaca bilgi vermektedir.), “Naim – İnsan, Naim – Öğretmen, Bir de Naim – Ozan” (Naim Şaban’ı tanıtarak, kısacık da olsa edebî hayatına değinir.), Enver Baki: “Mutlu Baba”, İskender Muzbeğ: “Sevil” deneme ve eleştirilerinin bir kısmıdır.

4.8.7.2.4. Mektuplar

Ethem Baymak, Altay Suroy’un yaşamını, sanatını ve eserlerinin incelediği kitabında, yazarın sanat dünyasındaki önemli kişilerle mektuplaşmalarına da yer verir. Bu kişiler arasında, Yaşar Nabi¹², Mahmut Makal, Orhan Kemal, Rıza Mollov, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Nevzat Üstün, Aziz Nesin, Ömer Faruk Toprak ve Necati Zekeriya yer alır.

Yaşar Nabi mektuplarında, Süreyya Yusuf’tan İvo Andriç’in eserlerinin çevirisi konusunda yardım isteyerek, Yugoslavya edebiyatından daha çok çeviri yapılmasını rica eder. Fakat Süreyya Yusuf bu teklife pek sıcak bakmaz ve “*şimdiye dek yapmadım demekle yetineceğim*” der. Aynı zamanda bu mektuplaşmadan neredeyse her ay Süreyya Yusuf’a Varlık dergisinin ulaştırıldığını öğreniyoruz.

¹² Yaşar Nabi Nayır’ın kendisi de 1908 Üsküp doğumludur. Öğreniminin bir kısmını burada yapar, 1924 yılında ise Türkiye’ye göç ederek ailesiyle birlikte İstanbul’a yerleşir. Yaşar Nabi 1933 yılından 1981 yılına kadar Varlık dergisinin yayınıyla bizzat ilgilenmiştir.

Süreyya Yusuf'un, Yaşar Nabi'ye yazdığı mektupların bir tanesinde şöyle bir ifade yer alır; *“Sizin bir gezi yazınızdan hatırlayabildiğim kadar, koca Londra’da bilmem kaçınıcı günü kendinizi yalnız duymuş, bir an önce İstanbulunuza dönmeyi dilemiştiniz. Bu duyguyu en iyi ve en derin olarak, nereye döneceklerini bilmeyenler anlar.”* (Baymak, 1987: 136) Yazar edebi yazışmalarının dışında, ne kadar sıkıntı çektiklerini ve Balkan insanın *“hiçbir yere ait olamama”* durumunu kısa ve etkileyici iki cümleyle açıklar.

4.8.7.2.5. Eserleri:

- **Hikâye:** *Ali Ağa* (1974) / *Öyküler* (1982)
- **Tiyatro:** *Ömrümün Tek Rüyası*¹³, *Düş ve Gerçek*¹⁴.
- **Antoloji:** *Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisi* (1976).
- **Dil Çalışmaları:** “Dilimiz ve Biz” (Sesler, 1972, Üsküp), “Dil Çalışmaları” (Tan, 1984, Priştine), “Dilimiz” (V. Sınıf; Prosveto Delo, 1968, Üsküp).
- **Derleme Çalışmaları:** Yazarın derleme faaliyetleri iki kolda yürütülmüştür, biri dil biri de halk edebiyatı alanında. Dil alanında, Türkçenin ağız özelliklerini saptamak için derlemeler yapmıştır. Halk bilimi alanında ise mani, masal, türkü, bilmece ve tekerlemeleri bir araya toplayarak ve unutulmalarını engellemeye çalışmıştır

¹³ Yazarın ilk oyunu *Örüm’ün Tek Rüyası*’nın özellikleri:

Konu: Eski yeni çatışması ve aşk.

Kişiler: Gerici görüşü temsil eden; Ali Ağa, ilerici görüşü temsile eden; Ayla.

Süre: 4 perdelik bir oyundur.

¹⁴ „Düş ve Gerçek”teki özellikler:

Konu: bir aşk serüveni.

Zaman: Savaş sonrası bir Türk ailenin çalkantısı.

Öz: Geleceğimizle hesaplaşmak. (Bayman, 1987: 33-34)

Süre: 1 perdelik bir oyun.

4.8.7.3. Fahri Kaya

Ömür boyu bu topraklarda yaşayan Türk halkını doğrudan ilgilendiren eğitim ve kültür alanlarında hizmet veren Fahri Kaya, Koçana'nın Yakınova köyünde, Üsküp'ün "Tefeyyüz" ilkokulunda, "Nikola Karev" öğretmen okulunda, Kiril ve Metodiy Üniversitesi dahilindeki "Aziz Kliment Ohridski" Pedagoji Fakültesinde, Türk edebiyatı derslerini vermiştir. Üsküp Radyosu'nun Türkçe yayınları, *Birlik* gazetesi ve dâhilindeki *Sevinç* ve *Tomurcuk* çocuk dergileri ile *Sesler* sanat dergisinde gazeteci olarak çalışmıştır. (Hoçi, 2006: 121)

Fahri Kaya çocuk şiirleri ve hikâyelerinin yanı sıra, hem çeviriler yapmış hem de antolojiler hazırlamıştır. Yazarın 1952 yılında yayımlanan *İlk Adımlar* adlı şiir kitabı, Makedonya'da yayınlanmış ilk Türkçe çocuk şiirleri kitabı olmasından dolayı, Türk çocuk edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

4.8.7.3.1 Eserleri:

- **Çocuk Şiiri Kitapları:** *Yürü Aydınlığa* (1951), *İlk Adımlar* (1952, Üsküp), *Köyden Sesler* (1958, Üsküp), *Hoşça Kalın* (1965, Üsküp), *Çocuk Rüyaları* (1991, Üsküp).
- **Hikâye Kitapları:** *Güle Güle* (1978, Üsküp), *Küçük Hanım* (1997, Üsküp), *İkindi Güneşi* (1998, Üsküp).
- **Deneme Kitapları:** *Seçme Yazılar* (1994, Üsküp).
- **Antolojiler ve Derlemeler:** *Çağdaş Türk Şiir Antolojisi* (1985, Üsküp), *Çağdaş Boşnak Edebiyatı Antolojisi* (1992, İstanbul), *Çağdaş Makedon Şiirleri Antolojisi* (1993, Ankara), *Eski Yugoslavya'da Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi* (1992, İstanbul), *Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi* (1994, Üsküp), *Gökkuşağı, Yugoslavya Türk Yazarlarının Çocuklar için Yazılan Hikâyeleri* (1985, Üsküp), *Nazım Hikmet'ten Şiirler* (1983, Üsküp), *Türk Masalları* (1966, Üsküp), *Makedonya Yazarlarından Seçme Çocuk Hikâyeleri* (1996, Üsküp).

- **Okul Kitapları:** *Okuma Kitabı V. Sınıf* (1998, Üsküp), *Okuma Kitabı VI. Sınıf* (1998, Üsküp), *Türkçe Alıştırma Defteri V. Sınıf* (1993, Üsküp), *Türkçe Alıştırma Defteri VI. Sınıf* (1993, Üsküp), *Edebiyat Lise IV* (1985, Üsküp), *Edebiyata Pencere VIII. Sınıf Lektür Kitabı* (1967, Üsküp) ve *Alfabe ABC* (1986, Belgrad).

4.8.7.4. Ahmet S. İğciler

Ahmet S. İğciler, 1945 Prizren doğumludur. Priştine Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olmuştur. Türk edebiyatıyla ilgilenen Ahmet S. İğciler, *Prizren Öğretmenler Derneği*, *Türk Tiyatrocuları, Derneği*, *Yugoslavya Türk Yazarlar Derneği* ve *Prizren Türk Demokratik Birliği* üyesidir. İnsanları, çocukları seven ve Prizren'i seven yazar, eserlerinde bunlara yer verir. Ama onun başarılı olduğu alan öyküdür. *Erdoğan'ın Yaşantıları* (1982), *Yüreksiz adam* (1984), *Ağlayan Bebek* (1989), *Keskingöz Öğretmen* (1991) ve *Güzel Kentim* (1994) eserlerinden bazılarıdır.

4.8.8. Yugoslavya ve Kosova Türk Çocuk Edebiyatındaki Hikâye ve Şiirlerde Konu ve İletileri

Kosova'daki Türk edebiyatı ürünlerine göz attığımızı iyimserlik havası, her şeyin iyi olacağı, geleceğe yönelik ümitler dikkat çekmektedir. Yalnızca savaş konulu şiir ve hikâyelerin bazılarında hüznün, üzüntü gibi kötümser duygulara rastlarız. Türkiye'deki çocuk edebiyatında olduğu gibi duygusallık ve acı çok fazla işlenmemiştir. Barış, birlik beraberlik, özgürlük gibi iyimser konular işlenmiştir. Bu biraz da devlet politikasından kaynaklanır, sosyalizm geldi her şey düzeldi iletisi verilmeye çalışılmıştır. Bu akım uzun süre devam eder ta ki Yugoslavya Federasyonu dağılana kadar.

Yugoslavya ve dolayısıyla Kosova Türk hikâyelerinde, yazarların özgeçmişleriyle ilgili birçok olay, konu olarak işlenmiştir. Çocukluk yıllarını, gençlik dönemlerini, ailelerini, arkadaşlarını, mahalle ve şehirlerini, hikâyelerinde birçok

yönden yer vermişlerdir. Hatta özgeçmişine dokunmayan ve bunu hikâyelerine konu olarak işlemeyen yazar neredeyse yoktur. Bu durum olarak ikinci kuşak diye adlandırılan yazarların hikâyelerinde göze çarpar. Örneğin, Prizrenli yazarlar çocukluk yıllarında kendilerini etkileyen *Körağa* sokağını hikâyelerinde anlatmadan kalamaz. Ama, yazarların sadece özgeçmişlerinden esinlenip yazdıklarını da ileri sürmek doğru olmaz. Edebiyatta, hikâyelerde hiç bir dönemde bitmeyen ve tükenmeyen bir konu olarak sevgi, çalışkan ve dürüst insanlar işlenmiştir. Bunların dışında hikâyelerde Yörükler, Doğu Makedonya ile Kosova köylüleri, el zanaatları ya da küçük ticaretle uğraşanlar, boş inançlı kişiler, halalar, teyzeler, ağalar, beyler ve daha birçok konu yer alır. (Kaya, 1990: 13) Özellikle Enver Baki, Hasan Mercan, Necati Zekeriya gibi yazarlar kendi yaşamlarından ve çevrelerinden oldukça fazla etkilenmişlerdir.

İyilik ve kötülük, çalışmanın yararları, düş kurmanın güzelliği gibi konular çocuk edebiyatında sık sık işlenir. Kosova Türk çocuk edebiyatında bu konular halen güncelliğini korumaktadır. Savaş, barış, partizan, Tito, hayvanlarla dostluk gibi konular da Kosova Türk hikâyesinde çok fazla işlenmiştir. Birinci dönem olarak adlandırdığımız 1945’ sonrası ve ikinci dönemi de içine alan süreçten 1990’lara kadar, Türk edebiyatında çok işlenen konular; Tito sevgisi, pionerlik, kardeşlik ve beraberlik içinde yaşama ve iyi bir partizan olmaktır.

4.8.8.1. İyilik ve Kötülük

Hasan Mercan’ın “Yunus” adlı hikâyesinde, şekerci Yunus, çocuklar ve mahalleli arasında geçen bir olay anlatılır. Çocuklar Yunus’u onları mutlu eden kişi olarak görürken, mahalleli Yunus’u çocukları boyalı şekerlileriyle kandıran paralarını elinden alan bir düzenbaz olarak görür ve onu mahalleden kovmaya karar verirler. Oysa Yunus, mahallelinin düşündüğü gibi biri değildir, parası olmayan uzaktan masum masum bakan çocuklara bile şeker vermektedir.

“Şeker satarım
boyalı şeker;

kimine üçer,
kimine beşer!

diye bildik bileli, beyit vari şarkısını dört mevsim, sabah sabah yansıtıp durunca, tümümüz sokağa dökülür, yaşlılarımızın yasaklamalarına karşın, bildiğimizce sevgilerimizi açığa vururduk. Bu devinim; elindeki parasıyla adamdan şeker satın alabilen çocuklarda salt değil, parasız olan, uzaktan yalanmak, imrenmek, adamın gönlünden kopup kopmayacağını beklemek zorunda olanlarda da görülüyordu. Bundan olacak yaşlılarımız sık sık yenilerlerdi sözlerini:

»Biz onlara mangal tahtası,
onlar bize düğün haftası...«” (Mercan, 1978: 166)

Yunus her sokağa gelişinde çocukları mutlu eder onların kendilerine olan güvenini güçlendir, yardımlaşmayı ve dostluğu öğretirdi. Oysa mahalledeki büyükler Yunus’u hor görmüşler ve yok yere İsmail’in şekerlerinden zehirlendiğini iddia edip mahalleden kovmuşlardı. Daha sonra ise İsmail’in fasulyeden zehirlendiği ortaya çıkmıştı. Yunus iyilik yaptığı halde kötülük bulmuştu.

Bu hikâyenin çocuklara verdiği ileti, insanları yargılamadan önce iyi düşünmek gerektiği ve iyilik yapan kişiye hiçbir zaman kötülükle karşılık vermemek gerektiğidir.

4.8.8.2. Çalışmanın Yararları

Altay Suroy, *Köprü* adlı şiir kitabında yer alan “Boş Oturma” şiirinde, çalışmanın yararlarından bahseder. Bu çalışma hem fiziksel hem de zihinsel anlamdadır.

Örnek:

Boş Oturma

Hadi çocuk boş oturma,
Kafanda olur olmaz,
Aklına sığmaz şeyleri kurma.
Gözlerini dik kitaba
Bugün küçüksün ama
Yarın olacaksın baba.
Nice görevler, emekler

Yarın seni çeşit çeşit
 Uzmanlıklar bekler.
 Büyük fabrikalar,
 Gökdelenler, evler her yerde
 Öğrenimsiz kişiler
 Azalıyor biner biner.” (Suroy, 1983: 8)

Şiirde aynı zamanda iyi ve kötü arasındaki fark da vurgulanır. Boş boş oturmak kötü bir davranışken, kitap okumak iyi bir davranıştır. Zaten çalışkan olmak ile iyi olmak arasında ince de olsa bir bağ vardır. Bu tür öğüt veren çocuk şiirlerine, çocuk edebiyatında çok sık rastlarız.

4.8.8.3. Paylaşmanın Önemi

Reşit Handan’ın “Kitap” adlı öyküsünde paylaşmanın önemi vurgulanarak, iyi ve kötü davranışlara da örnek gösterilir. Burcu’nun yeni bir hikâye kitabı vardır, Burak bu kitabı okumayı çok istemektedir fakat bu dileğini bir türlü Burcu’ya iletemez. Çünkü Burcu herkese yeni kitabını övünerek gösterir ve kibirli davranışlar sergiler. En sonunda Burak kitabı ister fakat Burcu bu ricaya cevap verme gereği bile duymaz. Burcu’nun bu tavrı üzerine Burak ona bir oyun oynamak ister ve “*1 Nisan şakası*” diyerek arkadaşının elinden kitabı alır ve geri vermeyeceğini söyler. Tabii hikâyenin sonunda Burak kitabı geri verir ve bu olaydan sonra Burcu yaptığıının farkına vararak arkadaşlarıyla kitaplarını paylaşır.

4.8.8.4. Savaş

Kuş çocuk dergisinin ve *Tan* gazetesi bünyesinde yayımlana *Boncuk* çocuk ekinin muhakkak her sayılarında savaş, özgürlük ve partizanlarla ilgili hikâye ya da şiir yer almaktadır.

Boncuk’un 1982’deki sayısında, “Bombacılar” ve “Özgürlük” adında iki kısa hikâye yer almaktadır. Çocuk ekinde bu hikâyelere yer verilmesi, ulaşılmak istenilen amacı açıkça ortaya koymaktadır.

Örnek 1

Necati Zekeriya'nın, *Eski Sokağın Çocukları* adlı hikâye kitabı, savaş-çocuk-acı-yıkıcı etkiler arasındaki bağı anlatan önemli bir eserdir.

Örnek 2:

Recep Murat'ın öykülerinde de savaş-çocuk bağlamı önemli bir yere sahiptir uyuşturucu bir etki taşır savaş ve insanı değerlerin unutulmasını sağlar.

Savaş, çocukları bile etkilemiş, onların bile dostluğunu ortadan kaldırmıştır. “Arkadaşlar” (S. 12) öyküsünde, para karşılığında maç yapan çocukların bütün amacı ortaya konan parayı kazanmaktır. Arkadaşlarından birinin kolu kırılmıştı; ama, kimsenin umurunda bile değildir. Yazar, “Özgürlüğe Kavuşma” (S. 42) adlı öyküde, öykü kahramanına” ... Savaş bütünüyle bitecek, ne güzel. Dört yıldan sonra ilk defa bu gece ölümü düşünmeden yatacağız, yarın yeni gün, yeni hayat başlıyor demek!...” diye hayal kurdururken, savaşı bütün dehşetiyle üstünde hissetmiş insanların psikolojik yapılarını çok başarılı veriyor. Yazar, savaşın, çocukların yaşamlarını nasıl altüst ettiğini, nasıl onların korkulu rüyaları olduğunu da, kendi yaşam kesitinden sunduğu canlı sahnelerle verir “...Çok geceler soyunmadan yataydık. Ayakkabılarımızı da çabuk alınabilir bir yere bırakırdık. Uçaklar geldi mi ışıklar sönderilirdi (söndürülürdü) çünkü. Uykuda uyanıp ölümden kaçmak çocuklar için ne güçtü. Hiç unutmam, yağmurlu ve soğuk bir sonbahar gecesi, sıcak yataktan kalkıp yan geceden sonra Gazibaba mezarlığına kaçmıştık. Sabaha kadar tir tir türemiştim benden küçük olan kardeşimle...” (S. 52) (Kaya, 1986: 96-97)

Örnek 3:

Yugoslav Türk şiirinde bir simge haline gelen kuş, Altay Suroy'un “Tek Kanatlı Kuş” şiirinde de savaşın acı tarafını vurgulamak için kullanılmıştır:

“TEK KANATLI KUŞ

Göklerin değilsin artık

Yeryüzünü sevmeyen kuş
Dün kanadını uçurdu kurşun
Bugün can verebilirsin
Sular ağulu
Hava kirli
Her gün bir parça
 çoğalıyor kanımızda ağı
Ayak kopuyor
Böbrek kopuyor
Her gün biraz fazla
Çoğalıyor sırasız ölümler
Ne olur
Tek kanatla olsa bile
Uç uç
Ta göklerin derinine
Kuş.”

Ölümlerin her gün daha fazla çoğalması, hava kirli olmasına rağmen kuşun, tekrardan uçuşması, yok olan umutların geri gelmesini sağlayacaktır, her ne kadar tek kanadı kurşunlar tarafından vurulsa da. Çocuklara savaşın acı tarafı anlatılırken umudun yok edilmemesi gerekir. Şair de bu gerekliliği uymuştur. Çünkü aşırı olumsuz ileti içeren şiir ve hikâyeler çocuk psikolojisini olumsuz yönde etkileyebilir.

Fahri Mermer’in “Silah” adlı şiiri, büyüklere barış çağrısı yapar.

Örnek 4:

“SİLÂH

Silahların tek gözü var
O da yalnız ölümü görür
Ey eli silah tutanlar
Herkesin gibi
Yüreği olanlar
Kulak verin yüreğinize
Küt küt atıyor mu
Tıpkı bir çocuğunki gibi
Sıcak sıcak
Onları ağlatmayın
Öksüz kalmasınlar
Büyükler, dur deyin
Ölüm gözlü silahlara” (İsen-İsen-Kireççi, 2001: 169)

Fahri Mermer şiirde büyüklere çağrı yaparak savaşın durdurulmasını ister. Bu çağrı savaş görmüş bir nesil için büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü çocuklara her zaman her şeyin iyi olacağı öğretilmeye çalışılmıştır. Olumsuz bir deneyim yaşayan nesle umut vaat etmek oldukça önemli bir görevdir. Kosovalı Türk yazarlar da gerek hikâyelerinde gerek de şiirlerinde bu görevi yerine getirmeye çalışmışlardır.

4.8.8.4.1. Savaş, Partizan ve Tito

Savaş en soğuk yüzünü çocuklara göstermiştir. Eğitim haklarının ellerinden alınmasının yanı sıra ailelerinden uzaklaştırılmışlar ve aç kalmışlardır. Yugoslavyalı Türk yazarların sadece bir kaçı savaşın bu acı yüzünden ve çocukların dünyasına yaptığı etkiden bahseder.

Recep Murat'ın *Üç Palto*'sunda (1974, Üsküp) yer alan aynı adlı hikâyede, savaş yüzünden babası askere alınan ve açlık çeken kardeşlerin, paltolarını satmaları sonucunda yaşadıkları üzüntü konu olarak işlenir.

Tito sevgisi, çocuklara şiirlerde ve öykülerde aşılarmaya çalışılmış, yazarlar da bu yönde şiir yazmaları için teşvik edilmiştir. *Tan* gazetesinin, *Boncuk* çocuk ekinde, Tito'ya hitaben yazılmış “Tito” başlıklı şiir oldukça dikkat çekicidir:

“TİTO

Benim için Tito barıştır
bir kuş gibi yayılır
her ülkeye
Benim için Tito güneştir
anne gibi ısıtır
tüm çocukları
Benim için Tito sevinçtir
biz onunla büyür
onunla yaşarız.” (Karabaş, 1982: 2)

Tito bu şiirde barışı getiren bir “*kuş*” olarak tasavvur edilir. Kosova Türk edebiyatında önemli bir sembol olan kuş ile Tito arasında bir ilişki kurulması oldukça ilginçtir. Çocukların şiiri daha iyi özümsemesi için bu bağın kurulması muhtemeldir.

Yine “*güneş*” de Tito ve partizanla ilgili şiirler ve hikâyelerde çok fazla kullanılan sembollerden biridir. Güneş gibi doğarak, tüm kötülükleri yok etmiş ve barışı geri getirmiştir.

Nusret Dişo Ülkü’nün *Tito Koçaklaması* adındaki şiir kitabını güdümlü edebiyatın örnekleri arasında sayabiliriz. Buradaki şiirlerin bir kısmı Tito’yu överken bir kısmı da Kurtuluş savaşını, devrimi, partizanları, pionerleri ve Yugoslavya’nın kurtuluşunda önemli olan tarihleri över. Şiirlerin çoğu didaktik bir üslupla yazılmış sıfatlardan çok fiiller ön olana çıkarılmıştır.

Örnek:

Tito

Başbuğlar arasında en yüce bir başbuğ, Tito!

Tito! Yeni tarihimizi sen yazdın.
Yazmasaydın eğer uyuyamazdın!
Yooo! Çok sayın yoldaş Tito
Tarihi günlerimizi bize ko!
Tito! Gidilecek yolu sen çizdin.
Faşizmin o yılan başını ezdin!
Yooo! Çok sevgili yoldaş Tito
Çizdiğin yolumuzu bize ko!
Tito! Cumhuriyetimizi sen kurdun.
İlk temelini attın anayardun!
Yooo! Çok yüce yoldaş Tito
Cumhuriyeti bize emanet ko! (Ülkü, 1977: 12)

Türk toplumu için Atatürk nasıl bir önem sahipse, Yugoslav toplumu için Tito da o kadar büyük bir öneme sahiptir. Tarihi yazan, ülkeyi kuran, bütün sorunları çözen, kötülüklerin üstüne güneş gibi doğan bir kahraman olarak tasvir edilir çoğu zaman. Çocuk dergilerinin sayfalarının çoğu Tito’ya adanmış şiir ve öykülerle doludur.

4.8.8.4.2. Savaş ve Atatürk

Çocukların hâkim olduğu bir dünya düzeninden bahsetmek mümkün mü? Her şey saf, katışıksız, savaştan, kinden öfkeden uzak sadece sevgi ve güveni temel alan bir yaşam düzeni. Mustafa Ruhi Şirin’in değimiyle “çocuksu şölen”.

Şirin çocuksu şölen’i, çocuk olarak tanımlar. Acıları, sevinçleri, oyunları, oyuncakları, rüyaları, masalları, hakları, yırtık pantolonu, tozlu ayakkabısı, hukuku, eğitimi, sağlığı, beslenmesiyle, kendisine verilen değerle, sanatı, kültürü, edebiyatıyla çepeçevre bir çocukluk. Dünya bu çocuksu tarafını kaybettiği için savaş korkusundan hiçbir zaman uzaklaşmıyor. (Şirin, 2006: 95)

Barış ve savaş sözcüklerinin şiirlerde ve hikâyelerde bu kadar sık ve etkileyici biçimde kullanılması o dönem Kosova’sına bir nevi ayna tutmaktadır. *İnci*’nin yayınlanma tarihi (1995) de savaş öncesi, sıkıntıların ve karışıklıkların yaşadığı döneme denk gelir.

Balkan ülkelerinde Atatürk’e duyulan sevgi, onların şiirlerine, dergilerine de yansır. *İnci* dergisinin ikinci sayısının kapağında Atatürk’ün resmî, ikinci sayfasında ise hayatıyla ilgili bilgi ve öğrencilerin yazdıkları şiirler yer alır. İkinci sayı Kasım ayına denk gelmesinden dolayı Atatürk özel sayısı olarak hazırlanmış, öğrencilerden gelen şiirler seçilmiş ve Ercüment Ekrem Talu’nun bir yazısı yayınlanmıştır. Bu özel sayı sayesinde hem Atatürk sevgisi perçinlenmeye çalışılmış hem de ona karşı duyulan saygı ortaya konulmuştur.

Atatürk’ü anlatan şiirlerin bir kısmın da ona kurtarıcı gözüyle bakılması ve barışı sağlayacağı hayalinin yer alması oldukça dikkat çekicidir. 1995 yılında hala iç karışıklıklar yaşayan Kosova’da, Atatürk çocuklar ve halk için her zaman bir kurtarıcı şeklinde ortaya çıkar.

“Atatürk at üstüne binmiş

Özgür bahçelerinde
Barış kervanlarını gösteriyor
Ve bana gülüyor.” Devrim BAYMAK
“17 Kasım” İlkokulu V. sınıf öğrencisi (İnci Dergisi, 1995: 2)

Çağdaş Kosova şairlerinden Enver Baki’nin “Çocuklar” adlı şiiri de yine barış ve kardeşlik duygularına vurgu yapar. Çünkü o dönem Kosova’ında siyasal sebepler ve bağımsızlık mücadeleleri nedeniyle karışık bir ortam içerisindeydi. Doğal olarak bu durum en çok çocukları ve onlara yönelik edebiyatı da etkilemiştir.

İnci dergisinin ikinci sayısında bir şiiri yer alan Yekta Güngör Özden’in, “Atatürk ve Atatürkçülük” adlı İleri Yayınlarından çıkmış bir kitabı vardır. Özellikle bu yazarın çocuklarla ilgili bir şiirinin seçilmesi, Atatürk ve Atatürkçülük üzerine ne kadar yoğunlaşıldığının kanıtıdır. Esaret altında ya da savaş içerisinde olan milletlerin kendine bir kahraman yaratması ve kurtuluşu bu yönde görmesi tabidir. Atatürk de Kosova halkının kahramanıdır. Osmanlı dönemindeki barış ortamına ve Atatürk gibi, kararlı bir devlet adamına ihtiyaç duyulmaktadır.

4.8.8.5. Sosyal Gerçekçilik

Şiirlerinde sosyal gerçekçiliği işleyen yazarların başında Necati Zekeriya gelir. İlhami Emin, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan, Arif Bozacı, Bayram İbrahim, İskender Muzbeg, Fahri Ali, Altay Suroy, Murteza Büşra, Agim Rıfat Yeşeren, Zeynel Beksaç, Osman Baymak ve İrfan Bellur’dur.

Güven Kaya, Agim Rıfat Yeşeren’in şiirlerinin sosyal gerçekçilik açısından inceler:

“Ne mi Olmak isterim Ne mi Olmamak İsterim” adlı yapıtı, çocuklara yönelik olmasına karşın, ozanın verdiklerini geri alır nitelikte bir yapıttır. Ozan, „eşek olmak istemem” (S. 5) derken oldukça yüzeysel ve emek olgusunu ikinci plana atan bir tavır içindedir, “Öksüz” (S. 7) için de aynı olgu vardır. Ancak, ozanın “Silah” (S. 28) olmama isteğiyle ilgili yargısı yerinde verilmiş bir yargıdır. Hemen belirtelim, ozanın, “Ufak Tefek Şiirler” ve “Bıktım Şiirden” adı altında aynı kitapta bir araya getirdiği iki şiir kitabı, şiir tekniği bakımından

gelişmiş olmasına karşın, gerçekçi estetik bakımdan ozanın, şiirde bir gerilemesi sayılabilir. (Kaya, 1986: 173)

Bu bölümde hikâyeler Sosyal Gerçekçilik açısından incelenirken, İ. Güven Kaya'nın *Yugoslavya Türk Halk Yazınına Gerçekçi Bir Bakış* adlı çalışmasından da yararlanılmıştır. Hikâyede Recep Bugariç, Nüsret Dişo Ülkü, Enver Baki, Hasan Mercan, Avni Engüllü, Avni Abdullah, Şecaettin Koka, Suat Engüllü (Bir Sevimle Bir Devrim –sosyalist bir toplum yaratma isteği / eylemi-) ve Reşit Hanadan'dır.

Karahasan'ın çocuk hikâyeleri, sosyal gerçekçilik açısından oldukça zengindir. Güven Kaya yazarın çocuk hikâyelerinden biri olan “Arkadaşlar Arasında” hikâyesinin değerlendirebilir:

“...çocukların yaşamında en büyük değişiklik yapan olgu, inanç olgusudur, Mustafa Karahasan'ın çocukların yaşamından eskiden yeniye doğru Sosyalist Gerçekçilik adına kazandırdığı önemli bir başarıdır. Fehmi, mahalle çocuklarına oldukça ters düşünceleri savunan biridir. Vampirlere, cinlere, perilere inanır ve onlara ait bir yığın ayrıntılı öyküler anlatarak korkutur çocukları. Adanan, Tanrı, şeytan, cin, peri, vampir konusunda bir yığın soru sorar ailesine. Cevat Efendi her şeyin uydurma olduğunu söyleyince Adnan beyninden vurulmuşa döner. Sonunda da Fehmi'yi mahalleden koparlar.” (Kaya, 1986: 40)

Din olgusu, sosyalist gerçekçilik doğrultusunda bir tarafa itilmiş ve eskiye bağlılığı ile nitelendirebileceğimiz Fehmi, bu düşüncelerinden dolayı cezalandırılmış.

İ. Güven Kaya, Süreyya Yusuf'un hikâyelerini de, Sosyal Gerçekçilik açısından inceleyerek şu sonuca ulaşır:

“Süreyya Yusuf, Yugoslavya Türk Halkı öykücülüğünde, gerek konu ve gerekse teknik bakımdan, önemli sayılabileceğimiz yenilikler getirmiştir. Bu yenilikler, birçok sorunlara ileriye dönük çözüm geçirebilecek nitelikteki bir estetik anlayışla kaleme alınmıştır. Süreyya Yusuf, gerçi Sosyalist Gerçekçi bir tavır içinde okuyucuya yol gösterici olmamıştır ama genellikle bireyselliğe indirgediği soranlarla Eleştirel Gerçekçi diyebileceğimiz bir estetik anlayıştan yola çıkmıştır. Hemen şunu da belirtelim ki, Eleştirel Gerçekçi edebiyatı, yalnız kapitalist ve liberal düzene has bir edebiyat türü olarak görmenin ne denli anlamsız ve yoz bir düşünce olduğunu bugün Yugoslavya'nın diğer ülke ve halk yazımlarında karşılaştığımız örnekler açıkça kanıtlamaktadır. Böylece, belli bir dönem romancılığını ve roman anlayışını temel alan güdümlü anlayış, bunun tersini savunmaktadır.

Oysa Eleştirel Gerçekçi edebiyatta olayların itici gücü kendi varoluşu, onuru ve idealleri için mücadele edenler, bireylerdir. Bu bakımdan birey ile toplum arasındaki çatışmalar, Eleştirel Gerçekçiler'in yapıtlarında hayranlık verici bir sanatsal anlatımı Sosyalist Gerçekçiler'in ulaşamayacağı bir derinlikte ele alınmıştır." (Kaya, 1986: 51-52)

Yugoslavya Türk edebiyatı ürünlerini aynı ülkede yaşayan diğer ulus ve halkların edebiyatları açısından da değerlendirip yerini saptamak gerekmektedir. Bununla birlikte Yugoslavya Türk edebiyatı ürünleri zaman zaman diğer ulus ve halkların diline de çevrilip okunabiliyorsa da, bu daha çok özveri sınırını aşamayan çabalar düzeyinde kalmıştır. Bu tip bir çalışma olmayınca doğal olarak sanatçıların ürün vermesinde belli bir estetik görüşte olmamıştır. Zaman zaman usta söyleyişler yanında basite kaçan, saradan söyleyişler de olmuştur. Bununla birlikte, Yugoslavya Türk edebiyatı belli estetik görüşler de geliştirebilmiştir. Necati Zekeriya, Süreyya Yusuf, İlhami Emin, Enver Baki, Hasan Mercan, Suat Engüllü, Agim Rifat Yeşeren, Reşit Hanadan gibi sanatçıların kendilerine özgü estetik görüşe sahiptirler. (Baymak, 1987: 193-194)

4.8.8.5. Sevgi

Çocuk şiir ve hikâyelerinde sevgi konusu çok fazla işlenir. Çünkü bütün güzel davranışların temelinde sevme eylemi vardır. Fikri Şişko'nun *Sevda Verin Çocuklara* adlı kitabı vardır. Bu kitapta çocuklara sevmenin önemini ve güzelliğini anlatır. Ethem Baymak'ın bu kitabı üzerine *Kuş* çocuk dergisinde yayımlanmış bir yazısı vardır:

Evet, sevgili küçük okurlar „S” harfiyle neler yazılır? Hangi sözcükler bu harfle başlar? Başlayalım mı saymaya; Sevda, sevgi, saygı, sevgili, soy, sevecen, sevimli, saadet ve hep böyle güzelden, iyiden, insancılıktan yana ne varsa „S” harfiyle yazılır ...

Ve hep yazarlar, ozanlar daktilolarında „S” harfini harcarlar ... Çocukların, insanlığın yarınları güzel, sevecen olsun isterler... Yoz, makineleşmiş bir çağda her şeyden çok „S” harfiyle yazılan sözcüklere gereksinim duyulmaktadır. En çok ta sizin sayın küçükler bu olguya susamışlığınız olmalıdır...

Yazar-ozan Fikri Şişko da sözünü ettiğimiz harfiyle sözcükleri sürekllice şiirinin yapısına eritmiş. Sevgili küçüklerin, sevgi dolu dünyalarını işlemiş „Tan” yayınlarında yeni çıkan kitabında.

„yüce umut özgürlükte
kardeşlikte ve baharda
insanlığın adına
sevda verin çocuklara” (Baymak, :18)

Çocuk sevmeyi öğrenirse iyiliği de öğrenir, kötü davranışlardan, başkalarını üzmekten, ayrımcılık yapmaktan uzak durur. Kosova Türk çocuk edebiyatında önemli bir sembol olan **kuş**, sevgiyi anlatan şiirlerde de özgürlüğün sembolü olarak kullanılmıştır.

Örnek 1:

SEVGİ O DA NEDİR SÖYLER MİSİNİZ?

Tarlaya ekip biçilir mi
Asfalt gibi yollara döşenir mi
Güneş gibi ışınlarını saçar mı S
Sevgi o da nedir söyler misiniz

Koşuda yarışan at mıdır
Pınardan içilen buz gibi su mudur
Vazgeçilmez bir servet midir
Sevgi o da nedir söyler misiniz

Okulda üniversitede okunur mu
Pazarda dükkânda satılır mı
Tezgâhta kilim gibi dokunur mu
Sevgi o da nedir söyler misiniz

Arının yaptığı bal mıdır
Gökte uçan özgür kuş mudur
Dedemin anlattığı masal mıdır
Sevgi o da nedir söyler misiniz

Bacada yuva yapan leylek mi
Televizyonda izlediğim çizgi film mi
Doğum günümde yediğim pasta mı
Sevgi o da nedir söyler misiniz. (Beksaç, 1995: 46)

Kıskanmak, açlık, kavga, kin gibi olumsuz davranışların karşısına sevgi konulmuş ve her zaman sevginin büyütülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi iyilik-kötülük karşıtlığı karşısına sevgi ve onun gücü

yer almıştır. Çocuklar daha doğrusu bütün insanlık arasında “*yayılp büyüülmesi*” gerek bir duygu olarak tanımlanmıştır Örnek 2’deki şiirde.

Örnek 2:

Sevgi Büyür mü?

Ot gibi çiçek gibi
Sevgi büyür mü?
Dedem gibi ninem gibi
Sevgi yaşlanır mı?

Ben kardeşime kıskanmadıkça
Sevgi yücelir mi?
Afrikalı çocuklar açlıktan ölmedikçe
Sevgi tanrı kesilir mi?

Sevgi hep uyanık kalmalı
Gece gündüz nöbet tutmalı
Kavga kini yenmeli
Benden sana geçip taşmalı büyümeli (Beksaç, 1987: 24)

4.8.8.6. Hayvanları Tanıma ve Hayvan Sevgisi

Hayvanlar her zaman için çocukların ilgisini çekmiştir. Bu nedenle çocuk edebiyatı yazarları bazen iyi ve kötü davranışları çocuklara öğretmek için, bazen de canlılara duyulan sevgiyi ifade etmek için hayvanları şiir ve öykülerde sembol olarak kullanırlar. Kosova Türk çocuk edebiyatında *Kuş* önemli bir semboldür. Çocuk edebiyatının gelişmesinde önemli rol oynayan çocuk dergisinin adı da *Kuş*’tur. Kuş çoğu zaman barışı sembolize etmek için de kullanılmıştır.

Örnek

Güvercinim

Güvercinim güvercinim
Yeşil kalsın hep zeytin dalım
Uç hiç durma gökler senin
Ne de yakışmış barış tacın. (Beksaç, 1987: 109)

Zeynel Beksaç’ın *Kavak Uyur mu?* adlı şiir kitabında hayvanlarla ilgili şiirler, diğer şiirlere nazaran daha fazladır. Bu şiirler ceylan, tavşan, kırlangıç, kedi, tilki, fil

deve, eşek ve maymun gibi hayvanları konu edinen, anlatımı tekerleme tarzında olan, akılda tutulması kolay olan şiirlerdir.

Örnek:

“KEDİ

Kedi mi, küçükken çok severdim kedileri. Yavru yavru bir kedim vardı. Geceleri yatmazdım almadan onu yatağıma. Puta tapar gibi tapmıştım ona işte. Ancak kırrr kırrr diye hırılınca uyku girerdi gözüme. Babamsa:

-Alma o melunu yatağına. Kediler hep hastalık taşır, der dururdu.

Beni ondan caydıran yoktu. Aradan bütün bir mevsim geçti. Kedi o kedi değil, büyüdü büyümesine ama hımbıllaştı. Zaten geceleri geç vakitlere kadar beklememe karşılık ister istemez yalnız uyurdum. Çoğun gecenin geç bir vaktinde gelir, ben farkına varmadan yatağına girerdi.

Nüsret Dişo ÜLKÜ” (Murat, 1973: 26)

4.8.8.7. İnsan Sevgisi

Çocuk edebiyatında en çok işlenen konular arasında “anne” ve “anne sevgisi” yer alır. Çocuğa en yakın kişi olan anneyi konu edinen şiirlerin ve hikâyelerin çokluğu şaşırtıcı olmasa gerek. Çünkü çocuk belli bir dönem anneye bağlı yaşar ve dünyayı onun gözüyle tanımaya çalışır. Yine bazı iyi davranışları öğretmede anne ile ilgili şiir ve hikâyeler araç olarak kullanılır. Sevgi de anne üzerinden anlatılarak, bu olgunun daha iyi anlaşılması sağlanır.

Necati Zekeriya’nın *Eskiler Alırım Yeniler Satarım* (1981, Priştine) adlı hikâyeye kitabında, “*Annemin Elleri Sıcaktır*” adlı hikâyede, Orhan’ın annesinin üzüldükten sonra nasıl pişman olduğunu ve annenin değerinin nasıl farkına vardığı anlatılır. Orhan annesine başka bir anne alacağına söyleyerek kızar. Babasıyla gezmeye çıktığı çarşıda oyuncak bebekler görür ve annesi olması için bu bebeklerden bir tane almak ister. Fakat tek tek bebeklerin ellerine dokunduktan sonra anlar ki anne sıcaklığı hiç kimse de yoktur. Böylece yazar Orhan aracılığıyla, çocuklara annenin üzülmemesi gerektiğini, her zaman saygı gösterilmesi gerektiği, annelerin çok değerli olduğunu göstermeye çalışır.

4.8.8.8. Okul Sevgisi

Zeynelabidin Kureyş'in 1992 yılında Tan Yayınevi'nden çıkan *Bir Öğretmenin Şiir Güncesi* adlı eseri, tamamen çocuklara okulu sevdirmek için yazılmış bir şiir kitabıdır diyebiliriz. Bunun yanı sıra vatan, birlik, sevgi gibi kavramlar da işlemiştir. Kitapta yer alan birkaç şiirin başlıkları: "Ders Kitabı", "Güzde Bir Serçe", "Okul Bahçesi", "Tebeşir", "Çantam", "Özlem", "Yurt Ocağı", "Er Olmak" ve "Aşk"tır.

Örnek 1:

"OKUL YOLU

Bir yol var güzeldir
Ve ışık doludur
Söyle bakalım adı nedir?

Bir yol var götürür bilgi alma evine
Söyle bakalım adı nedir?

Bir yol var biz öğrenciler
Her sabah, her öğleyin ve her akşam
Üzerinden geçeriz
Yüreğimiz küt küt atar

Evde derslerimizi çalıştığımız zaman
Bu yol üzerinde gururla yürürüz
Ev ödevlerimizi ve çalışmayı unuttuğumuz zaman ise
İçimize bir korku düşer
Öğretmen dersi soracak diye

Bak yavrum
Sormuştun
Bir yol var güzeldir
Bir yol var güneşlidir
Adı okul yoludur
Söyleyeyim şimdi" (Kureyş, 1992: 6)

Her iki örnekte de basit tümceler kullanılmıştır, bu da şiirlerin *didaktik şiire* yaklaşmasına neden olmuştur.

Fahri Mermer'in "Okula Gitme İsteği" adlı şiiri, çocuklara okulu sevdirmek için basit kelime ve tümcelerle yazılmıştır. Ayrıca şiirin kafiye düzeni de, metnin kolayca ezberlenmesini ve akılda kalmasını sağlayacak niteliktedir.

Örnek 2:

"OKULA GİTME İSTEĞİ"

Ne zaman büyüyeceğim
Ablalar gibi okula
Geç kalmadan erken
Ne zaman gideceğim

Ne zaman öğreneceğim
Okuma yazmayı
Ondan fazla saymayı
Ne zaman bileceğim

Ne zaman söyle
Babacığım ne zaman
Gazete okuyacağım
Senin gibi böyle" (İsen-İsen-Kireççi, 2001: 167)

Okulu sevmek, erken kalkmak, erken ve zamanın okula gitmek, yazmayı saymayı öğrenmek ve gazete okumak, verilmek istenene iletiyi ortaya koyar.

Tan gazetesinin, *Boncuk* çocuk ekindeki köşe yazısında çocuklara okul sevgisinin önemi belirten bir köşe yazısı yer alır:

"Her çocuğa, her kişiye okul bilgi ufkunu açar. Okulu sevenler, dersleri çalışmayı, ders kitaplarını okumayı da sever. Okul, yurt sevgisini de aşıl原因, öğrencilere yurdun önemini anlatan, yurt bilgisi de verir. Yurt bilgisi her öğrenci olan çocuğa yurdumuzu sevmeyi, onu gözbebeği gibi korumanın önemini de yansıtır.

Yurdumuzda öğrenciler kardeşçe yaşamaktadır.

Öğretmenlerden başka, okul sevgisini öğrenci olanlara ana babaları da aşılamalıdır. Çevredekiler de okul sevgisinden; onun öneminden konuşursa, ilk defa okula bu öğretim yılında gitmeye başlayan çocuklar okul yaşamına daha çabuk alışır, okul kurullarına daha çok uymuş olur.

B. İ." (İbrahim, 1982: 1)

4.8.8.9. Barış ve Özgürlük

Bayram İbrahim'in, *Çocuklar Vadide* adlı şiir kitabında yer alan "Neredeymiş" şiiri, barış ve özgürlük kavramlarını, "uçurtma" ve "kuş" gibi sembollerini kullanarak anlatılır. Bu iki sembol de çocuk dünyasına hitap etmenin en etkin yollardan biri olduğundan dolayı birçok şair tarafından kullanılmıştır. Ayrıca şiirdeki estetik söyleyişler de dikkat çekicidir. Çocuk şiirinde olması gerektiğinden fazla mecazlara başvurulmuştur:

"Neredeymiş

Senin yönün nerede uçurtma?
Yükseklerde...
Senin yönün nerede gerçek?
Doğruluklarda
Senin yönün nerede kuş?
Özgürlükte.

Senin yönün nerede çiçek?
Sevgide umutta
Senin yönün nerede çocuk?
Barışta oyunda.

Senin yönün nerede vapur?
Dalgasız denizlerde
Senin yönün nerede ışık?
Pencerelerde.
Senin yönün nerede şiir?
Kamış bahçelerinde
Herkesin içinde
Duygular durağında." (İbrahim, 1992: 19)

"Seninle Çocuk

Gel özgürlük okulunun bahçesine çıkalım
Seninle çocuk
Gel sevi özgürlüğünü büyütelim
Savaşa karşı çocuk

Gel özgürlük okulunun bahçesine
Bir sevi fidanı daha dikelim
Gel barışla
Kuşları dallarda nöbet bırakalım
Gelecek günlere

Gel çocuk özgürlük okulunun bahçesine
Bak zamana bir kuş gibi uçuyor pır

Yık bağına oturmuş ince kuşku duvarlarını
 Özgürlük okulunun çiçek açmış bahçesine gel
 Seni orada bekliyorum çocuk
 Otur yanıma
 Barış türkülerini yak
 Çiçeklere rüzgâr
 Uzaklardan essin” (İbrahim, 1992: 45)

Şair kullandığı söz varlığını tespiti şiirinin vermek istediği iletiyi ya da duygusunu okuyucuya ulaştırır. Özgürlük, okul, bahçe, sevi, çocuk, büyümek. Özellikle “*Savaşa karşı çocuk*” ifade, gelecek kuşaklara düşen görevi be iletiyi açık bir şekilde ortaya koyar. Balkanlarda benzer trajedilerin bir daha yaşanmaması için çocuklar daha bilinçli bir şekilde, eğitilerek barış ortamının sağlanması düşünülebilir. Savaş-çocuk birbirine zıt olan iki kelimedir. Savaş kötülüğü, acıyı ve zulmü temsil ederken, çocuk umudu, geleceği ve özellikle özgürlüğü, barışı temsil eder. Balkan çocuklarının şiir ve öykülerinde özgürlük, barış ve savaş anahtar kelimelerdir çoğu zaman.

Arif Bozacı’nın çocuklar için yazdığı şiirlerde özgürlük temine sık sık rastlanır. “Anneler ve Çocuklar” (S. 11) şiirinde de çocukların genelinde ele aldığı özgürlük olgusuna Sosyalist Gerçekçi bir görünüm kazandırır:

“En yakın arkadaşı güneştir çocukların
 Özgürlük ise yaşamak çiçeği...
 Bilir misiniz neye yarar elleri çocukların
 Yıldızları dağıtmak için karanlıklara...”
 (S.11)” (Kaya, 1986: 123)

4.8.8.10. Özlem

Dönüş, Yunancada *nostos* demek. *Algos*, keder anlamına geliyor. Yani nostalji, doyurulmamış dönüş arzusundan kaynaklanan bir keder. Avrupalıların çoğu bu temel kavram için Yunanca kökenli bir sözcük (*nostalgie, nostalgia*), sonra kökü kendi ulusal dillerinden gelen başka sözcükler kullanabiliyorlar: İspanyollar *anoranza* diyor; Portekizliler *saudade* diyor. Bu sözcükler her dilde farklı anlamsal nüansa sahip.

Çoğunlukla sadece ülkeye dönüşün olanaksızlığın neden olduğu hüznü belirtiyorlar; sıla hasreti; gurbet acısı. (Kundera, 2009: 10-11)

Türkçede *sıla hasreti*, *özlem* ve *nostalji* kelimeleri hemen hemen aynı anlamda kullanılır. Bulgarcada *özlem*, *kopnej* (копнеж), Arnavutça *dëshirë e madhe*, Sırpça *čejna* (чежња), Makedonca *kopnej* (копнеж) kelimelerine karşılık gelir.

Çocukluğun krallığına dönüş imkânsız olduğu için özlem temi, çocuk şiirlerinde önemli bir yere sahiptir. Dönülmek istenilen krallık bazen anavatan, bazen ana kucağı, bazen geçmişin güzel günleridir. Naim Şaban da “Gurbet Yerinde” adlı şiirinde yurduna duyduğu özlemi, sıla hasretini anlatır.

Örnek:

GURBET YERİNDE

Yazık ki
bilmeden kapıldım bu yola,
Etrafımda insanlar
karınca bölüğü evler, caddeler
geliyor bana,
Böyle mi acaba
her gurbet yerinde.
Tanıdığım kimseler,
sanki görmemişler beni.
Hızlı geçenler
bakışmıyor yüz yüze,
Güneşli günler de
soğuk geliyor bu yerde,
Baharına özlem çekerim
özledim doğum yerimi.
(Şaban, 1995: 9)

Özlem duygusuna acı eşlik eder. Bazı çocuk şiirlerini incelediğimizde, bunların çocukluğu konu edinen ya da çocuk şiiri kisvesi altında başka duyguları ve düşünceleri barındıran şiirler olduğu görmekteyiz. Özlem temi bu şiirlerde kilit noktası oluşturarak, gizlenilmek isteneni gizler, vurgulanmak istenileni vurgular. Bu nedenle Balkanlı Türk şairlerinin çocuk şiirlerinde özlem temine çok sık rastlarız. Çünkü

Balkanlardaki Türklerin büyük bir çoğunluğu, anavatanından göç etmek zorunda kalmış ya da anavatanın neresi olduğu konusunda kargaşa yaşamamış, bu nedenle bir yere ait olamama duygusunu her zaman hissetmiştir. Bir ait olamamama durumu beraberinde, savaşız yaşanılan bir memleketin hayalini ve özlemini getirmiştir.

4.8.8.11. İyimserlik – Elindekiyle Yetinme

Fahri Kaya'nın çocuk konusuna değindiği yapıtlardan biri de *Mümin* adlı eseridir. Fakir bir ailenin, eksik büyümüş bir çocuğudur Mümin. Ancak ozan, Mümin'in bu eksik yaşamında toplumsal hiç bir sorunsallığa yer vermemiştir. Üstelik onun yaşamını trajedi bile yapmamıştır. Mümin için, bulduğu ile yetinen, kaderine boyun eğen, da Polyana psikolojisi ve iyimserliği oluşturmuştur.

“Mümin’in tahta atı yoktur
Onun sabahı var ilkyazda süslenmiş
Mümin’in odada gezdirecek treni yoktur.
Ama eğlenecek kavalı var çamdan yapılmış...”
(S. 11) (Kaya, 1986: 90)

4.8.8.12. Mitlerin Önemi

İlhami Emin, Sevinç dergisi bünyesinde yayınlanan, *Ay Kedisiz Saray:* adlı şiir kitabında fantastik ve mitik öğeler ön plandadır. Çocukların hayal dünyasına hitap eden, aynı zamanda lirik bir dille mitleri de tanıdan şiirler yer alır.

“İkar Efsanesi” İlhami Emin’in masalsı anlatımı dikkat çekmektedir.

Örnek 1:

“İKAR EFSANESİ

....

Mutlu İkar bir gün
yine devam etmiş türküsüne,
imrenmişler kuşlar bile
İkar’ın tatlı sesine.
Tam o an korkunç bir atlı
onun karşısına çıkmış:
İkar sen sen haydi yürü ona demiş,
babasıyla ta Girit’e alıp sürmüş.

Babasıyla kalmış İkar,

türküsünü duyan yokmuş,
gülüşünü gören yokmuş.
Ayakları basmaz olmuş,
gözleriyse görmez olmuş.
Her yan taşlık, her yan pis,
dört yandan sonsuz deniz.” (s. 27) (Emin, 1964, 27)

4.8.8.13. Dostluk

Örnek 1’de yer alan öykünün sonundaki iletide çocuklara, her zaman dost olmaları hiçbir zaman kavga etmemeleri öğütlenmektedir. Çok uluslu bir topluma sahip olan Yugoslavya’da “dostluk” ve “kardeşlik-birlik” en önemli değerlerdir (Örnek 2). Ayrıca kardeşlik-birlik devletin sürekli vurguladığı politikalardan biridir. Bu nedenle ideolojik şiir ve öykülerde sık sık bu ileti karşımıza çıkmaktadır.

Örnek1:

“Eylül, doğanın istediğince gelmemiştii bu kez Barışların evine:
eserek, çatınık, filan...

Eylülün yüzü yüzünde bir gülümseme vardı!

Ne tuhaf şey! - diye düşündü Barış.

—Bu da ne oluyor böyle? Geçen yılki Eylüle asla benzemiyor.

Annesine sordu, annesi:

-Aynıdır, dedi, meraklanma...

Babasına yanaştı, sordu.

-Annen haklı, eylül değişmez, dedi babası.

İyi ama Barış’ın gözlerinde Eylül daha güzel, daha cazibeli çiziliyordu...

-Sorsam ya kendisine, diye düşündü sonradan, Barış, istemini düşündüğü gibi yapan bir çocuktan zaten. Tuttu, gizli gizli düşünen saksılarla dolu balkona verdi kendini, elleriyle bir şeyi okşar gibi yaptı, sonra da:

-Eylül, kardeş, bana kalırsa sen geçen yıldan daha faklısın, diye konuştu.

-Ben, kardeş değil. Kız kardeşim, güzel çocuk! diye bir cevap aldı ortalıktan.

Barış'ın şaşkınlığına o ara ana babası da katılmış, balkona çıkmışlardı.

-Anlaşılan, ben bu yüzden bir değişiklik seziyorum. diye devam etti Barış ebeveynlerinin gelişlerine aldırmadan.

Evet, çocuk, ben Prenses Eylülüm! Prens Eylül değil.

-Peki, Prens Eylül de kim ola?

-Kardeşim. Fakat o bu yıl gelmeyecek! Ayağını pamuk bahçesinde oynarken kırdı da...

-Hoş geldin, öyleyle!

Bu ay da her şey boş olacak, çocuk. Okuldaki notlar beş olacak, erkek çocuklarla dargın olan kız öğrencilerin hepsi barışacaklar. Ben iyi yürekli Prensesim...

Derken, ortalık birden sessizliğe gömüldü.

Çocuk, önsezişinde haklı olduğu için ana — babası karşısında bir kat daha gururlanıyor, aynı sırada oturduğu Aysel'le barışacağına seviniyordu. Hasan MERCAN” (Mercan, 1973: 13)

Örnek 2:

“Bu öykü asansörde doğdu, sokakta yürüdü, okulda büyüdü.

Orhan asansöre dokuzuncu, Slavko yedinci, Agim de dördüncü katta bindiler. Hepsi ayrı ayrı dilde konuşuyorlardı.

Ama çocuklar gülerse, aynı biçimde güler.”

Necati Zekeriya. (Zekeriya, 1973: 8)

Orhan Türkleri, Slavko Sırları ve Agim de Arnavutları temsil etmektedir, üçü de farklı milletten olmalarına, aynı dili konuşmamalarına rağmen aynı asansörde (ülkede) mutludurlar ve gülüşürler. Kısaca onlar birbirlerini anlamasa da dost olmayı başarmışlardır.

4.8.8.14. Düş

Düş, çocuklar için hayallerin gerçekleştiği sınırlı bir dünyadır. Bilinçaltının çoğu yansımaları düşlerde görürüz. Çocuklar için ise düş bir panayır alanıdır, bazen onları korkutsa da çoğu zaman eğlendirir, kendi heyecanlı ve renkli dünyalarını kurmayı sağlar. Örnek 1’deki şiirde de çocuk düşünde bütün dünyayı dolaşır ve hayalini kurduğu şeyleri yapar.

Örnek 1:
“EN GÜZEL DÜŞ

Türlü türlü düşler görürüm
renk renk kılabledanla işli
Nil’de balık avladığım olur
bazan gezerim Çin duvarında
Afrika’da fülle dolaştığım olur
kimi kez Eyfel’deyim
Aya çıktığım olur
bal akar, şerbet akar her yandan
her şey sere serpe önümde
her şey uyum içinde
her şey benim elimde.

İlhami Emin” (Yusuf, 1978: 31)

Düşler aynı zamanda çocuğa her şeyi yapabileceği hissi vererek kendini güçlü hissetmesinin sağlar. Çoğu zaman güzel olan düşler, savaştan kaçmayı sağlayan bir sığınaktır. Kosova Türk çocuk edebiyatında buna örnek olarak birçok şiir vardır.

4.8.8.15. Yeni Şeyler Öğrenme

Öğrenmenin çocuk için sıkıcı bir süreç olmasını önlemek ve bilgilerin daha kolay akılda kalmasını sağlamak için Kosovalı Türk yazarlar şiir ve hikâyelerden yararlanmışlardır. Yugoslavya Türk çocuk edebiyatının kurucularından olan Necati Zekeriya’nın *Harfler Neye Yarar* adlı şiir kitabı, eğlenerek öğrenmeye iyi bir örnek oluşturur. Yazar basit, akılda kalabilecek tekerlemedeki söyleyişe yakın bir söyleyiş kullanarak çocukları sıkıkmamaya öğrenirken eğlendirmeye çalışır.

Örnek:

Harflere Türkü

(Başlarken)

Neyi söyler harfler?
 Bizi söyler;
 Sizi söyler.
 Sütümüzde onlar;
 Sıcak soğuk içeriz.
 Yemişlerimizde onlar, ekşi, tatlı severiz.
 Giysilerimizde onlar eski, yeni giyeriz.
 Betiklerimizde onlar küçük, büyük överiz.
 Biz severiz harfleri,
 Biz severiz harfleri. (Zekeriya, 1987: 5)

Enver Baki'nin kızları Suna'nın, Sevim'in ve oğlu Erdem'in başından geçen günlük olaylar, basit olmalarını rağmen öğretici bir tarafa da sahiptirler. Örneğin, Suna ve Sevim ufak bir tartışma sonucunda, birbirlerine kötü söz söylememeleri gerektiğini öğrenirler. Yani sadece bilişsel bir öğrenme değil, iyi ve kötünün öğretilmesi de söz konusudur.

4.8.9. Ninni, Tekerleme ve Masallar

Anneler henüz bebek iken söyledikleri ninniler, tekerlemeler, daha sonrada anlattıkları masallar ile çocuklarına sözlü halk kültürünü aktarmışlardır. Anne, çocuğun ilk öğretmeni olarak ona ana dilini öğrettiği gibi, milli, beşeri değerleri içinde bulunduran Halk edebiyatı mahsulleri vasıtasıyla çocuğunu eğitir. (Engünün, 1991: 393). Kosova'daki Türk Halk edebiyatı alanında, Nimetullah Hafız önemli çalışmalara imza atarak birçok derleme yapmıştır. Böylece halk edebiyatı ürünlerinin unutulmasını engellemiştir.

4.8.9.1. Ninni

Yugoslavya Türk çocuk edebiyatının kurucuları arasında yer alan Necati Zekeriya ninnilerden bahsederken “*Ninniler malıdır tüm çocukların.*” der. Çünkü ninni ve tekerlemelerde ortak bir söyleyiş yani ezgi hâkimdir. Bu nedenle ne söylediğini anlamasalar bile tüm çocuklar ninnilerde uyur, tekerlemeleri ise bir çırpıda ezberlerler.

Kosovalı Türk yazarların “Ninni” başlıklı birçok şiiri vardır. Bu ninnileri modern ninni olarak adlandırabiliriz, halk edebiyatın ürünlerinden tek farkı ise ninnilerin yazarlarının belli olmasıdır. Fakat hem halk edebiyatı ürünü olan ninnilerin hem de modern ninnilerin hitap ettiği kitle ortaktır yani çocuklardır.

Örnek 1:

BİR NİNNİ

Erik ağacı.
Erik ağacı,
Beşiğimizde
Uyumaz acı!
De yağmura
sicim sicim yağsın;
De çamura,
göğ rengini alsın!
Uyu yavrucazım,
Uyu mışıl mışıl,
Baban çalışıyor hani hani!
Erik ağacı,
Erik ağacı,
Eşiğimizde
Adımlanmaz yabancı... (Mercan, 1997: 88)

Modern masallarda, güncel konular da ele alınmıştır. Çocuğun babasının çalışması, ailenin acı çekmesi ve savaş bu konular arasında yer alır.

4.8.9.2. Tekerleme

Kosova tekerlemelerinde bütün olarak mantık veya anlam bulunmamaktadır. Bunlar, edebî gücü olanların dilinde aklına geldiği gibi meydana getirildikleri için, bazılarında birkaç sıradan sonra başka anlamdaki sıralarda da atlanmaktadır. Çoğu tekerlemelerin ne başlangıcı vardır, ne de sonu. Belki de bir zaman bunların bütün bir kısımları vardı, fakat ağızdan ağıza geçerek çoğu unutulmuştur. Şimdi noksan olarak söylenmektedir. (Hafız, 1985: 7)

Bu gün bile Kosova’daki Türk aileler çocuklarına tekerlemeler öğretip ninniler söylemektedirler.

Örnek:

“Ali Ağa dum dum
Beş para buldum
Çarşıya gittim çarşı yok
Eve geldim tarhana yok...” (Priştine, 2012)

Tekerleme *Kuş* dergisinde şu şekilde yer alır:

Ali Ali dum dum
Beş pare buldum
Çarşıya cittedim, çarşı yok
Eve coldum, ev yok
Ana hasta, düşek yok
Çocuk ağlay, beşik yok
Çorba taşı, kaşık yok
Eşek bağırıy, otluk yok. (Kuş, 1981: 29)

Kosova Priştine’de iki yaşındaki bir çocuktan dinlediğimiz bu tekerleme, Türkiye’deki çocuklar arasında da oldukça meşhurdur. Fakat gelişen medya teknolojisiyle birlikte tekerleme, masal ve bilmecelere verilen önem iyice azalmıştır.

4.8.9.3. Masal

Kosova’daki Türk halk masalları genellikle basit bir şekilde işlenmiştir. “Döşeme” olarak tekerleme şeklinde girişleri yoktur. Masalcı masal söylerken birden “gövde”sine geçerek “Ne var imiş, yog imiş” veya “Bir var imiş, bi yog imiş” diye başlar. Kahramanlık, çalışkanlık veya iyilik ve kötülük gibi olaylar hakkında olan masal gövdeleri daima iyi ve canlı bir şekilde anlatılır. Masalın sonu ise genellikle “üç elma” yerine “Masal ceri, biz ileri”, “Masala çümür, bize ümür”, “Masal taşta, biz başta”, “Masal sacaga, biz yatağa” şeklinde biter. Bazı masalcılar ise masalı dikkatle heyecanla dinleyen çocukların dikkatini masaldan ayırarak onları güldürmek için “Masal masal matladi, üç sıçan patladı, birisini o, birisini sen, diğerini bu yedi” der ve çocukları güldürür. (Hafız, 1985: 10)

Örnek 1:

“Atın İntikamı

Geyik ile at, büyük bir kavgaya tutuşmuşlardı. Geyiğe, son derece sinirlenen at, geyikten intikam almak için, bir avcıyla anlaşmaya karar vererek, oradan geçmekte olan bir avcıya planını açıkladı. Avcı, atın intikam teklifini seve seve kabul etti. Ama iki şartı vardı...

“Eğer” dedi. Geyiği gerçekten yenmek istiyorsan ağzına bu yular takmama izin ver ki, seni rahatlıkla idare edebileyim. Sonra düşmanımızı kovalarken üzerinde dengemi sağlayabilmek ve

düşmemek için, sırtına da şu semeri yerleştirmeliyim. Bütün bunlara katlanırsan, ne alâ... Yoksa sana yardım edemem, şartlarını ata. Atın içinde öyle büyük bir intikam hırsı vardı ki, çaresiz kabul etti her şeyi. Avcı da bir güzel yularlayıp semerledi atı ve birlikte dalıp, kısa sürede geyiği yakaladılar. Atın istediği olmuştu. Avcıya dönerek, »Eh işimiz bitti Artık sırtımdaki semeri ve ağızımdaki yuları çıkart da rahatlayayım« dedi. Dedi ama, gör ki avcının hiç de niyeti yoktu buna.

Acele etme dostum« diye cevap verdi, avcı. (Bundan böyle, benim buyruğum altındasın, Benim atım olacak ve hep böyle kalacaksın dedi. At ancak o zaman nasıl bir oyuna geldiğini anlayarak, pişman oldu.

Evet çocuklar, insanları kendi amaçlarımıza alet eder, onları kullanırsak, onlar da bizleri kendi amaçlarına alet edip kullanırlar.” (Tan, Sayı 213, 1973: 13)

Örnekteki masal eski masallardaki gibi döşeme kısmıyla başlamaz, sonuç kısmında da klasik masallarda olduğu gibi bir söyleyiş yer almaz. Sadece masaldan çıkarılacak ders, masalcı tarafından söylenir.

4.8.10. Anı ve Biyografiler

Çocuklar için yazılan şiir ve öyküler gelişimlerinde ne kadar önemliyse biyografik yazılar ve eserler de o denli önemlidir. A. Ferhan Oğuzkan da çocuklar için yazılmış anılar ve biyografiler hakkında bilgi verirken birkaç nokta üzerinde durur.

Çocuklar, belli gelişime dönemlerinde çevrelerinde yaşayan veya serüvenleri kitaplara geçmiş kişileri kendileri için örnek seçmek ihtiyacını duyarlar. Biyografik eserler bu özdeşleştirme duygusunu doyurmaya yarar. Bundan başka, biyografiler, çocuklara başkalarının hayat kavgalarını, karşılaştıkları türlü sorunları ve başarılarının nedenlerini anlatmakla onları ileride karşılaştıkları duruma hazırlar. Bu gibi eserleri okuyan çocuklar, büyük adamlara karşı hayranlık ve saygı duymaya başlarlar, yurtseverlik duyguları güçlenir. (Oğuzkan, 2010, 162)

Bayram Mazrek, sekiz hikâyeden oluşan, *Anılarımın İzleri* adlı otobiyografik eserinde, yedi yaşından on sekiz yaşına dek, yaşadıklarını öyküleştirmiştir. Kitabının önsözünde de bundan kısaca bahseder: “Niceki, örnekler vererek, Yaşar dayının çileli

geçen yaşantısı, Prizren'e giden eski yolu, Mamuşa merkezinde Çarşamba günleri yaşananları, Sığır Pazarı içerisinde yaşananları tüm çıplaklığıyla siz değerli okuyuculara, anlatmaya çalıştım." (Mazrek, 2009: 4)

Bayram Mazrek'in, eseri hem çocukların hem de yetişkinlerin okuyabileceği, hikâye tadındaki anıların bir araya gelmesinden oluşur. Çocuklara küçük küçük öğütlerin, ufak eleştirilerin, köy hayatının güzelliklerinin ve zorluklarının, yer aldığı anılar, estetik açıdan biraz zayıf olsa da, efsanelerden, gelenek ve göreneklerden (Hıdırellez ritüelleri, "Hıdırellez Şenliği" adlı bölümde yer alır) örnekler verdiği için, halk edebiyatı açısından da incelenmeye elverişlidir.

İlk anı olan "Okul Sevgisi", bütün çocukların okula karşı duydukları sevgi ve ilginin örneğini teşkil eder. Altı yaşındaki çocuğun okul sevgisinin bu denli yoğun bir biçimde anlatılması çocukları etkileyeceği için, olumlu örneklerin kullanılması bakımından önemlidir.

Altı yaşındaydım. İlköğretim okuluna diğer arkadaşlarım gibi ben de başlamam için bir yıl daha beklemem gerekiyordu. Oysa okul sevgisi yüreğimin taaa içine girmişti. Bende arkadaşlarım gibi okul sıralarında bulunmak onlarla beraber defterleri yazmak, kitapları okumak istiyordum. Mahalledeki çocukluk arkadaşlarım okula gittikleri zaman ben yalnız kalınca, sıkıntıdan ağlıyordum. Bazı günler beni de okula götürmeleri için yalvarıyordum." (s. 7)

Okula yeni başlayan çocuklarda özdeşleşme duygusu yaratacak, otobiyografik öykünün kahramanı örnek davranışlar sergileyerek, onları iyi yönde davranmaya yönlendirir.

"Mustafa öğretmen bana Ali ve Mehmet ile bir arada oturmamı söylemişti. Bu çocuklarla ilk defa görüşmüştüm. Arkadaş olmuştuk. Yazıda, alfabemizi öğrenmede bir birimize yardım ediyorduk. Yazmayı okumayı kısa bir zamanda öğrendim. Sınıfımızda ders süresince öğretmenimin konuşmalarını dikkatle dinleyerek ağzımdan bir kelime bile çıkmadan uslu uslu duruyordum. Öğretmenim de benden çok memnundu. Bende onu çok seviyordum. Artık öğrenci olmuştum. Sevinçten uçuyordum. Mutluluğuma diyecek söz yoktu." (s. 10)

Otobiyografik hikâyede çocuklara yönelik iletiler:

- Okul sevgisi, hayvan sevgisi.
- Arkadaşlık; Alacağa Buzağı adlı hikâyede de, arkadaşlık şu şekilde vurgulanmıştır: *“Arkadaşlık çok samimi olarak, candan gönüldendir.”* (s. 15)

- Yardımlaşma
- Saygı: *“Koltuklarda yerleri olamayanların çoğu, Prizren orta okullarında öğrenimlerini sürdüren, öğrencilerdi. Öğrenciler de tabi ki öğretmenlerinin vermiş oldukları nasihatlerinden, büyüklerine saygı göstererek, ayakta yolculuk yapıyorlardı.”* (s. 23). Bu cümleler, kitabı okuyan çocukları olumlu yönden etkileyerek, örnek davranışlarda bulunmaları konusunda onları teşvik edebilir. *“O saatlerde, saygıdan olacak ki köyümüzün birçok evinde, akşam namazından, aile büyükleri evlerine dönünceye kadar, akşam yemekleri yenmezdi. Bu olay bugün de kalabalık kabile hayatı sürdüren kimi aile ortamlarında, halen devam etmektedir.”* (s. 85) Büyüklere saygı, kitaptaki her bölümde, örnekler verilerek vurgulanmıştır. Otobiyografik öykülerin kahramanı da her zaman çevresindeki hayvanlara, insanlara saygılı davranarak, olumlu örnek oluşturur.

- Zorlukların üstesinden gelme: *“Okula karşı sevgimi yitirmedim. Mücadele ettim, fakirlikle boğuştum, okudum. Ve başardım ve başardım...”* (s. 91)

Özellikle yazar kısa ve açık cümleler kullanarak, çocukların anlayabileceği, sıkılmadan okuyabileceği bir metnin kurgulanmasını sağlamıştır. Fakat epeyce olan yazım yanlışları da gözden kaçmamaktadır. Örneğin, çift yazılması gereken konsonantlar *“mahaledeki”*, *“gitikleri”* ve *“dikatla”* örneklerinde olduğu gibi ya gözden kaçmış ya da basım hatasından dolayı tek yazılmıştır. Zevk, sözcüğü de v-f harflerinin sık sık sözlerde karıştırılmasından dolayı *“zefk”* (s. 17) olarak yazılmıştır.

Başta yazım hatası olarak görülen *Anne*, *Baba* ve *Öğretmen* sözlerinin cümle içinde, bütün kitap boyunca büyük harfle yazılması oldukça dikkat çekicidir. Muhtemelen saygı ifade etmek için bu şekilde bir kullanım yoluna gidilmiştir.

Örnek: “Bunun ardından okul Öğretmenleri, Babamla şakayla karışık alay etmeye başladılar.” (s. 14)

Alaca Buzağı adlı hikâyede; Tito döneminde, dinî bir anlam taşıyan bayramların kutlanmadığı, metinde bir cümle şeklinde geçse de, eleştiri havası hissedilmektedir.

Anı örneklerine bir de çocuk dergilerinde rastlarız. Bu metinlerin çoğu Tito ve pionerlerin görüşmeleri ile alakalıdır. Fakat çocuk dergilerinin bazı sayılarında, özellikle Atatürk’ün doğum ve ölüm yıldönümlerinde, Atatürk’le ilgili anılara da yer verilmektedir. Ercüment Ekrem Talu’nun *“Atatürk Çocukları Çok Sevdî”* başlıklı yazısı da Atatürk’ün bir anısından alınmıştır. Bu parçanın seçilme nedeni hem Ata’nın çocuklara duyduğu sevgiyi yansıtması hem de “barış”ın vurgulanmasıdır. Örnekte bu anıdan kısa bir kesit yer almaktadır:

“-Cemil sen büyüdüğün zaman ne olacaksın?
-Asker olacağım.
-Düşman bir daha topraklara ayak basacak olursa onu buradan kovacağım.” (İnci, 1995, 3)

Anı da Kosova Türk edebiyatında roman gibi gelişim sürecini tamamlayamamıştır. Bu nedenle anı türüne örnek bulmak oldukça zordur, anılar ayrı bir kitap şeklinde toplanmamış, sadece dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır. Bu türün örnekleri ancak ikinci dönem Kosova Türk yazarların eserleri arasında görülür.

4.8.11. Fen ve Doğa Olaylarını Anlatan Metinler

Fen ve doğa olaylarını anlatan metinleri Oğuzkan üç kısma ayırmıştır:

a. Hayvanları tanıtan eserler: Bu tür eserler, genellikle, kuşlar, böcekler, sürüngenler, evcil hayvanlar üzerine yazılan kitaplardır.

b. Bitkileri tanıtan eserler: Çeşitli çiçeklerin ağaçların, karada veya denizde yaşayan bitkilerin büyümelerini, çoğalmalarını ve özelliklerini anlatan eserler bu bölümde yer alır.

c. Yeryüzünü, gökyüzünü ve denizleri tanıtan eserler: Sıradağları, yanardağları, çölleri, nehirleri ve gölleriyle yeryüzünün değişik yönlerini tanıtan; gökyüzünü ve uzay âlemini anlatan, büyüklü küçüklü gezegenler konusunda bilgi veren, ay ile güneşin dünyamızla ilişkilerini açıklayan; iç denizler ile okyanusların özelliklerinden ve buralarda yaşayan canlılardan söz eden tüm eserler de bu bölüme girer.(Oğuzkan, 2010: 228-229)

a. Hayvanları tanıtıcı yazılar çocuk dergilerinin neredeyse her sayısında yer almaktadır. Tanıtıcı bilgilerin yanı sıra, hayvanların görsel olarak hafıza da yer etmesinin sağlayan resimler de kullanılmıştır. Özellikle bu sayfalar çoğu zaman kuşe kâğıda basılmıştır.

Örnek 1:

“Garip Böcekler

Böcek dünyası; garip, İlginç şekil ve davranışlarla doludur. Bazı böceklerin şekilleri ve bazılarının da davranışları çok gariptir.

Bazı kelebeklerin tırtılları bir yerden bir yere giderken uzun bir yol boyunca peş peşe birbirlerini izlerler. Tanınmış bir Fransız doğa bilgini olan Henri Fabre, bu tırtılları bir kâsenin kenarına koymuş ve tırtılların birbirlerini izleyerek, kâsenin kenarında defalarca döndükten sonra açlık ve yorgunluktan bitkin bir duruma geldiklerin görmüştür.” (Kuş, 1979, Sayı 3-4: 18)

b. Pek çok şiirde, doğa olayları çocuklara etkili ama basit bir biçimde anlatılmaktadır:

Örnek 1:

“**Yağmur**

Yıllarca beni doğaüstü güç diye saydı insanlar
Gözleri açık
Çözemedi gizimi
Uzun bir zaman böyle

Ben yağmurum
 Bulutlardan yağarım
 Nehirler benimle taşar
 Kırılarda buğdaylar bahçelerde ürünler
 Benimle pırıl pırıl büyür

Ben yağmurum
 Güneş ısıtıp buğulaştırdıkça suları
 Ben gökyüzüne çıkarım
 Bulutlardan yağarım
 Tarih boyunca adım yağmurdur
 Geç çözdü insan bu küçücük gizimi” (İbrahim, 1992: 50)

Bu şiirde yağmur şair tarafından kişileştirilmiştir. Bir doğa olayının insanmış misali kendi oluşumunu anlatması, çocuklarda ilgi uyandırarak yağmurun oluşumunun daha iyi anlaşılması sağlanır.

Örnek 2:

Enver Tuzcu’nun “Mevsimler” adlı şiirinde benzetme sanatının dışında, diğer bir edebî sanat olan kişileştirmeden de yararlanılmıştır. Rüzgâr, bahar ve ağaçlar, insani özellikle kazanırlar. Rüzgâr *deli* gibi eser, tabiat giyinme eylemini gerçekleştirir, bahçeler insan misali gülerken ağaçlar ise ağlar.

“İLKBAHAR

Aralık, ocak, şubat
 Kurutmuştu dalları,
 Martin deli rüzgârı,
 Kaldırdı hep karları.

Nisan, mayıs ayında
 Giyindi tüm tabiat,
 Bahar dolu her taraf
 Başladı yeni hayat.

Gülüyor bahçelerde
 Dün ağlayan ağaçlar,
 Dönüyorlar geriye
 Uzaktan kırlangıçlar.” (İsen-İsen, 1983: 19)

Bu şiirde, bazı aylar sıralanarak, çocuklara lirik bir dil vasıtasıyla aylar ve mevsimler arasındaki ilişki öğretilir. Mevsimlerle ilgili şiirlerin çoğu aşağı yukarı aynı

özelliklere sahiptir. Doğadaki değişim, hayvanların bu değişime gösterdiği tepki mevsimleri tasvir etmede kullanılır.

Kuş ve *İnci* çocuk dergisinin, ayrıca *Tan* gazetesinin *Boncuk* çocuk ekinin nerdeyse her sayısında farklı bir doğa olayını anlatan metinler yer alır. Fakat bu metinler, şiir ve öykülere nazaran daha öğretici bilgiler içerir yani betimlemelerle değil de bilimsel gerçeklerle doğa olaylarını açıklama yoluna gider.

4.8.12. Çocuk Edebiyatında Çeviri

Dünya dillerinden yapılan çevirilerde, her ülke bu kitaplara kendi doğdukları ülkenin sosyal, kültürel ve çocuk eğitimi anlayışına göre yeniden uyarlanmıştır. (Şirin, 2006: 117). Kosova Türk çocuk edebiyatında Sırpçadan, Hırvatçadan, Arnavutçadan ve Makedoncadan birçok çeviri yapılmıştır. Özellikle Desenka Maksimoviç'in eserlerinden yapılan çeviriler, Yugoslavya'daki ve Kosova'daki çoğu şairi etkilemiştir. Çocuk edebiyatının bu kadar gelişmiş olmasında bu çevirilerin payı büyüktür.

Çocuk edebiyatında çeviri yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar:

- Pedagojik esaslara uygun bir şekilde yapılmalı.
- Kültür (değer yargıları) göz önünde bulundurulmalı.
- Ana dillin esaslarına önem verilmeli (cümle yapısı, seslenişler ve terimler).
- Metnin estetik yönün korunmasına özen gösterilmeli.
- Metindeki, bütün-mantık ilişkisi korunmalı.
- Üsluba özen gösterilmeli, çeviriye sağdık kalmak uğruna metin yavanlaştırılmamalı.

Özellikle Sırp ve Arnavut yazarlarından yapılan çeviriler *Tan* ve *Birlik* gazetelerinin kitap dizilerinde yayınlanmıştır. Bu kitapların çoğu küçük boyda, cep kitabı formatındadır. Kitapların kapakları genellikle renklidir, hayvan, çocuk ve bitki

resimleri de kapakta yer alır. Aynı zamanda kitapların çoğu saman kâğıda basılmıştır. Bu özellikleriyle Türk yazarların kitaplarından ayrılır. Fakat bazı Türk yazarların eserleri de bu formata uygun olarak basılmıştır.

Bu çevirilerde kültürel özellikler ne derece aktarılmış ya da uyarlanmıştır? Çevirilerin büyük çoğunluğu çocuk edebiyatından yapıldığı için, karakterlerde değişiklik yapılamamış, olduğu gibi bırakılmıştır yani bir uyarlama söz konusu değildir. Özellikle Tito ve partizanlar hakkındaki hikâye ve şiirler aynen çevrilmeye çalışılmıştır.

Örnek 1: Hikâyenin adı *Öğretmem* (muhtemelen baskı ya da yazım hatası olmuş, başlığın “*Öğretmen*” olması gerektiği kanısındayız. Metin içerisinde, başka yazım yanlışlarına da rastlamaktayız):

“Çocuklar unutmuşlardı artık o kış sabahını. Okula geldikleri zaman öğretmenlerini görememişlerdi. Buna yalnız ev ödevini yapmayı unutan Milan sevinmişti.

Köyde öğretmenin ortalıkta görünmemesi dolayısıyla, önce çok şey konuşuldu, sonra susuldu.

O zamandan beri, üç ağır savaş yılı aradan geçti. Ve işte savaşın sonu gelmeye başladı. Partizanlar köy üzerinden geçip kente doğru ilerliyorlardı. Ötede, kentte hâlâ savaş yürütülüyordu. Yönetmen ileri gidiyordu. Şapkasındaki beşgenli yıldız ve kolundaki yıldızcık uzaktan altınsı yıldızlar gibi ışıyordu.

Çocuklar çitlerle yüz yüze gelmişlerdi. Gözlerini fal taşı gibi açtılar. Asker kafilesinin geçmesini bekliyorlardı. Çocuklara yaklaşıncı, askeri yöneticisi durdu ve şöyle konuştu:

—Çocuklar ev ödevlerinizi gözden geçirmek üzere döneceğim. Çocuklar bu sesi duyunca taş gibi kesildiler. Açık ağızla bir kış gecesi kaybolan ve şimdi askeri yöneticisi olarak dönen öğretmenlerine baktılar...

Toma Slavkoviç” (Kuş, 1979: 4)

Metinde kahramanların uyrukları belirtilmez. Sadece bir çocuğun, adının “Milan” olduğunu biliriz. Diğer kahramanlar “çocuk”, “öğretmen” ve “partizan” olarak

genel ifadelerle anılır. Bu hikâyenin *Kuş* çocuk dergisine seçilmesinin bir nedeni de, Yugoslavya’da yaşayan bütün çocuklara hitap etmesidir.

Çeviri edebiyatının önemli önemli isimlerinden biri olan Necati Zekeriya, Sırpçadan ve Makedoncadan birçok eser ve metin çevirisi yapmıştır. Çeviriyle uğraşan, şiir ve hikâye çevirileri yapan diğer önemli bir yazar ise Mahmut Kıratlı’dır (1929-1988). Mahmut Kıratlı aynı zamanda Meşa Selimoviç’in dünyaca ünlü romanı *Derviş ve Ölüm*’ü de Türkçeye, başarılı bir şekilde çevirmiştir. Fahri Kaya da yazarlığı ve ders kitapları yayınlama uğraşlarının yanı sıra, Sırpçadan ve Makedoncadan Türkçeye ve Türkçeden bu dillere çeşitli çeviriler yapmıştır.

4.8.13. Edebiyat ve İdeoloji

Şiir ve hikâyelerdeki ileti ve konuları genel bir incelemeye tabi tuttukten sonra, Yugoslavya’daki Türk çocuk edebiyatında ideolojinin ön plana çıktığını açık ve net bir şekilde görebiliriz. Çeviri faaliyetleri ve hangi tür metinlerin çevrildiği incelenecek olunursa yine aynı sonuca ulaşılır. Bu duruma diğer bir kanıt da, ders ve okuma kitaplarında yabancı yazarların eserlerinin örnek olarak kullanılması ve bu metinlerin de genellikle ideolojik izler taşımasıdır.

Hasan Mercan, Nusret Dişo Ülkü, Agim Rıfat Yeşeren, Altay Suroy, Nimetullah Hafız ideolojik izler taşıyan, özellikle Tito hakkında şiir ve hikâyeler yazmışlar, Tito şiirlerinden oluşan antolojiler oluşturmuşlardır.

İdeoloji ile edebiyatın birleştiği bazı metinler yavan olsa da, bir kısmı lirik özellikler de taşımaktadır. Fakat şu da bir gerçektir ki, Tito döneminde gelişen Türk edebiyatı ideoloji ile aynı potada eritilmiştir. Bu kimi zaman devlet politikası doğrultusunda yapılmış kimi zaman da maddi gelirler yüzünden tercih edilmişti. Daha önce birçok bölümde bu konu hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştik.

4.8.13.1. Sembol

Edebî sembol, ifade edilmeyen bir tecrübenin benzeridir, dil unsurlarında ifade bulur, bu dil unsurları dilin sınırlarını ve ifade edilmek istenen gerçeğin sınırlarını aşar; duygu ve düşüncelerimiz karışımından oluşan bir tecrübeyi somutlaştırarak ifade eder. Konuşma dilinde ifadesi mümkün olmayan bir tecrübenin sadece bir imajla somutlaştırmak gerekmez. Bu tecrübeyi bir sembolde somutlaştıran, bir ritim, bir olaylar dizisi, bir edat, bir yapı veya bir şiir de olabilir. Bu garip denklemin tek yarısı, öteki yarısını somutlaştırabilir ve sembol, sembolleştirdiği şey olur.

Stevic, sembolün yazar ve okuyucu için birleştirici bir unsur olduğunu belirtir. Sözlüklere göre, ‘sembol’ kelimesi, kökleri itibarıyla ‘dağıtmak’ veya ‘bir araya getirmek’ gibi anlamlar taşır, sembol insan tecrübesinin bir alanıyla, öteki alanını, mesela bitkisel hayatla, ahlakî hayatı birleştirir. Birbirinden ayrı olan tecrübeleri birleştirerek bir düzene koyan sembol, görünüşte birbirinden ayrı olan ilişkiyi ortaya koyar ve huzuru verir. Sözde olsun, şekilde olsun, dinî ve politik semboller, insanı insanla ve insanı kendisinden daha büyük olan toplum ve Tanrı ile birleştirirler. Sembolün birleştirici ve barıştırmacı gücünden söz eden Jung, onun bilinçaltını bilinçle birleştirdiğini ileri sürmüştür. Whitehead ise, sembolün tecrübe çeşitlerini birleştirdiğinden söz eder. Bugünkü gibi dağınık bir dünyada bu birleştirici güç, değersiz değildir. Bunun için bundan daha önemli ve acil olan şey, bir edebî eserde parçaları birleştirerek bütünün hizmetine vermesidir. (Stevick, 2010: 302-305)

Çocuk ve çocukluk başlı başına hiçbir benzetmeye gerek duymadan bir simgedir. İlk insan Âdem’den son insana kadar simge olmaya da devam edecektir. Çocuk, varoluşumuzun devamı için ana simge durumundaydı. Bu nedenle çocuk, insanın varlık alanı içinde dirilişini sembolize ediyordu. Çocukluk yaratılışla gelen sadelik, saflık, temizlik, arınma, minyatür ve meleksi duyguların özetidir. (Şirin, 2006: 85)

Çağan, toplum ve çocuk arasındaki iletişimi tanımlarken dil ve kültürden de bahseder. Toplumlar çocuk edebiyatları ile kendi dil ve kültür kodlarını varoluşlarının

teminatı olarak gördükleri çocuklara aktarmayı hedef edinirler. Bu yüzden de her toplum var etmek istediği çocuk tipine göre çocuk edebiyatına bir içerik kazandırmak ister. Bu amaçla bir yönlendirmede de bulunmak ister. Çoğu zaman bu ideolojilere sahip bir yazarın kendi bireysel tutumu içinde şekillenirken bu amaç, kim zaman da örgütlü bir kurumun, örneğin devletin hedeflerinden biri olabilir. Yani devlet edebiyatı ideolojik angajman için öngördüğü kadar, çocuklar için de uygulayabilir. (Çağan, 2005: 335)

Güdümlü edebiyat olarak adlandırabileceğimiz bu tutum, 1944 sonrasında yeni kurulan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nde izlenen politika haline gelmiştir. Bu o dönem toplumsal yapısının ve ihtiyaçlarının doğal neticesidir. Çünkü edebiyatta, birçok yazar tarafından güdümlü bakış açısı, esas alınmış ve devlet de bu tutumu destekleyici faaliyetlerde bulunmuştur. Bu zorunluluk hem yaşama düzeni, hem de Marksist eğilimlerin ön planda olduğu bir dönemde çocuk edebiyatında ve genel anlamda edebiyatta görülür. Fakat estetik bir tarafı olmayan eser varlığını çok fazla sürdürmeyeceğinden, estetiğe de bir nebze olsun önem verilmişti. Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı'nın ne derece, güdümlü edebiyat eğiliminden etkilendiği ve eğilimlimin, bugün en kısır zamanın yaşayan çocuk edebiyatı üzerindeki etkisinin ne derce olduğu ciddi bir şekilde araştırılıp tartışılmalıdır. Elbette ki çocuk edebiyatını bu kısırlığa iten tek neden, güdümlü edebiyatın varlığı değildir. Gergin savaş ortamı, aydın kesimin ülkeden göç etmesi, maddi sıkıntılar, sanatçıların sosyalist dönemde olduğu gibi maddi açıdan desteklenmemeleri, eğitim kurumlarındaki eksiklikler özellikle Türkçe eğitimde ve bu eksiklikleri giderecek öğretmenlerin yetişmemesi, gibi birçok neden sayılabilir. Çünkü henüz 2008'de bağımsızlığına kavuşmuş olan Kosova'da yapı taşları yerine oturmamış. Toplumdan, sosyal yapıda, ekonomik gelişmelerden de etkilen edebiyat, yaşanan olumsuzluklardan nasibini almıştır.

İdeoloji, edebiyatın bünyesine girdiği anda, edebiyatın hedef kitlesi daralır ve amacı değişir. Belirlemiş bir kitleyi ve belli bir amacı hedef alarak sanatı bu yönde kullanır. Bu tür eserlerde genellikle estetik zevk daha arka plandadır.

Sosyalist sistemin devam etmesi için bu sisteme sağdık bireylerin yetiştirilmesi gerekiyordu. Çocukları istenilen amaca yöneltmek için de çocuk edebiyatı bazen araç olarak kullanılmıştır. Özellikle de pionerliğin ve partizanlığın övüldüğü metinlerde.

Örnek 1

Tito, *Kuş* dergisinde Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Kararıyla 1979 yılının *Tüm Dünyada Uluslararası Çocuk Yılı* olarak ilan edilmesinden dolayı çocuklara seslenir:

“Sizin gelişmeniz için büyüklerin harcadıkları çaba, sosyalist özyönetimsel toplumumuzda yaşamak için yetenekleşmeniz yönünde bir önkoşuldur. Var olan koşullardan daha iyi bir biçimde yararlanmayı ve etkinliklerinizi yoğunlaştırarak kişiliğinizin her yanlı gelişmesi için çaba harcamayı bir borç bilmelisiniz. Bu amaçla ister okulda, ister boş zamanınızda olsun daha fazla okuyarak bilginizi genişletmelisiniz. Ancak böyle bilinçli özyönetimci olarak yetişerek gelecekteki kuşaklara mutlu yarınlar sağlayabilirsiniz Ayrıca yurdumuzdaki ulus ile halklar arasında kardeşlik-birliğin daha da güçlenmesi yönünde yoğun çaba harcamalısınız. Çalışmak ve yalnız çalışmakla sosyalist özyönetimsel toplumumuzun tüm değerlerini daha da zenginleştirebilirsiniz. Çünkü bu, toplumumuzda kişinin özgürlüğü ve Yugoslavya toplumumuzun her yanlı gelişmesinin en iyi garantisidir. Tüm bu alanlarda başarılar dilerken, sizden beklediklerimizi gerçekleştireceğinize kesinlikle inanmaktayım.” (Ömer, 1979: 3)

Tito, bilgiyi geliştirmenin, okumanın ve kardeşliğin önemi üzerinde dururken, araya “sosyalist özyönetim”, “bilinçli öz yönetimci kuşaklar” gibi ifadeleri de sıkıştırmayı ihmal etmez. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Yugoslavya'nın ve Tito'nun yeni bir sembole, bir yapıtaşına ihtiyacı vardı ve bu da tabii ki çocuktu.

Bahtiyar Sis bir röportajında, çocuk edebiyatı ve yönlendirme üzere durarak, bu konudaki görüşünü şu şekilde belirtiyor: *Çocuk edebiyatında yönlendirme, güdümlü, çocukları şartlandıran bir muhtevayı beraberinde getirmiştir.* (Şirin, 2006: 183) Çocuklar yapı itibariyle, yönlendirilmeye daha yatkındır çünkü değer yargıları bazı durumları sorgulamadan kabul edecek şekildedir. Özellikle de siyasi amaçlar söz konusu olduğunda, bu daha da net bir şekilde ortaya çıkar. Çocukların masum ve

hayalperest dünyası, büyüklerin karmaşık işlerini anlamayacak kadar saf ve işlenmemiştir. Bu işlenmemiş parça da, güdümlü eserlerin hedef tahtasıdır.

Yararsız kitaplarla çocuk edebiyatı başarıya ulaşmaz. Yararsız olarak nitelendirdiğimiz, çocuğa hiçbir estetik zevk vermeyen, onun gelişimine katkıda bulunmayan kitaplardır. Güdümlü eserlerin, tam anlamıyla yararsız olduğunu söyleyemezsek de, tek bir noktaya odaklandıkları için, bir süreden sonra, kendini tekrarlamaya ve yok olmaya mahkûmdurlar. Çünkü değişen siyasi sisteme paralel olarak, edebiyat da değişmektedir. Mustafa Karahasan, *Denemler* adlı kitabında, edebiyat ve siyaset ilişkisini, yazarların özen göstermesi gereken durumları, kısaca bir açıklamadan sonra maddeler halinde ortaya koyar:

“Yazarlarımız fikir ve duygu hakurandan, dünya devrimlerinin ideolojilerinden bilgi kazanarak ve bunu kaynaşık bir şekilde bizim toplumumuzun temel ideolojisiyle yaratıcı bir sentez yapıktan sonra, Tito ideolojisinin yolundan giderek, hep bunların (Fransızların, Rusların, Türklerin, Amerikalıların) ideoloji etkilerini omuzlarında taşıyarak bunların belli başlı değerlerini kendi yapıtlarında yaşatmaktadırlar.

Birçok hamurdan bir ekmeği yaratmak sorunu - yerli yazarlarımızın fikri bilinci ve ideolojisine bağlıdır. Modern yazarlarımız soyut hümanizmden kaçınarak, gerçek hümanizme başvurmalarıdır. Çünkü, insan olmak için, ilk önce, insanın yaşadığı toplumda, her türlü baskı ve çekilerden karşı olmalıdır. Emekçi insanın tepesinde, ne bir sınıfsal ne de bir bürokratik baskı olmamalıdır! İşte bu sahada toplumumuzun tüm çelişkileri içinde, modern edebiyatımız bu etkiler altında şu elemanlara sahip olmalıdır:

a) Modern insan, edebiyat sanatından şifa ister ve ruhunun ferahlamasını amaç edinir.

b) Edebiyat sanatı insanlarımızın duygularının derinleşmesine ve her türlü kin ve kıskançlık, korku ve diğer olumsuz hallerinden kurtulmasını amaç bilir,

c) Her insanın tamamıyla özgür olmasını ve bu özgürlüğe doğru sevk eden yollara ışık tutmasıdır ve

ç) Her emekçi insanın ve her kişinin etatist baskılardan kurtulması ve toplumdan uzak kalmaması gayeleri edebiyatımızın en sürekli sonucu olmalıdır.

Hep böyle, edebiyatımızın dehşetli etik ve estetik kuvvetiyle, ekonomi ve toplum alanında olgunlaşmış kişilerin meydana gelmesini arzu ederek, yeni eserlerin yaratılmasına biricik koşul bularak bunun peşinden durmadan gidilecektir.

Birlik (1965)” (Karahasan, 1991: 28)

Yine Mustafa Karasahasın, “Devrim ve Edebiyat” adlı denemesinde, Yugoslavya edebiyatında neden devrim yer alması gerektiğini maddeler halinde belirtir:

“Yugoslavya edebiyatına, dolayısıyla uluslarımızın edebiyatlarına da yol açan da evrimimiz, nasıl ve hangi yolla, yeni hamurları, gereçleri, konu ve motifleri yaratmaktadır?

a) Yeni kuşaklar devrim savaşını bilmiyorlar, bunu derilerinde duymadılar, onun için yazın aracılığıyla bunu anlamak ve yaşamak gerekir. İşte, devrimimizin açtığı sonsuz yol ve sonsuz kaynak zenginliği budur.

b) İki kuşağı - devrimci ve genç kuşakları bağlamak sorun vardır, iki kuşağın eğitimsel uyumluluk sorunu vardır, bunu da Yazından başka - daha dolgun ve daha olgun bir surette işleyecek – ruhsal güç var mıdır?

c) Kahraman simalarının işlenmesi, bu simaların yeni meta kahraman simalarıyla bağlanması -bu simaların yeni yaşam yolundan kutsal konuların olmasında yazının sonsuz surette büyük ve sürekli,dir,

d) 27. Martlar, 6 Nisanlar, 4 Temmuzlar, 11 Ekimler, 29 Kasımlar ve daha başka tarihi günler bekliyor edebiyatımızı, bu günleri edebiyat yaratıcısı hülyalarıyla ELLERİNDE TUTUP bir an için DURDURUNLAR, üzerinde dursunlar, çeşitli dramatik, trajedik, senfonik ve poetik varlıklar bularak yüksek değerli eserler yaratsınlar.

e) Devrimin gerçekliği - birkaç boyut halinde işlenirse, sonsuz bilgilere, duygulara sebep olur, ruhları coşturur, devrimci sosyal şartlar altında çalışmanın var olduğunu daima hatırlatır ve yeni y arabalıklara yol açar.

Devrimin çeşitli anları, çeşitli alanları, çeşitli olayları, çeşitli durumları ve bütün düğümlü anlarda kendilerini çeşitli surette gösteren, ispat eden İNSANLAR, kadın ve çocuklar, erkek ve ihtiyarlar, cesur ve korkaklar, gece - gün çalışanlar ve kendi işine bakanlar gibi kimseler, yazının dikkatinde çekici ateşi temsil etmez mi? Yakınlarda, devrime katılanlar ve sonraları eserler yaratanlar savaşla ilgili eseflerinde, devrimin kaynaklarından söz edip, devrimde insanın nasıl bir surette İNSANLAŞTIĞINI anlatıyorlar. Hatta, devrimin edebiyatta zengin bir yol açtığını delillerle ispat ediyorlar. M. Laliç’in „Leleyska Tepesi”, D.

Maksimoviç'in şiirlerini, S. Kulenoviç'in D. Matlç'ln, M. Dedinaç'ın ve başkalarının yaratıcılıkları devrimi anıyor. Edebiyatımız bu alanda bol bol konu ve ilham, ham madde ve simaları vermedi mi?" (Karahasan, 1991: 47-48)

Necati Zekeriya, *Çağdaş Yugoslavya Şiiri Antolojisi*'nin ön sözünde, Yugoslavyalı şairlerin çok fazla işledikleri konulardan örnek verirken, güdümlü edebiyata karşı duyulan ilginin vardığı düzeyi gözler önüne serer:

"Devrim ve Halk Kurtuluş savaşı (1941 - 45) yıllarında dağlarda partizanların özgürlük, kardeşçe bir arada yaşama ve eşit haklar uğruna sürdürdükleri savaş, yaşlı kuşak ozanlarına olduğunca genç kuşak ozanlarına da tükenmez esin kaynağı olmuştur." (Zekeriya, 1983: 11)

Suat Engüllü'nün *Türk Şiirinde Devrim*, adlı kitabındaki şiirler de, ideolojinin simgeleri olan *savaş*, *devrim*, *özgürlük* ve *çocuk* gibi kavramlar yer alır:

"Güzel Çocuk. Savaş, Devrim Bir De Özgürlük

iyiden güzelden yana
bir değişimdir devrim
yüzyıllar boyu süregelir
insanlık sevgisini
özleyen gönüllerle

kötüye çirkine karşı
dikilen engeldir devrim
yüzyıllar boyu süregelir
kardeşlik duygusuna
açılan yüreklerle

doğruya düzene doğru
yönelen evrimdir devrim
yüzyıllar boyu süregelir
evrensel mutluluğu
hızlatan çabalarla" (Hafız, 1991: 76)

(Tablo 3: İsim, sıfat ve fiiller.)

İsimler 37	Sıfatlar 15	Filler 17
Devrim	İyi	Aydınlatmak / aydınlanmak

Barış	Güzel	Yücelmek
Savaş	Doğru	Dalgalanmak
Düzen	Mavi	Bölüşmek
Mutluluk	Al	Bağışlamak
Kardeşlik	Yeşil	Can vermek
İnsanlık	Kızıl	Yürümek
Sevgi	Barışçıl	Yücelmek
Halk	Acımasız	Korumak
Hak	Ak	Kan akıtmak
Bayrak	Kara	Çiçek açmak
Çocuk	Yeni	Savaşmak
Kuş	Eski	Direnmek
Yurt	Kanlı	Son vermek
Kavga	Yüce	Kurmak
Ölüm		Baş Eğmemek
Silah		Yok etmek
Tüfek		
Kurtuluş		
Bayram		
Özgürlük		
Güneş		
Yoldaş		
Yaşam		
Bahar		
Köle		
Ana		
Emek		
İşçi		
Özyönetim		
Eşitlik		
Bugün		
Yarın		
Yumruk		
Ordu		
Gökyüzü		
Onur		
Ekmek		

Tablo 2

Tablodan da anlaşılacağı üzere, ideolojiyi metinlerde yedirmek için benzer isim, sıfat ve fiiller kullanılmaktadır, kelime kadrolarında çok büyük değişiklikler görülmez.

4.8.14. Balkanlarda, Yugoslavya’da, Kosova’da Çocuk Olmak ve Çocuk Kimliği

Her medeniyet kendini çocukla yeniler. Çocuk hem bir başlangıçtı hem de hayatın biricik öznesi. Dünyayı, çocukları merkeze alarak anlamaya çalışmaksa insanlığın en büyük ödevi. (Şirin, 2006, 238)

Luan Starova, babası Türk annesi Arnavut olan Balkanlı bir yazardır. O da bir dönem Balkanlarda yaşanan karışıklıklara anlam vermeye çalışmış, her şeyden önce de babasının dilinin sırrını çözmeye uğraş vermiş:

“Evet, hangi dilde, düşündüğünü, ağladığını, hayal ettiğini, var olduğunu sordum kendi kendime.

Babam hakkında sorduğum ve cevapları kitaplarının içerdiği gizemleri keşfettikçe kendini kabul ettiren sayısız sorunlardan biriydi bu.

Gerçekten, babamın dil yönünden hem garip hem de belirsiz, karmaşık ve anlaşılmaz olan ama bununla birlikte, bireysel ya da kolektif bakış açısından Balkanlarda olağanüstü bir yanı bulunmayan bir kader yaşamıştı.

Babamın ana dili kelimenin tam anlamıyla, Türkçe idi. Türkçe’nin musikisini ve tadını ona aynen kendi annesi belletmişti.” (Starova, 2007: 74)

Mustafa Ruhi Şirin’in de dediği gibi; “*Çocuk her zaman her yerde çocuktur.*” (Şirin, 2006, 245). Sadece Balkanlardaki çocuklar, biraz erken büyüme zorunda kalmışlar ve savaşın acı yüzü onlara kendini çok erken yaşlarda göstermiştir. Bayram İbrahim, “Yaşamın Yumurta Kabuğu İçinde” adlı şiirinde “*Savaş kılıçlarına barış çiçekleri dizen çocuklar korktu*” (İbrahim, 1992: 54) şeklinde bir mısra geçer. Osmanlı, Balkanlardan çekildikten sonra, her an savaş çıkacakmış kokusuyla büyüyen ve savaştan savaşa koşan, cephelerde savaşan çocuklar, barışın kendi topraklarına uğramamasından korkmaktadır. Çünkü Balkanlarda kaynayan kazan ne yazık ki hiçbir

zaman tamamen soğumayacaktır. Lütfi Seyfullah'ın “Balkan Çocukları” şiiri de, Balkanlarda çocuk olmanın ne demek olduğunu şiirsel bir dille anlatır:

BALKAN ÇOCUKLARI

Masalına dönüyor yağız atlar
Bize tabancaları kalıyor gerçeklerin
Kemaller...
Abduşlar...
Mustafalar...

Muradına erenler
Kapadılar kapılarını uzakların
Ben Balkan çocuğu
Kardeşliği, dostluğu seven
En ucunda uygarlığın
En büyük masalcıları yeryüzü
Ululanan krallar
Savaş ve barış
Ölmez iki masalı
Balkan Çocuklarının...

Masalına dönüyor şehzadeler
Bize özgürlükleri kalıyor savaşların!... (<http://www.adeksam.org/hikmetdergi/hikmet5.pdf>, 12.06.2012)

Bayram İbrahim, “Üç Çocuğu Anlatan Bir Şiir” adlı şiirinde, üç ulusu Türkleri, Arnavutları ve Sırları anlatmaktadır. Yazarın bu ulusları anlatırken üç çocuğu seçmesi Oğuz, Kartal ve Taş gibi temsili isimler vermesi oldukça ilgi çekicidir.

“Üç Çocuğu Anlatan Bir Şiir

Budapeşte'de üç çocuk tanıdım
Üç solmaz gül
Levay Sokağı'nda Oğuz, Kartal ve Taş
Üç çocuk üç kardeş
Babaları Kelemen Adraş
Psikiyatri doktoru
Ve yazınsever •
Anaları Ewa bir öğretmen
Budapeşte'de
Taş, Kartal, Oğuz, üç kardeş üç çocuk
Gözlerine yüzlerine bakıyorum
Atalarına soy çekmişler
Kılıç oyunu oynamayı seviyorlar
Çocuk oyuncağı tabanca sıkmayı da

Budapeşte’de Levay Sokağı’nda
 Üç kardeş üç çocuk Oğuz Kartal ve Taş
 En küçüğü Oğuz
 Oğuz arabaya değil
 Büyüdükçe ata binmeyi seviyor
 Atımla dağları geçeceğim diyor” (İbrahim, 1992: 57)

4.8.14.1. Çocuk Kitaplarında ve Dergilerinde “Partizan” ve “Pioner”

Olgusu

Kuş dergisinin 2. ve 3. - 4. sayılarında “öz yönetim” ve “sosyalizm” içerikli iletileri olan metinlerin, özellikle ilk sayfalarda yer alması dikkat çekicidir. Bu yazılarda çocuklara sosyalizme hizmet etmiş kişiler “amcanız” şeklinde tanıtılarak, bu kişilere karşı daha ılımlı düşünceler edinmeleri ve onlarla özdeşleşmeleri hedeflenmiş olabilir.

“EDVARD KARDEL ARTIK ARANIZDA YOK

Yurdumuzun sosyalist özyönetimsel kalkınmasında sunduğu olağanüstü katkı için çok sayıda nişan ve madalyonlara sahipti.

Kardel amcanız çocukları çok severdi

Yugoslavya Komünistler Birliği’nin kuruluşu, halk kurtuluş savaşı ve sosyalist devrimimizin gerçekleşmesi ve yurdumuzun barış ve özgürlük içinde gelişmesiyle ilgili önemli ve sorumlu devlet görevlerinde bulunduğu halde, Kardel amca, çocuklarla ve pionerlerle görüşmek için daima vakit bulurdu. Pionerlerle yaptığı her görüşmede çalışma ve yaşam koşulları için ilgilendi. Çocuk dünyası için özel anlayış vardı.

Belli ortamdaki sosyal-siyasal sorunları ve işçi hareketini tüm incelikleriyle tanıyan Kardel, sosyalist özyönetiminin kurucularından biri oldu. Evet, Kardel amcamız öldü fakat onun yapıtları her zaman yaşayacaktır.

Şerafettin ÖMER” (Kuş, 1979: 3)

Çocuk ve pioner, kelimelerinin art arda kullanması bile, metnin odak noktasını belirler.

Kosova’da yer alan Doğru Yol Derneğinde, “*Tito Çocuklar Kolu*” kurulmuştur. Altay Suroy *Sesler* dergisinin 1987 yılı 212. sayısında, Tito Çocuklar Kolu hakkında şu bilgileri verir:

“TİTO ÇOCUKLARI”

Son on yıl içerisinde derneğimizde en büyük olay “Tito Çocuklar” Çocuk Kolu’nun kurulmasıdır. Yüz kadar ilkokul öğrencisini toplayan Çocuk Kolunda Türk Halk Müziği, Koro, Dram gibi ekipler çalışmaktadır. Derneğin en etkin kolu olan “Tito Çocukları” Prizren’den Vovodina Özerk Bölgesinde, Sırbistan, Makedonya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek gibi Cumhuriyetlerde değişik içerikli programlar sunmuşlardır. Belgrat’ta “Jikiça Yovanoviç Şpanaç” karşılamalarına, Glogovaç, Kaçanik ve Şivenik müzik, folklor festivallerinde ödüller kazanmış, Priştine, Üsküp ve İstanbul televizyon ve radyo yayınlarına programlar çizmiştir. İş eylemlerine katılan eylemcilere-tugaycılara temsiller vermiş, devlet (bayramları dolayısıyla halka özel programlar sunmuş, benzer derneklerle kardeş dernek olmuştur. Bugün bu kolda nota üzerinde de müzik çalışmaları yapılmaktadır. “Doğru Yol KGSD bünyesinde bu kolların var olmasıyla, çok sayıda kenttaşın toplandığı, kültürün aşılandığı bir ortam olmasıyla vazifesini yerine getirmektedir. Derneğin yoğun etkinlikleri halkımızı o kadar etkilemiştir ki tamamen Türk halkının adresi olmuş ve bütün Türk ailelerini etrafına toplamıştır.” (Suroy, 2006: 125)

Fahri Kaya’nın V. sınıflar (1986 basımlı) için hazırlamış olduğu okuma kitabındaki parçaların çoğu pionerlik ve partizanlık üzerinedir.

Örnek 1:

“YÜREĞİMİN BEBEĞİ

Sayısız bülbül
Ötüyor yuvada
22 Aralık Ordu gününde.

Milyonlarca piyoner
Gönderir selâmlar
22 Aralık
Tito Ordusuna.

Gökteki yıldızlar
Pırıldar yüreklerde
22 Aralık
Ordumun bayramında.

Esat Bayram (Kaya, 1986: 88)”

4.8.14.2. Tek Tip Çocuk Örneği Pioner-Partizan

Şiirlerin ve hikâyelerin çoğunda, tek tip partizan / pioner örneklerinin, ortak özellikler tespit etmek için aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

İsim	Fiil
Tito	Savaşmak
Yurt	Büyümek
Kardeşlik	Yürümek
Devrim	Koşmak
Çağdaş	Aydınlanmak
Özgür	Doğmak
Ülkü	Işık tutmak
Bora	Çiçek açmak
Ramiz	Emir vermek
Bayrak	Emanet etmek
Güneş	Yaşamak
Çiçek	Anmak
Kuş	Ölmek
Başkan	Ant içmek
Küçük erler	Dalgalanmak
25 Mayıs	Var olmak

Tablo 4 (*Kaynak:* Kosova'daki Türk yazarların çocuk şiir ve hikâye örnekleri.)

Tabloyu incelediğimizde, savaşmak-barış, ölmek-çiçek açmak-var olmak gibi zıt kavramların bir arada kullanıldığını görürüz. Bir tarafta iyilik ve güzellikten bahsedilirken diğer vatan uğruna canlarını feda eden pioner ve partizanolardan bahsedilir.

4.8.15. Çocuk Edebiyatında Karakter ve Kahraman

Çocuk kitaplarında yer alan kahraman ve karakterler, bazı metinlerde sembol olarak kullanılmaktadır. Bu önemli noktaya değinmeden önce, karakter ve kahramanın tanımını yapıp aradaki farkı belirtmek gerekir.

Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi sitesinde, Büyük Türkçe Sözlükte, kahraman ve karakter şu şekilde tanımlanmaktadır:

Kahraman: “*Bir edebiyat eserinde, olayların merkezi durumunda olan kimse.*” (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, 30.05.2012).

Karakter:“a. 1. Ayırt edici nitelik. 2. Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, öz yapı, ırâ, seciye. 3. Bir kimsenin veya bir insan grubunun tutumu, duygulanma ve davranış biçimi. 4. Basımda harf türü. 5. ed. Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse. 6. fel. Bireyin kendi kendine egemen olmasını, kendi kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve hareketlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünü.” (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, 30.05.2012)

Çocuk edebiyatında da karakterlerin değişik yollarla geliştirildiği, okura tanıtılmaktadır. Okulöncesi dönemdeki (2, 3, 4 yaş) çocuklar için hazırlanan kitaplarda, kahramanlar genellikle fiziksel özellikleriyle (dış görünümüyle) ön plana çıkarılır. Onlara, sözleri ve hareketleriyle de bir kişilik kazandırılır. Bu yaştaki çocuklara kahramanların tanıtılmasında resmin önemli bir işlevi vardır. Çünkü çocuklar yetişkinlerin aksine, birçok şeyi ilk kez duyduğunda, gördüğünde öğrenmeye başlar. İşte, bu ilk sayılabilecek öğrenmelerde çocukların duydukları ve gördükleri onların hoşuna gitmeli, duygu algılarını devindirmelidir. (Sever 2008: 92-93)

Hasan Mercan'ın *Afacan'ın Maceraları* adlı hikâye kitabında başkahraman afacandır, bütün olaylar onun başından geçer. Afacan özel ismiyle değil de karakterinden dolayı ona hitap edilen şekliyle anılır.

Yazar için tek hareket noktası kelimeler değildir. Çizdiği tipi çok yerinde ortaya koyması gerekir. İlk önce, çocuğun özdeşleşeceği tip olması aranır, çocuklar

için yapılan edebiyatta. (Şirin, 2006: 172) Aynı zamanda bu tipler açık ve net bir şekilde tasvir edilmelidir.

Ünlü düşünür Rousseau çocuk edebiyatındaki netliği şu sözleriyle açıklar: “Eğer çocuk, çorak yaylalardan geçmemiş, ayaklarını kızgın kumlarda yakmamış ve güneşin yakıcı sıcaklığına maruz kalmamışsa, güzel bir sabahın serin havasında sizin kadar etkilemesini nasıl bekleyebilirsiniz? İşte bu yüzden çocuğa anlayamayacağı sözler söylemekten sakının. Daima, açık, sade ve yalın olmaya devam edin; başka bir dil kullanmanın zamanı çok geçmeden gelecektir” (Taşdelen, 2005: 360)

Çocuk kitaplarındaki karakterler neler olabilir?

1. İnsan: Ahmet S. İğciler’in başkahramanı Erdoğan, Nusret Dişo Ülkü’nün Ülkü, Enver Baki’nin Suna, Sevim ve Erdem, Fikri Şişko’nun Eralp, İskender Muzbeğ’in Sevil, Lütfi Seyfullah’ın ise Erol’dur. Ayrıca kahramanın yakın çevresi de öyküdeki karakterleri oluşturur. Bunlar genellikle anne-baba, arkadaşlar, öğretmenler ve akrabalarıdır.

2. Hayvan: Kuş (özellikle şiirlerde), tilki, fare vb.

Lütfü Seyfullah’ın “Küçük Balıkçı” isimli hikâyesinin kahramanlarından biri kırmızı balıktır. Kırmızı balık, diğer balıklar tarafından rahatsız edildiği için Metin’den (hikâyenin diğer kahramanı) yardım ister.

Necati Zekeriya’nın başkahramanı Orhan olmasına rağmen farklı kahraman adlarına da rastlarız. Hepsinde birer renk, birer dünya var. Hepsi daha belirli, ya da daha belirsiz bir dille özbenliğine kavuşmak çabasıdadır. Ama, bu kahramanlar arasında ön plana çıkan Orhan yazan bütün olarak çekerek kendisinden kolayca kopmamağa gelmiştir. Bir öyküden ötekine geçen Orhan yavaşça yazarının öz malı olup bütün başka kahramanları gölgelemeye başarmıştır. (Emin, 1967: 21) Necati

Zekeriya'nın hikâye ve şiirlerindeki bu durum Enver Baki, İskender Muzbeğ, Lütü Seyfullah gibi yazarların hikâyelerinde de görülmektedir.

Çocuk edebiyatındaki karakterler kapalı (geliştirilmemiş) ve açık (geliştirilmiş) olarak adlandırılarak iki grupta incelenebilir:

1. Kapalı karakter, özellikleri yüzeysel olarak tanıtılan, okurun iyi tanımadığı karakterdir. Bu karakterin, çocuklara insan doğasını kavratma, yaşam gerçekliğini anlatmada çok az katkıları vardır. (Sever, 2008: 104) Bu karakterleri aynı zamanda yan karakter olarak da tanımlayabiliriz, onlar hikâyenin gidişatına katkıda bulunmak için hikâyede vardır.

Yan karakterler:

Ahmet S. İğcilerin öykülerinde Naim, Perver, Ayla, Emsal Teyze, Taner vb., İskender Muzbeğ'de Coşar, Orhan Bedrettin, Zeynep, Nesrin vb. yan karakterlerdir.

2. Açık karakter roman, öykü, masal ve anlatılarda birçok özelliğiyle okura tanıtılan, inandırıcı nitelikleriyle öne çıkan, okurun iyi bildiği karakterdir. Bu karakter, yazarın aktarmak istediği iletilerin okurla paylaşılmasında etkin bir sorumluluk üstlenir. (Sever, 2008: 104)

Kosova Türk çocuk edebiyatındaki hikâyelerde, yazarlar açık karakterleri daha fazla kullanılmışlardır. Bu karakterlerin her anını yazar öykülendirerek okuyucuya sunar. Örneğin Sevim ve Suna'nın okuldaki evdeki, parktaki tüm hallerini ve kişilikleri açık ve net bir şekilde anlatılanlardan öğrenebiliriz. Bu duruma yazarların, kendi çocuklarını eserlerinin karakterleri haline getirmelerinin büyük bir etkisi olabilir.

Necati Zekeriya'nın kahramanı Orhan, tip haline gelmiştir. Olayların kahramanı, bir sokağın, bir kentin, bir halkın sevilen, itilen, tutulan, yadsınanı gene Orhan'dır. Necati Zekeriya'nın "Orhan" adlı öyküler kitabı bunu kanıtlamaktadır.

Yazarın ölümünden hemen sonra yayımlanan *Orhan* adlı yapıtı aslında, yazarın üç kitabını bir araya getiren yapıttır. *Bizim Sokağın Çocukları*, *Yeni Sokağın Çocukları* ve *Bizim Sokağın Romeo ve Juliyeti*'nde Orhan, olayın İçinde, olayın dışında gelgitler yapar. Bazen iyimser bazen ise kötümserdir. Ne çocukların oyunundan uzak kalır, ne de kendi kabuğuna sığınır. Yazar, Orhan'ı yaratırken olağanüstü bir tip olarak vermez. Halkın bir çocuğu olarak onu bilir, İyi ile kötü yanlarıyla bir bütün olarak verir. Bu karakteri oluştururken ne çok ne de çok fazla arka planda bırakmıştır. Onu doğal bir kahraman olarak kurgulamıştır. (Baymak, 1990: 18)

Necati Zekeriya'nın Orhan'ı için verdiğimiz bu bilgi, diğer yazarların kahramanları için de geçerlidir. Nasıl Orhan bir tipse Suna, Sevim, Eralp, Erol da bir tiptir. Yazarlar iyi ve kötü davranışları çocuklara Kosova Türk çocuklara örnek teşkil edecek biçimde verir. Örnek teşkil ettiklerinden dolayı bu karakterler *açık karakterler*dir. Yine bu kahramanların yazarların çocukları ya da yakın çevrelerinde yer alan kişiler olması ilgi çekici bir yöndür.

Dilthey yazarların çocukları anlamaları için ortak bir deneyim de yaşamalarını gerektiğini iddia eder Bu görüş doğrultusunda Kosova'daki Türk yazarların kaleme aldıkları eserlere göz atarsak, hikâyedeki kahramanların aslında kendi çocukları olduğunu saptırız. Enver Baki kızları Suna ve Sevim'in, torunu Can'ın başkahraman olduğu birçok hikâye yazmıştır. Yazar çocuklarıyla “*ortak bir deneyim*” yaşayarak onları anlamayı ve onların dünyasına girmeyi başarmıştır.

4.8.16. Hayat, Çocuk ve Edebiyat

Yusuf Çağlar, bir makalesine soru sorarak başlar; “*Kelimeler nasıl yazıldı; suya, toprağa, ağaca, gökyüzüne? Nasıl unutmayı öğrendi insan? Söz ustaları nasıl çıkıp gitti dünyamızdan?*” (Hece 2005, 53). Daha önce de belirttiğimiz gibi Balkan topraklarının Osmanlı'nın elinden çıkmasıyla birlikte, 1912-1944 yılları arasında Makedonya ve Kosova'da yaşanan sürece *Karanlık Dönem* adı verilmiştir. Bu

dönemde, bütün edebî ve kültürel faaliyetler durgunluk sürecine girmiş, hatta Türklerin izleri bu coğrafyadan tamamen silinmeye çalışılmıştır. Çocuklara ana dili aile içerisinde, masallar, fıkralar, hikâyeler, bilmece ve öyküler yoluyla öğretilmiştir.

Kelimeler nasıl yazıldı; suya, toprağa, ağaca, gökyüzüne? Kelimeler suya, gökyüzüne, toprağa ve ağaca yazılmamış, genç kuşakların zihinlerine kazınmış ta ki kendi varlıklarını ispat edebilecek durumuna gelene kadar. Bu dönemde yine birçok aydın, ya göç etmeye zorlanmış ya da bir şekilde edebiyat ve bilimden uzaklaştırılmıştır. Karanlık Dönemle ilgili, siyasi ve sosyal bir çalışma yapılırsa asıl sebepler ve neden böyle bir dönem yaşandığı daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Yusuf Çağlar'ın, makalesinde muhtemelen üstünde durmaya çalıştığı konu, büyüklerin çocukların hayal dünyasının büyükler tarafından “yağmalanması”ydı. Bu *yağmalama*, Tito döneminde olduğu gibi, kimi zaman güdümlü eserler ve yazarlar yoluyla, kimi zaman da kavramlar ve teorileri benimsetmek yoluyla gerçekleşir. Yugoslavya’da İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yönetimi ele alan Tito döneminde, “*partizan çocuk*” kavramı kullanılarak, o inanılmaz hayal dünyası yalınlaştırılmış, tek bir düzeye, “*partizan / pioner olmaya*” indirgenmeye çalışmıştır. Çocuk dünyasında/edebiyatında birinci sırada yer alan şiir ve hikâyeler tek bir amaca; partizan yetiştirmeye hizmet ediyordu. Yazarların, ortak olarak çizdikleri bir partizan tipi vardı. Bu tip, yine önceden belirlenmiş özelliklere sahipti. Kullanılan söz dağarcığı da aşağı yukarı aynıydı. Güdümlü edebiyat kısmında partizan tipini anlatırken, en çok kullanılan kelimeler, kategorilere ayrılarak tablo şeklinde gösterilmiştir.

Çocuk ve edebiyat (güdümlü) ikilemi arasında bir kesişme noktası meydana gelir. Bu noktada ise, siyasi ortam ve ideolojilerle, çocuklara ait alan / hayal dünyası, bir takım kavramlarla işgal edilir Yeni kurulan devletlerin çoğu aynı politikayı uygular. Özellikle de Yugoslavya gibi içinde, birçok ulusu barındıran devletlerde, halkların buluşturacak ortak bir odak noktasına ihtiyaç vardır. Yugoslavya içinde seçilen ortak odak noktası ise dergiler, gazeteler ve çocuk kitaplarıdır. Bunun esas nedeni, vatanına

ve milletine bağı bir nesil yetiştirmektir. Bu sebeple, çocuk edebiyatı ve eğitimi uygulama merkezi halini alır. Çocuk dünyasındaki bu işgalin, edebiyat adına ya da edebiyatın araç olarak kullanılması şeklinde yapılması ise oldukça ironiktir.

Aslında çocukların edebiyata hiçbir zaman ihtiyacı olmaz. Onların sevdikleri şey, kelime oyunlarıdır; hayatın macerası, hayalin olağanüstülüğüdür. En yalın haliyle şiir söyleyen çocuk, bize hiçbir edebiyat disiplinin öğretemeyeceği doğaçlamalar sunar. Akıl erdiremeyeceğimiz filozofane soruları, masumane haller içinde soran yine çocuklardır. (Çağlar, 2005: 53)

Kuş dergisi de, çocukların bu filozofane yönlerini ve soru sormaya karşı meyillerini unutmamış ve soru cevap kısmı hazırlamıştır. Her ay çocuklardan gelen sorular cevaplarıyla birlikte yayınlanmıştır. Bu yöntemle çocuklar, merak unsuru artırılarak, araştırıp öğrenmeye yönlendirilmiştir.

Yugoslavya'daki çocukların hayal dünyası, yukarıda açıkladığımız nedenlerden dolayı, çoğu zaman, tek bir noktaya odaklanmış ve bu doğrultuda gelişmiştir Tabii bu çizgiden çıkmaya çalışan, lirik şiirleriyle, çocuklara ait hayal dünyasını ortaya koyan şairler de vardı.

4.9. Kosova'da Türk Basın ve Yayın Hayatı

Yugoslavya'daki Türkçe basın hayatının başlangıcı 1866 yılına dayanır. Sırpça, Arnavutça ve Türkçe olmak üzere birçok gazete ve dergi yayımlanmıştır. Çocuk şiirlerinin de yer aldığı, eğitim için de önemli bir dergi olan *Yeni Hayat* (1911) dergisi, ilk çocuk şairlerinden ve eğitimcilerinde biri olan Sabri Cemil Bey tarafından 1911 yılında yayımlanmıştır. Fakat Türk basın hayatındaki asıl ilerleme siyasî ve ekonomik sebeplerden dolayı, ancak 1944 yılından sonra kaydedilmiştir.

Eren, Osmanlı dönemindeki basın faaliyetleri hakkında önemli bilgiler sunarak gazetelerden örnekler verir. Bosna Vilâyeti Nizamnâmesinin dokuzuncu maddesi gereğince bu vilâyetin merkezi bulunan Saraybosna'da bir matbaa kurulmuştur. Vilâyetin para yardımı ile Zemun (Zemlin) matbaacısı Ignyat Sopron Saraybosna'da kendi matbaasının bir şubesini açmıştır. 1866 Nisanının ilk günlerinde faaliyete geçen Yugoslavya bölgelerindeki bu ilk matbaada önce 7 Nisan 1866'da *Bosna Gazetesi* (*Bosanski Vyesnik*) adı altında yalnız Sırpça olarak haftalık bir gazete; 28 Mayıs 1866 tarihinde de *Bosna* adı ile vilâyetin resmî organı olan haftalık Türkçe ve Sırpça bir gazete yayımlanmaya başlamıştır. 1878 yılının ortalarına kadar 636 sayı çıkmıştır. 28 Mart - 18 Temmuz 1878 tarihleri arasında yarı resmî olarak çıkan *Bosna* gazetesinin başyazarı, o vakitler Bosna Vilâyeti mektupçusu olan Ebuzziya Tevfik'tir. (Eren, 1989: 72)

Bu tarihten itibaren çıkmaya başlayan gazeteler (İsmail Eren'in 1989 yılında *Sesler* dergisinde yayınlanan makalesi doğrultusunda bu bilgiler özetlenmiş ve eklemeler yapılmıştır): *Gülşen-i Saray* (*Sarayevski Tsvyetnik*); 1868-1872 (Osmanlı İmparatorluğu vilayetlerinde yayınlanan ilk yarı resmi gazete), *Prizren* (1871-1874) gazetesi yayınlanır. *Rumeli* (1873-75), *Neratva* (1876, Bosna-Hersek), *Vatan Gazetesi* (1884-1897), *Manastır Gazetesi* (1884-1912), *Kosova Gazetesi* (1888), *Rehber Gazetesi* (1897-1902), *Neyyir-i Hakikat Gazetesi*, *Yıl Gazetesi* (1909, Üsküp), *Vardar Gazetesi* (Üsküp), *Tarık* (1908-1911), *Muallim* (1910-1913), *Misbah* (1912-1914), *Yeni Misbah* (1914), *Rehber* (1919), *Uhuvet* (1920) *Doğru Yol* (Pavi Put) (1937, Üsküp), *Birlik* (1944, Üsküp), *Pioner* (1950-1951), *İzler* (Belezi) (1967, Üsküp) vb.

Yugoslavya dönemindeki ve Osmanlı hâkimiyetinin sürdüğü yıllardaki Makedonya basın ve yayın hayatı hakkında bilgi verilmesinin nedeni, Türk basın ve yayın hayatının önce bu bölgede başlayıp gelişmesidir. Kosova'daki Türk basın hayatı ancak 1951 yılından sonra faaliyet gösterebilmiştir.

4.9.1. Kosova'da Türk Basın Hayatı

Kosova'daki Türkçe basın hayatı, çocuk edebiyatında ve eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Kosova Türk edebiyatında etkin rol oynayan yazarların çoğu bir dönem Türkçe basılan gazetelerde görev almıştır. Süreyya Yusuf, Necati Zekeriya, Enver Baki gibi yazarlar bunlardan bazılarıdır. Türkçe eğitimin önemli sıkıntılarından biri olan ders kitabı eksikliği bu gazeteler bünyesinde çözülmeye çalışılmıştır. *Birlik* gazetesinin eğitimle ilgili sayfalarında, dil bilgisi kitaplarının eksikliğinden dolayı Türkçe dil bilgisi kurallarını anlatan yazı dizileri yayımlanmıştır. Fakat bunun kalıcı bir çözüm olmayacağı anlaşılarak Türkçe dil bilgisi kitabı yazma yoluna gidilmiştir. Yine maddi imkânları olmayan Türk yazarlar için *Birlik*, *Tan* gibi gazeteler, bu yazarların eserlerinin yayımlayarak onları yazma konusunda teşvik etmiştir. Aynı zamanda *Sevinç*, *Tomurcuk*, *Kuş* gibi gazetelerin bünyesinde basılan çocuk dergileri aracılığıyla yayımlanan kitap dizileri, kitap eksikliğini çözüme kavuşturma konusunda oldukça etkin rol oynamıştır. Kitap dizilerinde yayımlanan kitapların çoğu çocuk edebiyatına yöneliktir. Hatta çocuk edebiyatında isim yapmış yabancı yazarların kitapları da çevrilerek yayımlanmıştır. Bu nedenle Türk çocuk edebiyatında, Türk basın hayatı önemli bir yere sahiptir.

Kosova'daki Türk basın-yayın hayatı özellikle 1951 yılında, Türklere tanınan yasal haklarla birlikte büyük bir ilerleme kaydetmiştir. *Karanlık Dönem* olarak bahsettiğimiz yıllarda basın faaliyetleri gerçekleştirilememiş, Osmanlı döneminde basılan dergi ve gazeteler kapatılmıştır. Türkler basın-yayın hakkında Tito tarafında Yugoslavya'nın kurulmasıyla kavuşmuştur.

Osmanlı döneminde özellikle Prizren kentinde 1871-1874 yılında Türkçe-Sırpça olarak çıkarılan *Prizren* adında bir gazete yayımlanır. Daha sonra vilayet merkezinin Priştine'ye taşınmasıyla, 1888 yılında *Kosova* adlı bir gazetenin de Türkçe-Sırpça çıkarıldığı bilinmektedir. II. Meşrutiyet'ten sonra bu diğer resmî gazetelerden başka, *Envai Hürriyet*, *Şar* ve *Yıldız* adlarını taşıyan özel ve cemiyet özelliğini içeren

gazetelerin yanı sıra, *Yeni Mektep* adında bir mesleki derginin de yayımlandığı bilinmektedir.

Balkan ve I. Dünya Savaşı yılları arasında, Yugoslavya’da Türkçe olarak hiçbir gazete yayımlanmamıştır. 1919-1920 yılları arasında, *Rehber* ve *Uhuvvet* adındaki gazete yayınlanmaya başlasa da, bunların ömürleri çok kısa olmuştur. (Vırmiça, 1998: 198-199)

4.9.2. Gazete

4.9.2.1. Birlik

Birlik gazetesi 1944 yılında Üsküp’te, Latin harfleri ile basın hayatına başlayan ilk gazetedir. Fahri Kaya’nın verdiği bilgiye göre, bu gazete ilk olarak *Makedonya Müslümanları Halk Kurtuluş Cephesi Haftalık Gazetesi* başlığıyla yayımlanır. Fakat dördüncü sayıdan itibaren gazetenin alt başlığı, *Makedonya Halk Kurtuluş Cephesinin Haftalık Gazetesi* şeklinde değişir. Bu her iki adlandırmada da devlet politikası açıkça görülür. Türk ibaresi yerine “Müslüman” ibaresinin yer almasının nedeni, Türkleri etnik kimliklerinden uzaklaştırarak, Boşnak ve Arnavutlarla bir görmek yani dinin milli kimlik yerine geçmesidir. Dinî kimlik, milli kimlik kadar zorlayıcı olmadığı için bu yol izlenmiştir. Aynı durum nüfus sayımlarda da sorun yaratmıştır, halkın milli kimlikleri değil, dinî inançları göz önünde bulundurularak sayım yapılmıştır.

Gazete gibi bütün halka ulaşabilecek yayın organındaki adlandırma üzerinde bu kadar oynanması oldukça hassas bir durumdur. Çünkü belge niteliği taşıyan gazete, günü geldiğinde bazı durumlarda önemli bir kanıt olabilir. Aynı zamanda geniş bir kitleye hitap ettiği için kullanılan ibareler ve verilmek istenilen iletilerin ulaşacağı nokta da geniş olur.

Birlik gazetesi 1995 yılında, yani Makedonya Yugoslavya Birliğinden ayrıldıktan tam dört yıl sonra *Makedonya Türkleri Gazetesi* basılabilmektedir. 2003 yılına

kadar basım hayatına devam eden gazete 2003 yılında özel kişilerin idaresine geçtikten sonra bir daha yayımlanmamıştır. Tüm sıkıntılara rağmen *Birlik* gazetesi, Balkanlarda en uzun soluklu çıkan Türkçe gazetelerden biridir.

4.9.2.2. Tan

1 Mayıs 1969 yılında yayın hayatına başlayan, Kosovalı Türkler için âdeta bir dönüm noktası ifade eden *Tan* gazetesinin doğuşunu, yazın kurulunda da yer alan Altay Suroy'un anılarından öğreniyoruz:

“Prizren’de Hukuk Fakültesi öğrencisi iken birkaç yıl önce Prizren’den Priştine’ye taşınmış olan Yüksek Pedagoji Okulu’nun Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde düzenlenen bir toplantıya çağrıldım. Kosova’da bir Türkçe yayın organının yayınlanması için bir girişim toplantısıydı bu. Bu ayın yayın organı için yazılanların yazılıp bir araya toplanması istendi. Gazete olabilir, dergi olabilir denildi. Önemlisi bizler Kosova’da Türkçe bir yayın organının çıkması için önayak olalım denildi. Yayın organının bir mayıs için yayınlanması istendi. Sonra şu adlar önerildi: Kıvılcımlar, İlk Adımlar, Umutlar, Ufuk Yolu, Açık Eller. İlk adımlar en uygun bulundu. Yayın organının hazırlanması Yüksek Pedagoji Okulunda Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrenciler üstlenecek denildi. Sonra toplantı edebî yazıların okunmasına dönüştü okunan yazılar toplandı. Okuduğum iki şiirimi verdim. Tarih 1 Nisan 1968 günlerden Pazartesi.” (Suroy, 2006: 96-97)

Altay Suroy, yazsının devamında, bu defa da gazetenin basımında karşılaşılan güçlüklerden ve onları nasıl aştıklarından uzun uzun bahseder.

Tan gazetesi 1 Mayıs 1969 yılında, ilk toplantı yapıldıktan bir yıl sonra yayın hayatına başlamıştır. Altay Suroy anısında, gazetenin anın *İlk Adımlar* olacağından bahseder, fakat gazete *Tan* adı altında yayınlanmaya başlar. Bu konuda herhangi bir malumat olmamasına rağmen, Tan isminin bilinçli bir şekilde seçilmiş. *Tan*’ın sözlük anlamı: “Güneş doğmadan önceki alacakaranlık, şafak vakti”dir. Osmanlı hâkimiyeti Balkanlardan çekildikten sonra, Kosova’da yaşayan Türklere ait bir yayın organı yoktur. 1944 yılında, Üsküp’te yayımlanan *Birlik* gazetesinin basımıyla yayın hayatındaki eksiklik kapatılmaya çalışılmış, Kosovalı şair ve yazarların yazıları burada

yayınlanmıştır. 1969 yılında Kosova Priştine’de yayın hayatına başlayan gazeteye, *Tan* isminin verilmesin de, muhtemelen yaşanan sıkıntıların büyük etkisi vardır. Çünkü bu gazete, Kosova’nın kültür ve sanat hayatına büyük bir ışık ve canlılık getirmiştir.

Yugoslavya’nın parçalanmasındaki sancılı süreç, Makedonya’nın da bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte daha da ağırlaşmıştır. Kosova’daki Türkler ile Makedonya’daki Türkler arasındaki bağ zarar görür; eğitim, kültür ve edebiyatta sorunlar baş gösterir. Çünkü Kosova’daki edebiyat üzerinde, Makedonya Türklerinin etkileri ve katkıları büyük ölçüdeydi. İlk önce eğitim alanında sıkıntılar baş göstermeye başladı; Türkçe ders kitabı basımı durma noktasına geldi. Basın hayatı da gazetelerin sayfa sayıları azaldı, *Kuş* ve *Çevren* gibi dergilerinin basımı durdu. Başta on altı sayfa olarak yayınlanan *Tan* gazetesi, sekiz sayfa olarak yayınlanmaya devam etti. Ayrıca *Tan* çerçevesinde yayımlanan kitap dizilerinin basımı yapılamaz oldu.

Tan gazetesini yayına hazırlama görevini birçok yazar ve gazeteci üstlenmiştir. Bunların arasında, gazetenin ilk müdürü ve baş sorumlu yazarı olan Süleyman Brina da vardır. Süleyman Brina gazeteciliğin yanı sıra, hem eğitimle ilgilenmiş hem de bir dönem siyasetle uğraşmıştır.

Başta haftada bir basılan gazete, halkın ve yazarların isteği üzerine üç günde bir basılmaya başlamıştır. Gazetenin üç günde bir basılması için otuz birinci sayıda (19 Mayıs 1970: 14) Altay Suroy’un Belgrat’taki öğrencilerle yaptığı söyleşi yayımlanmıştır.

1974 yılında da, Tan Yayınevi kitap dizilerine başlamış. Bu çalışma iki yönde geliştirilerek, bölgenin edebiyatının her gün zenginleştiren yaratıcı yazarların özgün, çeviri şiir ve öykü kitapları büyük sayıda değilse de, devamlı olarak yılda dört-beş kitap halinde yayınlanmıştır. Öyle ki, Kosova’da edebiyatla, bilimle, folklor araştırmalarıyla uğraşanların yaklaşık iki yüz kitabı yayımlanmıştır. Ayrıca bölgede Sırp ve Arnavut dillerinde yaratılan edebiyatın en değerli eserleri Türkçeye çevrilerek

basılmış, öte yandan yerli Türk yazarlarının yapıtları da Sırpça ve Arnavutçaya çevrilerek Türk edebiyatı bölgede yaşayan başka milletlere tanıtılmıştır. (Curi, 2007)

4.9.2.2.1. Tan Gazetesinin Ekleri

Tan gazetesinin içinde 1970 yılında gençlere yönelik, *Gençlik Eki* sayfası yayımlanmaya başlamıştır. İlk yayınladığı zaman “Ön Söz Yerine” başlıklı yazıda ekin neden yayımlandığı anlatılmaktadır. Ekin, Türk halkının sıkıntılarını dile getirecek ve gençleri yönelik bir derginin olmamasından dolayı oluşturulduğu belirtilmiştir.

Düşüncemize göre bu biçim özel ekler, iki ayda bir hazırlanırsa, her kez başka bir içeriğe sahip olabilirse hem Türkçe bir gençler dergisinin yayımlanmasına yol açar hem de böyle bir dergi yayımlanıncaya dek bir boşluğu gidermiş olur. Bununla ilgili düşüncelerinizi bekleriz sayın genç okuyucular. (1970: 5)

Gençlik Eki, aynı zamanda gençleri yazmaya teşvik etmiş ve sayfayı birlikte hazırlamaları doğrultusunda çağrı yapmıştır.

Gençlik ekinin yanı sıra, yıl (1970) yirmi dokuzuncu sayıda “Tan’ın Öyküsü” başlığı altında öyküler yayımlamaya başlamıştır. Hem Türk hem de yabancı yazarların öykülerine yer verilmiştir. Bu bölüm sayının birinde yedince sayfada birinde on ikinci sayfada yer almıştır, daha yeni basılan bir gazete olduğu ancak otuz sayı yayımlayabildiği için bir düzen oturtturulamamıştır.

Tan’ın öykü sayfasına benzer bir sayfa da “Ozanlar Köşesi” olarak hazırlanmıştır. Her sayıda farkı bir ozanın hayatı hakkında kısa bir bilgi ve eserlerinden örnekler verilmiştir.

26 Mayıs 1970 tarihli basımda da “Eğitim Sorunları” sayfası hazırlanmıştır. Bu sayfada ana dilde daha yaygın bir şekilde eğitim görülmesi gerektiği üzerine bir yazı yer almakta ayrıca kaynak sıkıntısından bahsedilmektedir. Bu sayfa düzenli olarak her

sayıda yer almasa da, Türkçe eğitim konusundaki sıkıntıları dile getirmesi açısından oldukça önemlidir.

4.9.2.3. Sesimiz (1996)

Türk Demokratik Birliği Partisi'nin gazetesidir. Kosova'da 1990'lı yıllarda yayımlanan, Türkçe tek siyasî parti gazetesidir. Sekiz sayfalık bir gazetedir. Partinin çalışmalarının yanı sıra, güncel olaylar, kültür, sanat, spor ve eğitim hakkında da haberlere de yer verir. Gazetenin sloganı “*Dilde, fikirde, işte birlik.*”tir.” Türk halkını bir arada tutmaya çalıştığı, bu ifadeden de anlaşılacağı üzere açık ve nettir. Altay Suroy'un da içinde bulunduğu güçlü bir yazı kuruluna sahiptir.

4.9.3. Dergiler

4.9.3.1. Esin Dergisi (Doğru Yol Kültür Sanat Dergisi) (1971)

1971 Anayasası ile birlikte basın ve yayın hayatının da canlanmalarının meydana geldiğinden bahsetmiştik. *Esin* dergisi de bu dönemde yayınlanmaya başlanmıştır. Dergi, ilk başta dernek bünyesinde yayınlandığı için *Doğru Yol Kültür Sanat Dergisi*, adıyla çıkmıştır. Bu derginin kurucuları arasında Altay Suroy da vardır. Dergiyi basıma hazırlayan Doğru Yol Derneği (yirmi beşinci yılında: 1981) çalışmalarından dolayı Tito tarafından “Kardeşlik Birlik Nişanı”yla ödüllendirilmiştir.

Esin dergisinin yayımlanmasında, dernek bünyesinde yer alan “Nazım Hikmet Edebiyat Kolu”nun katkısı büyüktür.

„Nazım Hikmet” Yazın Kolu çerçevesinde yetişen yazarlar gereksinimlerini yayın basın alanında gidermek amacıyla „Esin” adında bir dergi çıkarmaya başladılar. Bugün bu dergi uzaklara kadar adını duyurmuştur. Yazarlarımız bu derginin yurdumuzda var olan öteki dergiler yanında rolünü oynaması ve giderek daha geniş çapta yazınımıza katkısını sunabilmesi için yollar aramaktadırlar. Bilinen bir gerçektir ki, kimi kez yurdumuzda çıkan dergiler ayrı ayrı politika yürütmekte ve tam yazınımız üstüne yazılan yazılan kendi sayfalarında kendi bilmem nasıl çıkarlarına uygun olmadıkları için basmaktan

çekinmektedirler. „Esin” dergisi bu alanda her ortamdan yazının ilerlemesine katkı sunmak isteyen yazılara sayfalarını açık bırakmış ve daha da açık olmak amacını gütmektedir. (Koka, 1981: 61)

Dergi üç ayda bir Prizren’de yayımlanmıştır. Yazın kurulunda Zeynel Beksaç, Süleyman Brina, Altay Suroy, Agim Rıfat Şecaettin Koka gibi önemli isimler yer almıştır.

Esin, Kosova’daki kültür sanat dergilerinden biridir. Makale, deneme, şiir, incelemeler uzun dönem bu dergide yayınlanmıştır. Fakat daha çok makale ve inceleme ağırlıklı bir dergidir. Kosova’daki Türk edebiyatının gelişmesinde etkisi büyüktür.

Dergide Tito’yla ilgili yazıların yanı sıra Atatürk’le ilgili yazılarda yer almaktadır. Fevzi Tüfekçi’nin (Atatürk ve Sanat, s. 31, sayı 10) Altay Suroy’un (Selanik’te Bir Ev, 1881 s. 35, sayı 10) ve Hasan Merca’nın (Sevmenin Öyküsü... s. 27, sayı 10) Atatürk’le ilgili yazıları vardır.

Esin daha çok büyüklere yönelik hazırlanmış bir dergidir. Fakat önemli yazarlardan ve eserlerden bahsettiği için, o dönem kaynak eksikliği çeken öğrenciler için değerli bir dergidir.

4.9.3.2.Çevren (1973)

Tan gazetesinin bünyesinde yayımlanan dergilerden biridir (Priştine, Rilindya Basımevi). Çevren, *Toplum*, *Sanat* ve *Bilim* dergisidir. Doksan sayı yayımlanmıştır. Dergi ilk zamanlarda üç ayda bir yayımlanırken, daha sonraları iki ayda bir yayımlanmaya başlar. 1990 yılından itibaren *Çevren Düşün / Kültür Dergisi* olarak yayın hayatına devam eder.

Derginin yayın yönetmenliğini Nevzat Hüdaverdi yapmıştır. Yayın kurulunda İrfan Morina, Ahmet İğciler Enver Baki gibi Kosova Türk edebiyatının önemli yazarları ve eğitimcileri yer almıştır.

Süreyya Yusuf, *Çevren*'in dergisinde yayımlanan yazıları titizlikle seçmiş ve özellikle içeriğin zenginleşmesi için Türkiye'deki yazarların eserlerinden de örnekler vermiştir.

Kültür sanat dergisi olduğu için toplum, folklor, edebiyat, bilim gibi alanlarda yazılar ön plana çıkmaktadır. *Esin* dergisine bu yönüyle benzerlik gösterir her iki dergide Türk edebiyatının tanıtılmasında katkıda bulunmuşlar, deneme ve makale gibi türlerin gelişmesine de olanak sağlamışlardır

4.9.3.3. Çığ Dergisi

Tan'ın 1889 yılında Prizren'de basılan Kültür Sanat ve Edebiyat dergisidir. Derginin başyazarlığını bir dönem Raif Virmişa yapmıştır. Yazı işleri sorumlusu Zeynel Beksaç'tır.

Derginin 1995 yılı sayı on beşteki kapak resmi hem yazar hem de ressam olan Zeynel Beksaç tarafından hazırlanmıştır. Derginin iç kapağında yer alan bilgiye göre resmin adı "Şahlanmaya Duran Özlem"dir.

Çığ dergisi Kosova ve Makedonya'daki kültür sanat haberlerinden bilgiler içermesinin yanı sıra, edebiyat ve edebî gelişmeler hakkında da önemli yazı ve makalelere de yer verir. Eğitim sorunları ve önemli yazarlar hakkındaki yazılar, büyükler olduğu kadar küçükler yani öğrenciler için iyi bir bilgi kaynağı oluşturur.

Maddi sıkıntılar sebebiyle bir dönem derginin basımına ara verilmiştir. Fakat Tan gazetesinin de yardımıyla tekrardan yayın hayatına başlamıştır. Bu derginin adı da

sembolik bir önem taşımaktadır. Türklerin edebiyat ve kültür alanındaki faaliyetlerinin zaman içerisinde, küçük adımlardan başlayarak bir çığ gibi büyüyeceğini ifade etmektedir.

4.9.4. Çocuk Dergi ve Gazeteleri

Kosova'daki Türk çocuk dergilerini incelemeye geçmeden önce, çocuk dergilerinin içerik ve biçim bakımından incelerken ne gibi kriterlerin göz önünde bulundurulması gerektiğine göz atmak gerekir.

Oğuzkan, çocuk dergi ve gazeteleri söz konusu olunca eğlendirici yön ön plana çıktığından bahseder. Çocuk yayınlarında ele alınan konular genellikle eğlendirici ve dinlendirici nitelikte olmalıdır. Seçilen konuların bir bölümü ise çocukları düşünmeye yöneltmeli ve onların birtakım görüşler kazanmalarına katkı sağlamalıdır. Çocuklara sağlam ve geçerli inançlar aşılayacak, onları demokratik yaşayış biçimine karşı güvenlerini arttıracak ve ulusal değerlere karşı besledikleri saygıyı daha güçlü hale getirecek konulara da şüphesiz ağırlık verilmelidir. Bundan başka çocuklarda mizah duygusunu geliştirecek konular hiçbir zaman unutulmamalıdır. (Oğuzkan, 2010: 376)

Eğlenceyi ve eğitimi bir araya getirmek için dergi ve gazetelerde görselliğe büyük oranda yer verilmiştir. Çocuk eğitimiyle ilgili her türlü pedagojik unsura önem verilerek düzenlemeler yapılmış, yazı ve resimler bu kurallar çerçevesinde dergide yer almıştır. Söz konusu çocuk olunca gösterilen özen de bir o kadar fazla olmalıdır. Çünkü incelenip, düşünülmesi gereken çok hassas noktalar vardır. Bunlardan bir kısmı özellikle eserleri içerikleri ve dilleri hakkındadır.

Oğuzkan, çocuklar için hazırlanan gazete ve dergilerde bulunması gereken kriterleri şu şekilde sıralar:

1. Gazete ve dergilerin kâğıdı, çocuk kitaplarında olduğu gibi, iyi kaliteli ve mat olmalıdır.
2. Seçilen harflerin büyüklüğü ve küçüklüğü, tıpkı çocuk kitaplarında olduğu gibi, çocukların okuma yeteneklerine uygun olmalı, satırların arasında rahatça okunacak kadar bir açıklık bulunmalıdır.
3. Resimler, şekiller ve fotoğraflar çocukların algılayış seviyeleri göz önünde tutularak mümkün olduğu kadar açık, sade ve net olmalıdır. Renkli resim ve fotoğraflarda renkler birbirine karışmamalıdır.
4. Çocuk gazete ve dergileri büyüklük, kapak ve sayfa düzeni bakımından çocukların seveceği ve rahatça okuyabileceği biçimde olmalıdır. Küçük çocuklar için yayımlanan gazete ve dergilerde yazılar bir sayfada bitirilmeye çalışılmalıdır.
5. Çocuk gazetelerinde haberlere, güncel olaylara ve bu olayları açıklayan resim, fotoğraf, şekil vb. geniş yer verilmelidir.
6. Çocuk dergilerinde yazılara, resimlere, şekillere, fotoğraflara, bulmacalara dengeli biçimde yer ayrılmalı, üzerinde durulan konuların sunuluşu ve işlenişinde okurların yaşları, ruhsal ve zihinsel gelişim özellikleri göz önünde tutulmalıdır.
7. Yayımlanan yazılar çocuklarda okuma ve öğrenme isteğini arttırmalı, onları doğa olayları, toplum ve insanlık sorunları üzerinde düşünmeye yöneltmeli, dinlendirmeli ve eğlendirmeli. Çocukları el işlerine, pratik çalışmalara ve yaratıcı uğraşlara götürecek nitelikte resim, şekil ve yazılara da önem verilmelidir.
8. Çocuk gazete ve dergilerinde kullanılan dil ve anlatım biçimi, çocuklara okuduklarını kavrama bakımından bir güçlük çıkarmamalıdır. Kısa cümle ve paragraflardan oluşan yazılarda sade ve açık bir dil kullanılmalı, yazımda ise bir birlik sağlanmalıdır.
9. Çocuklar için hazırlanan gazete ve dergilerde hemen hemen her türde yazı (makale, konuşma, masal, hikâye, biyografi, şiir, anı vb.) yayımlanmasına çalışılmalıdır. Çocukların, sürekli olarak okudukları

gazete ve dergilerde birbirinden farklı yazı biçimleriyle karşılaşmaları, bilgi ve düşüncelerin ne gibi yazı türlerinde anlatabileceğini erken yaşlarda öğrenmeleri bakımından çok önemlidir.

10. Çocukları birbirinden ayrı yazı türlerindeki örneklerle karşılaştırmak kadar, onları çok değişik ve sürekli olarak da değişmekte olan ilgilerine uygun konulara değinmek de o kadar önemlidir. Bu nedenle çocuk gazete ve dergilerinde türlü uğraşı alanlarına ilişkin konulara sık sık yer verilmesi uygun olur. Çocuklar genellikle şu konulara karşı büyük merak ve ilgi duyarlar. Pul biriktirme, nakış, model çıkarma, fotoğrafçılık, müzik, tiyatro, bale, resim çizme, keşif ve icatlar, çiçek yetiştirme, evcil hayvanların bakımı ve beslenmesi. (Oğuzkan 2010: 352-353-354)

Kosova'daki en önemli çocuk dergisi olan *Kuş* 1970'li yıllardaki sayılarından 1990'lı yıllara kadarki sayılarında Oğuzkan'ın sırladığı maddelere büyük ölçüde uyar. Dergide edebi türlerin dağılımı, resimler seçimi, dil ve anlatım sayfasının, fen bilim sayfasının en az kusurla hazırlanmıştır. Fakat siyasi sistemin değişmesi ve Yugoslavya'nın parçalanmaya başlamasından dolayı, dergi ve gazetelere sağlanan maddi imkânlar azalmış bu nedenden dolayı da basım kalitesinde bir düşüş gözlenmiştir, her ay çıkan dergi, bazen üç ay birlikte çıkmaya başlamıştır.

Basın hayatının zirveye ulaştığı ve ikinci kuşak yazarların yetiştiği yıllardaki, dergi ve gazetelerin basımında da kalite göze çarpar. Seçilen kâğıt türü, saman kâğıdından ziyade daha pahalı olan kuşe kâğıttır. Metinlere eşlik eden resimlerin çoğu renklidir. Ancak dergilerin ilk çıktığı yıllarda ve 1999 Kosova Savaşı'na yaklaştıkça kalitede düşer.

4.9.4.1. Boncuk Çocuk Eki

Kosova’da çocuklara özel bir gazete olmamasına rağmen, Türklerin en önemli gazetesi olan ve Türk edebiyatının oluşmasında önemli katkıları bulunan *Tan* gazetesinde çocuklara yönelik birçok ek hazırlanmıştır.

Tan gazetesinin yayımlanmaya başladığı yıllarda ilk olarak çocuklara ve gençlere yönelik *El Ele* eki hazırlanıyordu. *Tan*’ın orta sayfaları her zaman edebiyat, kültür ve sanat için ayrılmıştır. Bazen bu sayfalarda kitap tanıtımları da yapılmıştır.

Daha sonra bu sayfanın ismi *Çocuklarla Başbaşa* olarak değiştirilmiştir. 1974 yılında ise çocuklara özel *Boncuk* eki yayımlanmaya başlar. *Boncuk* eki 1979 yılında yayımlanamaya başlayan *Kuş* dergisinin küçük bir örneğidir diyebiliriz.

Boncuk ekinde şiirler, hikâyeler, bulmacalar, röportajlar ve yazarların hayatı hakkında kısa bilgiler yer almaktadır. Ek gazetenin iki sayfasını kaplayacak şekilde, fakat tek sayfada yatay iki sayfa şeklinde düzenlenmiştir. Bu biçimsel özelliğiyle küçük bir dergiye benzer.

4.9.4.2. Kuş Dergisi (1979)

Tan gazetesi bünyesinde yayımlanmaya başlayan bu dergi Kosova’daki Türk çocuk edebiyatının gelişmesinde etkin rol oynamıştır. *Tan* bünyesinde yayımlanan diğer dergiler için devlet bütçe ayırırken, *Kuş* çocuk dergisi *Tan* gazetesi bünyesinde çalışan yazarından hademesine kadar birçok kişinin maddi katkılarıyla yayımlanmıştır. *Tan* yayınevi adına, derginin yönetmenliğini Bedri Selim yapmıştır. Uzun süre derginin sayılarını Necati Zekeriya ve Kemal Şaban hazırlamıştır. Tek sayı bazen iki ayı kapsayacak şekilde basılmıştır. Bir dönem Şakir Maksut, bir dönem (1990’lı yıllarda) Raif Vırmiça derginin yayın yönetmenliğini yapmıştır.

Derginin kapak resimleri Davut Hamolar, Sabit Hasan, Abdullah Şaban gibi isimler tarafından hazırlanmıştır. Teknik düzen de uzun süre Necat Hüdaverdi tarafından yapılmıştır.

Çocuk edebiyatıyla ilgilenen birçok yazar burada eserlerini yayınlama imkânı bulmuştur. *Kuş* dergisinin yayın hayatına son verilmesiyle birlikte, Kosova'daki Türk çocuk edebiyatı da ağır bir darbe almış ve bu dönemden sonra bir türlü toparlanamamıştır. Çünkü bu dergi yazıların hedef kitleye yani çocuklara ulaşmasını sağlamıştır. Bu gün bu ihtiyaca yönelik *Bahar* ve *Türkçem* gibi çocuk dergileri yayımlansa da henüz hiçbir *Kuş*'un seviyesine ulaşamamış ve istenen etkisi yaratamamıştır.

4.9.4.2.1. İçerik

Kuş dergisinin birçok sayısında röportaj ve çocuklara mesajlar yer alır. Bunların yanı sıra dergide hikâyelerine de yer verilmiş hatta çocuklardan verilen resimlerden yararlanarak hikâye yazmaları istenmiştir. Bu tür alıştırmalar hem çocukları yazmaya teşvik etmekte hem de zihinsel yönden aktif olmaları sağlamaktadır.

Derginin neredeyse bütün sayılarında, hikâyelerin büyük bir çoğunluğu Tito, partizan ve pionerlerle alakalıdır. Hikâyeler (bu hikâyelerin çoğu çeviri); 3-4 sayıda, “Halk Kurtuluş Savaşından Öyküler”, *Öğretmem* (Öğretmem –fakat çeviri ya da baskı hatası olabilir, hikâyenin ismi muhtemelen *Öğretmen* olacak, çünkü savaşmak üzere orduya girmiş öğretmene dair kısa bir hikâye anlatılıyor.) ve *Sedirde Söylenen Türkü* yer almıştır. Her iki öyküde de savaş, partizan olmanın gururu ve Tito sevgisiyle alakalıdır

Kuş dergisinin en önemli katkılarından biri de genç nesillere Türkçeyi doğru bir şekilde öğretmesidir. Bu amaca yönelik dil köşesi, yazın kuramları, sorulara cevaplar, *Kuş*'un sözlüğü gibi bölümler hazırlanmıştır.

Sorulara Cevaplar

Örnek:

“Üsküp Öğrencilerinden Hilmi Fevzi Makedonya’da İlk Türkçe Kitap Ne Zaman Çıkmıştır?” Diye Soruyor.

Politika gazetesinin 4 Nisan 1979 tarihli sayısında bu soruya verilen cevabı olduğu gibi aktarıyoruz:

“Makedonya’da ilk Türkçe kitap Nisan 1949 yılında çıkmıştır. Kitabın adı: Genç Türk Yazarlarının Eserleri’dir, Üsküp Knijevna Biblioteka kültür-sanat toplulukları yayınları tarafından yayınlanmıştır. Bu kitapta Şükrü Ramo ile Necati Zekeriya’nın şiirleri ve Mustafa Karahasan’ın “Şaban Hoca” adlı oyunu yayınlanmıştır. Bu dönemde Türk halkı arasında edebiyat ve Türkçe okuma kitapları için büyük gereksinme vardı, öyle ki 6.000 tirajda yayınlanan bu kitap, kısa bir zamanda satılmıştır...”

Otuz yıl önce yayınlanan bu kitap, kurtuluştan sonra yazarlarımızdan yayınlanan ilk kitaptı. Geçen bu otuz yıl içinde Türk halkı yazarlarımızın iki yüze yakın özgün (orijinal) kitabı yayınlanmıştır. Genellikle Sırp Çocuk Edebiyatı yazarlarından yapılan çeviriler yer alıyor. (Kuş, 1979, Sayı 3-4: 19)

Yine dergide, *Tan* bünyesinde yayımlanan yeni kitaplar tanıtılarak, öğrencilerin bu kitaplardan haberdar olması sağlanmıştır:

“Süreyya Yusuf: «Yugoslavya Türk şiiri»

Süreyya Yusuf (1923-1977) ölmezden önce, şiirimizden bir „Yugoslav Türk Şiiri” antolojisi yayınladı. Antolojiye köklü bir inceleme yazdı, şiirimizin kökenini, geçirdiği dönemleri ve şiirimizin bugünkü aşamasını belgeledi. Ayrıca antolojide yer alan şairlerimiz üstüne geniş bio-bibliyografik bilgiler verdi, şairlerimizin sanat anlayışlarını vurguladı. Antolojisinde şu ozanlara yer verdi: **Enver Tuzcu, Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Fahri Kaya, İlhami Emin, Naim Şaban, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan, Arif Bozacı, Avni Engüllü, Bayram İbrahim, İskender Müzbeğ, Fahri Ali, Altay Suroy, Suat Engüllü.**

Bütün öğrencilerin bu antolojiyi alıp okumalarını salık veririmiz.”

“Bedri Selim: «Yugoslavya Türk Hikâyeleri»

Bugünlerde, Bedri Selim’in (doğ: 1934) hazırladığı bir antolojimiz daha çıktı: „Yugoslavya Türk Hikâyeleri” antolojisi. Bedri Selim, bizde yayınlanan Türkçe hikâyelerden bir derleme yapmış,

hikâyeciliğimizin tarihiyle, gelişmesiyle ilgili uzun bir inceleme yazmış, hikâyecilerimiz üstüne kesin yargılarını söylemiş, antolojinin yazarlarımızla ilgili bio-bibliografik notlar eklemiştir. Bu antolojide yer alan hikâyecilerimiz şunlardır: **Şükrü Ramo, Mustafa Karahasan, Süreyya Yusuf, Necati Zekeriya, Fahri Kaya, Enver Baki, Recep Murat, Nusret Dişo Ülkü, Hasan Mercan. Avni Engüllü, Avni Abdullah, Alaettin Tahir, Şecaettin Koka, Agim Rifat.**

Bütün öğrencilerin bu antolojiyi de alıp okumalarını salık veririz.”

Antoloji tanıtımlarından sonra, *Tan*’ın çıkarmış olduğu kitapların bir listesi verilir.

Derginin 1979 yılındaki, 3-4 dördüncü sayıda, çocuk resmi yapan ressamın tanıtılmıştır. Fakat bu sayfayı ilginç kılan resimlerden çok açıklama kısmıdır. Açıklama hitap edilen kitle göz önünde bulundurularak yapılmış, hatta metnin içinde atasözlerine bile yer verilmiştir. Çocuktaki dil gelişimi açısından, bazı ufak hatalar olsa da örnek bir metin olarak gösterebiliriz.

“Büyük Ressamlarda Çocuklar

Büyük yazarlar çocukların yaşamlarını nasıl yazmışlarsa, büyük ressamın da tanıdıkları ya da kendi çocuklarının resimlerini çizmişlerdir. Heykeltıraşlar da birçok çocuk heykelleri yapmışlar. Pablo Picasso, ünlü İspanya ressamı (1881 - 1973) çok sayıda çocuk resmi çizmiştir, „Güvercinli Çocuk” tablosu çok güzeldir. Bu sayımızda biz onun bu ünlü tablosuyla birlikte, bir başka ressamın da çizdiği kız tablosunu yayımlıyoruz. Jan Babtis Grez’nin (1725 - 1805) tablosu da Londa’da (National Galeri’de) bulunur.

Büyüdüğünüz zaman, siz de dünyanın büyük kentlerine gidecek, oradaki büyük müzeleri ziyaret edecek, bunları ve bunlara benzer tabloları göreceksiniz. Ama şimdiden büyük ressamın, çocuk tablolarının reproduksiyonlarını toplamak yararlı olur. Derler ya „bekle samanı, gelir zamanı”. Doğru bir atasözüdür bu.” (Kuş, 1979, Sayı 3-4: 26)

Kosova’da partizanların öldüğü her noktada neredeyse bir anıt yükselmektedir. Priştine’nin merkezi noktalarında Tito anıtı, genç bir partizanın anıtı ve kurtarıcı olarak gördükleri Bush’un anıtı yer alır. *Kuş* dergisinin birçok sayısında da, anıtların fotoğrafları arka kapak resmi olarak kullanılmıştır. Bunun esas nedeni genç nesle

geçmişi ve 1944 yılındaki Kurtuluş Savaşı'nı unutturmamak ve yeni bir partizan ordusu yetiştirmektir.

“Ülkemizin birçok önemli savaş yerlerinde, tarihi kentlerinde devrim anıtları var, örneğin: Kozara, Neretva, Kragujevac, Kruşova vb. Kosova’da da (Priştine’de de) böyle bir anıt var. Bu anıt, Halk Kurtuluş Savaşında savaşı ve ölen Arnavutların, Sırpaların, Karadağlıların ve Türklerin anısına dikilmiştir. Heykeltıraş Svetislav Ličina’nın yaptığı bu anıt, Kosova’da yaşayan ulus ve halkların kardeşlik-birlik türküsünü söylemektedir.

Bu anıtı seyredenler, ölümü kucaklaşarak giden halk kahramanları Ramiz Sadiku ile Boro Vukmiroviç’i hatırlatmaktadır.”

Derginin diğer sayısında yine buna benzer bir açıklamaya rastlamaktayız:

“Geçen sayımızda, Priştine’deki anıtı tanıtmıştık size. Böyle devrim anıtları birçok kentlerimizde var.

Siz Lublana’ya (Slovenya’nın başkentine) gittiniz mi? Lublana etrafında birçok heykel var. Bunların çoğu Halk Kurtuluş Savaşına değgin anıtlardır. Lublana kahraman kenttir. Savaşta ölen kahramanların türküsünü söyler bu anıtlar. Slovenya’dan çocuklar da Halk Kurtuluş savaşına katılmış, savaşta ölmüşlerdir. İşte resimde gördüğünüz bu anıt ölen çocukların anısına adanmıştır. Bu anıtı, heykeltıraş Zdenka Kalina yapmıştır. Bu anıtta oynayan ama oyunları yarıda kalan dört küçük pioni gösterir. Lublana parkında dikilen bu anıt Lublanalı küçükler sık sık taze çiçek götürürler.” (Kuş, 1979, Sayı 3-4: 26)

Kuş’tan Size Sizden Kuş bölümü de Makedonya’nın ve Kosova’nın çeşitli bölgelerinden öğrencilerin gönderdiği şiirlerden oluşur. Bu bölüm çocukların ve gençlerin dergiye gösterdikleri ilginin vardığı noktayı gösterir. Çünkü *Kuş* dergisi, sadece yazılar, resimler yayımlamakla kalmaz aynı zamanda çeşitli etkinliklerle okuyucuları da derginin hazırlık aşamasına katar. Zaten derginin dörtte biri öğrencilerin gönderdikleri yazılardan oluşur.

Dergide aynı zamanda Kosova Türk edebiyatının bazı önemli sorunlarına değinilerek çözüm yolu aranmaktadır. İlandan da anlaşılacağı üzere, Yugoslavya’daki Türklerin folklorunun derlenmesin ve unutulmaması konusunda görüş belirtilmektedir:

“BAŞLARKEN

Biz bu sayımızda, Türkiye’de ve bizdeki folklorcuların derledikleri folklor türlerinden kimi örnekler veriyoruz. İlerdeki sayılarımızda da folklor zenginliğimizi yansıtmaya çalışacağız. Bu alanda öğretmenlerle öğrencilerin de yardımcı olmalarını, yaşadıkları kent ya da köylerde derledikleri, masal, türkü, tekerleme, bilmece, bulmaca, atasözü ve benzer folklor türlerini adresimize postalamalarını saygıyla rica ederiz.”

4.9.4.3. İnci Çocuk Dergisi

Osman Baymak tarafından 1995 yılında basılmaya başlanan bu dergi, Türk çocuk edebiyatı için atılan önemli adımlar biridir. 1 Eylül, 1995’de birinci sayısı çıkan İnci’nin ilk sayfasında Osman Baymak bu dergiyi neden yayımladığını şu şekilde ifade eder:

“Minik küçük kardeşlerim, sizlere yeni bir dergiyle merhaba diyorum. Bir tatil mevsimini geride bırakarak, yeni bir çocuk dergisiyle beraber olmanın sevincini yaşıyoruz.

Yeni doğan bir dergi, tıpkı yeni doğan bir bebek gibidir. Evet bizim bebek-bizim dergi doğdu. Doğdu da adıyla doğmadı. Ad bulmakta güçlükler çektik. Kolay mı çocuğa ad bulma!...

En nihayet karar kıldık. Yeni doğan dergimize >>İnci<< taktık. Beğeneceğinize inanıyoruz. >>İnci<<-çocuk süsü gibi, temiz ve düzgündür.

>>İnci<< çocuk dergisi, sayfalarında sizlerin pırıl pırıl yaşam sevinçleriniz, en sevdiğiniz renklerin pembeleşmiş maviliğe, kendi duygularınızı, sevgide paylaşmanın güzelliğini bulacaksınız.

İnci çocuk dergisi, çocukların arı-duru pırıltısıdır.

İnci çocuk dergisi ancak sizinle beraber, sizin yazılarıyla yaşar ve sizinle büyür. İnci’yi okuyun, İnci’yi okutun.
Osman BAYMAK”

İnci dergisinin çocuklara edebiyatı sevdirmenin yanı sıra onları yazmaya ve okumaya teşvik eder. Çocuklar da *Kuş* dergisinde olduğu gibi, dergiye yazı, resim bilmece, bulmaca, tekerle göndererek katkıda bulunurlar.

İnci’yi içerik/konu bakımından bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda aşağıdaki *Kuş* dergisine benzer bir tabloyla karşılaşırız. Derginin ilk sayfalarından

itibaren öğrencilerin şiirleriyle karşılaşırız. Bu şiirler genellikle hayvanlar, ana dil, öğretmen sevgisi, anne sevgisi, mevsimler, okul ile alakalı konularda yazılmıştır.

Tito ve Kurtuluş Savaşı adına yazılan şiir ve öyküler *İnci* dergisinde çok fazla yer almamaktadır. Kuş dergisi ile aralarındaki en büyük fark budur. Siyasî güçler değiştiği için dergilerin içerikleri de değişmiştir. Tek başına bu örnek bile siyasetin edebiyatın üzerindeki etkisini göstermeye yetmektedir.

4.9.5. Resim ve Çizimler

Çocukluğun serüvenine kelimelerin yanı sıra resim ve çizimler de eşlik eder. Özellikle okul öncesi dönemde, kelimelerden çok resimler etkilidir, çünkü okuma sürecine geçmemiş olan çocuk, dinleyerek ve görerek anlam dünyasını oluşturmaya çalışır. Bu nokta da resimler devreye girer, kelimelerin eksik kaldığı noktayı onlar tamamlar. Bu önemli görevlerinden dolayı resim ve çizimler pedagojik hususlar göz önünde bulundurularak uzman kişiler tarafından hazırlanmalıdır.

Kuş ve *İnci* çocuk dergilerinde yer alan resim ve çizimler, ünlü ressamalara aittir. Özellikle *Kuş* dergisindeki resimlerin motifleri ortaktır. Bu motifler genelde güneş, kuş, saçları açık sarı saçlı bir kız (bu kızın saçına kuşlar yuva yapmıştır), pioner üniforması giymiş erkek ve kız piyonerlerdir. Çizimler profesyonel, renkler ve baskı hamuru kaliteli olduğu için çocukların ilgisi önce resme daha sonra metne yönelir.

Yugoslavya basın hayatında önemli bir yere sahip olan *Sesler* (Kültür Sanat Dergisi), *Sevinç* ve *Tomurcuk* çocuk dergilerinde, Yakup Hayro 1985-88 yılları arasında çizimleriyle kelimelere hayat vermiş ve çocukların hayal dünyasına yeni bir yapı taşı daha eklemiştir. Aynı zamanda önemli bir yazar olan Suat Engüllü'nün 1992 yılında basıla şiir kitabını, resimleriyle süslemiştir. Yine bunun dışında üç çocuk kitabında daha çizimleri yer almıştır.

Yakup Hayro, 1956'da Makedonya Üsküp'te doğmuştur. Eğitim Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi eğitim görmüştür. 1944 yılında yayın hayatına başlayan *Birlik* gazetesinde görev alır. Gazetede teknik sorumlu ve çizer olarak görev yapar. 1986-1992'ye kadar birçok Avrupa Birliği ülkesinde incelemelerde bulunmuştur. Bunların yanı sıra birçok sivil toplum kuruluşunda çalışmalar yapmış ve elliden fazla kişisel sergi açmıştır.

Çocuk kitapları için de aynı durum söz konusudur, ders kitaplarındaki resimlerin kalite ve baskısı epeyce iyidir. Dergilerde görülen Tito'ya hayranlık çocuk kitaplarında da devam eder, bazı kitaplarda ön sözden önce Tito'nun yalnız ve çocuklarla birlikte resmi yer alır.

Resimli kitaplar bilişsel, duygusal ve devinişsel gelişmenin en hızlı olduğu, kişiliğin temellerinin atıldığı bir dönemde, çocukların öğrenme gereksinmesini estetik yolla karşılayan birer araç durumundadır. Bu nedenle kitapların, görsel tasarım zenginliğini yansıtan sayfa düzeniyle ilgi çekmesi; cilt, kapak, kâğıt gibi özellikleriyle de uzun süre kullanılmaya elverişli olması gerekir. (Sever, 2008: 181)

Bu hususlar doğrultusunda *Kuş* dergisini incelediğimizde, çizimler açısından zengin ve orijinal bir dünyaya sahiptir. *Kuş* dergisinin ikinci sayısından itibaren (1979'da yayınlanan ilk sayının kayıp olmasından dolayı, ikinci sayıyı kıstas almak zorundayız), her sayıda, özel bir sayfa ayrılarak dünyaca ünlü ressamların tablolarından örnekler verilmiştir.

Çizimleri Yapan Ressamlar (Yıl 1979 Sayı 3-4)

- Aço Kayevski (Güneşin ışınlarına tutunmuş gökyüzünde uçuyormuş gibi görünen, yöresel kıyafetler giymiş, eteklerinde kuşlar dolaşan, örgülü saçlı bir kız çocuğu, renkli boyalarla boyanmış)
- Pivo Karamaleyeviç (Kadın, sırtında ve eteğinde çocuklarla, karakalem çalışması)

- Aço Kayevski (Aslan resmî, karakalem çalışması)
- Vyekoslav Biyeşiç (Şaha kalkmış bir at ve üzerinde bir çocuk, renkli)
- Vyekoslav Biyeşiç (Güneş içinde partizan şapkası ve kırmızı bir çiçek –muhtemelen karanfil-, bunlar kırmızı bir çerçeve içinde, renkli)
- Mehmet Sönmez

4.9.6. Dil ve Anlatım

Çocuk, yaşamının ilk günlerinden başlayarak içinde yaşadığı çevreden ana dilini öğrenmeye çalışır. Dil tüm kuralları ile birlikte, geçirilen yaşantılar doğal olarak öğrenilmektedir. Çocuklar ana dillerini dinleyerek, bu modellere öykünerek (taklit ederek), geri-iletimi algılayarak, deneyimlerini ve düşüncülerini paylaşarak öğrenmektedir. Çocuklar dili öğrenirken ilk modelleri anne-babaları, diğer aile bireyleri, daha sonra toplumsal çevrede ve okul ortamında etkileşimde bulundukları diğer bireylerdir. Modeller kadar çocuklara sunulacak zenginleştirilmiş dil çevreleri de dili kazanmalarında ve yaratıcı şekilde kullanmalarında destekleyici etkenlerdir (Güven-Bal, 2000: 13).

Kosova Türk çocuk edebiyatında ve eğitiminde dil ana dil konusunda önemli sorunlar yaşanmıştır. Çünkü yazarlar her ne kadar üsluplarına dikkat etseler de yerel söyleyişler ve Slav dillerinin cümle kuruluşlarının izleri kendi göstermektedir. Doğal olarak çocuk da Türkçeyi bu şekilde öğrenir. Bu sorunları gidermek için *Tan* gazetesinin *Boncuk*, *Elele* gibi eklerinde, *Kuş* ve *İnci* dergilerinde dil ve anlatım bölümler hazırlanmıştır. Hatalı söyleyişler düzeltilerek Türkiye Türkçesine uygun biçimde yazılmıştır.

4.9.6.1. Dili Öğrenmede Etkileşim Ortamı

Kosova'da yaşayan Türk çocuklarının, dil gelişimi –ana dili ve diğer diller-sancılı bir süreçte gerçekleşmiştir. Çünkü aile içinde konuşulan dil, sokaktaki ve

okuldaki –kitapların dili- dillerin arasındaki farklar bir hayli fazladır. Bunun ilk ve en önemli sebebi “*azınlık*” psikolojisidir. Türkler, Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkim olduğu yıllar dışında, azınlık olarak önce Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nda, daha sonra Yugoslavya’da ve nihayetinde 2008’le birlikte Kosova Cumhuriyeti’nde var olma savaşı vermişlerdir.

Evde konuşulan dil Türkçe, sokakta konuşulan ve okulda eğitim verilen dil Arnavutça ve Sırpça. Bu çok dilli sistem ya da yaşam tarzının avantajlı noktaları olduğu gibi dezavantajlı olduğu durumlar da olmuştur özellikle de belirli bir yaş grubundaki çocuklar için. Çünkü çocuk edebiyatının kapsadığı yaş sınırı yaklaşık olarak 7-14’tür. Bu dönem, yani çocukluk çağı, insan hayatı için en önemli dönemlerden biridir. Çünkü entelektüel birikimin oluşması çocukluk çağında başlar. Kitap seçiminin bilinçli bir şekilde yapılması ve okutulacak ya da okunulacak metnin, içerik ve şekil bakımından en az kusura sahip olması gerekir. Fakat birden fazla dilin konuşulduğu toplumlarda, metin ve kitap seçiminin, kaynak eksikliğinden ve bazı siyasi ve sosyal nedenlerle dolayı istenilen şekilde yapılamadığı bir gerçektir.

Türk aileleri kendi kendi aralarında yaşadıkları yöreye ait ağızla konuşmaktadırlar. Edebî metinlerde ise *Türkiye Türkçesi* kullanılmaya özen gösterilmiş, fakat özellikle Türkçe eğitimin başladığı ilk yıllar ve öncesinde, yazım hatalarına ve yerel söyleyiş şekillerinin ayırımına varmak ve doğru yazıp konuşmak konusunda sorun yaşanmıştır. Doğal olarak, bu durum da çocuk eğitimine olumsuz bir biçimde yansımıştır. Tüm bu olumsuz durumlara ve eksiklere karşın 1951’den sonra yetişen nesil daha şanslı olmuştur. Çünkü her ne kadar ders kitabı eksikliği olsa da, Türkçe eğitim görme olanağına sahip olmuşlardır.

Süreyya Yusuf, yazı dilinde görülen yanlışları şu sebeplere bağlar:

Balkanlarda yaşayan Türk yazarlar, bölgede uzun yıllardan beri var olan Türk yazı dilleri ile bağlarını kopardıkları, Türkiye ile de 1980’li yıllara kadar ancak belli ölçüde ilgi kurabildikleri için Balkanlardaki çağdaş yazı dili konuşma diliyle hemen hemen aynı özellikler taşıyan, dar bir kelime hazinesi ve mecazdan yoksun bir

anlamla karşı karşıya idi. Bilindiği gibi gündelik dilde anlam iletme fonksiyonu ön plandadır. Buna karşılık şiir dilinde anlam geridedir ve dilin şiirsel fonksiyonu ön plana çıkar. Bu nitelikteki dil büyük ölçüde bir semboller sistemine ve mecaza yaslanır, işte bu şiirsel dil Balkanlar'daki Türk yazı dilinin yeni dönemdeki en önemli eksikliklerinden biridir. Bunu kısmen aşan yazarlar ise azdır. (İsen-İsen-Kireççi, 2001: 118)

A. Ferhan Oğuzkan çocukların neden edebî eserlere ilgi duyduklarını açıklarken dil ve edebiyat ilişkisine değinerek, “*Edebiyat güzel bir dil demektir.*” şeklinde bir cümleye yer vererek edebiyat ve dil arasındaki bağı basit bir şekilde açıklar. Zaten dil olmadan edebiyatın var olabilmesi imkânsızdır. Bu nedenle edebî zevkin oluşmasına ortam sağlayacak en önemli unsur dil ve dil eğitimidir. Eğitim sadece okulda ders kitapları aracılığıyla yapılamaz ve sadece bu noktada kalırsa bir ilerleme sağlanıp okuma alışkanlığı edindirme çabaları işe yaramayabilir. Bu nedenle eğitime büyük oranda destek sağlamalıdır.

Bu kadar büyük bir önem arz eden çocuk kitapları, dergileri ve gazeteleri büyük bir özenle hazırlanmalı hiçbir ayrıntı gözden kaçırılmamadır. Seçilen yazı ve şiirler hitap ettikleri yaş grubunun beğenilerini ve ilgilerini ön palanda tutarak ona göre hazırlanmalıdır. Yine bu kitaplar, dergiler ve gazeteler içinde yer alan resimlerin, karikatürlerin pedagojik olarak “*çocuk*” tanımlamasına uygun olması ve onları yanlış eğilim ve düşüncelere sürükleyecek nitelikte olmamaları gerekir. Tüm bu koşulların ilk basamağı tabii ki dil ve dil eğitimidir. Çocuklara yönelik eserlerde özellikle bu konu çok fazla işlenmiş ve örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü ana dil, bireyi var eden en önemli unsurlar arasında yer alır.

4.9.7. Edebî metinler, çocuklara yeni sözler öğretip söz dağarcıklarının genişlemesine katkıda bulunuyor mu?

Tekerlemeler, bilmece, fıkralar, masallar, öyküler, şiirler ve romanlar, ana dil gelişiminde ve bu dilin çocuğa öğretilmesinde etkin rol oynarlar. Yeni öğrendikleri her kelime ya da söyleyiş biçimi, öğrenmeye açık olan belleklerinde hemen yer eder ve böylece sözcük dağarcıkları her geçen gün yeni bir kelimeyle dolar.

1979 yılında Kosova’da yayımlanmaya başlayan *Kuş* çocuk dergisinde bir sayfa dil ve anlatıma ayrılmıştır. Çocuktaki dil öğrenimine katkıda bulunması açısından bu şekilde bir bölüm oluşturulması oldukça önemlidir.

Kuş dergisindeki bazı metinler yer alan yabancı sözcükler, hiçbir açıklama verilmeden, doğrudan yazı içerisinde kullanılmıştır.

Örnek 1:

1979 yılının 3-4 sayısında, 26. sayfada “Sanat Dünyası” başlığının altında yer alan açıklayıcı metinde, “*reproduksiyon*”¹⁵ sözü kullanılmıştır. Ortaokul düzeyindeki çocukların, bu sözün ne anlama geldiğini, bilme ihtimalleri oldukça düşüktür. Bu nedenle kullanılan sözler, “çocukların algılama” yaşlarına uygun olmalıdır.

4.9.7.1. Bilmeceleler

Çocuklara ana dili öğretmedeki en eğlenceli, en yaratıcı yollardan biri bilmecelelerdir. Hayal dünyasını genişleten bir egzersiz misali bilmeceleler, her çocuğun gelişim evresinde katkıda bulunur. Her ne kadar günümüzde eskisi kadar çok tercih edilmeseler de bilmeceleler hâlâ çocukların hayal dünyasına hitap edebilmektedir.

Çocuklar doğası gereği, oynamak, hep yeni şeyler tanımak ve bulmak ister. Bilmecelelerdeki saklı anlamı yanıtlama girişi onların bu gereksinimlerini karşılar. Sözcüklerin ardındaki gizi bulmak, çözmek onları mutlu eder. Bilinmezi bilinir kılmak çocuk için bir sevinç kaynağıdır. (Sever, 2008: 148)

Hafız Kosova’daki bilmecelelerin, eğlencelerde, toplantılarda uzun bir zaman boş kalınan dinlenme zamanlarında veya akşamları bir misafirlikte vakit geçsin diye birbirinin zekâsını tartma veya üstün bilmece kurma yeteneğini yoklama nedeniyle

¹⁵ **Reproduksiyon:** Fr. reproduction a. Çoğaltma.
Güncel Türkçe Sözlük (<http://tdkterim.gov.tr/bts/> 28.06.2012)

söylendiklerini belirtir. Diğer halk türlerinde olduğu gibi bilmecelerin söyleyenleri bilinmediğinden ve bugüne kadar hiçbir kişi tarafından gerektiği kadar derlenmiş olmadıklarından, Kosova bilmecelerinin çoğu korunmamış durumdadır. Şimdi ise yaşam şartları ve eğlencelerin değişmiş bulunması, onların eskiden olduğu gibi çok söylenmesi durumunu ortadan kaldırmıştır. (Hafız, 1985: 7)

Sözlü geleneğin ürünü olan bilmeceler, günümüzde çocuk kitaplarında ve dergilerinde yer alarak, yazılı edebiyatın sahasına da girmişlerdir. Bilmeceler, çocuk zihnini geliştirir, öğrenmeyi eğlenceli hale getirir. Yine yeni sözcüklerin öğrenilmesinde ve çocuk zihnine yerleşmesinde önemli bir görev üstlenir.

Bilmecelerde “tanım / soru ↔ cevap” ilişkisi esastır. “Çıt etti, / çiçek açtı. / (KİBRİT) (Kuş, 1980: Sayı 2, 29). İlk kısım “çıt etti, çiçek açtı” sorulan nesnenin ya da olayın tanımı, “kibrit” ise cevabıdır. Kısa soru cevap şeklinde oluşturulmuş bu bilmece, çocuğu düşünmeye sev ederek, ateş ↔ çiçek arasında ilişkiyi kurmayı sağlar.

Bilmecelerin hepsi bu kadar kısa cümlelerle kurulmamış olabilir. Dörtlük şeklinde, yapı bakımından şiire benzer bilmeceler de vardır.

“Gelişi aslan gibi
Duruşu sultan gibi
Yayılır hasır gibi
Sürünür esir gibi
(kedi)” (Kuş 1981: Sayı 8-9, 27)

Dörtlük şeklindeki bilmecede, uyak ve redif önemli bir yer tutar ve bilmecenin söyleyişteki ana yapı taşlarını oluşturur. “*Gibi*” redif, “-an” ve “-ı/ir” tam uyaktır. Bilmecedeki bu biçim özelliği, hem akılda kolay tutmayı hem de söyleyişte eğlence ve şiirselliğin oluşmasına katkıda bulunur.

Tan dergisinin çocuk eklerinde zaman zaman bilmecelerden örnekler verilmiştir. Bu bilmecelerin çoğu çocuklardan tarafından gazeteye gönderilen

bilmecelerdir ve muhtemelen yaşadıkları yörede söylenmişlerdir. *Kuş* ve *İnci* çocuk dergilerinde de en az bir sayfa bilmecelere, tekerlemelere ayrılmıştır.

4.10. Dil Öğretimi ve Ana Dil

Dil öğretimi ve ana dilin güzelliği ile ilgili çocuklara yönelik birçok şiir ve hikâye yazılmış, resimler hazırlanmış ve böylece dil eğitim ve öğretimiyle ilgili ders kitapları dışında da çalışmalar ortaya konulmuştur. *İnci* dergisinin ilk sayısından itibaren ana dil, okumanın önemiyle ilgili şiirler yer almış, yıl 3 sayı 7'den itibaren de “*Türkçe*” başlığı altında yazı dizisi çıkmaya başlamıştır.

“Dil bilgisini tanıyalım. Parça ve şiir nasıl incelenir. Harfler, heceler, sözcükler. Noktalama işaretleri. Atasözü ve deyimler.”

Şeklinde bir ifadeyle yazı dizisinin içeriği hakkında bilgi verilmiştir. İlk bölümde önce harflerin özellikleri tanıtılarak, zıt ve eş anlamlı, olumlu-olumsuz sözcükler üzerinde durulmuştur.

4.10.1. Kuş'un Sözlüğü

İlk sayıdan itibaren Ali Aksoy, *Kuş'un Sözlüğü* adı altında bir köşe hazırlayarak, çocukların sözcük dağarcığının gelişmesine katkıda bulunur. İkinci sayının sözlük köşesinde, bu köşenin amacı açıklanarak, anlamlarıyla birlikte sözcükler verilir:

“(Her sayımızda, o sayının yazılarında açıklanmasını gerekli bulduğumuz sözcükleri, size yardımcı olmak amacıyla açıklamaya çalışacağız. İşte bu sayıdaki yazılarda yer alan kimi sözcükleri açıklıyoruz):

Nazar: Kem gözle bakmak.

Biçim: Şekil.

Kuşak: Nesil.

Garanti: Teminat, güvence.

Kes: Kere, defa sefer, yol.

Değgin: İlişiği olan, ait, dair.

Nimetiküfran: Nankörlük etme, nankörce davranışlarda bulunma.

Dek: Kadar gibi, bir işin sona erdiği noktayı anlatır.

Süvari: Atlı.

Yargı: Kesin düşünce.

Muhayyile: Hayal gücü.

Hazırlayan: Ali Aksoy”

Bu çalışma Kosova’daki çocukların Türkiye Türkçesini doğru bir şekilde öğrenmesinde açısından etkili bir yöntemdir. Çünkü *Kuş* dergisi o dönemde, ilkokul çocuklarına her ay ulaştırılan ve onların heyecanla okudukları tek dergidir. Aile içinde konuşulan Türkçe ağız özellikleri taşıdığından, okulda Türkiye Türkçesini öğrenmedeki sıkıntılar farkına varılmış olacak ki böyle yararlı bir köşe hazırlanmıştır.

4.10.1.1.Yazın Kuramları

Kuş dergisinde yer alan yazın kuramları köşesinde, aşağıda görüleceği üzere edebiyatın kısa bir tanımı yapıldıktan sonra, söz sanatları hakkında sözlük bilgiler verilmiştir. Bu köşenin başlığı her ne kadar Yazın Kuramlarıysa da burada daha çok edebiyat bilgilerine yer verildiği görülmektedir. Edebiyat bilgisini geliştirmede, okulda öğretilenleri pekiştirmek ya da katkı sağlamak açısından önemli bir bilgiler içerir:

“Yazın (edebiyat): Geniş anlamıyla, yazılan yapıtların tümü. Dar anlamıyla söz Kanatlarının başarılı sonucu olarak meydana getirilen sanat yapıtı. Roman, öykü (hikâye), şiir, oyun, eleştiri, deneme, makale vb.

Abartma (mübalağa)

Heyecanlı bir olayı, hey açanın niteliğine ve şiddetine göre büyütme sanatı. Genellikle benzetme (teşbih) ve iğretileme (istiare) sanatlarıyla bir arada bulunur.

Ağıt (mersiye)

Ölen birinin arkasından yazılan ya da söyleyen şiir.

Antoloji (göldeste, seçmeler)

Belli bir türde (şiir, öykü, fıkra, vb.) en güzellerini bir araya getiren kitap.

Beyit

Ölçü ve anlam birliği olan iki mısralık şiir bölümü.”

1979 yılının Aralık sayısından da bu bölümde, mizah, monolog, monografi hakkında bilgiler verilir. Diğer sayılarda da yaptığımız inceleme sonucunda, yazın kuramları sütunundaki tanımların alfabetik sıraya göre düzenlendiğini görülmüştür.

4.10.1.2. Dil Köşesi

Dil köşesinde cümle kuruluşları ve yazım hataları düzeltilerek, doğru biçimleri örneklerle açıklanmaktadır. Özellikle çeşitli etkileşimlerden kaynaklanan yanlış cümle kuruluşları Kosova'daki Türklerin günlük konuşmalarında sık sık karşımıza çıkar.

Örnek 1:

“BİR DAKİK Mİ YOKSA BİR DAKİKA MI?”

Biz bu sütunumuzda, öğrencilerin konuşma ve yazı dilinde yaptıkları kimi somut yanlışlara değineceğiz, örneğin: Dakika sözcüğü. Kimi öğrenciler, çoğunlukla Kosova'dakiler:

—**Bir dakik...** Geliyorum, diyorlar.

Hemen söyleyelim ki „**bir dakik**,, yanlışdır, sözcüğün doğrusu „**bir dakikadır**”. Bu söz bazen konuşma dilinde „**bir dakika**” olarak geçer, ama yazıldığı zaman bir „**dakika**” olarak yazılır.

Çoğu öğrenciler, çoğunlukla Üsküplüler „**yalnız**” sözcüğünü „**yanlız**” olarak yazıyor ve konuşurken de „**yanlız**” diye kullanıyorlar. „**Yalnız**” diyenler de var. Oysa sözcüğün doğrusu „**yalnız**”dır, böyle yazılır, böyle söylenir.

Dahası „**Lâzımdır gideyim okula**” denilmez, „**Okula gitmeliyim**” denir.”

Tan gazetesinin *Boncuk* çocuk ekinde de dil köşesi yer almaktadır. Bu dil köşesinde yerel ağızdan kaynaklanan söyleyişler Türkiye Türkçesi göz önünde bulundurularak, doğru söyleyişleri belirtilmekte, böylece çocuklara Türkiye Türkçesi öğretilmektedir.

Örnek 2:

“UNUKA TÜRKÇE DEĞİLDİR TÜRKÇESİ: TORUN'DUR

Bir yaşlı teyze yolda giderken, karşılaştığı eski bir ahabına elinden tuttuğu çocuğu gösterdi ve şöyle dedi:

— Unukam, Seyfo...

Öteki kadın küçüğü alnından öptü, saçından okşadı:

— Ömürlü olsun, dedi ve başka bir şey demedi. Ama biz bazı şeyler diyeceğiz.

Örneğin: **Unuka (unuk da)** Türkçe değildir. Unuka ya da unuk'un Türkçe karşılığı torun'dur. Bu sözcük torun söylenir, torun yazılır.

Öyle ki, yaşlı kadın, eski ahabına küçüğü takdim ederken:

— **Torunum...** demeliydi.

Türkçe Seyfo da denilmez, bozulmuş bir biçimdir bu. Seyfo'nun karşılığı Seyfettin'dir. Buna göre yukarıdaki tümce (cümle) şöyle olmalıydı:

— **Torunum Seyfettin...** Yineliyoruz (tekrarlıyoruz): Türkçede **unuka (unuk)** sözcüğü yoktur.

Torun demeyi, **torun** yazmayı ihmal etmeyin, ne olur Türkçede dedo da denilmez, dede (büyükbaba) denilir. Nona da denilmez yerine anne ya da ana denilir. (N. Z.)" (Zekeriya, 1982: 2)

Tan gazetesinin, 55. sayısından itibaren, "*Yazın Sayfamız*" adı altında bir sayfa dil bilgisi kurallarına öğretime ayrılır.

Örnek 3:

"BAŞLARKEN
Sayın öğretmenler,

Bu sayıdan başlayarak okul ders plan ve programlarına uygun yazılar yayınlamak, gazetemizin fizyonomisiyle ilgili tutulan toplantının kararlarından biridir. Bununla ilgili okulları gezdik, öğretmenlerin plan ve programlarında öngörülenleri gözledik. Kanımız şu: Hemen de her öğretmen, kendine özgü bir biçimde genel planı, aylık plana katarmış. İlerideki aylarda Türkçe derslerinde öğrenilecek gereçte sıra ayrılığı olduğu için biz, genel bir sıraya göre yazılar yayınlayacağız, lektür boşluğunu biraz olsun gidermeye çalışacağız. Bu sayfamız için kimi yeni önermelerde bulunmanızı dilerken, her türlü düşüncelerinizi Yazı Kurulu'nun büyük bir dikkatle inceleyeceğini, görüşeceğini bildirir, mektuplarınızı bekleriz." (Tan, Sayı 55, 1970:7)

Bu sayfada da Kuş'un Sözlüğü'ne benzer, *Tan'ın Sözlüğü* şeklinde bir sütun hazırlanmıştır.

4.10.2. Yazım Farklılıkları / Yanlışları

Kuş dergisinin birinci sayısının, 5. sayfasında “Şeftali Ağacı” adlı öyküyü dil açısından incelediğimizde yerel söyleyişler göze çarpar. “ Bakjarsın herkesten iyisi olur.” cümlesindeki “bakjarsın”, “j” harfi, “y” olarak okunur. “Bakjarsın” Türkiye Türkçesinde “bakarsın” şeklindedir. “y” harfinin yerine “j” harfinin kullanılması, Arnavutçadan Türkçeye geçmiş bir etkidir.

Yazım hataları sadece dergi ve gazetelerde değil, kitaplarda da kendini gösteriri. Özellikle Türkiye ile ilişkilerin zayıf olduğu, Türkiye Türkçesindeki gelişmelerin takip edilemediği dönemlerde yayımlanan kitaplarda yazım yanlışlarına, devrik cümlelere sıkça rastlanır. Bir dönem Türkçe eğitim verecek olan öğretmenler Türkiye’ye özel kurslara gönderilmişlerdir.

4.10.3. Türkçeye Saygı

Kuş dergisinin 1979 yılının ikinci sayısında, Kosova’da bulunan Vuk Karaçiç Okulu öğrencileriyle yapılan görüşmeyle ilgi metinde “Türkçeye Saygı” şeklindeki kısım dikkat çekicidir:

“TÜRKÇEYE SAYGI

Bu öğrencilerin bir özelliği de, Türkçe konuşmaya, sağlam cümle kurmaya öteden beri merak etmektedir. İlkokulda lektür kitaplarının tümünü okumuşlar, Yerli yazarlarımızın yapıtlarına çok ilgi göstermişler. Onların bu üstünlüğünü yazılı yoklamalardan anlamak hiç de güç değil.

Konuşmamızın sonunda bu okulun öğrencileri, seve seve okudukları “KUŞ” dergisini selamlarken şunları belirttiler:

„KUŞ”u çok beğeniyoruz. Tüm sayfalarım okuyup, izlemekteyiz. Okul yaşamamızı ıstık tutan başarılı sayfalarım daha da genişletileceğine inanıyoruz.”

Bu alıntıda çocukların Türkçeye verdikleri önem ve *Kuş* dergisinin katkısı çok iyi bir şekilde vurgulansa da, yazım yanlışları veya baskı hataları bu değere gölge düşürmektedir. Çünkü okuma kitlesini çocukların oluşturduğu bu dergi, onlara örnek oluşturması bakımından yazıma hatalarına, cümle kuruluşları daha çok özen

göstermeliydi. Fakat dönemin basın şartları ve yazarların Türkiye Türkçesi kullanma yolundaki uğraşları, bu hataları göz ardı etmemizi sağlayabilir.

4.11. Şekil İncelemesi

Kosovalı Türk şairler şiirlerinde genellikle serbest nazım kullanılmışlardır. Şiirdeki uyaklar genelde tam ya da yarım uyaktır. Şiirlerin çoğu dörtlük şeklinde yazılmıştır.

Örnek 1:

Yarınlar Çocukları Büyütür

Yarınları yarınları severim
Yarınlar günlerin en iyisi.
Yarınlar mutluluğu getirir
Çocukları büyütür. (Suroy, 1987: 11)

Şiirin uyak şeması:

_____a
_____b
_____c
_____c

Şiirde redif yoktur, “c” dizelerinde yarım uyak vardır. Şiirdeki ahenk uyaklarla değil de kelime tekrarlarıyla sağlanmıştır.

Minyatür şiir olarak anılan şiirlerin çokluğu dikkat çekici bir husustur. Hasan Mercan’ın Tito’ya yazdığı şiirlerin bir kısmı bu özelliğe sahiptir, yani her mısra iki kelime ya da en fazla üç dört kelimeden bir mısra oluşturur. En uzun iki beyit, ya da tek kelimenin bir mısraı oluşturduğu dörtlüklerden meydana gelir.

Örnek

O...

O
Ölmez

Çünkü yaşamadı... (Mercan, 1990: 33)

4.11.1. Sayfa Düzeni

Sayfa düzeni söz konusu olduğunda, yazıların konumlandırılması, resimlerin ve çizimlerin hangi boyutlarda sayfanın neresinde yer aldığı, sayfa boyutu ve kenarda bırakılan boşluklar önemlidir. Aynı zamanda yazı boyu da sayfa düzeni içerisinde doğru bir şekilde ayarlanmalıdır. Bazı dönemler dışında, Kosova’da yayımlanan çocuk kitap ve dergilerinde bu hususlara özen gösterilmiştir. Örneğin, hikâye ve şiirle birlikte verilen resimler, yazı yazılı metni gölgede bırakacak kadar büyük olmamıştır. Bu kıstas, özellikle Altay Suroy’un, Nüsret Dişo Ülkü’nün, Enver Baki’nin çocuk kitaplarında kendini gösterir.

Tan gazetesi içerisinde yer alan özel sayılar, yıllara göre farklılık göstermektedir. Yılın bir tanesinde (yılı yaz) boyut diğer sayfalarla eşit iken, diğer bir yıl ya da birkaç ay sonra sayfa küçültüp ya da büyütülüp katlanabilir hala getiriyor. Özellikle katlanacak şekilde hazırlanmış sayfalar okumada zorluk çıkarıyor.

4.11.2. Kapak Tasarımı

Kuş çocuk dergisinin kapağında, ağzında çiçek tutan bir kuş figürü, sol üst köşede; derginin sayısı, yılı ve fiyatı yazmaktadır. “Kuş” adı sarı bir çerçeve içine alınmış ve bu çerçevenin içine sağ köşeye ağzında çiçek tutan kuş figürü konulmuş. Kapağın büyük bir kısmını çocuklar için çizilmiş resimler kaplar. Bu resimlerin ve kapağın rengi, çocukların ilgisini çekecek niteliktedir. Ayrıca mevsimlere ve özel günlere göre dergilerdeki resimler de değişmektedir.

Çocuk kitaplarının çoğunun kapağında, dergilerde olduğu gibi renkli ya da resimler yer alır. Bu resimler genellikle kitabın başlığıyla uyumludur.

SONUÇ

Tezin başlığı Kosova’da Türk Çocuk Edebiyatı’dır. Genelden özele doğru giden bir yöntemden yararlanıldığı için başta Kosova’nın içinde bulunduğu Balkan coğrafyası hakkında elzem bilgilere verilerek, Kosova’nın da diğer Balkan ülkeleriyle tarih, siyaset, eğitim ve edebiyat açısından benzer özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Böylelikle Balkanlarda yaşayan Türklerin kaderinin ortak bir noktada kesiştiği kanaatine varılmıştır.

Kosova’daki Türklerin durumunu, edebiyatını, eğitimini anlamlandırmak için Balkanlardan sonra Yugoslavya içinde Kosova’nın konumu irdelenerek edebiyat ve siyasetin paralel bir şekilde geliştiği ortaya konulmuştur.

Yugoslavya, pek çok etnik kimliği içinde barındıran tipik bir Balkan ülkesidir. Bu tipik Balkan ülkesinin varlığı İkinci Dünya Savaşı ile başlayıp 2000’lerin başında son bulmuştur. Yugoslavya, kelime anlamı olarak “Güney Slavya” anlamına gelmektedir. Fakat bu ilk anlam katmanının yanı sıra asıl önemli olan “birlik, federasyon, güç, savaş, azınlık, acı, parçalanma, tehlike” anlamlarına gelen ikinci katmandır. Bu katmanın da yapılan inceler sonucunda Kosova’daki durumu tanımlandığı ortaya çıkmıştır.

Tarihte Yugoslavya’nın belli bir parçası olan Kosova tam bağımsızlığına 2008 yılında kavuşmuştur. Kosova’da resmî dil Arnavutçadır. Sırpça, Boşnakça ve Türkçe de konuşulan diller arasındadır. Fakat bunların yüzdelik dilimi çok azdır. Prizren’de de Türkçe, Arnavutçanın yanında son yıllarda resmî dil olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat Türkçenin resmi dil olması konusundaki sıkıntılar hâlâ devam etmektedir.

Kosova’daki Türkçe eğitimin kökeni Osmanlı Devleti’nin bu bölgeye yerleştiği döneme dayanır. Prizren, Priştine, İpek gibi şehirlerde birçok medrese eğitim vermeye başlamış, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde okullar açılmıştır ve bu

okulların hangi dilde eğitim verdiği, hatta bazı okullardaki öğrenci sayısı tablolarla belirtilmiştir. Osmanlı Devleti dönemindeki bu eğitim faaliyetleri 1912 yılında sekteye uğrar ve Türkler bir daha eğitim haklarına ancak 1951 yılında kavuşurlar.

1951'den beri Kosova'daki Türkçe eğitim sorunları hâlâ tam anlamıyla çözülememiştir. Kosova'da sürekli basılan Türkçe bir gazete olmamasından ve internet gibi kitle iletişim araçlarının daha yaygın kullanılmasından dolayı, bu tür internet sitelerinde Türklerin eğitim sorunları sık sık gündeme geldiği, yerinde (Kosova'da) araştırılarak ve güncel sitelerdeki haberlerden yararlanılarak tespit edilmiştir.

Türkçe eğitimdeki bu sıkıntının edebiyata yansıdığı ortaya konulmuştur. Kosova'daki günümüz Türk edebiyatına göz atacak olursak, durgunluk hatta çöküş dönemi ile karşılaşırız. Özellikle Eski Yugoslavya topraklarının parçalanmasıyla, edebî hayat da parçalanmış, Türkiye'ye ve diğer ülkelere yapılan göçler nedeniyle, edebî kadrolar zarar görmüştür. Yine 1999 yılında Kosova'da yaşanan savaş, birçok edebî ve bilimsel eserin hasar görmesine hatta yok olmasına sebebiyet vermiştir. Tüm bunlarla günümüzde bu coğrafyadaki edebiyatın gelişimini etkilemiş ve çöküş dönemine girmesine yol açmıştır. Ancak 1951 yılında Kosova'daki Türklere eğitim ve basın hakkının tanınmasıyla birlikte edebiyatta kıpırdanmalar görülmeye başlanmıştır.

Kosova'daki Türk edebiyatı ürünlerinde iyimserlik havası, her şeyin iyi olacağı, geleceğe yönelik ümitler dikkat çekmektedir. Sadece savaş konulu şiir ve hikâyelerin bazılarında hüznün, üzüntü gibi kötümser duygulara rastlanmıştır. Türkiye'deki çocuk edebiyatında olduğu gibi duygusallık fazla yoktur. Barış, birlik beraberlik, özgürlük gibi iyimser konular işlenmiştir. Bu biraz da devlet politikasından kaynaklanır, sosyalizm geldi her şey düzeldi iletisi verilmeye çalışılmıştır. Bu akım uzun süre devam eder ta ki Yugoslavya Federasyonu dağılana kadar.

Birçok kaynaktan yararlanılarak Kosova Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan yazarların eserleri ve hayatları hakkında bilgi verilmiştir. Özellikle

haklarında çok fazla bulunmayan eğitimci Sabri Bey ve Hacı Ömer Lütfi hakkındaki bütün bilgiler toplanmaya çalışılmış ve bu şahsiyetlerin Türk çocuk edebiyatı açısından önemleri tespit edilmiştir. Bu kısım farklı kaynaktaki bilgileri inceleyip bir araya getirdiği ve bu alanda çalışacak olara kaynaklar sunduğu için önemlidir. Buna benzer bir çalışma antolojilerde de yapılmıştır fakat bu kadar ayrıntılı bilgi kaynak bir arada verilmemiştir. Bu sebeplerden dolayı bu bölüm oldukça önemlidir. Kosova Türk Edebiyatı açısından bu şekilde yapılan ilk çalışmadır. Çalışmanın en orijinalliği de bu noktadır.

Kosova’da sık sık yaşanan siyasî bunalımların izleri Türk çocuk edebiyatı ürünlerinde tespit edilmiştir. Bununla ilgili olarak sanatçılara *eğitimci* görevi de yüklenmiş ve Kosova’da Türk Çocuk Edebiyatı yeni nesillerin ve gelecekteki yöneticilerin istenilen gibi yetiştirilmesinin sağlanması konusunda güdümlü bir edebiyat olmuştur. Bu da edebiyatın sanatsal değerini zedelemiştir. Zaman zaman buna karşı çıkan sanatçılar olsa da onlar da güdümlü bir edebiyat yapmak zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra sanatçıların para kazanma kaygısıyla ortaya koydukları ürünler edebî değer açısından çoğu zaman verimli olmadığı ortaya konulmuştur.

Şiir ve hikâyelerdeki ileti ve konuları genel bir incelemeye tabi tuttukten sonra, Kosova’daki Türk Çocuk Edebiyatı’nda ideolojinin ön plana çıktığını açıkça tespit edilmiştir. Çeviri faaliyetleri ve çevrilen metin türleri incelenecek olunursa yine aynı sonuca ulaşılır. Bu duruma diğer bir kanıt da ders ve okuma kitaplarında yabancı yazarların eserlerinin örnek olarak kullanılması ve bu metinlerin de genellikle ideolojik izler taşımasıdır.

Yüzdelik dilime göre şiir ve hikâyelerde işlenen konular şu şekilde belirlenmiştir:

- Yüzde elli oranında Tito ve Kurtuluş savaşıyla alakalı (daha çok didaktik şiirlerde)

- Yüzde otuz oranında sevgi şiirleri (okul sevgisi, anne sevgisi, hayvan sevgisi)
- Yüzde yirmi beşi de diğerleri.

Güdümlü edebiyat olarak adlandırabileceğimiz bu tutum, 1944 sonrasında yeni kurulan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nde izlenen politika haline gelmiştir. Bu o dönem toplumsal yapının ve ihtiyaçların doğal neticesidir. Çünkü edebiyatta, birçok yazar tarafından güdümlü bakış açısı esas alınmış ve devlet de bu tutumu destekleyici faaliyetlerde bulunmuştur. Bu zorunluluk hem yaşama düzeni, hem de Marksist eğilimlerin ön planda olduğu bir dönemde çocuk edebiyatında ve genel anlamda edebiyatta görülür. Fakat estetik bir tarafı olmayan eser varlığını çok fazla sürdüremeyeceğinden, estetiğe de bir nebze olsun önem verilmişti. Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı'nın ne derece, güdümlü edebiyat eğiliminden etkilendiği ve eğilimlimin, bugün en kısır zamanın yaşayan çocuk edebiyatı üzerindeki etkisinin ne derece olduğu ciddi bir şekilde araştırılıp tartışılmalıdır. Elbette ki çocuk edebiyatını bu kısırlığa iten tek neden, güdümlü edebiyatın varlığı değildir. Gergin savaş ortamı, aydın kesimin ülkeden göç etmesi, maddi sıkıntılar, sanatçıların sosyalist dönemde olduğu gibi maddi açıdan desteklenmemeleri, eğitim kurumlarındaki eksiklikler özellikle Türkçe eğitimde ve bu eksiklikleri giderecek öğretmenlerin yetişmemesi, gibi birçok neden sayılabilir. Çünkü henüz 2008'de bağımsızlığına kavuşmuş olan Kosova'da yapı taşları yerine oturmamış. Toplumdan, sosyal yapıda, ekonomik gelişmelerden de etkilen edebiyat, yaşanan olumsuzluklardan nasibini almıştır.

Kosova'daki Türkçe basın hayatı, çocuk edebiyatında ve eğitiminde önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Kosova Türk edebiyatında etkin rol oynayan yazarların çoğu bir dönem Türkçe basılan gazetelerde görev almıştır. Süreyya Yusuf, Necati Zekeriya, Enver Baki gibi yazarlar bunlardan bazılarıdır. Türkçe eğitimin önemli sıkıntılarından biri olan ders kitabı eksikliği bu gazeteler bünyesinde çözülmeye çalışılmıştır. *Birlik* gazetesinin eğitimle ilgili sayfalarında, dil bilgisi kitaplarının eksikliğinden dolayı Türkçe dil bilgisi kurallarını anlatan yazı dizileri yayımlanmıştır.

Fakat bunun kalıcı bir çözüm olmayacağı anlaşılarak Türkçe dil bilgisi kitabı yazma yoluna gidilmiştir. Yine maddi imkânları olmayan Türk yazarlar için *Birlik*, *Tan* gibi gazeteler, bu yazarların eserlerinin yayımlayarak onları yazma konusunda teşvik etmiştir. Aynı zamanda *Sevinç*, *Tomurcuk*, *Kuş* gibi gazetelerin bünyesinde basılan çocuk dergileri aracılığıyla yayımlanan kitap dizileri, kitap eksikliğini çözüme kavuşturma konusunda oldukça etkin rol oynamıştır. Kitap dizilerinde yayımlanan kitapların çoğu çocuk edebiyatına yöneliktir. Hatta çocuk edebiyatında isim yapmış yabancı yazarların kitapları da çevrilerek yayımlanmıştır. Bu nedenle Türk çocuk edebiyatında, basın hayatı önemli bir yere sahiptir.

Çocuk edebiyatıyla ilgilenen birçok yazar burada eserlerini yayınlama imkânı bulmuştur. *Kuş* dergisinin yayın hayatına son verilmesiyle birlikte, Kosova'daki Türk çocuk edebiyatı da ağır bir darbe almış ve bu dönemden sonra bir türlü toparlanamamıştır. Çünkü bu dergi eserlerin hedef kitleye yani çocuklara ulaşmasını sağlamıştır. Bu gün bu ihtiyaca yönelik *Bahar* ve *Türkçem* gibi çocuk dergileri yayımlansa da henüz hiçbirisi *Kuş*'un seviyesine ulaşamamış ve istenen etkisi yaratamamıştır.

Sürekli olarak bahsedilen kaynak sıkıntısı ise çalışmanın en can alıcı noktalarından biridir. Çünkü alan araştırmasında aynı sıkıntılara bizzat şahit olduk. Bunun sıkıntının son dönemdeki sebeplerinden en önemlisi de kaynakların savaş sırasında yok edilmesi ve elde kalan kaynaklara ulaşmanın zorluğudur. Kosova'daki kütüphanelerde ve arşivlerde, çalışma sistemi eksik ve sorunludur. Kaynakların çoğu kişisel arşivlerde bulunmaktadır. Bu da Türk Çocuk Edebiyatı'nın kaynaklarının toplu hâlde izlenebilmesini güçleştirmektedir.

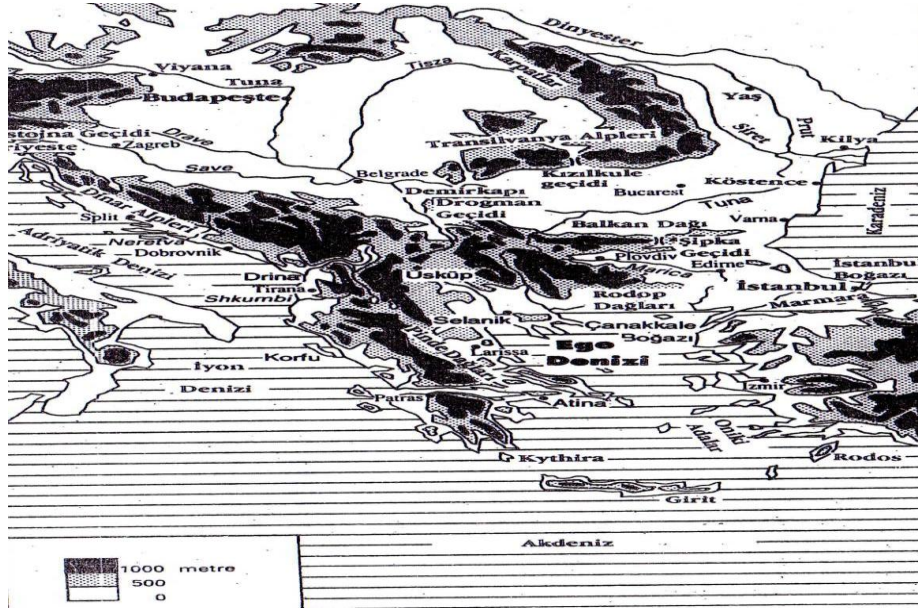
Yapılması gereken, kaynakların tek bir elde ya da kurumda toplanması ve dijital ortama aktarılıp bilim adamlarının ve araştırmacıların dikkatine sunulmasıdır. Bütün bunlar bu alan çalışırlarının artmasını ve dolayısıyla da Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı'nın canlanmasını sağlayacaktır.

Kaynakların tek bir noktada toplanması işleminden sonra, basın ve yayın hayatı tekrardan canlandırılmalı yine dergi ve gazete çıkarılması yardımcı olacak edebiyat kolları kurulmalıdır. Özellikle çocuklara yönelik dergiler ayrı ayrı basılmak yerine, tek bir elde birleşmeli ve daha kaliteli bir şekilde basılmalıdır. Ayrıca *Tan* ve *Birlik* gibi önemli kadrolardan oluşan gazeteler yayımlanmalı, yazarlar tekrardan yazmaya teşvik edilmelidir.

Bu öneriler göz önünde bulundurularak, bilim adamlarının ve araştırmacıların bu alana yönelmesi ve böylece bu konudaki bilimsel çalışmaların yapılması teşvik edildikçe şairler ve yazarlar faaliyetlerini sürdürecekler ve Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı da yaşamaya devam edecektir

EKLER

Haritalar

Harita 1: Balkan Yükselteleri (Castellan, George: 1993, 16)

Harita 2: VII. ve VIII. Yüzyıllarda Balkanlar (Wachtel, 2009: 39)

Harita 3: 1900'lar Balkan yarımadası (Jelavich, 2009: 14)

Harita 4: Yugoslavya'nın Parçalanması (Jelavich, 2009: 276)

Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Priştine'nin en ünlü sokağı Lokaj.

Fotoğraf 2: Osmanlı Dönemi'nden beri korunmuş, Priştine'deki tarihi bir yapı

Fotoğraf 3: Priştine'deki ünlü alışveriş merkezinin önü. Newborn yazsının üstüne herkes kendisi ile ilgili bir şeyler karalamıştır.

Fotoğraf 4: 1999 savaşında kaybolan kişilerin resimleri.

Fotoğraf 5: Priştine’de Türkçe eğitimin yapıldı ilkokul.

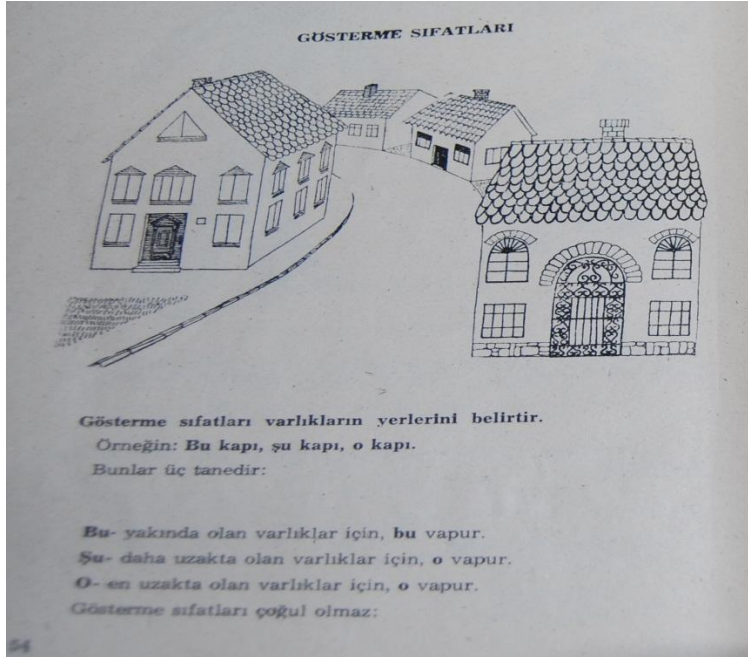
İÇİNDEKİLER		sayfa
Onsöz Yerine	---	3
Tümce (Cümle)	---	5
Tümcede Söz Sayısı	---	7
Tümcenin Öğeleri	---	8
Yüklem	---	10
Özné	---	13
Tümleç	---	15
Yapılarına göre tümceler	---	17
Yalın, Birleşik ve Sıralı Tümceler	---	17
Yalın Tümce	---	19
Birleşik Tümce	---	20
Sıralı Tümceler	---	21
Ögelerinin dizilişine göre tümceler	---	23
Düz Tümce	---	23
Devrik Tümce	---	24
Anlamına göre tümceler	---	25
Bildirme tümcesi	---	25
İsteme Tümcesi	---	26
Sorulu Tümce	---	28
Emir Tümcesi	---	30
Yüklemlerine göre tümceler	---	31
Eylem Tümcesi	---	32
Ad Tümcesi	---	33
Adlar	---	34
Adların Çeşitleri	---	35
Ortak Adlar	---	36
Özel Adlar	---	36
Somut ve Soyut Adlar	---	38
		81

Somut (maddi) Adlar	39
Soyut (manevi) Adlar	40
Tekil ve Coğul Adlar	41
Tekil Adlar	43
Coğul Adlar	46
Ad Durumları	47
Adılar (Zamirler)	49
Kişi Adıları	50
Sıfatlar	52
Niteleme Sıfatları	54
Belirtme Sıfatları	56
Gösterme Sıfatları	58
Sayı Sıfatları	59
Belgisiz Sıfatları	60
Soru Sıfatları	62
Niteleme Sıfatlarında Derecelendirme	64
Eylemler (Füller)	66
Belirli Geçmiş Zaman	69
Belirsiz Geçmiş Zaman	71
Şimdiki Zaman	73
Gelecek Zaman	76
Geniş Zaman	77
Eylem Çekim Çizelgesi	78
Belirteçler	
Noktalama İşaretleri	

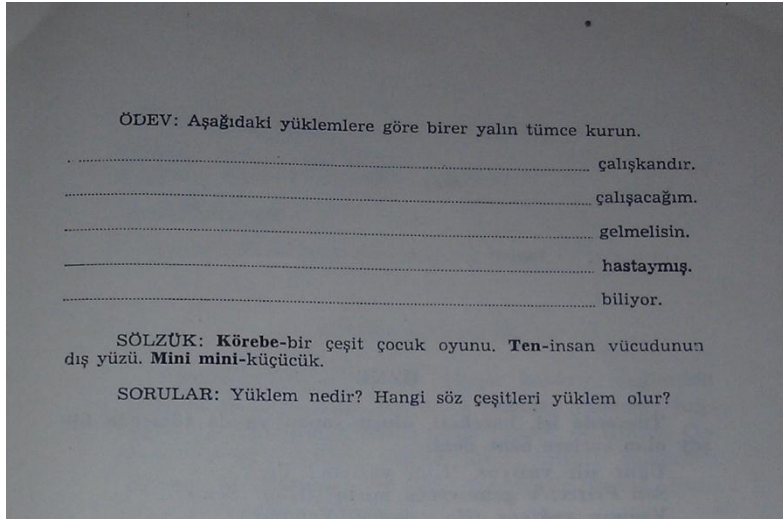
Fotoğraf 6: Recep Bugariç'in Dil bilgisi IV kitabının içindekiler kısmı.

İÇİNDEKİLER	Sayfa
Dil	3
Dillerin Doğuşu	4
Anadili ve Önemi	4
Yazının Meydana Gelişi	5
Tümce (Cümle)	6
Tümcede Söz Sayısı	7
Tümcenin ögeleri	8
Yüklem	9
Özne	10
Ögesi Düşmüş Tümceler	10
Yapı bakımından tümce türleri	11
Yalın Tümce	11
Birleşik Tümce	12
Tümleçler	13
Düz Tümce — Devrik Tümce	15
Sözcüklerin Ses Yapısı — Sözcük	15
Ses	16
Ses Yolu	16
Harf	16
Alfabe	17
Büyük Harflerin kullanış Yerleri	18
Harflerin Çeşitleri	18
Ünlüler	18
Ünsüzler	20
Ünlü Uyumu — Büyük Ünlü Uyumu	22
Hece	22
Hece Çeşitleri	23
Kaynaşma	23
Ulama	25
Vurgu	27
Sözcük Çeşitleri	27
Adlar	27
Adların Çeşitleri	28
Ortak Adlar — Özel Adlar	29
Somut Adlar — Soyut Adlar	30
Tekil Adlar — Coğul Adlar	31
Topluluk Adları	32
Adları Durum Çekimi	34
Ad Takımı	34
Takım Çeşitleri	35
Eksiz Ad Takımı	35
Takım Ekleri	35

Fotoğraf 7: Süreyya Yusuf'un Dil bilgisi V kitabının içindekiler kısmı.

Fotoğraf 8: Recep Bugariç'iç Dil bilgisi IV, kitabından örnek.

Fotoğraf 9: Recep Murat'ın Dilimiz VII adlı kitabından örnek

KAYNAKÇA

Alili, T. (2001), **Yugoslavya Dersleri**, (3. Baskı), İstanbul, Kaynak Yayınları.

Alili, T. (2001), **Küresel Irkçılığın Kurbanları, - Ortadoğu ve Balkan Trajedisi -**, (2. Baskı), İstanbul, Kaynak Yayınları.

Alver, K. (2005), “Çocuk ve Edebiyat”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105, Ankara, Hece Yayıncılık, (Ağustos – Eylül).

Anday, C. A. (2002), “Hasan Mercan’ın Şiiri”, **Yeryüzünde Gökyüzü (Toplu Şiirler)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ayhan, H. (2008), “Kosova’nın Bağımsızlığının Doğallığı”, **2023**, Sayı 83, (15 Mart).

Bakiler, B. Y. (1983), **Üsküp’ten Kosova’ya**, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Baymak, E. (1987), **Süreyya Yusuf, Yaşamı – Sanatı – Yapıtları**, Priştine, Tan Yayınevi.

Baymak, O. (2008), **Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı Kosova**, Prizren, Bay Yayınları.

Baymak, E. (1988), **Naim Şaban Yaşamı – Sanatı – Yapıtları**, Priştine, Tan Yayınevi.

Baymak, E. (1990), Sevdâ Verin Çocuklara’da Fikri Şişko’nun Sevdâ Dolu Şiirleri, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 2, (Mart).

Baymak, E. (1990), “Orhan Ölümsüz Bir Kahramandır”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 1, (Ocak-Şubat).

Beksaç, Z. (1995), **Önce Sevgiye Doğar Güneş**, Priştine, Tan Yayınları.

Beksaç, Z. (1977), **Kavak Uyur mu?**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Bilen, Y. M. (2002), “Önsöz”, **Yeryüzünde Gökyüzü (Toplu Şiirler)**. Ankara. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Brzeznski, Z. (Çeviren: Y. Türedi), (2005), **Büyük Satranç Tahtası Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, İstanbul, İnkılâp.

Bugariç, R. (1988), **Dil bilgisi Sınıf IV**, Prosvetno Delo Yayınevi.

Büşra, M. (18.02.2012) “Hayatı, Priştine Radyosu ve Çocuk Programları”, (Yayınlanmamış).

Castellan, G. (Çeviri: Dr. A. Yarman-Başbuğu), (1993), **Balkanların Tarihi 14. – 20. Yüzyıl**, İstanbul, Milliyet Yayınları.

Curi, B. (07.02.2007), Prof. İbrahim Arslan ile Kişisel Görüşme, Yayınlanmamıştır.

Curi, B. Arif Bütüç - Derya Dergisi- Sayı:9- Sayfa: 30, Kişisel Derleme, Yayınlanmamıştır.

Curi, B. (26.05.2007), Hayretin Gaş Kişisel Görüşme, Yayınlanmamıştır.

Çağan, K. (2005), “Çocuk Edebiyatı ve İdeoloji”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105 Ankara, Hece Yayıncılık, (Ağustos – Eylül).

Çağlar. Y. (2005), “Hayat, Çocuk ve Edebiyat”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105, Ankara, Hece Yayıncılık, (Ağustos – Eylül), Sayfa: 53.

Çeçen, A. Prof. Dr. (2008), “Büyük Arnavutluk Projesi”, **2023**, Sayı 83, (15 Mart).

Çelik, Y. D. (2008), **Kosova’da Çağdaş Türk Edebiyatı (1951 – 2008)**, Prizren, Doğru Yol Kültür Sanat Derneği Yayınları.

Çetiner, Y. (1966), **Şu Bizim Rumeli**, Ankara, Başnur Matbaası.

Durucan, M. (2009), **Bir Sevdadır Balkanlar**, Prizren, Bay Yayınları.

Emiroğlu, H Prof. Dr. (2010), **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu (1989 – 2000)**, Ankara, Asil Yayın.

Emin, İ. (1964), **Ay Kedisiz Saray**, Üsküp, Nova Makedonya.

Engüllü, A. (1985), **Mete**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Engünün, İ. (1991), **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, (2. Baskı), İstanbul, Dergâh Yayınları.

Eren, İ. (1989), “Yugoslavya’da Türkçe Basın (1866 – 1986)”, **Sesler**, Sayı 237, Üsküp, (Haziran), Sayfa: 71.

Eren, H. Prof. Dr. (1985), **Bulgarlar ve Türk Dili**, Bulgaristan’da Türk Varlığı, (7 Haziran), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gökdağ, A. B. (2006), “Kosova Türkleri”, **Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, İstanbul, Karam & Vadi.

Gürsel, N. (1995), **Balkanlara Dönüş**, İstanbul, Can Yayınları.

Gürün, K. (2010), **Türk – Sovyet İlişkileri 1920 - 1923**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Hafız, N. Dr. (1985), **Yugoslavya Türk Halkı Şiirinde Devrim**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Hafız, N. Prof. Dr. (1985), **Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri**, Priştine, Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi.

Hafız N. Dr. (1976), “Prizren Türk Şairi Hacı Ömer Lütfü”, **Esin Dergisi**, Sayı 16, Prizren, (Aralık).

Halaçoğlu, A. Yrd. Doç. Dr. (1994), **Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912 – 1913)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Hanadan, R. (2002), “Hasan Mercan ve “Unutulanlar” Şiir Kitabı”, **Yeryüzünde Gökyüzü (Toplu Şiirler)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hasan, H. Prof. Dr. (1995), “Silinmeyen İlk Çocuk Şiirlerimiz”, **Çığ**, Sayı 15, Priştine, Tan Yayınları, (İlkbahar).

Hayber, A. Yrd. Doç. Dr. (2001). **Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hoca, R. (Çeviren: A. Bozacı), (1979), “Ateş Böceği”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 3 – 4, Priştine, Tan Yayınları, (Mart - Nisan).

Hüdaverdi, N. (2001), **Priştine’de Türkçe Eğitim 1951 – 2001**, Priştine, (Bilinmiyor).

İbrahim, B. (1992), **Çocuklar Vadide Seçme Şiirler**, Belgrad, Ders Kitapları ve Araçları Yayınlama Kurumu.

İbrahim, B. (1982), “Öğrenciler ve Okul Sevgisi”, **Tan**, Sayı 370, Yıl, 11.

İdriz, H., Ramo Ş. (1954), **Dil bilgisi**, Üsküp, Prosvetno Delo Yayınevi.

İpek, Nedim, (1999), Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İsen, M. İSEN, R. KİREÇÇİ, S. A. (2001), **Balkanlarda Türk Çocuk Şiirleri**, Antoloji, İstanbul, Varlık.

İsen, M. Prof. Dr. (2009), **Varayım Gideyim Urumeli’ne Türk Edebiyatı’nın Balkan Boyutu**, İstanbul, Yapı Yayınları.

İsen, M. İsen R. (1983), **Yugoslavya Türk Şiirinden Seçmeler**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İsen M. İsen, I. T. (2002), **Balkanlarda Türk Çocuk Hikâyeleri Antolojisi**, Ankara, Grafiker Yayınları.

Jelavich, B. (Çeviren: 1 – 6. bölümler Z. Savan; 7 – 10. bölümler H. Uğur), (2009), **Balkan Tarihi 18 ve 19. Yüzyıllar, 20. Yüzyıl, I. Ve II. Cilt**, (2. Baskı), İstanbul, Küre Yayınları.

Karabaş, R. (1982), “Tito”, **Tan**, Sayı 369, Yıl 7.

Karabacak, M. (1970), “Anadilinde Öğrenim Görülmelidir”, **Tan**, Sayı 31, Yıl 2.

Karahasan, M. Prof. (2002), “İlham Kaynağı Ayrı Bir Ortam”, **Yeryüzünde Gökyüzü (Toplu Şiirler)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karahasan, M. (1991), **Denemeler**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Karanov, Macarov, Naçov, (Yayına Hazırlayan: H. Mevsim, (2011), **Bulgar Gözüyle İstanbul**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karpat, H. K. Prof. Dr. (2012), **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik**, İstanbul, Timaş.

Kaya, F. (1990), **Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Kaya, F. (1991), **Çocuk Rüyaları**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Kaya, F. (1986), **Tutam Okuma Kitabı Sınıf V**, Üsküp, Prosvetno Delo.

Kaya, G. İ (1986), **Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış**, Priştine, Tan Yayınları.

Kocabaş, S. (1986), **Avrupa Türkiyesi'nin Kaybı ve Balkanlar'da Panislavizm**, İstanbul, Vatan Yayınları.

Koka, Ş. (1981), “Doğru yol’un Bugünü ve Yarını”, **Esin Dergisi**, Sayı 21, (Aralık).

Konar, E. (2005), “Çocuk, Edebiyat ve Eğitim”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105, (Ağustos – Eylül).

Kopriviça, A. (Çeviren: B. İbrahim), (1979), “Sedirde Söylenen Türkü”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 3 – 4, Priştine, Tan Yayınları, (Mart - Nisan).

Koro, B. (2008), “Kosova’da Türkçe Eğitim – Öğretime Öğretmen Yetiştirmek İçin Prizren “Dimitriye Tusoviç” Öğretmen Okulunun Önemi”, **Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı Kosova**, Prizren, Bay Yayınları.

Koyuncu, S. S. Kaptan A. Y. (2005), “Çocuk Kitaplarında Görsel Anlatım ve Tasarım Sorunları”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105, Ankara, Hece Yayıncılık, (Ağustos – Eylül).

Köktürk, Ş. (2005), “Çocuklara Şiirin, Felsefenin ve İmgesel Dünyanın Kapılarını Açan Tür Bilmece” **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105. Ankara, Hece Yayıncılık, (Ağustos – Eylül).

Kurat, N. A. (2010), **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Kureyş, Z. (1992), **Bir Öğretmenin Şiir Güncesi (Şiirler)**, Priştine, Tan Yayınları.

Leontiç, M. (1991), “Necati Zekeriya’nın Şiirlerinde Çocuk Sevgisi”, **Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi**, Sayı 256 / 257, Üsküp, Nova Makedonija, (Haziran – Temmuz).

Lika, S. (1999), **Yugoslavya’da Türkçe Eğitim Hayatı (ilkokul ve ortaokul düzeyinde)**, Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20 – 24 Nisan 1998), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Malcolm, N. (Çeviren: Ö. Arıkan), (1998), **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, İstanbul, Sabah Yayınları.

Manov, A. (Çeviri: M. Türker Acaroğlu), (2001), **Gagauzlar (Hristiyan Türkler)**, Ankara, Türk Tarih Kurumları Yayınları.

Mazrek, B. (2009) **Anılarımın İzleri**, Mamuşa, (Belirtilmemiş)

Mercan, H. (Yıl), **Barış Kuşları**, Yalçın Yayınları.

Mercan, H. (2002), **Yeryüzünde Gökyüzü (Toplu Şiirler)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mercan, H. (1973), “Prens Eylül”, **Tan**, Yıl 4, Sayı 211.

Mercan, H. (1978), “Yunus”, **Çevren Dergisi**, Sayı 18-19, (Haziran-Eylül).

Mercan, H. (1990), **Ak Yüzün Simgeleri**, Priştine, Tan Yayınları.

Murat, R. (1973), **Dilimiz VII**, Üsküp, Prosvetno Delo.

Murat, R. (1974), **Üç Palto**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Muzbeg, İ. (1970), “Yanan Sevgililer”, **Tan**, Sayı 28, Yıl 2.

Nayır, N. Y. (1973), “Bir Yolculuktan Getirdiklerim”, **Değişen Dünyamız (Balkanlar ve Türklük)**, İstanbul, Varlık Yayınları.

Nayır, N. Y. (1973), “Balkanlar Bugün”, **Değişen Dünyamız (Balkanlar ve Türklük)**, İstanbul, Varlık Yayınları.

Necati, Z. (1976), “Her Türü Övgüye Değer Bir Çaba”, **Tan**, Sayı, 333. Priştine.

Oğuzkan, F. A. (2010), **Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Ankara, Anı Yayıncılık.

Ömer, Ş. (1979), “Kardel Amcanız Çocukları Çok Severdi”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 3 – 4, Priştine, Tan Yayınları, (Mart - Nisan).

ÖMER, Ş. (1979), “Çocuklara Mutlu Yarınlar Hazırlamalıyız”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 2, Priştine, Tan Yayınları, (Şubat).

Ostrogorsky, G. (Çeviren Prof. Dr. F. Işıltan), (2011), **Bizans Devleti Tarihi**, 7. Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Özcan, R. Dr. (2009), “Makedonya’da Çocuk Edebiyatının Kaynaklarına Bir Bakış”, **Hikmet Dergisi**, Sayı 14, Gostivar / Makedonya, (Kasım).

Özey, R. (2006), **“Balkanların Coğrafi Yapısı”**, Balkanlar El Kitabı, Cilt 1: Tarih, İstanbul, Karam & Vadi.

Özfatura, N. M. (1998), **Hedefteki Ülke Kosova**, İstanbul, İzci Yayınları.

Poulton, H. (Çeviren: Y. Alagon), (1993), **Balkanlar Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, İstanbul, Sarmal Yayınevi.

Sadullah, G. (2012), “XVI. Yüzyılda Prizren Kazası” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)**, Sayı 20. Cilt 5, (Kış).

Selim, B. (1978), **Çağdaş Yugoslavya Türk Hikâyeleri**, Priştine, Tan Yayınevi.

Sever, S. Prof. Dr. (2008), **Çocuk ve Edebiyat**, (4. Baskı), İzmir, Tüdem Yayınları.

Seyfullah, L. (1992), **Çocuklara Şiirler**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Sipahioğlu, B. (2009), **Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova**, Prizren, Bay Yayınları.

Starova, L. (Çeviren: Orhan Suda), **Babamın Kitapları**, (2. Baskı), İstanbul, YKY.

Stevick, P. (Çeviri: Prof. Dr. S: Kantarcıoğlu), (2010), **Roman Teorisi**, Ankara, Akçağ.

Suroy A.(2006), **Kosova’da Türk Olmak**, Prizren, Özel Yayın.

Suroy, A. (1987), Yarınlar Çocukları Büyütür, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 1-2, Priştine, (Ocak-Şubat).

Suroy, A. (1983), **Köprü**, Üsküp, Birlik Yayınları.

SUROY, A. (1976), “Uygarlık Elmasında Betimlemeler”, **Esin Dergisi**, Sayı 16, Prizren, (Aralık).

Süleyman, Ş. (1992), “Bölgemizde Türk Sorunu II”, **Tan**, Yıl 21.

Şaban, N. (1995), “Gurbet Yerinde”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 138, Priştine, (Mayıs).

Şaban, N. (2000), “Uykuda”, **İnci Çocuk Dergisi**, Sayı 45, Prizren, Bay Yayınları, (Ocak).

Şimeşek, T. (2005), “Çocuk Şiirinde Bir Öncü Duyarlılık: Dağlarca”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105, (Ağustos – Eylül).

Şirin, R. M. (2006), **Çocuğa Adanmış Konuşmalar**, (2. Baskı), İstanbul, İz Yayıncılık.

Şirin, R. M. (2006), **Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü Modern Çocuk Kültürü Sarmalı**, (2. Baskı), İstanbul, İz Yayıncılık.

Tahmîs, (2006), **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, (23. Baskı), Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.

Talü, E. (1995), “Atatürk Çocukları Çok Sevdî”, **İnci Çocuk Dergisi** Sayı 2, Prizren, Bay Yayınları, (Kasım).

Taşdelen, V. (2005), “Çocuğu Anlayan Edebiyat”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105, (Ağustos – Eylül).

Tılıç, D. L. (1999), **Milliyetçilik Pençesindeki Kartal Kosova**, Ankara, Ümit Yayıncılık.

Todorova, M. (Çeviren: D. Şendil), (2003), **Balkanlar’ı Tahayyül Etmek**, İstanbul, İletişim.

Todoroviç, M. (1982), “Özgürlük”, **Tan**, Yıl 11, Sayı 669.

Tosun, N. (2005), “Çocuk Hikâyeleri”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 104 – 105, (Ağustos – Eylül).

Troçki, L. (Çeviren: T. Günay), (1995), **Balkan Savaşları**, İstanbul, Arba Yayınları.

Tuncer, H. (2011), **Osmanlı’nın Rumeli’yi Kaybı (1878-1914)**, (2. Baskı), İstanbul, Kaynak Yayınları.

Türbedar, E. (2006), “Kosova Sorunu”, **Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, İstanbul, Karam & Vadi.

Uzgel, İ. (2006), Yugoslavya Federasyonu'ndan Sırbistan'a, **Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, İstanbul, Karam & Vadi.

Ülkü, N. D. (1977), **Tito Koçaklaması**, Priştine, Tan Yayınları.

Vırmıça, R. (2008), **Prizren'de Kültür Sanat ve Şairlik Geleneği**, Prizren, Kosova Türk Araştırmacılar Derneği.

Vırmıça, R. (1999), **Yugoslavya'da Yayın Hayatı**, Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20 – 24 Nisan 1998), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yavuz, C. (2008), “Balkanlaşan” Eski Yugoslavya'daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova”, **2023**, Sayı 83, (15 Mart).

Yeşeren, A. (1983), **Ne mi Olmak İsterim Ne mi Olmak İstemem**, Priştine, Tan Yayınevi.

Yeşeren, R. A. (1988) “Ben KÜÇÜK”, Kuş Çocuk Dergisi, Sayı 1-2, Priştine, Tan Yayınları, (Ocak-Şubat).

Yılmaz, M. (2005), **Kosova Bağımsızlık Yolunda**, İstanbul, İlke Yayıncılık.

Yusuf, S. (2002), “Hasan Mercan'ın Şiiri”, **Yeryüzünde Gökyüzü (Toplu Şiirler)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yusuf, S. (1987), “Tito”, **Kuş Dergisi**, Sayı 5-6.

Yürür, P. Yrd. Doç. Dr. (2008), “Kosova'nın Bağımsızlık Süreci”, Bölgesel ve Küresel Etkiler, **2023**, Sayı 83, (15 Mart).

Zekeriya, N. (1983), **Çağdaş Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, Cem Yayınevi.

Zekeriya, N., Murat, R. (1964), **Dilimiz VIII**, Üsküp, Prosvetno Delo.

Zekeriya, N., Kaya, F., (1970), **Demet Okuma Kitabı, Sınıf VIII**, Üsküp, Prosvetno Delo.

Zekeriya, N. (1973), **Dilimiz Sınıf VI**, Üsküp, Prosvetno Delo.

Zekeriya, N. (1981), “Hacı Ömer Lütfi’nin “Kızıma Ninni”si Üstüne”, **Esin Dergisi**, Sayı 21, Aralık.

Zekeriya, N. (1982), “Unuka Türkçe Değildir Türkçesi: Torun’dur”, **Tan**, Sayı 368, Yıl 7.

Zekeriya, N. (1981), **Eskiler Alırım Yeniler Satarım**, Priştine, Tan Yayınevi.

Zekeriya, N. (1987), **Harfler Ne Yer ?**, Üsküp, Birlik Yayınları.

Wachtel, B. A. (2009), **Dünya Tarihinde Balkanlar**, İstanbul, Doğan Yayıncılık.

(1980), **Prizren’li Hacı Ömer Lütfi Divanı Seçmeler – 1 -**, İzmir, Akyol Neşriyat ve Matbaacılık.

(1996), **Türk Yazarlar Derneği Belgeler**, Bilgiler, Eserler, Prizren, Türk Yazarlar Derneği Yayınları.

(1981), “Bilmeceler”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 8 – 9, Priştine, Tan Yayıncılık, (Ekim – Kasım)

(1979), “Garip Böcekler”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 3 – 4, Priştine, Tan Yayınları, (Mart - Nisan).

(1970), “Türkiye’den Kitaplar Getirtilecek”, **Tan**, Yıl 2, Sayı 55.

(1970), “Gençlik”, **Tan**, Yıl 2, Sayı 28.

(1970), “Başlarken”, **Tan**, Yıl 2, Sayı 55.

(1973), “Atın İntikamı”, **Tan**, Yıl 5, Sayı 213.

(1981), “Tekerlemeler”, **Kuş Çocuk Dergisi**, Sayı 5-6, (Mayıs-Haziran).

Elektronik Kaynaklar

(<http://tdkterim.gov.tr/bts/> 16 Mayıs).

(<http://tdkterim.gov.tr/bts/> 30 Mayıs)

(<http://tdkterim.gov.tr/bts/> 30 Mayıs)

(<http://tdkterim.gov.tr/bts/> 28 Haziran)

(http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_1/receboglu.pdf 05.06.12)

(<http://www.kosovahaber.net/?page=2%2c38%2c12945>, 31.05.2012)

(<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/426412.asp>, 28.05.2012)

([http:// www.muslumanarnavutluk.net/](http://www.muslumanarnavutluk.net/) 23.06.2012)

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-18008/h/haciomerlutfi.pdf>, 11.06.2012)

(<http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/8.php>, 07.06.2012)

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-17991/h/fikrisisko.pdf>, 25.06.2012)

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-17984/h/altaysuroyrecepoglu.pdf>, 26.06.2012)

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-18003/h/sureyyayusuf.pdf>, 14.06.12)

(<http://www.ismetprizrenli.tr.gg/Prizren-edebiyat>, 07.06.2012)

(<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, 16.05.2012)

(<http://www.adeksam.org/hikmetdergi/hikmet5.pdf>, 12.06.2012)

(<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, 30.05.2012).

([http://www.kalem.biz/yazi.asp?Ilsem=yazidetay&id=1924&db=3&konusu=ZEYNEL BEKSAÇ'IN ÇOCUK ŞİİRLERİ](http://www.kalem.biz/yazi.asp?Ilsem=yazidetay&id=1924&db=3&konusu=ZEYNEL%20BEKSAÇ%27IN%20ÇOCUK%20ŞİİRLERİ) 15.06.2012)

